

Broj: X-KR-07/442
Sarajevo, 30.10.2009. godine

U I M E B O S N E I H E R C E G O V I N E

Sud Bosne i Hercegovine, u vijeću sastavljenom od sudije Šabana Maksumića kao predsjednika vijeća, te sudija Marie Tuma i Carol Peralta kao članova vijeća, uz sudjelovanje pravnog savjetnika Lejle Konjić u svojstvu zapisničara, u krivičnom predmetu protiv optuženog Predraga Kujundžića, zbog krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a), c), d), e), f), g) i k) u vezi sa članom 29., 30. i 31., sve u vezi sa članom 180. stav 1. i 2. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH), povodom optužnice Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj KT-RZ-131/05 od 26.12.2007. godine, izmijenjene dana 29.05.2009. godine, nakon održanog javnog glavnog pretresa, na kojem je dijelom bila isključena javnost, u prisustvu tužioca Tužilaštva Bosne i Hercegovine Božidarke Dodik, optuženog Predraga Kujundžića i branilaca optuženog, advokata Miroslava Ristića i Gorana Neškovića, donio je i javno objavio dana 30.10.2009. godine sljedeću:

P R E S U D U

Optuženi: Predrag Kujundžić zv. “Predo”, sin Vasilija i majke Dušanke rođene Tomić, rođen 30.01.1961. godine u selu Suho Polje, općina Doboј, JMBG ..., po nacionalnosti ..., državljanin ..., po zanimanju zavarivač, srednjeg imovnog stanja, nastanjen ..., lišen slobode dana 10.10.2007. godine

1.

K R I V J E

Što je:

u vremenskom periodu od proljeća 1992. godine do jeseni 1993. godine, u okviru širokog i sistematskog napada vojske i policije tzv. Srpske republike BiH, kasnije Republike Srpske, kao i paravojnih formacija, usmjerenog protiv civilnog nesrpskog stanovništva općine Doboј, znajući za takav napad, kao komandant jedinice poznate pod nazivom “Predini vukovi”, koja je do jula 1992. godine djelovala u sklopu vojske, a potom u sklopu policije, izvršio, podsticao, te znao a nije spriječio: ubistva; teška oduzimanja fizičke slobode suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava; seksualno ropstvo; silovanja; progon civilnog stanovništva nesrpske nacionalnosti na političkoj, nacionalnoj, etničkoj, vjerskoj i kulturnoj osnovi; te druga nečovječna djela učinjena u namjeri nanošenja velikih patnji, ozbiljnih fizičkih povreda i narušavanja zdravlja, tako što je:

1. Dana 10. maja 1992. godine nakon višesatnog artiljerijskog napada oružanih snaga tzv. Srpske republike BiH na selo Grapska, općina Doboј, skupa sa drugim jedinicama, sudjelovao u pješadijskom napadu na ovo selo, predvodeći pripadnike svoje jedinice zv. “Predini vukovi”, nakon kojeg napada su civili koji su preživjeli i koji nisu uspjeli pobjeći, prinudno preseljeni iz ovog sela, tako što su autobusima prevezeni u mjesto Kostajnica, a potom žene, djeca i starci prebačeni na teritoriju

pod kontrolom Armije BiH, dok su vojno sposobni muškarci lišeni slobode i zatvoreni u kasarnu "Bare".

2. Dana 12. juna 1992. godine, tokom napada na selo Bukovačke Čivčije, općina Doboj, od strane jedinica oružanih snaga tzv. Srpske republike BiH, kojom prilikom je srušena džamija u selu, više kuća zapaljeno, a oko 160 muškaraca bošnjačke nacionalnosti u dobi od 17 do 65 godina bilo izloženo višesatnom nečovječnom postupanju ispred mjesnog doma, od strane pripadnika oružanih snaga tzv. Srpske republike BiH, pripadnika jedinice "Predini vukovi" i od strane brata optuženog, Nenada Kujundžića, tako što su ih udarali rukama, nogama, kundacima pušaka i drugim predmetima po svim dijelovima tijela, tjerali ih da legnu u lokve vode, licem okrenuti prema zemlji, pa ih tukli i skakali im po leđima, prijetili im i zahtijevali da kažu gdje se nalazi zaštićeni svjedok "6", zlostavljali i zastrašivali majku ovog svjedoka sa ciljem da od nje dobiju takvu informaciju, a optuženi sam, izdvojio dvojicu mještana, oficira bivše JNA, među kojima i zaštićenog svjedoka "32" pa mu naredio da legne na zemlju i stavi ruke na potiljak a onda ga tukao nogama dok je ovaj bespomoćno ležao; a potom je ovim civilima naredeno da uđu u autobuse, kojima su, u pratnji naoružanih vojnika, prevezeni i nezakonito zatvoreni u objektu zv. "Perčin disko".
3. Dana 12. jula 1992. godine, skupa sa drugim jedinicama oružanih snaga tzv. Srpske republike BiH, te paravojnim formacijama, komandujući jedinicom zv. "Predini vukovi", učestvovao u nečovječnom postupanju prema 50 civila bošnjačke i hrvatske nacionalnosti, koji su od strane pripadnika njegove jedinice i jedinice zv. "Crvene beretke" izvedeni iz objekta zv. "Perčin disko", gdje su bili nezakonito zatvoreni; i u naselju Makljenovac upotrijebljeni kao "živi štit" za vrijeme odvijanja aktivnih borbenih dejstava između jedinica Armije BiH i srpskih jedinica; tako što je propustio da preduzme nužne i razumne mjere da to spriječi, iako je znao da se sa ovim civilima postupa na zabranjen način i da će biti izloženi životnoj opasnosti, jer je mogao vidjeti da se kreću ispred jedinica i borbenih vozila srpskih jedinica u pravcu položaja Armije BiH, postrojeni u pet redova po deset zatvorenika, bez gornjih dijelova odjeće i sa rukama na potiljku; pa je u takvoj situaciji lišeno života najmanje 17 civila, i to: Anto Kalem, Ramiz Hamidović, Safet Hamidović, Arif Omerčić, Mehmed Omerčić, Hasib Omerčić, Zijad Ahmić, Hasan Ahmić, Bećir Šehić, Ešef Ahmić, Senad Ahmić, Mehmedalija Kadić, Hasib Kadić, Muhamed Zečević, Meho Mujanović, Halid Mujanović, Muhamed Husanović, pa su tijela Ante Kalema, Ešefa Ahmića, Hasana Ahmića, Zijada Ahmića, Ramiza Hamidovića, Hasiba Kadića, Halida Mujanovića, Muhameda Husanovića, Mehe Mujanovića, Arifa Omerčića, Hasiba Omerčića, Mehmeda Omerčića, Bećira Šehića i Muhameda Zečevića ekshumirana iz masovne grobnice u mjestu Makljenovac u toku 1998. godine, dok tijela Senada Ahmića, Safeta Hamidovića i Mehmedalije Kadića do danas nisu nađena i isti se vode kao nestali.
4. Tačno neutvrđenog dana u junu 1992. godine, naoružan i u pratnji 4 do 5 pripadnika svoje jedinice zv. "Predini vukovi", došao u kuću u kojoj je živjela zaštićeni svjedok "4" sa svojom djecom – tada mladb. svjedokom "2" i djetetom u dobi od 1,5 godine, pa udario puškom u glavu mladb. svjedokinju "2", usljed čega je pala na pod, a potom počeo sa nje trgati odjeću, te se obratio jednom od svojih podređenih: "Golube!" i na taj način ga ohrabrio i potakao da i ovaj poduzme sličnu radnju, pa je "Golub" odveo svjedokinju "4" u sobu, gdje ju je silovao, dok je istovremeno

optuženi silovao mladb. svjedokinju "2", pri čemu je istu udarao i čupao za kosu, te joj psovao "balinsku mater".

5. Istog dana, na istom mjestu, kao pod tačkom 4., nakon što je silovao mladb. svjedokinju "2" rekao joj da će od tog dana morati da radi sve što od nje bude tražio, a da će u suprotnom ubiti njenu majku i mlađu sestru, pa je tako, u vremenskom periodu od juna do decembra 1992. godine, istu prisilio na seksualno ropstvo, jer je primjenom sile i prijetnjama nad njom uspostavio isključivo pravo raspolaganja, kontrolu nad njenim kretanjem, psihološku kontrolu, te kontrolu nad njenom seksualnošću, tako što je zahtijevao od nje da čini sve što joj naredi, pa je tako natjerao da na Radio "Doboj" pročita izjavu u kojoj se navodi da su Muslimani krivi za rat, da su joj Muslimani ubili brata, te ih poziva da se prekrste; naredio joj da oko vrata nosi lančić sa privjeskom križa, da nosi maskirnu uniformu srpske vojske i crvenu beretku na glavi; bez njenog pristanka i pristanka njenih roditelja promijenio njeno muslimansko ime u srpsko i pribavio joj identifikacione dokumente na srpsko ime, te zahtijevao da se uvijek i svima predstavlja srpskim imenom; odvodio je od kuće i vraćao kad god bi mu se prohtjelo, a ona bez njegovog pristanka nije smjela učiniti bilo kakvu samostalnu radnju; silovao je ili prisiljavao na seksualne radnje izjednačene sa seksualnim odnosom, čineći to sam ili skupa sa drugim osobama, sa istom u više navrata okrutno postupao i ponižavao je, stavljajući joj razne predmete u usta i polni organ, nazivajući je pogrđnim imenima i vrijeđajući je na nacionalnoj osnovi; u par navrata je prisiljavao na seksualne odnose sa vojnicima, potičući ih na to riječima da se mogu "malo zabaviti" sa njom, jer su to zaslužili, pa je oštećena u tim prilikama višestruko silovana, te fizički i psihički zlostavljana.
6. Neutvrđenih datuma u toku 1992. godine i 1993. godine, sam ili skupa sa drugim neidentifikovanim osobama, nečovječno postupao prema civilima bošnjačke nacionalnosti, tako što je, u toku 1992. godine, došao u Centralni zatvor u Doboju gdje je bio zatvoren zaštićeni svjedok "6", te mu prislonio pištolj na glavu pitajući "hoćemo li igrati ruski rulet", nakon čega je povukao obarač, ali pištolj nije opalio, a potom oštećenog ošamario i izašao iz prostorije; a u toku 1993. godine, zajedno sa petoricom neidentifikovanih osoba, svi naoružani i uniformisani, došli u stan zaštićenog svjedoka "14", gdje su ga fizički zlostavljali, udarajući ga u predjelu glave, te vojničkim čizmama gazili njegova bosa stopala, a optuženi ga udario puškom u glavu, tako da ga je "oblila krv".

Dakle,

u okviru širokog i sistematičnog napada protiv civilnog nesrpskog stanovništva općine Doboj, znajući za takav napad, kao komandant jedinice zvane "Predini vukovi", izvršio, podsticao, te znao a nije spriječio: ubistva, teška oduzimanja fizičke slobode suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava, seksualno ropstvo, silovanja, progon civilnog stanovništva nesrpske nacionalnosti na nacionalnoj, etničkoj, vjerskoj i spolnoj osnovi, te druga nečovječna djela učinjena u namjeri nanošenja velikih patnji, ozbiljnih fizičkih povreda i narušavanja zdravlja

čime je počinio

krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačke h) u vezi sa radnjama iz:

- tačke d), u vezi člana 29. i člana 180. stav 1. KZ BiH u odnosu na tačku 1. izreke presude
- tački e) i k), u vezi člana 29. i člana 180. stav 1. KZ BiH u odnosu na tačku 2. izreke presude
- tački a) i k), u vezi člana 180. stav 2. KZ BiH u odnosu na tačku 3. izreke presude
- tačke g), u vezi člana 30. i člana 180. stav 1. KZ BiH u odnosu na tačku 4. izreke presude
- tačke g), u vezi članova 29. i 30. i člana 180. stav 1. KZ BiH u odnosu na tačku 5. izreke presude
- tačke k), u vezi člana 29. i člana 180. stav 1. KZ BiH u odnosu na tačku 6. izreke presude

Stoga ga vijeće ovog suda na osnovu odredbe člana 285. ZKP BiH, uz primjenu odredbi članova 39, 42. i 48. KZ BIH

OSUĐUJE

Na kaznu dugotrajnog zatvora u trajanju od 22 (dvadeset dvije) godine.

II

Optuženom se u skladu sa članom 56. KZ BiH u izrečenu kaznu uračunava i vrijeme koje je proveo u pritvoru po rješenju Suda, počevši od 10.10.2007. godine pa nadalje.

III

U skladu sa članom 188. stav 1. ZKP BiH optuženi je dužan da naknadi troškove krivičnog postupka u osuđujućem dijelu presude. O visini troškova koje je optuženi dužan da naknadi Sud će odlučiti posebnim rješenjem.

IV

Na osnovu odredbe člana 198. stav 2. ZKP BiH, oštećeni se sa imovinsko – pravnim zahtjevima upućuju na parnicu.

2.

Nasuprot tome, optuženi se u skladu sa članom 284. stav 1. tačka c) ZKP BiH

OSLOBAĐA OPTUŽBE

Da je:

1. u okolnostima opisanim u tački 1. izreke osuđujućeg dijela presude, pucajući iz vatrenog oružja u grupu civila bošnjačke nacionalnosti, koji su pokušavali pobjeći prema šumi, ranio mlđb. svjedoka "2" nanijevši mu prostrijelnu ranu u predjelu desne podlaktice, te lišio života mlđb. D.D. (rođen 1981. godine)

čime bi počinio radnju ubistva iz tačke a) stav 1. člana 172. KZ BiH u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH.

2. Dana 19. jula 1992. godine, pripadnici njegove jedinice zv. "Predini vukovi", došli u logor zv. "Perčin disko" i zatvorene civile nesrpske nacionalnosti izložili višesatnom mučenju i nečovječnom postupanju, tako što su ih udarali šakama, nogama, lancima, palicama, kablovima i drugim predmetima po svim dijelovima tijela, nanoseći im time ozbiljne fizičke povrede; nekoliko zatvorenika među kojima i Edina Memića tjerali da jedu sapun, tjerali ih da se tuku međusobno i to posebno insistirajući da se međusobno tuku članovi uže porodice, pa su tako zaštićenog svjedoka "8" prisiljavali da se tuče sa svojim rodakom; za koje postupke je optuženi znao ali ništa nije poduzeo da to spriječi, niti da počinioce kazni

čime bi počinio radnju mučenja iz tačke f) stav 1. člana 172. KZ BiH, u vezi člana 180. stav 2. KZ BiH.

II

Optuženi se u skladu sa članom 189. stav 1. ZKP BiH oslobađa naknade troškova u oslobadajućem dijelu presude i ovi troškovi padaju na teret sredstava Suda.

O b r a z l o ž e n j e

1. Optužnicom Tužilaštva BiH broj KT-RZ-131/05 od 26.12.2007. godine, naknadno izmijenjenom dana 29.05.2009. godine, Predrag Kujundžić je optužen za počinjenje krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. KZ BiH stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a), c), d), e), f), g) i k) KZ BiH u vezi sa članovima 29., 30., 31. i članom 180. stav 1. i 2. KZ BiH.

2. Dana 11.01.2008. godine optuženi se izjasnio da nije kriv niti po jednoj tački optužnice.

3. Glavni pretres je počeo dana 16.04.2008. godine čitanjem optužnice kada je Tužilaštvo iznijelo svoje uvodne riječi. Uvodne riječi je istog dana iznijela i odbrana optuženog.

1. Izvedeni dokazi

4. Tokom glavnog pretresa saslušan je velik broj svjedoka i u spis su uvedeni mnogobrojni materijalni dokazi.

5. Na strani optužbe saslušani su svjedoci: Senada Ahmić, Vahida Šehić, Ferida Ahmić, Rukija Mujanović, Fatima Hamidović, Sead Kikić, Redžo Delić, Enver Šehić, Mirza Lišinović, Nada Šerić, Žarko Gavrić, Edin Memić, Muharem Hamidović, Kazimir Barukčić, Hasan Mustafić, Emsud Herceg, Edin Hadžović, Ibro Spahić, Nezir Bečić, Mirsad Tokača, Ibrahim Hadžikadunić, te svjedoci „2”, „4”, „6”, „8”, „10”, „12”, „14”, „16”, „20”, „22”, „24”, „26”, „32”, „34”.

6. Na strani Tužilaštva su saslušani i vještaci: dr. Alma Bravo-Mehmedbašić (u ime tima vještaka neuropsihijatar), dr. Senadin Fadilpašić, dr. Hasib Mujić i dr. Zdenko Cihlarž.

7. Tužilaštvo je u toku dokaznog postupaka izvelo sljedeće materijalne dokaze: (T-1) Zapisnik o saslušanju svjedoka Žarka Gavrić, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 od 31.10.2007.godine; (T-2) Zapisnik o saslušanju svjedoka Envera Šehić, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 od 23.11.2007. godine; (T-3) Zapisnik o saslušanju svjedoka „32“, Kantonalnog suda u Zenici broj Ki. 339/97 od 10.03.1998. godine; (T-4) Zapisnik o saslušanju svjedoka Rukije Mujanović, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 od 19.12.2007. godine; (T-5) Zapisnik o saslušanju svjedoka Feride Ahmić, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 od 19.12.2007. godine; (T-6) Zapisnik o saslušanju svjedoka Vahide Šehić, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 od 19.12.2007.godine; (T-7) Zapisnik o saslušanju svjedoka Senade Ahmić, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 od 19.12.2007.godine; (T-8) Zapisnik o saslušanju svjedoka Fatime Hamidović, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 od 19.12.2007. godine; (T-9) Zapisnik o saslušanju svjedoka „2“, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 od 16.07.2007. godine; (T-10) Zapisnik o saslušanju svjedoka „4“, Državne agencije za istrage i zaštitu broj 342/06 od 15.06.2006. godine; (T-11) Zapisnik o saslušanju svjedoka „6“, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 od 22.11.2007. godine; (T-12) Zapisnik o saslušanju svjedoka „8“, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 od 17.04.2007. godine; (T-13) Zapisnici o saslušanju svjedoka „10“, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 od 18.04.2007.godine, i MUP –a ZDK od 23.04.2004. godine; (T-14) Zapisnik o saslušanju svjedoka „12“, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 od 07.06.2007. godine; (T-15) Zapisnik o saslušanju svjedoka „14“, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 od 12.06.2007.godine; (T-16) Zapisnik o saslušanju svjedoka „16“, Državne agencije za istrage i zaštitu broj 386/06 od 30.06.2006. godine; (T-17) Zapisnik o saslušanju svjedoka „34“, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 od 29.06.2006. godine; (T-18) Zapisnik o saslušanju svjedoka „20“, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 od 22.05.2007. godine; (T-19) Zapisnik o saslušanju svjedoka „22“, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 od 18.10.2007. godine; (T-20) Zapisnik o saslušanju svjedoka „24“, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 od 29.05.2007. godine; (T-21) Zapisnik o saslušanju svjedoka „26“, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 od 23.05.2007. godine; (T-22) Zapisnici o saslušanju svjedoka Mirze Lišinović, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 i KT RZ – 133/05 od 04.04.2007. godine; (T-23) Zapisnik o saslušanju svjedoka Redže Delić, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 133/05 od 06.04.2007. godine;(T-24) Zapisnik o saslušanju svjedoka Seada Kikić, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 od 16.04.2007. godine;(T-25) Zapisnik o saslušanju svjedoka Kazimira Barukčića, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 od 26.10.2007. godine; (T-26) Zapisnik o saslušanju svjedoka

Edina Hadžović, Državne agencije za istrage i zaštitu broj 1155/07 od 30.11.2007. godine; (T-27) Zapisnik o saslušanju svjedoka Emsuda Herceg, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 od 30.10.2007. godine; (T-28) Zapisnik o saslušanju svjedoka Hasana Mustafić, Tužiteljstva BiH broj KT RZ – 131/05 od 29.10.2007. godine; (T-29) Zapisnik o saslušanju svjedoka Ibri Spahić, Državne agencije za istrage i zaštitu broj 391/06 od 05.07.2006. godine; (T-30) Zapisnik o saslušanju svjedoka Nezira Bečić, Državne agencije za istrage i zaštitu broj 269/06 od 04.05.2006. godine; (T-31) Zapisnik o saslušanju svjedoka Muharema Hamidović, Kantonalnog suda u Zenici od 13.11.1998. godine; (T-32) Zapisnik o saslušanju svjedoka Ibrahima Hadžikadunića, Državne agencije za istrage i zaštitu broj 1041/07 od 23.10.2007. godine; (T-33) Zapisnik o saslušanju svjedoka Nađe Šerić, Državne agencije za istrage i zaštitu broj 419/06 od 27.07.2006. godine; (T-34) Odluka o verifikaciji proglašenih Srpskih autonomnih oblasti u BiH (Izvod iz Službenog glasnika srpskog naroda u BiH br. 1/92 od 15.01.1992. godine, (T-35) Izvještaj organizacije HUMAN RIGHTS HELSINKI, pod nazivom „Bosna i Hercegovina, nastavlja se uticaj gospodara rata u Bosni“ od decembra 1996. godine; (T-36) Izvod iz dokumenta Državnog zavoda za statistiku R BiH – nacionalni sastav stanovništva za 1991. godinu, za područje općine Doboj; (T-37) Tabelarni pregled žrtava nesrpske nacionalnosti za područje Doboja u periodu 1992. – 1995. godina, Istraživačko dokumentacionog centra Sarajevo; (T-38) Dopis odjeljenja za boračko invalidsku zaštitu opštine Doboj broj str. pov. 08-835-3/2007 od 20. novembra 2007. godine; (T-39) Dopis CJB Doboj broj: pov. 11-02-272/07 od 7.11.2007. godine, sa priložima (Izvod iz registra pripadnika SRM Doboj – redni broj 53 i redni broj 69; Evidencija o učešću pripadnika MUP RS u borbenim dejstvima; (T-40) Dokument MKSJ broj: 0360826 - Spisak četa, formacijski raspored i pripadnici četa u okviru SJB Doboj (četa X – osumnjičeni Predrag Kujundžić); (T-41) Službena zabilješka CSB Sektor SNB Banja Luka od 28.09.1992. godine - dokument MKSJ broj: B 0082889; (T-42) Informacija MUP CSB Sektor SNB Banja Luka od 16.11.1993. godine – dokument MKSJ broj B 0011313; (T-43) Fotografije osumnjičenog oduzete prilikom pretresa njegovog stana dana 10.10.2007. godine; (T-44) Naredba za pretres Suda BiH broj: X –KRN-07/442 od 08.10.2007. godine; (T-45) Zapisnik o pretresu stana Državne agencije za istrage i zaštitu broj: 17-04/2-04-2-17/07 od 10.10.2007. godine; (T-46) Potvrda o privremenom oduzimanju predmeta Državne agencije za istrage i zaštitu broj: 17-04/2-04-2-29/07 od 10.10.2007. godine; (T-47) Medicinska dokumentacija Opšte bolnice „Sveti Apostol Luka“ u Doboju na ime osumnjičenog Predraga Kujundžić, za periode 20.05.1992. do 25.05.1992. godine; 20.08.1992. do 27.08.1992. godine; 20.10.1992. do 23.10.1992. godine; i 23.12.1992. do 24.12.1992. godine; (T-48) Zapisnik o ekshumaciji i sudskomedicinskoj ekspertizi - Makljenovac, Kantonalnog suda u Zenici, u periodu 03. – 14.11.1998. godine; (T-49) Zapisnik o nastavku postupka ekshumacije, Kantonalnog suda u Zenici od 04.12.1998. godine; (T-50) Službena zabilješka povodom markiranja grobnica, ekshumacija i identifikacija, MAK-1, MAK-2, MAK-3, MUP-a Zenica od 09.11.1998. godine; (T-51) Službena zabilješka povodom izvršene obdukcije 11 tijela, Makljenovac, MUP-a Zenica od 16.11.1998. godine; (T-52) Službena zabilješka povodom ekshumacije tijela Makljenovac i Putnikovo Brdo MUP-a Zenica od 13.11.1998. godine; (T-53) Zapisnik o utvrđivanju identiteta za osobu Ešef Ahmić, MAK-8 Zavoda za sudsku medicinu Kliničkog centra Tuzla od 07.12.1998. godine; (T-54) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za osobu Ešef Ahmić, MAK-8, Ekspertni tim Tuzla od 07.12.1998. godine, sa fotodokumentacijom; (T-55) Zapisnik o utvrđivanju identiteta za osobu Hasan Ahmić, MAK-4/4, Zavoda za sudsku medicinu Kliničkog centra Tuzla od 07.11.1998. godine; (T-56) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za osobu Hasan Ahmić, MAK-4/4, Ekspertni tim Tuzla od 07.11.1998. godine; (T-57) Zapisnik o utvrđivanju identiteta za osobu Zijad Ahmić, MAK-4/6, Zavoda za sudsku medicinu Kliničkog centra Tuzla od 07.11.1998. godine; (T-58) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za osobu Zijad Ahmić, MAK-4/6, Ekspertni tim

Tuzla od 06.11.1998. godine; (T-59) Zapisnik o utvrđivanju identiteta za osobu Ramiz Hamidović, MAK-4/3, Zavod za sudsku medicinu Kliničkog centra Tuzla od 07.11.1998. godine; (T-60) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za osobu Ramiz Hamidović, MAK-4/3, ekspertni tim Tuzla od 07.11.1998. godine; (T-61) Zapisnik o utvrđivanju identiteta za osobu Hasib Kadić, MAK-4/2, Zavod za sudsku medicinu Kliničkog centra Tuzla od 07.11.1998. godine; (T-62) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za osobu Hasib Kadić, MAK-4/2, ekspertni tim Tuzla od 07.11.1998. godine; (T-63) Zapisnik o utvrđivanju identiteta za osobu Anto Kalem, MAK-3/6, Zavoda za sudsku medicinu Kliničkog centra Tuzla od 12.11.1998. godine; (T-64) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za osobu Anto Kalem, MAK-3/6, Ekspertni tim Tuzla od 06.11.1998. godine; (T-65) Zapisnik o utvrđivanju identiteta za osobu Halid Mujanović, MAK-7, Zavod za sudsku medicinu Kliničkog centra Tuzla od 14.11.1998. godine; (T-66) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za osobu Halid Mujanović, MAK-7, Ekspertni tim Tuzla od 14.11.1998. godine; (T-67) Zapisnik o utvrđivanju identita za osobu Meho Mujanović, MAK-3/1, Zavod za sudsku medicinu Kliničkog centra Tuzla od 07.11.1998. godine; (T-68) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za osobu Meho Mujanović, MAK-3/1 Ekspertni tim Tuzla od 07.11.1998. godine; (T-69) Zapisnik o utvrđivanju identita za osobu Atif Omerčić, MAK-3/7, Zavod za sudsku medicinu Kliničkog centra Tuzla od 07.11.1998. godine; (T-70) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za osobu Atif Omerčić, MAK-3/7, Ekspertni tim Tuzla od 07.11.1998. godine; (T-71) Zapisnik o utvrđivanju identita za osobu Hasib Omerčić, MAK-1, Zavod za sudsku medicinu Kliničkog centra Tuzla od 14.11.1998. godine, sa dopisom MUP-a ZDK broj 10-01/2-4-1-222-184-2/98 od 02.12.1998. godine; (T-72) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za osobu Hasib Omerčić, MAK-1, Ekspertni tim Tuzla od 07.11.1998. godine; (T-73) Zapisnik o utvrđivanju identita za osobu Mehmed Omerčić, MAK-3/2, Zavod za sudsku medicinu Kliničkog centra Tuzla od 07.11.1998. godine; (T-74) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za osobu Mehmed Omerčić, MAK-3/2 Ekspertni tim Tuzla od 07.11.1998. godine; (T-75) Zapisnik o utvrđivanju identita za osobu Bećir Šehić, MAK-3/3, Zavod za sudsku medicinu Kliničkog centra Tuzla od 07.11.1998. godine; (T-76) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za osobu Bećir Šehić, MAK-3/3 Ekspertni tim Tuzla od 07.11.1998. godine; (T-77) Zapisnik o utvrđivanju identita za osobu Muhamed Zečević, MAK-4/5, Zavod za sudsku medicinu Kliničkog centra Tuzla od 07.11.1998. godine; (T-78) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za osobu Muhamed Zečević, MAK-4/5 Ekspertni tim Tuzla od 07.11.1998. godine; (T-79) Zapisnik o utvrđivanju identita za osobu Muhamed Husanović, MAK-4/1, Zavod za sudsku medicinu Kliničkog centra Tuzla od 07.11.1998. godine; (T-80) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za osobu Muhamed Husanović, MAK-4/1 Ekspertni tim Tuzla od 07.11.1998. godine; (T-81) Zapisnik o ekshumaciji Kantonalnog suda u Tuzli broj: Kri: 110/00 od 30.10.2000. godine; (T-82) Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi za osobu Denis Delić, D.GRA-8/1, Ekspertni tim Tuzla od 7.11.2000. godine; (T-83) Izvod iz matične knjige umrlih na ime Senad Ahmić; (T-84) Izvod iz knjige nestalih MKCK za Senada Ahmić; (T-85) Izvod iz matične knjige umrlih na ime Safet Hamidović; (T-86) Izvod iz knjige nestalih MKCK za Safeta Hamidović; (T-87) Fotodokumentacija MUP-a ZE-DO Kantona broj 10-01/2-4-233-117/98 od 12.11.1998. godine, o ekshumaciji grobnice „7“, u mjestu Makljenovac; (T-88) Crtež lica mjesta MUP-a ZE-DO Kantona broj 10-01/2-4-233-116/98 od 12.11.1998. godine—ekshumacija grobnice „7“; (T-89) Fotodokumentacija MUP-a ZE-DO Kantona broj 10-01/2-4-233-118/98 od 14.11.1998. godine, o pregledu leša grobnice „7“; (T-90) Fotodokumentacija MUP-a ZE-DO Kantona broj 10-01/2-4-233-97/98 od 03.11.1998. godine, o ekshumaciji grobnice „1“, u mjestu Makljenovac; (T-91) Crtež lica mjesta MUP-a ZE-DO Kantona broj 10-01/2-4-233-96/98 od 03.11.1998. godine – ekshumacija grobnice „7“; (T-92) Fotodokumentacija MUP-a ZE-DO Kantona broj 10-01/2-4-233-104/98 od 07.11.1998. godine, o pregledu leša grobnice „1“; (T-93)

Fotodokumentacija MUP-a ZE-DO Kantona broj 10-01/2-4-233-103/98 od 4.-6.11.1998. godine, o eksuhmaciji grobnice „4“, u mjestu Makljenovac; (T-94) Crtež lica mjesta MUP-a ZE-DO Kantona broj 10-01/2-4-233-102/98 od 4.-6.11.1998. godine – ekshumacija grobnice „4“; (T-95) Fotodokumentacija MUP-a ZE-DO Kantona broj 10-01/2-4-233-107/98 od 07.11.1998. godine, o pregledu leševa grobnice „4“, MAK 4/1-6; (T-96) Fotodokumentacija MUP-a ZE-DO Kantona broj 10-01/2-4-233-101/98 od 4.-6.11.1998. godine, o eksuhmaciji grobnice „3“, u mjestu Makljenovac; (T-97) Crtež lica mjesta MUP-a ZE-DO Kantona broj 10-01/2-4-233-100/98 od 4.-6.11.1998. godine – ekshumacija grobnice „3“; (T-98) Fotodokumentacija MUP-a ZE-DO Kantona broj 10-01/2-4-233-106/98 od 07.11.1998. godine, o pregledu leševa grobnice „3“, MAK 3/1-7; (T-99) DVD snimak ekshumacije u mjestu Makljenovac, Doboj, od 03.-07.11.1998.godine; (T-100) Nalaz i mišljenje tima vještaka neuropsihijataru Kliničkog centra Univerziteta u Sarajevu od 26.09.2007. godine za zaštićenog svjedoka „2“; (T-101) Nalaz i mišljenje vještaka psihologa Kliničkog centra Univerziteta u Sarajevu od 25.09.2007. godine za zaštićenog svjedoka „2“; (T-102) Medicinska dokumentacija za zaštićenog svjedoka „2“ i to nalazi od 26.04.2005. godine, 27.04.2005. godine, 28.04.2005. godine, 29.04.2005. godine, 30.05.2005. godine, 10.06.2005. godine i od 18.06.2007. godine; (T-103) Nalaz i mišljenje vještaka hirurga od 18.12.2007. godine o tjelesnim povredama zaštićenog svjedoka „2“; (T-104) Potvrda Opć bolnice „Sveti Apostol i Luka“ Doboj broj: 3368-1/07 od 14.09.2007. godine za zaštićenog svjedoka „2“, i izvod iz prijemne knjige pacijenata Opće bolnice „Sveti Apostol i Luka“ Doboj za zaštićenog svjedoka „2“ – redni broj 7802; (T-105) Dopisi CJB Doboj broj: 11-05/2-206-272-2/07 od 02.08.2007. godine i broj: 11-05/2-206-272-1/07 od 02.08.2007.godine, sa priložima koji se odnose na promjenu imena zaštićenog svjedoka „2“ i to: Ovjerena fotokopija kartona lične karte red.br. 455/92, Ovjerena fotokopija izvoda iz MKR od 15.12.1992. godine, Ovjerena fotokopija izvoda iz registra o promjeni ličnog imena, Ovjerena fotokopija kartona prebivališta; (T-106) Dopis CJB Doboj – PS Derventa broj: 11-5/05-207-101/07 od 01.08.2007. godine, sa priložima i to: Ovjerena fotokopija prijave – odjave prebivališta od 20.03.2001. godine, Ovjerena fotokopija izvoda iz registra ličnih karata iz 2001. godine – redni broj 376, Ovjerena fotokopija kartona prebivališta od 20.03.2001. godine, Ovjerena fotokopija kartona lične karte od 20.03.2001. godine, Ovjerena fotokopija izvoda iz MKR od 25.01.2001. godine, Ovjerena fotokopija priznanice o uplati za ličnu kartu, Ovjerena fotokopija zahtjeva za izdavanje – zamjenu lične karte od 16.03.2001. godine, Ovjerena fotokopija izvoda iz registra ličnih karata iz 1994. godine – redni broj 1523, Ovjerena fotokopija kartona lične karte od 10.10.1994. godine; (T-107) Izvod iz kaznene evidencije za osumnjičenog Predraga Kujundžić, CJB Doboj, broj Pov. 11-02-341/07 od 18.12.2007.godine; (T-108) Zapisnik o uviđaju Osnovnog suda u Gračanici broj: Kri.24/95 od 15.06.1995. godine o oštećenim vjerskim objektima u mjestima Mala Brijesnica, Velika Brijesnica, Klokočnica, Stanić Rijeka i Lukavica Rijeka; (T-109) Foto-dokumentacija oštećenog vjerskog objekta – džamije u Velikoj Brijesnici, općina Doboj i krivična prijava SJB Doboj broj: KU:3/96 od 06.02.1996. godine; (T-110) Foto-dokumentacija oštećenog vjerskog objekta – džamije u Maloj Brijesnici, općina Doboj i krivična prijava SJB Doboj broj: KU 2/96 od 05.02.1996. godine; (T-111) Krivična prijava SJB Doboj od 13.02.1996. godine protiv NN izvršioca, zbog uništenja vjerskog objekta – džamije u Stanić Rijeci, općina Doboj; (T-112) Foto-dokumentacija oštećenog vjerskog objekta – džamije u mjestu Lukavica Rijeka, općina Doboj; (T-113) Krivična prijava SJB Doboj broj: KU 5/96 od 13.02.1996. godine; (T-114) Foto-dokumentacija oštećenog vjerskog objekta – džamije u Klokočnici, općina Doboj; (T-115) Krivična prijava SJB Doboj broj: KU 4/96 od 12.02.1996. godine; (T-116) Službena zabilješka od 22.10.1992. godine, u vezi oštećenja vjerskog objekta – džamije u Matuzićima, općina Doboj; (T-117) Krivična prijava SJB Doboj od 18.12.1995. godine protiv NN izvršioca, zbog oštećenja vjerskog objekta – džamije u Matuzićima, općina Doboj; (T-118) Službena zabilješka od 21.08.1992.

godine, u vezi oštećenja vjerskog objekta – džamije u Mravićima, općina Doboj; (T-119) Krivična prijava protiv NN izvršioca, zbog oštećenja vjerskog objekta – džamije u Mravićima, općina Doboj; (T-120) Foto-dokumentacija oštećenog vjerskog objekta – Donje džamije u Kotorskom, općina Doboj; (T-121) Foto-dokumentacija oštećenog vjerskog objekta – Gornje džamije u Kotorskom, općina Doboj; (T-122) Krivična prijava SJB Doboj od 14.03.1996. godine protiv Milovana Stanković zbog oštećenja vjerskih objekata – Gornje i Donje džamije u Kotorskom, općina Doboj; (T-123) Rješenje o dodjeli stana na privremeno korištenje JF PIO RS- filijala Doboj od 04.05.1993. godine; (T-124) OG – Doboj –Dopis načelnika od 18.07.1993. godine, T 125 Službeni glasnik Republike Srpske od 19.09.1998.godine (strana 856. broj 30) ; (T-126) Dopis 3. taktičke grupe pukovniku Lisici od 08.07.1992.godine, u Doboju; (T-127) Službeni glasnik Republike Srpske od 26.11.1993.godine (strana 866. broj 22.); (T-128) SDS BiH (Glavni odbor) Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH u vanrednim okolnostima od 19.12.1991.godine u Sarajevu; (T-129) Srpska republika BiH, Dopis kriznom štabu srpske opštine Doboj, broj 02-404-34/92 od 12.07.1992.godine; (T-130) JP Radio-televizija BiH, Informacija o zaposjedanju objekata RTV BiH, prije RTV Sarajevo od 30.05.1992.godine; (T-131) Srpska republika BiH, Srpska opština Doboj, Sekreterij za narodnu odbranu, Dopis- Informacija o provođenju mobilizacije u Doboju od 07.08.1992.godine; (T-132) Srpska republika BiH, MUP, CSB Doboj, Odjeljenje za materijalno-finansijske poslove, Spisak rezervnog sastava milicije za isplatu ličnih dohodaka za mjesec maj 1992.godine od 13.07.1992.godine; (T-133) Srpska republika BiH, MUP, CSB Doboj, Odjeljenje za materijalno-finansijske poslove, Spisak rezervnog sastava milicije za isplatu ličnih dohodaka za mjesec juni 1992.godine od 13.07.1992.godine; (T-134) Srpska republika BiH, MUP, CSB Doboj, Spisak radnika za isplatu akontacije LD za mjesec april 1992.godine; (T-135) Odjeljenje za materijalno-finansijske i tehničke poslove, Spisak radnika za isplatu LD za mjesec maj 1992.godine od 19.06.1992.godine; (T -136) Klinički centar Banja Luka, Odjeljenje opštih poslova, broj 01-641-1/09, Obavještenje od 03.02.2009.godine; (T-137) Novine „Alternativa“, godina I, Doboj od 08.05.1996.godine; (T-138) R Hrvatska, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Diploma Senadina Fadilpašića broj 2079 FF 15292 od 14.11.2008.godine; (T-139) Okružno tužilaštvo u Doboju, Dopis - dostava podataka od 05.05.2009.godine, broj RR 426734490BA.

8. Na strani odbrane su saslušani svjedoci: Borisav Paravac, Dragan Bošković, Cvijetin Sarić, Radivoje Gojković, Srdan Bogdanović, Obren Lazić, Pero Tubić, Božo Lazić, Ratko Trifunović, Dragoljub Milutinović, Milenko Bilić, Milenko Gligorić, Brane Jekić, Veljko Šolaja, Branislav Petričević, Vojislav Sarić, Zoran Đekić, Slobodan Đukić, Predrag Lazić, Slobodan Jaćimović, Vojo Narić, Branko Jošić, Željko Ristić, Dragiša Marković, Željbor Borota, Živko Kuzmanović, Momčilo Kovačević, Milorad Novaković, Zoran Dević, Đorđo Kujundžić, Mirsad Omerčić, Vlado Petrović, Desimir Đukić, Savo Pijetlović, Svetozar Milojević, Radomir Džigerović i Ljilja Karanović.

9. Osim toga, odbrana je saslušala i vještake: Ljubomira Curkića, Milana Stojakovića i Željka Popovića.

10. Također, odbrana je izvela sljedeće materijalne dokaze: (O 01) Izvještaj o sudsko-medicinskoj ekspertizi od 14.01.2009.godine u Doboju; (O 02) Balističko vještačenje vještaka Željka Popovića od 20.02.2009.godine u Banja Luci; (O 03) Izvještaj o sudsko-medicinskom vještačenju za svjedoka „2“, vještak Milan Stojaković od 04.03.2009. godine u Banja Luci; (O 04) Zapisnik na CD-u; (O 05) Zapisnik o saslušanju svjedoka „8“ od 13.03.1998. godine u Kantonalnom sudu u Zenici; (O 06) Izjava svjedoka „8“ od 15.10.1995. godine, SDB Doboj; (O 07) Zapisnik o saslušanju svjedoka „16“ od

22.06.1998. godine u Kantonalnom sudu u Zenici; (O 08) Zapisnik o saslušanju svjedoka „16“, Državne agencije za istrage i zaštitu broj 386/06 od 30.06.2006. godine (isti kao dokaz T 16); (O 09) Zapisnik o saslušanju svjedoka Ibri Spahića, Državne agencije za istrage i zaštitu broj 391/06 od 05.07.2006. godine (isti kao dokaz T 29); (O 10) Zapisnik o saslušanju svjedoka Emsuda Hercega od 30.10.2007. godine u Tužilaštvu BiH; (O 11) Zapisnik o saslušanju svjedoka Emsuda Hercega od 16.04.1998. godine u Kantonalnom sudu u Zenici; (O 12) Zapisnik o saslušanju svjedoka „6“ od 22.11.2007. godine u Tužilaštvu BiH; (O 13) Zapisnik o saslušanju svjedoka „6“ od 12.10.2006. godine u SIPA-i; (O 14) Zapisnik o saslušanju svjedoka „6“ od 03.08.2006. godine u SIPA-i; (O 15) Zapisnik o saslušanju svjedoka Nade Šerić od 27.07.2006. godine u SIPA-i; (O 16) Zapisnik o saslušanju svjedoka „12“ od 07.06.2007. godine u Tužilaštvu BiH; (O 17) Zapisnik o saslušanju svjedoka „20“ od 22.05.2007. godine u Tužilaštvu BiH; (O 18) Zapisnik o saslušanju svjedoka Muharema Hamidovića od 13.11.1998. godine u Kantonalnom sudu u Zenici; (O 19) Zapisnik o saslušanju svjedoka „2“ od 16.07.2007. godine u Tužilaštvu BiH; (O 20) Zapisnik o saslušanju svjedoka „4“ od 15.06.2006. godine u SIPA-i; (O 21) Zapisnik o saslušanju svjedoka „4“ od 21.12.2004. godine u MUP Zenica; (O 22) Zapisnik o saslušanju svjedoka Hasana Mustafića od 16.04.1998. godine u Kantonalnom sudu u Zenici; (O 23) Naredba MUP-a BiH od 29.04.1992. godine; (O 24) Rješenje Vojnog suda u Bijeljini od 07.08.1992. godine; (O 25) Zapisnik sa sjednice Predsjedništva Republike Srpske od 09.10.1992. godine; (O 26) Naredba MUP-a Bijeljina od 23.10.1992. godine; (O 27) Izjava svjedoka „16“ od 19.10.2001. godine, Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog prava počinjenja na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine; (O 28) Izjava svjedoka „16“ od 11.11.2001. godine, Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog prava počinjenja na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine; (O 29) Koncetracioni logor „Perčin disko“ – organizaciona šema (nema datuma); (O 30) Informacija o stanju u zatvorima i sabirnim logorima ratnih zarobljenika, MUP RS od 22.10.1992. godine; (O 31) Odred milicije za posebne namjene CSB Banja Luka; (O 32) Izvod iz matične knjige umrlih za Ahmeta Aličića, broj 04-13-342/08 u Vogošći od 10.10.2008. godine; (O 33) Izvod iz zapisnika sa 18. vanredne sjednice Izvršnog odbora održane 19.01.1994. godine u prostorijama Opštinskog sekretarijata za urbanizam i stambeno-komunalne poslove Doboj sa početkom u 10 sati; (O 34) Informacija o telefonskim vezama, Telekom Srpske, broj 4-06-760/08 od 19.08.2008. godine; (O 35) Potvrda službe za hirurgiju, opšta bolnica „Sveti apostol Luka“, Doboj, broj 3368-1/07 od 14.09.2007. godine; (O 36) Uvjerenje CJB Doboj, Policijska stanica I, broj 11-01/2-058-602/07 od 31.01.2007. godine; (O 37) Uvjerenje o ranjavanju na ime Petar Kujundžić, broj 05-33/94 od 10.02.1994. godine; (O 38) Izvod iz knjige krštenih i miropomazanih Srpske pravoslavne crkve zvorničko-tuzlanske za 1996. godinu, broj 115. od 23.09.1998. godine, prilog (Izvod iz knjige rođenih i krštenih Srpske pravoslavne crkve od 1996. godine, Uspenija Presvete Bogorodice u Derventi od 21.03.1996. godine, Molba upravi Srpske Pravoslavne Parohije; (O 39) Odgovor iz opšte bolnice „Sveti apostol Luka“, Doboj, broj 3207/08 od 21.08.2008. godine; (O 40) Odgovor iz opšte bolnice „Sveti apostol Luka“, Doboj, broj 2629/08 od 31.07.2008. godine, u prilogu (kopija strane protokola); (O 41) Informacije iz okružnog zatvora u Doboju, broj 02-713-1487/08 od 12.08.2008. godine, u prilogu (Spisak lica iz Bukovačkih Čivčija koja su u mjesecu maju, junu i julu 1992.godine boravili u Okružnom zatvoru u Doboju, Rješenje Osnovnog suda u Doboju, broj K1.63/92 od 24.08.1992. godine, Rješenje Osnovnog suda u Doboju, broj K1.80/92 od 31.08.1992.godine, Naredba upravnika Okružnog zatvora u Doboju, broj 01-08-31/93 od 09.03.1993. godine, Rješenje Osnovnog suda u Doboju, broj K1.29/92 od 30.06.1992. godine, Zdravstveni list na ime Šabana Ibrakovića od 01.09.1992.godine, Nalog za pritvaranje od 14.06.1992. godine, Nalog za pritvaranje, broj 13-5/02-sl od 10.05.1992. godine, Rješenje Osnovnog suda u Doboju, broj K1.22/92 od

28.05.1992. godine, Službena zabilješka od 08.12.1992. godine, Rješenje Osnovnog suda u Doboju, broj Kž-30/92. od 24.07.1992. godine, Rješenje Osnovnog suda u Doboju, broj Ki.-41/92. od 25.08.1992. godine, Rješenje Osnovnog suda u Bijeljini, broj Ki.70/92. od 02.09.1992. godine); (O 42) Dopis, CJB Doboj, broj 11-05/2-206/272-1/07 od 02.08.2007. godine, u prilogu (fotokopija kartona prebivališta); (O 43) Fotokopija ovjerenih dokumenata, CJB Doboj-policajska stanica Derventa, broj 11-5/05-207-101/07 od 01.08.2007. godine; (O 44) Dopuna dokumentacije, CJB Doboj, broj 11-05/2-206-272-2/07 od 02.08.2007. godine, prilog (Fotokopija kartona lične karte reg.broj 4555/92 izdate na ime Aleksandra Kujundžić, Fotokopija izvoda iz Matične knjige rođenih od 15.12.1992. godine na ime Aleksandra Kujundžić, Fotokopija izvoda iz registra o promjeni ličnog imena); (O 45) Rješenje odjeljenja za boračko-invalidsku zaštitu Doboj, broj 08-560-1-309/2005 od 15.06.2005. godine; (O 46) Dostava podataka za Predraga Kujundžić, CJB Doboj, broj 11-02/4-230-127/08 od 20.02.2008. godine; (O 47) Informacija odjeljenja za Opštu upravu MK „Bukovica Velika“, broj 03/200-89/08 od 15.09.2008. godine; (O 48) Podaci za Predraga Kujundžić, CJB Doboj, broj 09-05-404-1413/08 od 17.09.2008. godine; (O 49) Obavijest, CJB Doboj, broj 09-02/3-230-762/08 od 13.08.2008. godine; (O 50) Obavještenje iz Opšte bolnice“ Sveti apostol Luka“ Doboj, broj 3500/08 od 15.09.2008. godine; (O 51) Dostava traženih informacija, broj 1582/08, od 15.09.2008. godine u Doboju, u prilogu (Dopis od ZP „Elektro Doboj“ a.d. Doboj, broj 2503-1/08 od 08.09.2008. godine); (O 52) Raspored rada u stanici milicije Ozrenske, Suvo Polje, CSB Doboj (nema datuma); (O 53) Dopis, CJB Doboj, broj 09-04/2-207-1-1080/08 BC od 05.09.2008. godine; (O 54) Dopis Osnovnog suda u Doboju, broj 085-0-Su-08-000 031, Doboj 22.01.2007. godine; (O 55) Dostava traženih podataka, Automoto društvo „Doboj“ Doboj, broj 302 od 10.06.2008. godine, u prilogu slijedeće (Rješenje o imenovanju ratnog direktora broj 75. od 19.11.1992. godine, Isplatna lista plata za februar 1993.godine, Isplatna lista plata za mart 1993. godine, Spisak radnika za lični dohodak za mart 1993. godine, Spisak radnika za lični dohodak za april 1993. godine, Isplatna lista plata za maj 1993. godine, Isplatna lista plata za juni 1993. godine, Spisak radnika za uplaćene doprinose za juli, Spisak radnika za koje je uplaćen doprinos za zdravstveno osiguranje za juli 1993. godine, Spisak radnika za koje je uplaćen doprinos za zdravstveno osiguranje za august 1993. godine, Akontacija za septembar 1993. godine, Lični dohodak za septembar 1993. godine, Isplata broj 248. za topli obrok za august 1993. godine, Isplata broj 229. putni troškovi za august 1993. godine, Spisak radnika za uplatu doprinosa za dravstvenu zaštitu za oktobar 1993. godine, Spisak radnika za uplatu doprinosa za dravstvenu zaštitu za novembar 1993. godine, Spisak radnika za uplatu doprinosa za dravstvenu zaštitu za decembar 1993. godine), (O 57) Izvod iz matične knjige rođenih na ime Neda Kujundžić, broj 03/200-1-52016/2008 od 16.09.2008. godine u Doboju, Izvod iz matične knjige rođenih na ime Daliborka Kujundžić, broj 03/200-1-52014/2008 od 16.09.2008. godine, Izvod iz matične knjige rođenih na ime Dijana Kujundžić, broj 03/200-1-52012/2008 od 16.09.2008. godine, Izvod iz matične knjige vjenčanih broj 03-201-24-2-229/08 od 18.09.2008. godine, Uvjerenje Poreske uprave, broj 06/01.04/0804-455.7-3093/08 od 16.09.2008.godine u Doboju; (O 58) Dostava traženih podataka, Auto-moto društvo „Doboj“ Doboj, broj 458 od 24.09.2008. godine u Doboju, u prilogu (Rješenje o rasporedu na radnu obavezu Mira Miletić br. 14/A od 05.03.1993. godine, Zahtjev za kratkoročni kredit od 04.03.1993. godine, Ugovor o zakupu i korištenju učionice za teoretsku nastavu M. Šuka broj 20 od 11.03.1993. godine, Ugovor o zakupu i korištenju učionice za teoretsku nastavu Ratomir Narić, broj 20. od 11.03.1993. godine, Obavještenje o početku rada auto-škole Radio Doboj broj 21. od 11.03.1993. godine, Oglas za licitaciju broj 22.od 11.03.1993. godine, Odluka o formiranju komisije za licitaciju broj 21. od 11.03.1993. godine, Zahtjev za oslobađanje od vojne obaveze radnika Žarka Bardak broj 25. od 12.03.1993. godine, Odluka o promjeni pečata broj 26. od 15.03.1993. godine, Zahtjev za dodjelu benzinske pumpe na korištenje broj 28. od 16.03.1993. godine, Odluka o

prijemu radnika u radni odnos Anđelka Miloradov broj 27. od 15.02.1993. godine, Odluka o prodaji vozila broj 30. od 11.03.1993. godine, Zahtjev za povrat vozila broj 29. od 16.03.1993. godine, Zapisnik sa licitacije, Ugovor o upl.vozila sa provedene licitacije broj 31. od 16.03.1993. godine, Rješenje o rasporedu na radnu obavezu Nermina Bašić broj 32. od 17.03.1993. godine, Zahtjev za oslobađanje od vojne obaveze Dušana Marković broj 33. od 18.03.1993. godine, Zahtjev za oslobađanje od vojne obaveze broj 33. od 10.05.1993. godine, Ugovor o davanju kratkoročnog kredita broj 35. od 30.03.1993. godine, Zahtjev za izdavanje rješenja broj 36. od 01.04.1993. godine, Obavještenje o radnom vremenu broj 37. od 03.04.1993. godine, Zahtjev za povrat vozila broj 44. od 03.04.1993. godine, Zahtjev za odobrenje snadbjevanja građevinskim materijalom broj 43. od 07.04.1993. godine, Rješenje o rasporedu na radnu obavezu broj 42. od 07.04.1993. godine, Odluka o formiranju devizne blagajne broj 41. od 02.04.1993. godine, Odluka o načinu plaćanja za izvršenu uslugu broj 40. od 06.04.1993. godine, Zahtjev Izvršnom odboru SO Doboje broj 39. od 05.04.1993. godine, Izjava broj 38. od 03.04.1993. godine, Molba broj 47. od 14.04.1993. godine, Odluka o visini dnevnice broj 48. od 14.04.1993. godine, Obavijest o zaključku IO SO Doboje broj 49. od 20.04.1993. godine, Ugovor o zakupu i korištenju učionice broj 50. od 21.04.1993. godine, Ugovor o održavanju i pregledu tehničke ispravnosti vozila, Obavijest broj 53 od 26.04.1993. godine, Zahtjev za izdavanje novih saobraćajnih dozvola od 28.04.1993. godine, Odluka o prijemu radnika u radni odnos broj 55. od 07.04.1993. godine, Odluka o prijemu radnika u radni odnos broj 55. od 24.03.1993. godine, Rješenje o zasnivanju o radnom odnosu broj 56. od 15.03.1993. godine, Ugovor o kratkoročnom kreditu broj 630/93 od 28.04.1993. godine, Zahtjev za kratkoročnu pozajmicu broj 58. od 27.04.1993. godine, Zahtjev za mobilizaciju vozila broj 65. od 12.05.1993. godine, Uvjerenje o obavljenoj praksi broj 64. od 07.05.1993. godine, Zahtjev za pružanje pravne pomoći broj 63. od 04.05.1993. godine, Izjava o izgubljenoj saobraćajnoj dozvoli broj 62. od 04.05.1993. godine, Ugovor o zakupu broj 61/A, Zahtjev za mobilizaciju vozila broj 61. od 03.05.1993. godine, Rješenje o raspodjeli na radnu obavezu broj 60. od 30.04.1993. godine, Ugovor broj 59. od 10.05.1993. godine, Zahtjev broj 66. od 12.05.1993. godine, Cjenovnik broj 68 od 15.05.1993. godine, Odluka o udruživanju sredstava broj 69. od 17.05.1993. godine, Zahtjev za slanje poziva na radnu obavezu broj 70. od 17.05.1993. godine, Ugovor o održavanju tehničke ispravnosti vozila broj 73. od 17.05.1993. godine, Rješenje o rasporedu na radnu obavezu broj 75. od 19.05.1993. godine, Zahtjev za odobrenje korištenja ugostiteljskog objekta, broj 77. od 28.05.1993. godine, Potvrda broj 78. od 28.05.1993. godine, Ugovor od 29.05.1993. godine, Rješenje o raspoređivanju na radnu obavezu broj 81. od 31.05.1993. godine, Ugovor broj 79. od 30.05.1993. godine, Podaci o broju radnika broj 82. od 04.06.1993. godine, Opomena broj 83. od 04.06.1993. godine, Odluka o prijemu radnika u radni odnos broj 84. od 05.06.1993. godine, Odluka o davanju pomoći za vojsku broj 84./a od 07.06.1993. godine, Obavještenje o poklanjanju rezervoara za gorivo broj 85. od 09.06.1993. godine, Rješenje o raspoređivanju na radnu obavezu broj 86. od 15.06.1993. godine, Zahtjev za službenu zabilješku o saobraćajnoj nesreći broj 87. od 15.06.1993. godine, Ugovor o održavanju i pregledu tehničke ispravnosti vozila broj 88. od 16.06.1993. godine, Rješenje o raspoređivanju na radnu obavezu broj 89. od 16.06.1993. godine, Rješenje o raspoređivanju na radnu obavezu broj 90. od 17.06.1993. godine, Odluka o prijemu radnika u radni odnos broj 92. od 19.06.1993. godine, Zapisnik o izvršenju usluga broj 93. od 23.06.1993. godine, Obavijest o poklonu broj 94. od 23.06.1993. godine, Zahtjev za učestvovanje u dijelu povrata kratkoročnog kredita broj 110/93 od 15.07.1993. godine, Ugovor o asagnaciji broj 6-93 od 12.07.1993. godine, Revers broj 101 od 07.07.1993. godine, Obavještenje o napuštanju radnika broj 103 od 12.07.1993. godine, Pregled motornih vozila broj 105 od 19.07.1993. godine, Zahtjev za oslobađanje od nove radne obaveze broj 123. od 03.08.1993. godine, Službena zabilješka od 27.07.1993. godine); (O 59) Uvjerenje odjeljenja za boračko-invalidsku zaštitu Doboje, broj

08-835-1057/2008 od 15.07.2008. godine; (O 60) Radna knjižica, serija E, broj II 365413, registarski broj 32/81; (O 61) Obavještenje, CJB Doboj, broj 09-02/1-134/09 od 14.04.2009. godine; (O 62) Dostava informacija, Okružno Tužilaštvo Banja Luka, broj A-157/09 od 07.04.2009.godine u Banja Luci; (O 63) Odgovor na zahtjev za pristup informacijama, Okružno Tužilaštvo Doboj, broj IT-17/09 od 10.03.2009. godine u Doboju; (O 64) Dopis od CJB Doboj, broj 09-04/2-206.1-44/09 VS od 09.03.2009. godine, u prilogu (kopija kartona lične karte na ime Aleksandra Kujundžić, kći Esada, reg. broj 4555/92 izdata dana 16.12.1992.godine u Bukovačkim Čivčijama, opština Doboj, kopija kartona lične karte izdate na ime Ramize Delić, kći Ibrahima, reg.broj 5156/87 izdate dana 07.08.1987.godine u Grapskoj Gornjoj, opština Doboj); (O 65) Obavještenje, CJB Doboj, broj 09-02/1-230-134/09 od 12.03.2009. godine; (O 66) Dostava informacija, Okružno Tužilaštvo u Bijeljini, broj IT-5/09 (IVTK-68/92) od 23.03.2009. godine, u prilogu slijedeći predmeti (I VKT-59/92- protiv Senada Mešić i dr. ustupljen 23.02.1993. godine, I VTK-79/92- protiv Mešina Begunić i dr.ustupljen 25.02.1993. godine, I VTK 51/92- protiv Teufika Mešinović ustupljen 23.02.1993. godine, I VTK 78/92-protiv Ahmeta Aličić i dr. ustupljen 26.03.1993. godine, I VTK-86/92 -protiv Joze Mandić i dr. ustupljen 25.02.1993. godine, I VTK-83/92-protiv Šabana Ibraković i dr. ustupljen 25.02.1993. godine); (O 67) Dostava informacija, Osnovni sud u Doboju, broj 085-0-Su-09-000 157 od 05.03.2009.godine, u prilogu slijedeće (krivična prijava broj 13-5/02-230-118/92 od 23.06.1992. godine i službena zabilješka, Zahtjev OJT Doboj za sprovođenje istrage broj Kt.70/92 od 26.06.1992. godine, Rješenje Osnovnog suda u Doboju o određivanju pritvora broj Ki.31/92 od 22.07.1992. godine, Presuda Osnovnog suda u Doboju broj K.78/92 od 21.09.1992. godine i Presuda Okružnog suda u Doboju broj Kž.126/92 od 17.11.1992. godine); (O 68) Obavještenje, Kantonalni sud u Tuzli, broj 003-0-Su-08-001 389 od 10.10.2008. godine; (O 69) Odgovor na zahtjev, JKP „Komemorativni centar“ d.o.o. Tuzla, broj 917-10/08 od 30.10.2008. godine; (O 70) Odgovor na zahtjev za pristup informacijama, Tužilaštvo BiH, broj KT-RZ-131/05 od 14.01.2009. godine, u prilogu slijedeće (Dopis Kantonalnog tužilaštva u Tuzli, broj Kta-rz-237/00 od 07.01.2009. godine, Fotodokumentacija sa reekshumacije posmrtnih ostataka tijela označenih kao D.GRA-8/1, Službene zabilješke MUP-a Tuzlanskog kantona, odjeljenje krim. tehnike od 28.11.2000. godine i od 20.12.2008. godine, Zapisnik o reekshumaciju posmrtnih ostataka tijela označenog kao D.Grapska-8/1 od 13.12.2007. godine, Dopis Kantonalnog tužilaštva TK); (O 71) Dopis Srpske pravoslavne parohije Bijeljinska broj 89 od 14.11.2008. godine; (O 72) Dostava traženih informacija, Radio Doboj od 07.10.2008. godine; (O 73) Obavijest, Univerzitetski klinički centar Tuzla, broj 01/1-37-1-4-988/08 od 07.10.2008. godine, u prilogu (obavjest Klinike za psihijatriju, broj 311-1/08 od 02.10.2008. godine); (O 74) Dopis Fonda Pio RS-a, broj 04-19689/08 od 20.10.2008. godine, u prilogu (Zahtjev Slobodana Konjevića PIO-u Doboj od 03.05.1993. godine, Uvjerenje od 21.04.1993. godine, Izvještaj korisniku od javnog fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje od 14.04.1993. godine, Zapisnik o kontroli korištenja i održavanja stana, Zajednica stanovanja Doboj od 30.04.1993. godine, Uvjerenje, Opštinska uprava društvenih prihoda Doboj, broj 03/6-458-2-81 1993 od 22.04.1993. godine, Izjava Slobodana Konjević, Rješenje o dodjeli stana na privremeno korištenje, Javni fond za penzijsko i invalidsko osiguranje republike Srpske, broj 04/145 od 04.05.1993. godine); (O 75) Index na ime Daliborka Kujundžić, Pedagoški fakultet u Bijeljini od 14.09.2007. godine, Index na ime Dijana Kujundžić, Univerzitet u Novom Sadu od 11.07.1995.godine; (O 76) Dopis, CJB Doboj, broj 09-02/1-230-134/09 od 30.03.2009. godine, u prilogu slijedeće (Dopis OKO-a, broj OKO-3-168-170309 od 17.03.2009. godine, Dopis CJB Doboj, broj 09-02/1-230-134/09 od 12.03.2009. godine, Dopis CJB Doboj, broj 09-02/1-230-134/09 od 30.03.2009. godine); (O 77) Krivična prijava, CSB Doboj, broj 13-5/02-230-130/92 od 21.07.1992. godine (Samir Žepčan i dr.); (O 78) Krivična prijava, CSB Doboj, broj 13-5/02-230-131/92 od 21.07.1992. godine (Muhamed Hidić i dr.) ; (O 79) Krivična

prijava, CSB Doboj, broj 13-5/02-230-132/92 od 27.07.1992. godine (Nedžad Begović i dr.); (O 80) Krivična prijava, CSB Doboj, broj 13-5/02-230-143/92 od 27.08.1992. godine (Muhamed Herceg i dr.); (O 81) Krivična prijava, CSB Doboj, broj 13-5/02-230-142/92 od 28.08.1992.godine (Fahrudin Didić i dr.); (O 82) Fotografije predočavane svjedoku Zoranu Deviću; (O 83) Fotografije predočavane svjedoku Želimiru Borota; (O 84) Fotografije predočavane svjedocima odbrane; (O 85) Fotografije predočavane svjedocima; (O 86) Fotografije Grapske predočavane svjedocima; (O 87) Karta „Vile“, predočavana svjedoku Želimiru Borota; (O 88) Karta „Vile“, predočavana svjedoku Dragiši Marković; (O 89) Karta „Vile“, predočavana svjedoku Slobodanu Jaćimoviću; (O 90) Karta „Vile“, predočavana svjedoku Zoranu Deviću; (O 91) Karta „Vile“, predočavana svjedoku Mirsadu Omerčiću; (O 92) Zahvalnica Predragu Kujundžiću od strane džemata Suho Polje, od 20.10.2003. godine; (O 93) Fotografije predočavane svjedoku „2“; (O 94) Fotografije svjedoka „4“; (O 95) Optužnica MKTJ protiv Jovice Stanišića i Franka Simatovića; (O 96) Magazin „Express“ od 04.09.2008. godine; (O 97) Zapisnik o saslušanju svjedoka Nermina Ahmića od 13.07.2007. godine; (O 98) Presuda Vrhovnog suda Republike Srpske, broj Y-308/98 od 09.03.2001. godine; (O 99) Odluka o konstituisanju Skupštine srpskog naroda opštine Doboj, broj 1, godina I, od 27.03.1992. godine; (O 100) Časopis „Express“ od 28.08.2008. godine; (O 101) Izjava Nezira Bečića, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, broj 490/97 od 13.11.1997. godine; (O 102) Izjava svjedoka „20“, Agencija za istraživanje i dokumentaciju R BiH, 519/98 od 17.03.1998. godine; (O 103) Izjava svjedoka „32“, Agencija za istraživanje i dokumentaciju R BiH, broj 478/97 od 06.08.1997. godine; (O 104) Izjava Edina Memića, Agencija za istraživanje i dokumentaciju R BiH, broj 319/96 od 25.01.1996. godine; (O 105) Izjava svjedoka „2“, Agencija za istraživanje i dokumentaciju R BiH, broj 549/99 od 05.05.1999. godine; (O 106) Izjava svjedoka „4“, Agencija za istraživanje i dokumentaciju R BiH, broj 419/96 od 25.10.1996. godine; (O 107) Izjava Hasana Mustafića, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, broj 369/96 od 10.05.1996. godine; (O 108) Izjava Ibri Spahića, Agencija za istraživanje i dokumentaciju, broj 483/97 od 08.08.1997. godine; (O 109) Izjava Edina Hadžovića, MUP Doboj, broj 417/92 od 11.08.1992. godine; (O 110) Izjava svjedoka „14“, CSB Doboj od 15.-2.1995. godine (NAPOMENA: datum se dobro ne vidi); (O 111) Izjava svjedoka „12“, SJB Doboj, broj 15-1/02-212-95/96, dana 22.02.1996. godine; (O 112) Izjava Emsuda Hercega, CSB Doboj, broj 15-1/027212-74/95 od 21.08.1995. godine; (O 113) Magazin „BUM“ od 12.08.2009. godine; (O 114) Magazin „Express“ od 22.08.2009. godine; (O 115) Magazin „BUM“ od 26.08.2009. godine.

2. Završne riječi

2.1. Tužilaštvo

11. U okviru svojih završnih riječi Tužilaštvo BiH se osvrnulo na pravnu kvalifikaciju krivičnog djela koje se optuženom stavlja na teret, u okviru kojeg je pojedinačno obrazlagalo sljedeće činjenice: širok i sistematičan napad, usmjerenost takvog napada na civilno stanovništvo, znanje optuženog za takav napad i vezu između napada i radnji optuženog, postupanje optuženog sa diskriminatorском namjerom sa obilježjem progona i komandnu ulogu optuženog. Dalje, Tužilaštvo se osvrnulo na pojedinačne inkriminacije iz svake tačke optužnice. Tako Tužilaštvo navodi da radnje iz tačke 1. optužnice potvrđuju svjedoci optužbe „2“ i „4“, svjedoci iz susjednog sela Bukovačke Čivčije koji su posmatrali događaj, materijalni dokazi i neki od svjedoka odbrane. Uz to, Tužilaštvo ističe da je napad na selo počinjen kršenjem odredbi međunarodnog humanitarnog prava. U odnosu na tačku 2. optužnice Tužilaštvo tvrdi da su svjedoci Nezir Bečić, Ibro Spahić, Emsud Herceg, Edin

Memić, Muharem Hamidović, te svjedoci „8“, „16“, „20“ i „32“ vjerodostojno potvrdili počinjenje inkriminiranih radnji od strane optuženog. Tužilaštvo navodi da su činjenice iz tačke 3. optužnice, u vezi sa izvođenjem civila u živi štit, kroz svoje iskaze potvrdili svjedoci optužbe „16“, „4“, „2“, Edin Hadžović, kao i svjedoci odbrane Zoran Dević i Dragiša Marković. Dalje, Tužilaštvo tvrdi da su iskazi svjedoka „16“, „8“, „10“, „4“, „12“ i svjedoka Edina Memića dokazali da optuženi nije poduzeo nužne i razumne mjere da spriječi mučenje i nečovječno postupanje prema zatočenicima u „Perčinom disku“ 19. jula 1992. godine, kao ni da kazni svoje podređene za počinjeno djelo. Nadalje, Tužilaštvo smatra da svjedoci optužbe „2“ i „4“ u potpunosti opisuju izvršenje krivičnog djela opisanog pod tačkama 5. i 6. optužnice, te da su njihova svjedočenja dopunjena svjedočenjima svjedoka „22“, Fatime Hamidović i Muharema Hamidovića, kao i vještačenjem psihičkog stanja osobe „2“ koje je izvršio tim vještaka Kliničkog centra univerziteta u Sarajevu. Činjenice iz tačke 7. optužnice, prema navodima Tužilaštva, potvrđuju svojim iskazima svjedoci „6“ i „14“ kao i materijalni dokazi.

12. Tužilaštvo je na kraju zatražilo da se optuženi oglasi krivim po svim tačkama optužnice i da mu se izrekne kazna dugotrajnog zatvora.

2.2. Odbrana

13. Odbrana optuženog se u svojim završnim riječima osvrnula na primjenu zakona, kao i pojedinačno na svaku tačku iz optužnice. Tako odbrana ističe da je u odnosu na tačke 2. i 3. optužnice Tužilaštvo saslušalo 16 svjedoka. Odbrana je mišljenja da niko od njih nije potvrdio da je optuženi bio u selu Bukovačke Čivčije u vrijeme izvršenja inkriminiranih radnji, te da su njihove izjave floskule „rekla – kazala“. Nadalje, odbrana tvrdi da Tužilaštvo nije dokazalo da je optuženi komandovao jedinicom u vrijeme izvođenja civila u živi štit (u tački 3. optužnice), niti da je ta jedinica učestvovala u pomenutim radnjama. U vezi sa 4. tačkom optužnice, odbrana tvrdi da optuženi, kao ni pripadnici njegove jedinice, nikada nisu učestvovali u radnjama navedenim u optužnici. U nastavku se odbrana osvrnula na tačku 7. optužnice. Prema navodima branioca Miroslava Ristića svjedok „6“ u svojim izjavama nikada nije rekao da su ga udarali optuženi niti njegov brat Nenad Kujundžić. Pri tome odbrana tvrdi da je svjedok „6“ instruiran po nečijem nalogu, te ističe da su njegove izjave (date ranije u odnosu na onu koju je dao pred Sudom) međusobno kontradiktorne. Dalje, u vezi sa navodima iz tačke 7. optužnice, odbrana navodi da u postojećim izjavama svjedoka „14“ postoje mnoge nelogičnosti i protivriječnosti, zbog čega se njegovo svjedočenje ne može prihvatiti kao istinito i vjerodostojno. Na okolnosti iz tačke 1. optužnice, odbrana navodi da tužilac nije izveo nijedan dokaz da su optuženi ili njegova jedinica vršili prinudno preseljenje civila kako je to opisano u optužnici. Odbrana dalje tvrdi da su izjave svjedokinje „2“ i „4“ o ubistvu malodobnog D.D. i ranjavanju svjedokinje „2“ netačne. U odnosu na okolnosti iz tačke 5. i 6. optužnice odbrana navodi da je svjedočenje svjedokinje „2“ neistinito, da je odnos svjedokinje „2“ i optuženog bio dobrovoljan, te tvrdi da se sve ono što je optuženom stavljeno na teret svjedokinji „2“ dešavalo sa Vinkom Topalovićem.

3. Procesne odluke Suda

3. 1. Odluke o isključenju javnosti

14. U skladu sa odredbama Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka (Zakon o zaštiti svjedoka) sudija za prethodni postupak Suda odredio je mjere

zaštite za određen broj svjedoka, na način da su im dodijeljeni pseudonimi „2“, „4“, „6“, „8“, „10“, „12“, „14“, „16“, „18“, „20“, „22“, „24“, „26“, „28“ i „32“ (rješenja Suda BiH od 29.11.2007. godine i 06.12.2007. godine).

15. Pomenutim odlukama Suda prava imena i prezimena i ostali lični podaci svjedoka su proglašeni tajnim najduže 30 godina nakon što odluka postane pravosnažna. Vijeće je većini zaštićenih svjedoka, na njihov zahtjev, a uz obrazložen prijedlog Tužilaštva, nakon upoznavanja sa stavovima odbrane, dodijelilo i dodatne mjere zaštite.

16. O dodatnim mjerama zaštite vijeće je raspravljalo prije svjedočenja svakog pojedinog svjedoka. Ove dodatne mjere su dodjeljene u cilju zaštite lika svjedoka, tako da je tokom svjedočenja nekih od svjedoka javnost bila premještena u drugu prostoriju gdje je mogla pratiti suđenje isključivo putem audio-prenosa, bez prikaza lika osobe koja svjedoči, dok su, istovremeno, vijeće, strane u postupku i branioci optuženog bili prisutni u sudnici i ispitivali svjedoke¹. Osim toga, određen broj svjedoka svjedočio je „iza paravana“².

17. Nadalje, u odnosu na neke svjedoke kojima je ranije dodijeljen pseudonim, a koji su istovremeno zatražili da svjedoče bez prisustva javnosti, vijeće je na njihov zahtjev i nakon datog obrazloženja, odnosno izjašnjenja stranaka i branilaca, primjenom člana 235. ZKP BiH, u potpunosti zatvorilo suđenje za javnost u toku kompletnog saslušanja ovih svjedoka, radi zaštite interesa tih svjedoka, odnosno zaštite njihovog ličnog života³. Pri donošenju odluke o isključenju javnosti vijeće je imalo u vidu da takva mjera predstavlja izuzetak od pravila javnosti postupka. Međutim, u konkretnim situacijama vijeće je cijenilo odnos između prava svjedoka na zaštitu privatnog života i prava javnosti na pravilno i pravovremeno informisanje, te zaključilo da se isključenjem javnosti postiže željeni cilj sve dok se mogu spriječiti štetne posljedice po svjedoka. S druge strane, informisanje javnosti će se omogućiti na drugi, prihvatljiviji način.

18. Tužilaštvo je tokom dokaznog postupka odustalo od saslušanja svjedoka pod pseudonimom „18“ i „28“, a mjere zaštite je zatražilo za jednog od svjedoka koji je prilikom podizanja optužnice naveden kao javni svjedok. Tužilaštvo je navelo da svjedok traži da mu se odredi pseudonim, te da se prikrije njegov lik od javnosti postavljanjem paravana. Kao razlog za ovakav zahtjev, Tužilaštvo je navelo da svjedok osjeća strah za sebe i članove porodice jer je povratnik na području Doboja, a smatra da bi neko od osoba bliskih optuženom mogao da mu se sveti zbog svjedočenja.

19. Odbrana se nije protivila navedenom prijedlogu za određivanje zaštitnih mjera.

20. Iz navedenih razloga, imajući u vidu saglasnost obje strane u postupku, vijeće je na osnovu člana 12. i 13. Zakona o zaštiti svjedoka ovom svjedoku dodijelilo pseudonim „34“ i kao dodatnu mjeru odredilo svjedočenje „iza paravana“ u sudnici.

21. Dakle, vijeće je, pored zaštitne mjere dodjele pseudonima, nekima od svjedoka, u skladu sa zakonskim odredbama, dodijelilo i naprijed navedene dodatne mjere zaštite, imajući u vidu svaku konkretnu situaciju pojedinačno, ocijenivši neophodnim pojačanje mjere pseudonima kao osnovne mjere u zaštiti identiteta svjedoka. Naprijed navedene mjere zaštite su, po ocjeni vijeća, poslužile u cilju potpune primjene i ostvarivanja svrhe mjere dodjele pseudonima, odnosno sprječavanja otkrivanja identiteta svjedoka. Pri tome,

¹ Za svjedoke pod pseudonimima 8, 12, 20, 14

² Za svjedoke pod pseudonimima 22, 34, 10, 6, 16, 32, 24

³ Za svjedoke pod pseudonimima 2 i 4

vijeće je, u svakom konkretnom slučaju, cijenilo razloge neophodnosti primjene određene vrste mjere zaštite, u smislu člana 4. Zakona o zaštiti svjedoka. Sve navedene mjere su, po ocjeni ovog vijeća, bile neophodne radi zaštite interesa svjedoka, imajući u vidu da su zahtjevi za zaštitne mjere podneseni od svjedoka lično, iz razloga što su zbog svjedočenja u predmetnom postupku osjećali strah za ličnu sigurnost, sigurnost članova njihovih porodica koje redovno posjećuju ili svjedoka koji su se vratili na područje općine Doboj. Ovo posebno iz razloga što su nekima od svjedoka tokom postupka upućivane određene prijetnje, što, po ocjeni vijeća, dodatno opravdava uspostavljanje navedenih mjera zaštite, iako postojanje konkretnih prijetnji i zastrašivanja nije nužan preduvjet za odobrenje mjera zaštite. Naime, radi se prvenstveno o ugroženim svjedocima, koji su ozbiljno psihički i fizički traumatizirani okolnostima pod kojima je izvršeno krivično djelo, kao i svjedocima pod prijetnjom koji su tražili određene mjere zaštite zbog postojanja razumnog osnova za bojazan da bi opasnost za njihovu ličnu sigurnost ili sigurnost njihovih porodica proistekla kao posljedica njihovog svjedočenja.

22. Rukovodeći se odredbama člana 3. stav 1. i 3. Zakona o zaštiti svjedoka, vijeće je svjedocima dodijelilo naprijed navedene mjere, cijeneći da time nisu povrijeđena prava optuženog na javno i pravično suđenje, odnosno jednakost strana u postupku. U situacijama kada je u odnosu na određenog svjedoka primjenjena teža mjera zaštite, vijeće je, u svakom konkretnom slučaju, prethodno utvrdilo da se ista svrha ne može postići primjenom blaže mjere.

23. Imajući u vidu da je identitet ovih svjedoka zaštićen (čak i 30 godina nakon pravosnažnosti presude) vijeće je tokom čitavog postupka vodilo računa da se ne otkrije niti jedan podatak koji bi mogao dovesti do otkrivanja njihovog identiteta. Stoga će svjedoci u presudi biti oslovljeni pod pseudonimima koji su im ranije dodijeljeni.

24. Vijeće napominje da je optuženi, kao i njegovi branioci, u svakoj gore navedenoj situaciji bio upoznat sa identitetom zaštićenih svjedoka i cjelokupnim sadržajem njihovih iskaza.

25. Osim svjedoka optužbe, vijeće je na pretresu održanom dana 27.01.2009. godine donijelo odluku o isključenju javnosti prilikom saslušanja svjedoka odbrane Mirsada Omerčića. Vijeće je odlučilo da identitet ovog svjedoka ostane poznat javnosti, ali je sadržaj njegovog svjedočenja proglašen tajnim. Ovu odluku vijeće je donijelo na osnovu člana 235. ZKP BiH, iz razloga zaštite interesa svjedoka. Vijeće je pri tome cijenilo okolnosti koje je naveo branilac optuženog u zatvorenom dijelu sjednice a koje neće biti eksplicitno spomenute da se ne bi ugrozili interesi svjedoka koji je naveo da osjeća strah za sebe i svoju porodicu zbog svog svjedočenja.

3.2. Odluke Suda o prihvatanju utvrđenih činjenica (djelimično prihvatanje prijedloga Tužilaštva i odbrane)

26. Odlučujući po prijedlogu Tužilaštva za prihvatanje kao utvrđenih činjenica iz presuda Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), nakon što je detaljno razmotrilo argumente koje su iznijele strane u postupku, vijeće je u odluci od 07.05.2008. godine⁴ prihvatilo sljedeće činjenice iz presude Pretresnog vijeća u predmetu *Duško Tadić (IT-94-I-1)*:

⁴ Rješenje Suda BiH broj X-KR-07/442 od 07.05.2008. godine

1. "U srpskim autonomnim oblastima osnovani su krizni štabovi kako bi preuzeli funkcije vlasti i opću upravu u općinama. Članovi kriznog štaba bili su vođe Srpske demokratske stranke (SDS), komandanti Jugoslovenske narodne armije (JNA) u tim područjima, funkcioneri srpske milicije i komandant srpske Teritorijalne odbrane" (para 103).

2. "...Logori su uglavnom osnivani i vođeni ili po direktivama srpskih kriznih štabova ili u saradnji sa njima, oružanim snagama i policijom. Tokom zatočenja, žene i muškarci zatvorenici podvrgavani su teškom zlostavljanju, između ostalog, premlaćivanju, seksualnom zlostavljanju, mučenju, pogubljenjima". Izostavljen je dio "Nakon preuzimanja Prijedora i susjednih područja, srpske snage su zatvorile hiljade muslimanskih i hrvatskih civila u logore u Omarskoj, Keratermu i Trnopolju. Osnivanje ovih logora bilo je dio velikosrpskog plana da se ne Srbi protjeraju sa općine Prijedor" (para 154).

27. Vijeće nije prihvatilo ostale predložene činjenice od strane Tužilaštva (činjenice od 3 – 10 u Aneksu rješenja kojim je odlučeno o prijedlogu Tužilaštva) a koje su uzete iz presuda u predmetima MKSJ: *Goran Jelisić (IT-95-10-1)*, *Simo Zarić*, *Blagocje Simić i Miroslav Tadić (IT-95-9-1)*, *Milomir Stakić (IT-94-24-1)*, nalazeći da te činjenice ne ispunjavaju kriterije za prihvatanje.

28. U ovom predmetu, prijedlog za prihvatanje utvrđenih činjenica podnijela je i odbrana optuženog. Prijedlog odbrane sadržavao je ukupno pet činjenica, od kojih su četiri iz sljedećih predmeta MKSJ: *Tužilac protiv Sime Zarića, Miroslava Tadića i Blagocja Simića (IT-95-9-1)* i *Tužilac protiv Zejnula Delalića, Zdravka Mucića, Hazima Delalića i Esada Landže (IT-96-21-1)*, te jedna koja je uzeta iz presude Međunarodnog suda pravde u predmetu „*Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore od 26.02.2007. godine*“. Vijeće je od predloženih činjenica u odluci od 08.05.2008. godine⁵ kao utvrđene prihvatilo sljedeće:

1. "Pretno vijeće se uvjerilo da je u gore navedenom periodu (17.04.1992. godine do 31.12.1993. godine) u Republici Bosni i Hercegovini vladalo stanje oružanog sukoba" (presuda Pretnog vijeća u predmetu *Simo Zarić i dr.*, para 978).

2. "Početkom aprila te godine, sa porastom nasilja, bosansko državno Predsjedništvo proglasilo je stanje neposredne ratne opasnosti, a zatim je raspušten Parlament. Predsjedništvo je također donijelo odluku o općoj mobilizaciji bosanske TO, koja je postepeno pretvorena u bosansku armiju. Ova armija je zvanično osnovana 15. aprila 1992. godine pod Vrhovnom komandom predsjednika Predsjedništva i Glavnog štaba u Sarajevu. Dana 20. juna Predsjedništvo je proglasilo ratno stanje i kao agresora identifikovalo Republiku Srbiju, Republiku Crnu Goru, Jugoslovensku armiju i teroriste Srpske demokratske stranke" (presuda Pretnog vijeća u predmetu *Zejnul Delalić, Zdravko Mucić, Hazim Delić i Esad Landžo*, para 109).

29. Činjenice koje je odbrana predložila iz presude Međunarodnog suda pravde u predmetu "Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore", kao ni ostale činjenice predložene od strane odbrane iz predmeta MKSJ *Zejnul Delalić, Zdravko Mucić, Hazim Delić i Esada Landže (IT-96-21-T)*, vijeće nije prihvatilo nalazeći da iste ne ispunjavaju kriterije za prihvatanje.

⁵ Rješenje Suda BiH broj X-KR-07/442 od 08.05.2008. godine

30. Član 4. Zakona o ustupanju daje mogućnost Sudu da iskoristi ranije zaključke MKSJ radi postizanja ekonomičnosti postupka s jedne strane, te štiteći prava optuženog na pravično suđenje, s druge strane⁶. Ovaj član glasi: „Nakon saslušanja stranaka, sud može na vlastitu inicijativu ili na prijedlog jedne od stranaka odlučiti da prihvati kao dokazane činjenice koje su utvrđene pravomoćnom odlukom u drugom postupku pred MKSJ, ili da prihvati pismeni dokazni materijal iz postupaka pred MKSJ ukoliko se odnosi na pitanja od značaja u tekućem postupku.“. Pored toga, stav je vijeća da se Zakon o ustupanju mora tumačiti kao *lex specialis* u odnosu na član 15. i član 273. ZKP BiH.

31. Opće shvatanje utvrđenih činjenica, kako to pokazuje sudska praksa Suda BiH⁷ i praksa MKSJ, odnosno MKSR (Međunarodni krivični sud za Ruandu)⁸, jeste da one stvaraju pravnu pretpostavku vrijednosti te pojedinačne činjenice. Kroz tu pretpostavku ispunjen je teret uvjeravanja na strani optužbe⁹.

---

⁶ Vidjeti rješenje u predmetu *Željko Mejakić i dr.* broj X-KR-06/200 od 22.08.2007. godine i rješenje u predmetu *Paško Ljubičić* broj X-KR-06/241 od 07.01.2008. godine i rješenje u predmetu *Zdravko Mihačević* broj X-KR-07/330 od 07.04.2008. godine.

⁷ Rješenja o utvrđenim činjenicama koja su donijela pretresna vijeća Suda BiH:

Rješenje u predmetu protiv *Radovana Stankovića*, predmet br. X-KR-05/70 od 13.7.2006. g.; Rješenje u predmetu protiv *Gćjka Jankovića*, predmet br. X-KR-05/161 od 4.8.2006. g.; Rješenje u predmetu protiv *Miloša Stupara i dr.* (Kravica), predmet br. X-KR-05/24 od 3.10.2006. g.; Rješenje u predmetu protiv *Momčila Mandića*, broj X-KR-05/58 od 5.2.2007. g.; Rješenje u predmetu protiv *Kreše Lučića*, br. X-KR-06/298 od 27.3.2007. g.; Rješenje u predmetu protiv *Nenada Tanaskovića*, predmet br. X-KR-06/165 od 26.6.2007. g.; Rješenje u predmetu protiv *Željka Leleka*, predmet br. X-KR-06/202 od 3.7.2007. g.; drugo Rješenje u predmetu protiv *Momčila Mandića*, predmet br. X-KR-05/58 od 5.7.2007. g.; Rješenje u predmetu protiv *Željka Mejakića i dr.* predmet br. X-KR-06/200 od 22.8.2007. g.; Rješenje u predmetu protiv *Mitra Raševića i Save Todović*, predmet br. X-KR-06/275 od 2.10.2007. g.; Rješenje u predmetu protiv *Jadranka Palje*, predmet br. X-KR-06/290 od 14.11.2007. g.; Rješenje u predmetu protiv *Milorada Trbića*, predmet br. X-KR-07/386 od 13.12.2007. g.

Usmene odluke o utvrđenim činjenicama, kasnije uključene u prvostepenu presudu:

Prvostepena Presuda u predmetu protiv *Nede Samardžića*, predmet br. X-KR-05/49 od 7.4.2006. g, str. 10.-13.; prvostepena Presuda u predmetu protiv *Dragčja Paunovića*, predmet br. X-KR-05/16 od 26.5.2006. g, str. 13.; prvostepena Presuda u predmetu protiv *Bobana Šimšića*, predmet br. X-KR-05/04 od 11.7.2006. g, par. 49; prvostepena Presuda u predmetu protiv *Nikole Kovačevića*, predmet br. X-KR-05/40 od 3.11.2006. g, str. 19.; prvostepena Presuda u predmetu protiv *Marka Samardžije*, predmet br. X-KR-05/07 od 3.11.2006. g, str. 15.-18.; prvostepena Presuda u predmetu protiv *Radislava Ljubinca*, predmet br. X-KR-05/154 od 8.3.2007. g, str. 15.-20.

Preispitivanje rješenja pretresnih vijeća o utvrđenim činjenicama u drugostepenim presudama:

Drugostepena Presuda u predmetu protiv *Dragčja Paunovića*, predmet br. X-KRŽ-05/16 od 27.10.2006. g, str. 5.; drugostepena Presuda u predmetu protiv *Nede Samardžića*, predmet br. X-KRŽ-05/49 od 13.12.2006. g, str. 8.-12.; drugostepena Presuda u predmetu protiv *Radovana Stankovića*, predmet br. X-KRŽ-05/70 od 28.3.2007. g, str. 10. (str. 9. verzije na engleskom jeziku); drugostepena Presuda u predmetu protiv *Nikole Kovačevića*, predmet br. X-KRŽ-05/40 od 22.6.2007. g, str. 5.-6.

⁸ Vidi kao do sada najbolje razraden primjer koji daje pregled prakse MKSJ/MKSR: Odluku o činjenicama o kojima je presudeno u predmetu protiv *Vijadina Popovića i dr.* predmet br. IT-05-88-T od 26.9.2006. g, kojom se dodatno razrađuju kriteriji obrazlagani u dvjema odlukama MKSJ-a o činjenicama o kojima je presudeno, u predmetu protiv *Momčila Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T od 28.2.2003. g. i 24.3.2005. g.

⁹ Suprotno ovom općem shvatanju, Rješenje Suda BiH o utvrđenim činjenicama u predmetu protiv *Jadranka Palje*, predmet br. X-KR-06/290 od 14.11.2007. g, nakon detaljne analize predloženih činjenica po pitanju njihovog sadržaja a ne samo njihove prihvatljivosti kao utvrđenih činjenica, na str. 8. može se razumjeti kao donošenje konačne odluke o postojanju „širokog ili sistematičnog napada“ na području relevantnom za predmet.

32. U skladu sa članom 6. stav 2. ZKP BiH te odgovarajućim članom 6. stav 3. tačka d) Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Konvencija), optuženi zadržava pravo da osporava bilo koju utvrđenu činjenicu koju je prihvatio Sud. Dakle, na taj način je zadovoljen princip pravičnosti i jednakosti u postupanju. Isto tako, ispoštovan je princip neposrednosti dokaznog postupka jer se svi dokazi prihvaćeni kao utvrđene činjenice mogu osporavati na suđenju korištenjem svih pravnih ili činjeničnih argumenata ili protivdokaza.¹⁰ Ako optuženi osporava neku utvrđenu činjenicu, tužilac može uvesti dodatne dokaze na suđenju da pobije to osporavanje. Isto tako, Sud BiH nije obavezan da svoju presudu temelji na nekoj činjenici utvrđenoj u presudama MKSJ. Umjesto toga, utvrđene činjenice se prihvataju i razmatraju u svjetlu svih dokaza izvedenih tokom suđenja, u skladu sa principom slobodne ocjene dokaza iz člana 15. ZKP BiH.

33. Usvajanjem ovakvog pristupa ispoštovan je osnovni princip pretpostavke nevinosti iz člana 3. stav 1. ZKP BiH i člana 6. stav 2. Konvencije. Relevantna sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava podržava ovakav pristup, pod uslovom da optuženi može osporavati prihvaćene činjenice.¹¹

34. Razlozi koji opravdavaju korištenje ovog proceduralnog instrumenta uključuju opću ekonomičnost sudskog postupka ali i razlog što često teško traumatizirane svjedoke treba poštediti ponovnog svjedočenja u više predmeta vezanih za iste događaje ili područja. Također, ovakav pristup omogućava usklađivanje prakse Suda BiH i odgovarajuće prakse MKSJ. Na kraju, korištenje utvrđenih činjenica može se posmatrati kao sredstvo da se optuženom osigura pravo na brzo suđenje iz člana 13. ZKP BiH i člana 6. stav 1. Konvencije, naročito u slučaju pritvora, jer se time može znatno skratiti trajanje pretresa ukoliko se činjenice prihvate u ranoj fazi postupka.

Kriteriji za odluku o predloženim činjenicama

35. Budući da ni Zakon o ustupanju kao ni ZKP BiH ne određuju kriterije na kojima se bazira diskreciono pravo Suda da prihvati ili odbaci određene činjenice koje predlažu strane u postupku, standardi koje su razvili MKSJ i MKSR u vezi sa Pravilom 94 (B) Pravilnika o postupku i dokazima mogu služiti kao smjernice. Prihvatanjem ovakvog pristupa, vijeće je svjesno svojih obaveza iz Konvencije i ZKP BiH.

36. Što se tiče kriterija, kako je prethodno navelo u svojim rješenjima u drugim predmetima¹², vijeće zasniva svoje zaključke na Odluci Pretresnog vijeća MKSJ-a od 26.09.2006. g. u predmetu MKSJ *Tužilac protiv Vijadina Popovića i dr.* (IT-05-88-T). Ova odluka dalje razrađuje kriterije ustanovljene u dvije odluke Pretresnog vijeća MKSJ u

¹⁰ Vijeće ne shvaća drugo rješenje Suda BiH o utvrđenim činjenicama u predmetu protiv *Momčila Mandića*, predmet br. X-KR-05/58 od 5.7.2007. g., na str. 3. kao da ono sugerira da postoje neka ograničenja kad su u pitanju sredstva kojima odbrana može osporavati činjenice koje su prihvaćene ili utvrđene. Utvrđene činjenice su dokazi i mogu se osporavati kao i svi drugi dokazi svim sredstvima koja su procesno dopuštena. Ocjenu da li je osporavanje bilo uspješno ili ne donosi Sud u svojoj pravomoćnoj presudi. Isti zaključak je donio Sud BiH u svom Rješenju o utvrđenim činjenicama u predmetu protiv *Jadranka Palje*, predmet br. X-KR-06/290 od 14.11.2007. g., na str. 5.

¹¹ Presuda Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Salabiaku p. Francuske*, donesena 7.10.1988. g, 13 EHRR 379, par. 28.-29. Vidi i obrazloženje u Rješenju o utvrđenim činjenicama u predmetu protiv *Milorada Trbića*, predmet br. X-KR-07/386 od 13.12.2007. g, str. 12.

¹² Predmeti Suda *Željko Mejakić i dr.* (X-KR-06/200), *Paško Ljubičić* (X-KR-06/241) i *Zdravko Mihačević* (X-KR-07/330), *Momir Savić* (X-KR-08/478)

predmetu *Tužilac protiv Momčila Krajišnika* (IT-00-39-T), a ove odluke je Apelaciono vijeće Suda BiH već djelimično uzelo u obzir u svojoj Presudi u predmetu *Neđo Samardžić* (predmet broj X-KRŽ-05/49) od 13.12.2006. godine i *Radovan Stanković* (predmet broj X-KRŽ-05/70) od 28.03.2007. godine, kao i u brojnim odlukama pretresnih vijeća ovog Suda.

1. Činjenica mora biti relevantna za neko pitanje u tekućem postupku

37. Imajući u vidu da prihvatanje utvrđenih činjenica predstavlja dio dokaznog postupka, jasno je da Sud prihvata samo relevantne dokaze kao takve.

38. Formulacija ovog kriterija, usko vezana za formulaciju Pravila 94 (B) Pravilnika o postupku i dokazima i člana 4. Zakona o ustupanju, pokazuje da nije potrebno da predložena činjenica „nije predmet spora“ među stranama u postupku (što ima isto značenje kao i da nije „sporna“), kako se navodi u ranijoj praksi MKSJ i nekim predmetima Suda BiH.¹³ Takav uslov bio bi nelogičan jer strane u predmetu raspravljaju samo o činjenicama relevantnim za predmet kojih treba dokazati dokaznim sredstvima kako što su utvrđene činjenice, iskazi svjedoka ili materijalni dokazi. Budući da utvrđena činjenica samo stvara pretpostavku u korist jedne strane u postupku, takva pretpostavka, kako je ranije rečeno, uvijek se može osporavati argumentima i/ili drugim dokazima.¹⁴ Ako relevantna činjenica „nije predmet spora“ među stranama u postupku, potreba za dokazivanjem te činjenice korištenjem instrumenta utvrđenih činjenica je manja, jer se strane mogu među sobom i dogovoriti o takvim činjenicama. Ako bi Sud imao mogućost da smanji obim dokaza prezentiranim u toku dokaznog postupka koristeći instrument utvrđenih činjenica samo u odnosu na nesporna pitanja, ekonomičnost sudskog postupka se ne bi postigla.

39. Činjenice navedene pod brojem 2. (u dijelovima), te pod brojevima 3, 5, 6, 7, 8, 9 i 10 u Aneksu rješenja kojim je odlučeno o prijedlogu Tužilaštva odbijene su kao irelevantne, po osnovu ovog kriterija. Naime, predložene činjenice se odnose na događanja na sasvim drugom području BiH (općine Prijedor, Brčko, Bosanski Šamac i Odžak) a ne na područja na koje se odnosi optužnica u ovom predmetu (općina Doboje).

40. S druge strane, iz prijedloga odbrane nijedna činjenica nije odbijena po osnovu ovog kriterija.

2. Činjenica mora biti jasna, konkretna i prepoznatljiva

41. Da bi se ispunio ovaj kriterij, prema Odluci MKSJ u predmetu *Popović i dr.*, predložena činjenica ne smije biti nerazlučivo pomiješana kako sa drugim činjenicama koje i same ne zadovoljavaju kriterije za utvrđene činjenice tako i sa drugim činjenicama koje prikrivaju glavnu činjenicu. Kako bi se ispitalo da li je to tako, Sud mora razmotriti

¹³ Vidi ovaj kriterij naveden u prvoj Odluci MKSJ o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu protiv *Momčila Krajišnika* od 28.2.2003. g, str. 7, ali onda izričito izbačen u drugoj Odluci o činjenicama o kojima je presuđeno u istom predmetu, donesenoj 24.3.2005. g, str. 8, fusnota 45. Ovaj kriterij se takode navodi u sljedećim Rješenjima Suda BiH o utvrđenim činjenicama: u predmetu protiv *Gejka Jankovića*, predmet br. X-KR-05/161 od 4.8.2006. g, vidi str. 2. Rješenja; u predmetu protiv *Marka Samardžije*, predmet br. X-KR-05/07 od 3.11.2006. g, vidi str. 17. prvostepene Presude; u predmetu protiv *Radislava Ljubinca*, predmet br. X-KR-05/154 od 8.3.2007. g, vidi str. 17. prvostepene Presude; u predmetu protiv *Jadranka Palje*, predmet br. X-KR-06/290 od 14.11.2007. g, vidi Rješenje str. 3.-4. i 6. i u predmetu protiv *Milorada Trbića*, predmet br. X-KR-07/386 od 13.12.2007. g, vidi Rješenje str. 10.-11.

¹⁴ Vidi Odluku MKSJ o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu protiv *Vijadina Popovića i dr.*, predmet MKSJ broj IT-05-88-T od 26.9.2006. g, par. 5, fusnota 19.

predloženu činjenicu u kontekstu originalne presude.¹⁵ Osim toga, i sam predloženi citat mora sadržavati činjenične informacije koje ga čine relevantnim za konkretni predmet. Ukoliko predložena činjenica sadrži samo opće činjenične (nepravne) zaključke ne navodeći i osnovu za takve zaključke, informacija koju treba dati Sudu nije prepoznatljiva, tako da tu činjenicu treba odbiti.

42. Vijeće nije odbilo nijednu činjenicu iz prijedloga Tužilaštva na osnovu ovog kriterija. Naime, vijeće nalazi da su predložene činjenice konkretizovane, te kao takve prepoznatljive i jasne.

43. Činjenice koje su navedene pod brojevima 3. i 4. u Aneksu rješenja kojim je odlučeno o prijedlogu odbrane mogu se smatrati općepoznatim činjenicama. Međutim, nije jasno na koji se vremenski period odnose predložene činjenice, odnosno da li se uopće radi o vremenu relevantnom za optužnicu u ovom predmetu. Pri tome, u činjenici navedenoj pod brojem 3. u Aneksu govori se u sasvim generalnom kontekstu (pa tako i neodređenom vremenskom periodu), dok se činjenica pod brojem 4. odnosi na period „do potpisivanja Dejtonskog sporazuma“. Ovaj vremenski okvir vijeće nalazi nejasnim, odnosno nedovoljno određenim i konkretnim. Prema tome, Vijeće je na osnovu ovog kriterija odbilo činjenice navedene pod brojevima 3. i 4. Aneksa rješenja kojim je odlučeno o prijedlogu odbrane.

3. Činjenica kcju formulira strana-predlagač ne sm,je se mater,jalno razlikovati od formulac,je u izvorn,cj presudi

44. Vijeće usvaja pristup iz prethodno citirane novije sudske prakse MKSJ da u slučaju manjih netačnosti ili nejasnoća usljed izvlačenja činjenice iz izvorne presude Sud može, koristeći svoje diskreciono pravo, ispraviti netačnosti ili nejasnoće *proprio motu*.

45. Nijedna činjenica iz prijedloga Tužilaštva niti iz prijedloga odbrane nije odbijena po osnovu ovog kriterija, s obzirom da je vijeće mišljenja da činjenice koje je predložilo Tužilaštvo, kao i one koje je predložila odbrana ispunjavaju uslove iz ovog kriterija.

4. Činjenica ne sm,je biti nejasna ili obman,jujuća u kontekstu u kcji je stav,jena u pr,jedlogu strane-predlagača

46. Da bi se procijenilo da li kontekst u kojem je predložena činjenica stvara određenu konfuziju oko njenog pravog značenja, činjenica mora biti analizirana u svom izvornom kontekstu. Ako se smisao činjenice u izvornoj presudi značajno razlikuje po jačini ili sadržaju u usporedbi sa značenjem koji sugerira kontekst prijedloga, činjenica ne bi trebala biti prihvaćena.

47. Na osnovu ovog kriterija vijeće nije odbilo nijednu činjenicu predloženu od strane Tužilaštva ili odbrane. Vijeće nalazi da niti jedna od predloženih činjenica (Tužilaštva i odbrane) nije nejasna ili obmanjujuća cijeneći da se u konkretnom slučaju radi o činjenicama koje su jasne i određive, tako da ne stvaraju konfuziju u pogledu značenja u kojem se predlažu.

---

¹⁵ Odluka MKSJ o činjenicama o kojima je presudeno u predmetu protiv *Vi,jadina Popovića i dr*, predmet MKSJ broj IT-05-88-T od 26.9.2006. g, par 6.

5. Strana-predlagač mora činjenicu identificirati sa dovoljno preciznosti

48. Ovaj kriterij zahtijeva preciznu identifikaciju paragrafa iz presude iz kojih su predložene činjenice uzete. Ponovo, kao i kod kriterija 3, Sud može prihvatiti činjenice u okolnostima kada je strana greškom citirala pogrešni paragraf iz presude, pod uslovom da blizina namjeravanog činjeničnog zaključka i pogrešno citiranog paragrafa čini tu grešku tako očitom da bi druga strana u postupku mogla razumjeti koji je bio namjeravani činjenični zaključak.

49. Vijeće nalazi da su sve činjenice, kao što je već navedeno, jasne i određive, te precizno identificirane tako da vijeće nije odbilo nijednu predloženu činjenicu (niti od Tužilaštva niti od obrane) po ovom kriteriju.

6. Činjenica ne smije sadržavati kvalifikacije koje su u osnovi pravne prirode

50. Kao što je istaknuto u gore citiranoj drugoj odluci u predmetu *Krcjišnik*: „Mnogi zaključci imaju pravni aspekt ukoliko se ovaj izraz šire tumači. Stoga je neophodno ustanoviti u svakom slučaju pojedinačno da li predložena činjenica sadrži zaključke ili kvalifikacije koje su u osnovi pravne prirode.“¹⁶

51. Kad se analizira pristup MKSJ za svaki predmet pojedinačno, stav Pretresnog vijeća MKSJ u Odluci o činjenicama o kojima je presudeno u predmetu *Mejakić i dr.*, kao jedan primjer, isključuje činjenice koje govore o postojanju „politike za vršenje nečovječnih djela protiv civilnog stanovništva“ te „djela koja su počinjena na širokim osnovama i sistematičan način“ zbog njihove pravne prirode.¹⁷ Međutim, nasuprot ovoj odluci, drugo Pretresno vijeće MKSJ u predmetu protiv *Krcjišnika* je odlučilo prihvatiti predložene činjenice navodeći da su zločini bili „počinjeni tokom oružanog sukoba kao dio širokog ili sistematičnog napada na civilno stanovništvo“, činjenice koje upućuju na to da je „etničko čišćenje (...) počinjeno u kontekstu oružanog sukoba“, kao i da je počinitelj učestvovao u „zajedničkom zločinačkom cilju da se područje Prijedora očisti od nesrpskog stanovništva činjenjem nečovječnih djela“. Na kraju, Pretresno vijeće MKSJ-a u predmetu protiv *Ljubičića* prihvatilo je činjenice koje govore o napadu „usmjerenom na civilno stanovništvo radi etničkog čišćenja“, o logorašima koji su „podvrgnuti teškom psihološkom i fizičkom maltretiranju“, ili opisuju životne uslove u logoru kao „neprihvatljivu povredu međunarodnih ljudskih prava (...)“¹⁹

52. Pretresna vijeća Suda BiH do sada su uglavnom zauzimala stajalište da su činjenice koje sadrže kvalifikacije kao što su indirektna zakonska obilježja krivičnih djela koja su

---

¹⁶ Odluka MKSJ-a o činjenicama o kojima je presudeno u predmetu protiv *Momčila Krcjišnika*, predmet MKSJ-a br. IT-00-39-T, od 24.3.2005. godine, stav 15.

¹⁷ Odluka MKSJ-a o činjenicama o kojima je presudeno u predmetu protiv *Željka Mejakića i dr.*, predmet MKSJ-a br. IT-02-65-PT od 1.4.2004. g, str. 6.

¹⁸ Odluka MKSJ-a o činjenicama o kojima je presudeno u predmetu protiv *Momčila Krcjišnika*, predmet MKSJ-a br. IT-00-39-T od 24.3.2005. g; Aneks: Lista presuđenih činjenica koje je Vijeće prihvatilo, činjenice br. 323, 321. i 316.

¹⁹ Odluka o činjenicama o kojima je presudeno Pretresnog vijeća MKSJ-a u predmetu protiv *Paška Ljubičića*, predmet MKSJ-a br. IT-00-41-PT od 23.1.2003. g.

počinjena kao dio „širokog ili sistematičnog napada“ pogodna da se prihvate kao utvrđene činjenice²⁰, iako ima sve više novijih odluka u kojima se zauzima drugačiji stav²¹.

53. Ovo vijeće smatra da činjenice koje sadrže bilo kakve pravne zaključke ne bi trebale biti prihvaćene kao utvrđene činjenice. Stoga ni činjenice koje sadrže pravna obilježja krivičnog djela niti pravne kvalifikacije koje navode radnje izvršenja, ne treba prihvatiti kao utvrđene činjenice po mišljenju ovog vijeća. Iako priznaje da primjeri citirani u ovom paragrafu sadrže i činjeničnu komponentu, ovo vijeće je mišljenja da ovaj kriterij isključuje njihovo prihvatanje, čak i ako se isti sastoje samo od „očih činjenica koje stavljaju konkretnu radnju izvršenja u širi kontekst ratnih događaja“.²² Pojmovi kao što su „široki ili sistematični napad“ ili „oružani sukob“ pravna su obilježja inkriminirajućih krivičnih djela i ne trebaju se smatrati utvrđenim činjenicama da bi se stvorile jasno definisane granice za upotrebu ovog novog instrumenta.²³

54. Vijeće neće prihvatiti nikakve pravne zaključke, ali ipak prihvata određene činjenice striktno svodeći predloženi citat na njihov činjenični dio. Kada se procjenjuju same činjenice, Sud nije vezan pravnom karakterizacijom koja im se pridaje u izvornoj presudi MKSJ.

---

²⁰ Vidi Rješenja o utvrđenim činjenicama u predmetima protiv: *Radovana Stankovića*, predmet br. X-KR-05/70 od 13.7.2006. g; *Gejka Jankovića*, predmet br. X-KR-05/161 od 4.8.2006. g; *Momčila Mandića*, predmet br. X-KR-05/58 od 5.2.2007. g; i *Kreše Lučića*, predmet br. X-KR-06/298 od 27.3.2007. g. Vidi i odluke sadržane u prvostepenim Presudama Suda BiH protiv: *Nede Samardžića*, predmet br. X-KR-05-49 od 7.4.2006. g, str. 10.-13. (str. 12.-16. engleske verzije); prvostepenu Presudu u predmetu protiv *Dragcja Paunovića*, predmet br. X-KR-05/16 od 26.5.2006. g, str. 13. (str. 15. engleske verzije); prvostepenu Presudu u predmetu protiv *Bobana Šimšića*, predmet br. X-KR-05/04 od 11.7.2006. g, par. 49 (u verziji na engleskom i BIIS jeziku); prvostepenu Presudu u predmetu protiv *Marka Samardžije*, predmet br. X-KR-05/07 od 3.11.2006. g, str. 15.-18. (str. 16.-19. engleske verzije); prvostepenu Presudu u predmetu protiv *Radislava Ljubinca*, predmet br. X-KR-05/154 od 8.3.2007. g, str. 15.-20. (str. 17.-22. engleske verzije).

²¹ Vidi i prvo Rješenje u kojem je zauzet ovaj restriktivniji pristup: Rješenje u predmetu protiv *Miloša Stupara i dr.* (Kravica), predmet br. X-KR-05/24 od 3.10.2006. g, u vezi sa činjenicama pobrojanim u Aneksu Prijedloga Tužilaštva od 10.3.2006. g; Rješenje o utvrđenim činjenicama u predmetu protiv *Nenada Tanaskovića*, predmet br. X-KR-06/165; Rješenje od 26.6.2007. g; u predmetu protiv *Željka Leleka*, predmet br. X-KR-06/202 od 3.7.2007. g; Rješenje u predmetu protiv *Željka Mejakovića i dr.*, predmet br. X-KR-06/200 od 22.8.2007. g. i Rješenje u predmetu protiv *Mitra Raševića i Save Todovića*, predmet br. X-KR-06/275 od 2.10.2007. g., Rješenje u predmetu *Zdravko Mihačević* broj X-KR-??/??? od ??/??/2008. godine. Takođe i Rješenje u predmetu protiv *Milorada Trbića*, predmet br. X-KR-07/386 od 13.12.2007. g, str. 9.-10. naginje ovom opreznijem pristupu.

²² Vidi formulaciju Presude Žalbenog vijeća u predmetu protiv *Dragcja Paunovića*, predmet br. X-KRŽ-05/16 od 27.10.2006. g, str. 5.

²³ Drugo Rješenje Suda BiH o utvrđenim činjenicama u predmetu protiv *Momčila Mandića*, predmet br. X-KR-05/58 od 5.7.2007. g, na str. 3. (str. 4. engleske verzije) i Rješenje u predmetu protiv *Jadranka Palje*, predmet br. X-KR-06/290 od 14.11.2007. g, na str. 4. (str. 4. verzije na engleskom jeziku) objašnjavaju svoj pristup za prihvaćanje činjenica koje sadrže pravni zaključak o postojanju „širokog ili sistematskog napada“ uz argument da te činjenice ne govore o ličnoj kriminalnoj odgovornosti optuženih nego samo o širem kontekstu u kojem su zločini počinjeni. Ovaj argument mijša dva različita kriterija za prihvaćanje utvrđenih činjenica. Prema mišljenju ovog Vijeća, kriterij da se ne prihvaćaju činjenice koje sadrže pravne zaključke odražava istaknutu privilegiju i dužnost suda koji sudi u predmetu da donese svoje vlastite pravne zaključke. Kriterij da se ne prihvataju nikakve činjenice koje govore direktno o krivičnoj odgovornosti optuženog je ipak direktnija mjera zaštite za optuženog da mu se u biti ne sudi dokazima koji su izvedeni na drugom suđenju čiji on nije dio i zaključcima drugog suda koji se odnose na drugog optuženog, na osnovu tih dokaza. Zbog svojih različitih ciljeva, ovi se kriteriji trebaju ispunjavati nezavisno jedan od drugog.

55. Vijeće smatra da kada se prihvati čisto činjenično stanje kao utvrđena činjenica, ista se smatra dokazom, kao što su i dokazi pribavljeni od svjedoka ili materijalni dokazi izvedeni za vrijeme suđenja. Stoga, u skladu sa članom 15. ZKP BiH, ovo vijeće može slobodno izvesti vlastite pravne zaključke na osnovu činjeničnih nalaza koje je prihvatilo kao utvrđene činjenice.²⁴

56. U Aneksu rješenja (po prijedlogu Tužilaštva) pod brojem 5 je navedena činjenica čije prihvatanje Tužilaštvo predlaže a koja, prema mišljenju vijeća, obuhvata konkretne zaključke vezano za radnje izvršenja („*tač napad je obuhvatao.....te radnje progona i deportacije nesrpskih civila...*“). Zatim, činjenica 6 u Aneksu predstavlja jasan pravni zaključak pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Simo Zarić i dr.* u pogledu postojanja rasprostranjenog i sistematskog napada na području općina Bosanski Šamac i Odžak. Činjenice 7, 8, 9 i 10 Aneksa rješenja kojim je odlučeno o prijedlogu Tužilaštva također sadrže pravne kvalifikacije koje se odnose na postojanje oružanog sukoba, odnosno postojanje sistematskog i rasprostranjenog napada u općini Prijedor.

57. Prema tome, nalazeći da ni ovaj kriterij nije ispunjen, vijeće odbija prihvatiti predložene činjenice pod brojevima 5, 6, 7, 8, 9 i 10 kako je navedeno u Aneksu rješenja kojim je odlučeno o prijedlogu Tužilaštva (ove činjenice vijeće je odbilo prihvatiti i iz razloga irelevantnosti).

58. Iz prijedloga odbrane nijedna činjenica nije odbijena na osnovu ovog kriterija, iz razloga što vijeće cijeni da činjenice koje odbrana predlaže u sebi ne sadrže pravnu kvalifikaciju predmetnog krivičnog djela.

7. Činjenica se ne sm. je zasnivati na dogovoru strana u izvornom postupku

59. Da bi se neka činjenica prihvatila kao utvrđena, važno je da je ranije osporavana na sudu. Stoga, činjenica uzeta iz presude koja je nastala iz sporazuma o priznanju krivnje ili dogovora da određene činjenice nisu predmet spora između strana u ranijem postupku ne ispunjava preduslove da bude prihvaćena kao utvrđena činjenica. Ako nije osporavana u ranijem postupku, dokazna vrijednost činjenice ne dostiže nivo uvjeravanja potreban da se smatra da je optužba ispunila svoju prvobitnu obavezu iznošenja dokaza u korist svoje argumentacije.

60. U Prijedlogu Tužilaštva se kao jedna od činjenica predlaže i ona iz paragrafa 55 iz presude Pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Tužilac protiv Gorana Jelisića*. Međutim, ova presuda je u dijelu koji se odnosi na krivična djela Kršenja ratnih zakona i običaja i Zločine protiv čovječnosti zasnovana na priznanju krivnje optuženog. Prema tome, imajući u vidu kriterije za prihvatanje utvrđenih činjenica, vijeće je odbilo prihvatiti činjenicu navedenu pod brojem 4 u Aneksu rješenja kojim je odlučeno po Prijedlogu Tužilaštva.

61. Vijeće nalazi da činjenice navedene u prijedlogu odbrane ispunjavaju uslov iz ovog kriterija tako da nijedna činjenica nije odbijena na osnovu ovog kriterija.

---

²⁴ Vidjeti odluku MKSJ-a o činjenicama o kojima je presudeno u predmetu protiv *Miroslava Kvočke i dr.*, predmet MKSJ-a br. IT-98-30/1-T od 8.6.2000. g, str. 6.

8. Činjenica se ne smije odnositi na djela, ponašanje ili duševno stanje optuženog

62. U odluci MKSJ u predmetu *Popović i dr.* objašnjava se najnovija praksa MKSJ u odnosu na ovaj kriterij: „(T)ežište se stavlja isključivo na djela, ponašanje i duševno stanje optuženog - odnosno, na ponašanje optuženog koje ima fizička i duševna obilježja vida odgovornosti kojim se on tereti. To se ne odnosi na ponašanje drugih osoba za čija krivična djela i propuste je optuženi, kako se tvrdi, bio odgovoran u sklopu jednog vida odgovornosti ili više vidova odgovornosti (...).“²⁵

63. Za razliku od ove uske definicije, Pretresno vijeće MKSJ u predmetu *Mejakić i dr.* isključilo je sve činjenice koje se odnose na životne uslove u logoru Omarska kao previše tendenciozne, ne dajući nikakvo konkretnije objašnjenje svoje odluke.²⁶ Nasuprot tome, Pretresno vijeće MKSJ u predmetu *Ljubičić* je prihvatilo brojne činjenice koje impliciraju pripadnike vojne policije kao direktne počinitelje iako je optuženi navodno bio nadređeni komandir svih tih jedinica.²⁷

64. Praksa Suda BiH u ovom pogledu je takode različita: neka vijeća slijede definiciju datu u odluci MKSJ u predmetu *Popović i dr.*, prihvatajući sve činjenice koje ne pominju optuženog kao direktnog počinioca²⁸, dok druga imaju restriktivniji pristup isključujući dodatno činjenice koje bi mogle indirektno implicirati krivičnu odgovornost optuženog putem njegovog položaja nadređenog ili njegovog učešća u zajedničkom planu.²⁹

65. Kao i svojim prethodnim rješenjima o utvrđenim činjenicama³⁰, ovo vijeće smatra da indirektno inkriminirajuće činjenice ne treba isključiti iz prihvatanja kao utvrđenih činjenica. Budući da svaki dokaz izveden na suđenju mora biti relevantan za predmet, svaki dokaz koji je izvela optužba mora makar indirektno voditi ka utvrđivanju odgovornosti optuženog. Bilo bi dakle nelogično ako bi se svaka i indirektna povezanost samog optuženog sa predloženim činjenicama uzela kao razlog za njihovo isključenje.

---

²⁵ Odluka MKSJ-a o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu protiv *Vujadina Popovića i dr.*, predmet MKSJ-a br. IT-05-88-T od 26.9.2006. g, par. 13.

²⁶ Odluka MKSJ-a o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu protiv *Željka Mejakića i dr.*, predmet MKSJ-a br. IT-02-65-PT od 1.4.2004. g, str. 6.

²⁷ Odluka Pretresnog vijeća MKSJ-a o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu protiv *Paška Ljubičića*, predmet MKSJ-a br. IT-00-41-PT od 23.1.2003. g, vidi činjenice br. 47, 65, 221, 237, 281 u Aneksu Odluke.

²⁸ Vidi npr. Rješenje u predmetu protiv *Momčila Mandića*, predmet br. X-KR-05/58 od 5.2.2007. g, str. 4. (str. 4. verzije na engleskom jeziku), kojim se prihvata kao utvrđena činjenica da je *Miroslava Krncjelca* imenovao *Momčilo Mandić* u svojstvu ministra pravde Srpske Republike BiH u to vrijeme.

²⁹ Vidi npr. Rješenje u predmetu protiv *Gejka Jankovića*, predmet br. X-KR-05/161 od 4.8.2006. g, str. 3; Rješenje u predmetu protiv *Miloša Stupara i dr.* (Kravica), predmet br. X-KR-05/24 od 3.10.2006. g, str. 8. (str. 8. engleske verzije); rješenje u predmetu protiv *Nenada Tanaskovića*, predmet br. X-KR-06/165 od 26.6.2007.g, str. 5. (str. 5. engleske verzije); Rješenje u predmetu protiv *Željka Leleka*, predmet br. X-KR-06/202 od 3.7.2007. g, str. 5. (str. 5. engleske verzije); Rješenje u predmetu protiv *Mitra Raševića i Save Todovića*, predmet br. X-KR-06/275 od 2.10.2007. g, str. 5. (str. 5. engleske verzije) i Rješenje u predmetu protiv *Milorada Trbića*, predmet br. X-KR-07/386 od 13.12.2007. g, str. 10.-11. (str. 10.-11. engleske verzije).

³⁰ U predmetima *Mejakić i dr.* (X-KR-06/200), *Ljubičić* (X-KR-06/241), *Mihajević* (X-KR-06/330), *Savić* (X-KR-07/478)

66. Vijeće smatra da se nijedna činjenica iz prijedloga Tužilaštva kao ni iz prijedloga odbrane ne odnosi na djela, ponašanje ili duševno stanje optuženog tako da niti jedna od predloženih činjenica nije odbijena po osnovu ovog kriterija.

9. Činjenica ne smije biti predmet tekućeg žalbenog postupka

67. Ovaj kriterij se odnosi na preduslov da činjenice iz prvostepenih presuda MKSJ moraju biti potvrđene i u drugostepenom postupku, odnosno da ove činjenice nisu bili predmet spora u toku drugostepenog postupka.

68. Ovaj kriteriji se mora posebno pažljivo procijeniti u slučaju kada su predložene činjenice dio prvostepene presude koja je trenutno predmet žalbe pred MKSJ. U takvim okolnostima, činjenica koja potiče iz presude koja se preispituje može se prihvatiti samo ako sama činjenica očito nije predmet žalbe.³¹ Ovo je, na primjer, čest slučaj u MKSJ, kada nadređeni vojni zapovjednici ili politički lideri nisu porekli da su se zločini zaista desili ali su uložili žalbu protiv prvostepene presude samo na osnovama da ista njima pripisuje efektivnu kontrolu nad direktnim počiniteljima krivičnih djela.

69. Presude iz kojih su uzete činjenice kako u prijedlogu Tužilaštva, tako i u prijedlogu odbrane, bile su predmet žalbe, ali u tim žalbama ili da dotične činjenice nisu bile osporavane ili to osporavanje nije bilo uspješno.³² Stoga nijedna činjenica iz pomenutih prijedloga nije odbijena po osnovu ovog kriterija.

Sveobuhvatni test: Korištenje diskrecionog prava Suda po pitanju utvrđenih činjenica

70. Nakon analiziranja svih predloženih činjenica pojedinačno na osnovu svih prethodnih kriterija, vijeće je moralo odlučiti da li prihvatanje svih prethodno navedenih prihvatljivih činjenica iz prijedloga Tužilaštva i odbrane po svom sastavu, broju i sadržaju postiže ekonomičnost sudskog postupka štiteći pravo optuženog na pravično, javno i ekspeditivno suđenje.

71. Takav test se smatra neophodnim jer je „veća vjerovatnoća da će princip ekonomičnosti postupka biti ugrožen na taj način u slučajevima kada su činjenice o kojima je presudeno (...) suviše opšte, neprecizne, tendenciozne i konačne“.³³ U konačnoj analizi, čak i činjenice koje zadovoljavaju sve gore navedene preduslove vijeće može odbiti prema diskrecionoj odluci ako činjenice uzete zajedno narušavaju pravo optuženog na pravično suđenje. Ovaj krajnji test je u biti korištenje diskrecionog prava Suda po pitanju prihvatanja ili odbijanja predloženih činjenica kao utvrđenih činjenica.

72. U konkretnom predmetu, vijeće je, u cilju postizanja efikasne ravnoteže između ekonomičnosti sudskog postupka s jedne strane i prava optuženog sa druge strane, prihvatilo

---

³¹ Odluka MKSJ-a o činjenicama o kojima je presudeno u predmetu protiv *Vijadina Popovića i dr.*, predmet MKSJ-a br. IT-05-88-T od 26.9.2006. g, par. 14.

³² Vidjeti presude Žalbenih vijeća u sljedećim predmetima MKSJ: *Tužilac protiv Duška Tadića (IT-94-1-1)*, *Tužilac protiv Gorana Jelisića (IT-95-10-1)*, *Tužilac protiv Sime Zarića i dr. (IT-95-9-1)* i *Tužilac protiv Milomira Stakića (IT-97-24-1)*

³³ Odluka MKSJ-a o činjenicama o kojima je presudeno u predmetu protiv *Vijadina Popovića i dr.*, predmet MKSJ-a br. IT-05-88-T od 26.9.2006. g, par. 16.

samo činjenice koje su navedene pod brojevima 1 i 2 (u dijelovima) u Aneksu rješenja kojim je odlučeno po prijedlogu Tužilaštva, nalazeći da one predstavljaju važan dio argumentacije optužbe a ne impliciraju direktno krivičnu odgovornost optuženog. Vijeće je, shodno tome, odlučilo da prihvati ove činjenice nalazeći da jedino one zadovoljavaju uslove iz devet prethodno navedenih kriterija.

73. Činjenicu koja je navedena pod rednim brojem 7 u Aneksu navedenog rješenja odbrana ne spori. Naime, radi se o činjenici iz presude Pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Tužilac protiv Milomira Stakića (IT-97-24-1)*: „*Pretresno vijeće je uvjeren da je na teritoriji općine Pr. jedor u periodu od 30. aprila do 30. septembra 1992. godine postojao oružani sukob*“. Vijeće cijeni da ova činjenica ne ispunjava gore navedene kriterije za prihvatanje činjenice kao utvrđene. Međutim, imajući u vidu stav odbrane, vijeće cijeni da postoji međusobni dogovor strana u postupku o toj činjenici tako da se ona može smatrati nespornom („nije predmet spora“ među stranama u postupku).

74. Vijeće je odbilo prijedlog Tužilaštva da se u dokaze uvedu cjelokupne presude u pomenutim predmetima MKSJ. Naime, vijeće cijeni da odredbe ZKP BiH kao ni odredbe Zakona o ustupanju ne pružaju osnov za prihvatanje cijelih presuda, bez da su precizirane činjenice čije prihvatanje se predlaže.

75. U pogledu prijedloga odbrane, vijeće je, u cilju postizanja efikasne ravnoteže između ekonomičnosti sudskog postupka s jedne strane i prava optuženog sa druge strane, prihvatilo samo činjenice koje su navedene pod brojevima 1 i 2 u Aneksu predmetnog rješenja, nalazeći da su one relevantne za ovaj postupak, a ne odnose se direktno na krivičnu odgovornost optuženog. Vijeće je prihvatilo ove dvije činjenice nalazeći da jedino one zadovoljavaju uslove iz prethodno navedenih kriterija.

76. Odbrana optuženog je, pored ranije pomenutih činjenica (navedenih pod brojevima 1, 2, 3 i 4 u Aneksu rješenja), predložila prihvatanje kao dokazanih činjenica utvrđenih u presudi Međunarodnog suda pravde u predmetu „Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore“. Ove činjenice su navedene pod brojem 5 u Aneksu rješenja.

77. Član 4. Zakona o ustupanju omogućava prihvatanje kao dokazanih činjenica koje su utvrđene pravomoćnom odlukom u drugom postupku pred MKSJ, te prihvatanje pismenog dokaznog materijala iz postupaka pred MKSJ ukoliko se taj materijal odnosi na pitanja od značaja u tekućem postupku. Nesporno je da se u ovom konkretnom slučaju radi o činjenicama koje nisu utvrđene u postupku pred MKSJ, tako da one nisu obuhvaćene pomenutim odredbama člana 4. Zakona o ustupanju. Imajući to u vidu, vijeće je odbilo prihvatiti prijedlog odbrane koji se odnosi na činjenice utvrđene u navedenoj presudi Međunarodnog suda pravde.

3.3. (Ne)prihvatanje određenih dokaza od strane Suda

3.3.1. (Ne)prihvatanje dokaza koje je predložilo Tužilaštvo

78. Tokom dokaznog postupka Tužilaštva, prilikom uvođenja materijalnih dokaza, odbrana je istakla prigovor relevantnosti na neke od predloženih dokaza, dok je u odnosu na neke od dokaza koji su korišteni pred MKSJ istakla da se radi o dokumentima koji ne sadrže datum i potpis, te kao takvi nisu autentični. Vezano za prigovore koji se odnose na

relevantnost, vijeće je predložene dokaze optužbe prihvatilo iz razloga što ih je ocijenilo relevantnim za predmetni postupak (suprotno od mišljenja koje je istakla odbrana). Ovaj zaključak vijeća se posebno odnosi na dokaze koji su već bili predmet dokaznog postupka u drugim predmetima pred MKSJ.

79. Sljedeći prigovor odbrane, koji se odnosi na autentičnost dokaza koji su pribavljeni od strane MKSJ, vijeće također cijeni neosnovanim. Naime, članom 3. Zakona o ustupanju Zakon o ustupanju određeno je da se dokazi koji su pribavljeni u skladu sa Statutom i Pravilnikom o postupku i dokazima MKSJ mogu koristiti u postupcima pred sudovima u BiH. Nadalje, član 8. istog zakona omogućava korištenje dokumentacije i ovjerenih kopija (dokaza MKSJ) te propisuje da kopije mogu biti ovjerene, između ostalog, i zajednički za više dokumenata (ili više stranica jednog dokumenta) i elektronski od strane MKSJ. Dokazi na čije uvođenje je odbrana istakla prigovor su pribavljeni upravo od MKSJ i radi se o kopijama koje su elektronski ovjerene. Prema tome, vijeće je dokaze prihvatilo cijeneći da je njihova autentičnost potvrđena upravo na način propisan članom 8. stav 2. Zakona o ustupanju.

80. Tužilaštvo je na pretresu dana 18.09.2008. godine odustalo od uvođenja dokaza koji je u optužnici naveden pod rednim brojem 10. (Dio IV – Materijalni dokazi) a to je Dopis Generalnog sekretara UN od 24.05.1994. godine upućen predsjedavajućem Vijeća sigurnosti. Osim toga, Tužilaštvo je odustalo od prijedloga za vršenje uvida u presude MKSJ: *Simo Zarić i dr., Goran Jelisić, Duško Tadić i Milomir Stakić*. Međutim, ostalo je kod prijedloga da se izvrši uvid u presudu u predmetu MKSJ *Momčilo Krajišnik* od 26.09.2006. godine, zatim u presudu MKSJ u predmetu *Bijana Plavšić* od 27.02.2003. godine, u presudu Višeg regionalnog suda u Diseldorfu od 26.09.1997. godine u predmetu protiv *Nikole Jorgića*, te u presudu Saveznog vrhovnog suda SR Njemačke od 30.04.1999. godine u predmetu protiv *Nikole Jorgića*.

81. Odbrana optuženog se usprotivila ovom prijedlogu Tužilaštva navodeći da su se u dosadašnjoj praksi Suda BiH presude MKSJ koristile radi prihvatanja utvrđenih činjenica a nikako kao dokument u postupku. Branilac optuženog, advokat Goran Nešković, navodi da se presuda ne može smatrati dokumentom u smislu člana 8. Zakona o ustupanju, te dodatno ističe da se presude ne mogu tretirati ni kao dokumenti koji su pribavljeni od domaćih organa. Vezano za presudu u predmetu MKSJ *Bijana Plavšić* branilac optuženog je dodatno napomenuo da se radi o presudi donesenoj na osnovu sporazuma o priznanju krivnje.

82. Vijeće je odbilo prijedlog Tužilaštva da se izvrši uvid u navedene presude cijeneći da odredbama Zakona o ustupanju kao ni odredbama ZKP BiH nije predviđeno uvođenje čitavih presuda u bilo koji predmet. Osim toga, vijeće smatra da je Tužilaštvo relevantne dijelove pomenutih presuda moglo uvesti kroz prijedlog za prihvatanje utvrđenih činjenica na osnovu Zakona o ustupanju.

83. Tužilaštvo je na glavnom pretresu održanom dana 19.05.2009. godine, između ostalog, predložilo da se u spis uvedu: Izvodi iz knjige „Molila sam ih da me ubiju“ (svjedočenje supruge D.H., svjedočenje suprug S.H.), Dopis Okružnog tužilaštva u Doboju broj KT-RZ 1686/05 od 05.05.2009. godine (provodjenje istrage protiv Branka Jošića) i iskaz svjedoka Drage Ljubičića dat u postupku pred MKSJ u skladu sa članom 5. Zakona o ustupanju predmeta.

84. Odbrana je izrazila protivljenje uvođenju navedenih dokaza Tužilaštva.

85. U odnosu na izvode iz knjige „Molila sam ih da me ubiju“, odbrana smatra da bi, imajući u vidu da se radi o iskazima svjedoka, navedene svjedoke trebalo pozvati kako bi se mogli ispitati i unakrsno od strane odbrane. Odbrana dalje smatra da bi se izvođenjem ovih dokaza kao i dodatnim dokazima odbrane u odnosu na ovaj dokaz Sud bespotrebno dodatno opteretio.

86. U odnosu na dokaz koji govori o provođenju istrage protiv Branka Jošića, odbrana ističe da predmetni dokument ne može biti nikakav dokaz, odnosno da samo provođenje istrage ne znači ništa konkretno i određeno.

87. Vezano za Izjavu Drage Ljubičića datu pred MKSJ odbrana je istakla da se radi o osobi koja je živa i boravi u Doboju, pa je stoga moguće da se neposredno pozove pred Sud i sasluša, te unakrsno ispita od strane odbrane.

88. Vijeće je detaljno razmotrilo prijedlog Tužilaštva i protivljenje odbrane, te prihvatilo prijedlog Tužilaštva da se u spis uvede dokument o provođenju istrage protiv Branka Jošića (Dopis Okružnog tužilaštva u Doboju broj KT-RZ 1686/05 od 05.05.2009. godine). Naime, nakon iznesenih stavova obje strane, vijeće je odlučilo da se predloženi dokaz Tužilaštva uvede u dokaze, naznačivši da će o dokaznoj snazi istog odlučiti naknadno. Pri donošenju ovakve odluke vijeće je imalo u vidu posebno principe koji proizilaze iz članova 10., 15., 239. stav 2., 263. stav 2. i 281. stav 2. ZKP BiH. Naime, dokazni postupak se odvija na principu slobodne ocjene dokaza tako da u postupku Sud nije vezan formalnim dokaznim pravilima. Istovremeno, Sud je svakako dužan da se brine o cjelokupnom pretresanju stvari, te je obavezan da vodi računa o autentičnosti, relevantnosti i zakonitosti dokaza, odnosno o njihovoj dokaznoj snazi pojedinačno i u vezi s ostalim dokazima.

89. Vijeće cijeni da odbrana ne dovodi u pitanje zakonitost ili autentičnost ovog dokaza. Prigovor odbrane optuženog mogao bi se shvatiti kao osporavanje relevantnosti ovog dokaza. Međutim, jasno je iz prirode dokaza da je isti relevantan za odlučivanje, odnosno da se isti odnosi na kredibilitet jednog od svjedoka u ovom predmetu. Imajući u vidu ove okolnosti, vijeće cijeni da podaci koji su naznačeni u predmetnom dopisu zasigurno imaju važnosti za ovaj predmet, zbog čega ga je vijeće prihvatilo kao dokaz, istovremeno naznačivši da će o dokaznoj snazi istog naknadno odlučivati.

90. Uvođenje u spis ostala dva predložena dokaza vijeće je odbilo imajući u vidu jednakost postupanja, odnosno jednakost strana u postupku, kao i navode odbrane da bi se prisustvo ovih svjedoka moglo obezbijediti u cilju unakrsnog ispitivanja. Vijeće je također imalo u vidu i odredbu člana 5. stav 3. Zakona o ustupanju koja glasi: “Odredbama ovog člana ne utiče se na pravo optuženog da zahtijeva prisustvo svjedoka iz stava 1. ovog člana u svrhu unakrsnog ispitivanja...”.

91. U konkretnom slučaju, radi se o licima koja su dostupna Sudu. Osim toga, odbrana optuženog je istakla da bi, u slučaju da Sud prihvati njihove iskaze pred MKSJ, zahtijevala njihovo pozivanje pred Sud radi unakrsnog ispitivanja. Pored navedenog, odbrana je navela da bi prihvatanje predloženih iskaza iniciralo izvođenje i dodatnih dokaza sa strane odbrane.

92. Naprijed navedeno, uz činjenicu da predloženi iskazi svjedoka ne doprinose donošenju odluke i svestranom pretresanju predmeta, a sa druge strane bi bespotrebno odugovlačili postupak, predstavljalo je temelj odluke vijeća da u skladu sa članom 239. stav 2. ZKP BiH odbije uvođenje predloženih dokaza u spis.

3.3.1.1. Neprihvatanje iskaza optuženog koji je u svojstvu osumnjičenog dao tokom istrage

93. Tužilaštvo je dana 29.05.2009. godine podnijelo prijedlog da se u skladu sa članom 276. ZKP BiH kao dokaz optužbe pročita Zapisnik o ispitivanju osumnjičenog Predraga Kujundžića broj KT-RZ-131/05 od 10.10.2007. godine.

94. Odbrana je u pismenom podnesku od 03.06.2009. godine istakla da se protivi ovom prijedlogu Tužilaštva jer se, kako odbrana navodi, time povreduju prava optuženog da nije dužan iznositi svoju odbranu. Odbrana navodi da optuženi, prilikom saslušavanja u istrazi, nije poučen da njegov iskaz može biti korišten kao dokaz na glavnom pretresu, što, prema mišljenju odbrane, predstavlja kršenje odredbe člana 78. stav 2. tačka c) ZKP BiH.

95. Na glavnom pretresu održanom dana 03.06.2009. godine Tužilaštvo se izjasnilo da ostaje kod svog prijedloga, te dodatno istaklo da je optuženi ispitan u skladu sa odredbama tada važećeg procesnog zakona, da je ispitivanje snimljeno audio vizuelnim sredstvima i da su njegova prava u potpunosti ispoštovana. Osim toga, Tužilaštvo je istaklo da je optuženi svoj raniji iskaz dao svjesno, voljno i dobrovoljno, te da njegova odluka da se naknadno brani šutnjom ne može imati retroaktivno dejstvo i tako poništiti zakonito obavljene istražne radnje.

96. I odbrana optuženog se izjasnila da ostaje kod navoda u svom pismenom odgovoru, te istakla da je izmjenama i dopunama ZKP BiH propisano da se osumnjičeni mora upozoriti da se njegov iskaz može koristiti na glavnom pretresu. Odbrana je ukazala da ta upozorenja nisu data optuženom u ovom predmetu.

97. Vijeće je ispitalo navode obje strane te je odlučilo da odbije prijedlog Tužilaštva i ne dopusti da se iskaz optuženog koji je dao u svojstvu osumnjičenog uvede u spis. Ovakvu odluku vijeće je donijelo iz sljedećih razloga.

98. Pravo optuženog da ne iznosi svoju odbranu niti da odgovara na postavljena pitanja („pravo na šutnju“) zagaranтовано je članom 6. stav 3. ZKP BiH. U konkretnom slučaju, optuženi Predrag Kujundžić je navedeno pravo iskoristio ne iznoseći svoju odbranu tokom glavnog pretresa. U stavu 3. člana 273. ZKP BiH je propisano da se iskaz optuženog koji je dat u istrazi može po odluci sudije ili predsjednika vijeća pročitati i koristiti kao dokaz na glavnom pretresu samo ako je „optuženi prilikom saslušanja u istrazi bio upozoren u skladu sa članom 78. stav 2. tačka c) ovog zakona“. Optuženi Kujundžić je ispitan u svojstvu osumnjičenog dana 10.10.2007. godine i tokom tog ispitivanja on je poučen o pravima i obavezama na način kako je to bilo predviđeno u tada važećem ZKP BiH. Međutim, odredbe člana 78. ZKP BiH koji je 2007. godine bio na snazi nisu sadržavale obavezu za nadležni organ koji vrši ispitivanje osumnjičenog da istog upozori da je njegov iskaz iz istrage dopušten kao dokaz i da se može pročitati i koristiti na glavnom pretresu.

99. Iako je optuženi, kako je već navedeno, poučen o svojim pravima, u skladu sa procesnim zakonom koji je u relevantno vrijeme bio na snazi, upozorenja koja su mu prilikom ispitivanja predočena (da nije dužan iznijeti svoju odbranu niti odgovarati na postavljena pitanja, da se može izjasniti o djelu koje mu se stavlja na teret i iznijeti sve činjenice i dokaze koje mu idu u korist), prema mišljenju vijeća ne daju mogućnost Tužilaštvu da naknadno tokom suđenja, nakon što su izmjene ZKP BiH stupile na snagu, uvede kao dokaz prethodnu izjavu optuženog, bez njegove saglasnosti.

100. Vijeće je mišljenja da je namjera zakonodavca da izmjenama člana 78. stav 2. ZKP BiH ispravi raniju nepreciznost ovog člana, u smislu mogućnosti korištenja iskaza osumnjičenog na glavnom pretresu, te da ovu odredbu uskladi sa Konvencijom koja u skladu sa članom 2. Ustava BiH ima prioritet u primjeni nad svim ostalim zakonima. Upravo to je i učinjeno dopunom tačke c) stava 2. člana 78. ZKP BiH na način da je propisano da se osumnjičeni može izjasniti o djelu koje mu se stavlja na teret i iznijeti sve činjenice i dokaze koji mu idu u korist i ako to učini u prisustvu branioca da je takav njegov iskaz dopušten kao dokaz na glavnom pretresu i da bez njegove saglasnosti može biti pročitani i korišten na glavnom pretresu. Iz navedenog je vidljivo da je sada precizirana obaveza za Tužilaštvo, odnosno ovlašteno službeno lice koje vrši ispitivanje, da osumnjičenog prethodno upozori da je njegov iskaz dat u istrazi dopušten kao dokaz na glavnom pretresu i da se bez njegove saglasnosti može pročitati i koristiti na glavnom pretresu. Tek kada su ispunjeni ovi uslovi Tužilaštvo može izvesti ovaj dokaz, odnosno zahtijevati da se iskaz optuženog iz istrage pročita na glavnom pretresu.

101. Član 125. Zakona o izmjenama i dopunama ZKP BiH propisuje da će se u predmetima u kojima je optužnica potvrđena do stupanja na snagu važećeg zakona postupak nastaviti po odredbama dotadašnjeg ZKP BiH osim ako su odredbe novog zakona povoljnije za osumnjičenog, odnosno optuženog.

102. Iz prethodno analiziranog se može zaključiti da su odredbe trenutno važećeg ZKP BiH povoljnije za optuženog jer su izričite i imperativno zahtijevaju da se optuženi prilikom saslušanja u istrazi upozori na mogućnost korištenja njegovog iskaza koji je dao u svojstvu osumnjičenog kao dokaza na glavnom pretresu, kao i da u tom slučaju nije potrebna saglasnost optuženog da se njegov iskaz iz istrage može pročitati i koristiti na glavnom pretresu. S obzirom da optuženi Predrag Kujundžić u konkretnom slučaju (prilikom ispitivanja u svojstvu osumnjičenog) nije upozoren na takvu mogućnost, vijeće je zaključilo da ne postoje uslovi da bi se prihvatio prijedlog Tužilaštva za čitanje njegovog iskaza iz istrage.

3.3.2. (Ne)prihvatanje dokaza koje je predložila odbrana

103. Tokom dokaznog postupka odbrane, branioci optuženog su predložili da Sud odobri da vještak Milan Stojaković, dr. neuropsihijatar, obavi detaljan pregled svjedokinje „2“ kako bi mogao dati dopunski nalaz o njenom zdravstvenom stanju. Ovakav prijedlog odbrane je uslijedio nakon što je Sud dozvolio da vještak Stojaković sačini nalaz i mišljenje o zdravstvenom stanju ove svjedokinje na osnovu dostupne dokumentacije, ali bez neposrednog pregleda oštećene.

104. Tužilaštvo je izrazilo protivljenje navedenom prijedlogu odbrane navodeći da je Sud o istom već ranije donio odluku, tako da, prema mišljenju Tužilaštva, nema potrebe da vijeće ponovno razmatra isti prijedlog.

105. Vijeće je razmotrilo argumente obje strane te je odbilo navedeni prijedlog odbrane cijeneći da je vještaku Stojakoviću omogućeno da izvrši uvid u postojeću medicinsku dokumentaciju za svjedokinju „2“, zatim u nalaze i mišljenja koja su dali vještaci na strani optužbe, kao i u transkripte sa svjedočenja svjedokinje „2“ u ovom predmetu. Vještak Stojaković je već jednom sačinio obiman i detaljan nalaz i mišljenje o zdravstvenom stanju

oštećene na osnovu navedene dokumentacije, te je taj nalaz iznio na glavnom pretresu i dao svoje mišljenje povodom istog. Dodatno, neophodno je imati u vidu da se radi o žrtvi silovanja koju bi ponovno izlaganje pregledu i psihološkim analizama izložilo daljoj traumatizaciji koja u postojećim okolnostima nije ničime opravdana. Dodatno, oštećena je detaljno pregledana i sa njom su obavljani potrebni psihološki i psihijatrijski testovi i intervjui od strane doktora iz tima vještaka koji su sačinili nalaz i mišljenje na strani optužbe.

106. Iz navedenih razloga, vijeće je zaključilo da ponovno obavljanje pregleda svjedokinje „2“ nije neophodno, te je odbilo predmetni prijedlog odbrane.

107. Sljedeći prijedlog odbrane je bio da vještak dr. Milan Stojaković pregleda optuženog na okolnosti njegove potencijalne spolne nesposobnosti od posljedica ranjavanja. Tužilaštvo se usprotivilo i ovom prijedlogu tvrdeći da se na okolnosti bolesti optuženog na strani odbrane već izjasnio dr. Ljubomir Curkić. Tužilaštvo je istaklo da odbrana implicira da se spolna (ne)sposobnost veže za posljedice ranjavanja optuženog što bi, prema mišljenju Tužilaštva, dr. Curkić zasigurno argumentovao tokom iznošenja svog mišljenja na glavnom pretresu. Prema mišljenju Tužilaštva, to bi značilo da se radi o nekom fiziološkom uzroku kao posljedici spolne nesposobnosti o kojem se ne može izjašnjavati vještak neuropsihijatar.

108. Vijeće je razmotrilo iznesene argumente, te odbilo ovaj prijedlog odbrane cijeneći da u dokaznom postupku nisu navedene okolnosti iz kojih bi se eventualno moglo zaključiti da je neophodno provesti ovaj dokaz. Nalaz i mišljenje dr. Curkića, kako vijeće zaključuje, nisu pružili osnovu koja bi ukazivala na potrebu za provođenjem traženog dodatnog vještačenja spolne (ne)sposobnosti optuženog. Odbrana u toku izvođenja dokaza nije vijeću prezentovala dokumentaciju iz koje bi se dalo zaključiti da je osnovana tvrdnja da je u inkriminisano vrijeme optuženi bio spolno nesposoban. Prema tome, postavlja se pitanje na osnovu čega bi dr. neuropsihijatar Stojaković izvršio analizu spolne (ne)sposobnosti optuženog. Osim toga, kako je već navedeno, dr. Curkić je na osnovu dostavljene medicinske dokumentacije detaljno iznio nalaz i mišljenje o povredama koje je optuženi pretrpio.

109. Nadalje, tokom dokaznog postupka odbrane, branioci optuženog su predložili da se u sudski spis u skladu sa članom 273. stav 2. ZKP BiH uvede Izjava Nermina Ahmića, data u SIPA-i broj 17-04/2-04-2-726/07 od 13.07.2007. godine. Kao razlog za uvođenje ove izjave bez neposrednog saslušanja svjedoka Ahmića odbrana optuženog je istakla da on živi u Sjedinjenim američkim državama (SAD) te da njegova adresa nije poznata ni odbrani kao ni Tužilaštvu BiH (od kojeg bi odbrana eventualno mogla dobiti ovu informaciju). Izjava ovog svjedoka je, prema mišljenju odbrane, bitna iz razloga što je on direktna žrtva krivičnihopravnih radnji iz tačaka 2. i 3. optužnice a njegov iskaz je, kako odbrana tvrdi, prepričala svjedokinja Ferida Ahmić, svjedočeći na strani optužbe.

110. Tužilaštvo je istaklo protivljenje uvođenju ove izjave iz razloga što se, prema mišljenju Tužilaštva, ne radi o nekom od zakonom propisanih izuzetaka od neposrednog izvođenja dokaza (iz člana 273. ZKP BiH). Tužilaštvo, naime, tvrdi da je adresa na kojoj ovaj svjedok boravi u SAD poznata majci svjedoka koju je moguće kontaktirati u cilju dobijanja potrebne informacije.

111. Vijeće je, nakon što je razmotrilo iznesene argumente, odlučilo prihvatiti izjavu Nermina Ahmića datu tokom istrage³⁴. Vijeće se rukovalo prije svega svojim pravom

³⁴ Izjava Nermina Ahmića data u SIPA-i broj 17-04/2-04-2-726/07 od 13.07.2007. godine

slobodne ocjene dokaza (iz člana 15. ZKP BiH), kao i odredbama člana 273. stav 2. ZKP BiH koji glasi: „Izuzetno od stava 1. ovog člana, zapisnici o iskazima datim u istrazi mogu se po odluci sudije, odnosno vijeća pročitati i koristiti kao dokaz na glavnom pretresu samo u slučaju ako su ispitane osobe umrle, duševno oboljele, ili se ne mogu pronaći, ili je njihov dolazak pred Sud nemoguć, ili je znatno otežan iz važnih razloga“.

112. Vijeće napominje da je izjava uzeta od strane ovlaštenih službenih osoba SIPA-e u skladu sa zakonom propisanom procedurom, tako da njena autentičnost i zakonitost nisu upitne. Međutim, iz informacija koje su Sudu prezentovale strane u postupku se jasno vidi da je dolazak ovog svjedoka pred Sud znatno otežan iz razloga što njegova adresa braniocima optuženog, pa čak ni Tužilaštvu nije poznata. Naime, odbrana je pokušala pribaviti adresu ovog svjedoka od CJB Doboja kao i od SIPA-e³⁵, međutim od ovih institucija su dobili samo informaciju da je Nermin Ahmić 1993. godine odjavio boravište u Tuzli, te da isti boravi u SAD. te da oni ne raspolažu podacima o adresi njegovog boravišta. Osim toga, činjenica je da, i u slučaju da je ta adresa poznata, imajući u vidu da se isti nalazi u SAD, Sud nema mogućnosti da svjedoka obaveže da se odazove pozivu za svjedočenje u ovom predmetu (što proističe iz člana 14. Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći kao i iz člana 8. Evropske konvencije o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima). Iz navedenog se može izvesti zaključak da se ovaj svjedok može svrstati u osobe čiji je dolazak „znatno otežan iz važnih razloga“ (kako je to propisano u citiranoj odredbi).

113. Vijeće je također imalo u vidu da predmetno svjedočenje nije od odlučujućeg značaja za bilo koji od činjeničnih navoda iz optužnice, kao i to da o pitanjima o kojima je data izjava svjedoka postoje i drugi dokazi, tako da samo svjedočenje Nermina Ahmića ne predstavlja ključni dokaz o određenim činjenicama. Prema tome, sporna izjava svakako nije odlučujućeg karaktera i nije direktno vezana za ključne činjenice na osnovu kojih je vijeće utvrdilo krivicu optuženog.

114. Dalje, odbrana je predložila da se u spis uvede optužnica Tužilaštva MKSJ protiv Jovice Stanišića i Franka Simatovića, broj IT-03-69. Naime, odbrana optuženog ističe da je činjenični opis u pomenutoj optužnici isti kao i u optužnici protiv optuženog Predraga Kujundžića, te ističe da se ista djela stavljaju na teret „Crvenim beretkama“ i optuženom i njegovoj jedinici „Predini vukovi“.

115. Tužilaštvo je prigovorilo uvođenju ovog dokaza, tvrdeći da činjenični opis u pomenutim optužnicama nije isti, te ukazalo da se radi o aktu Tužilaštva MKSJ a ne o pravomoćno okončanom predmetu koji bi se mogao koristiti u drugom postupku (u slučaju prihvatanja utvrđenih činjenica).

116. Vijeće je prihvatilo predloženi dokaz odbrane, cijeneći da je isti zakonit i autentičan, ali je istovremeno naznačilo da će dokaznu snagu ovog dokumenta razmatrati prilikom ocjene dokaza.

117. Odbrana optuženog je odustala od saslušanja svjedoka: Čede Lukića, Mladena Panića, Anđelke Miloradov, Ljube Radulovića i Zorana Bijelića. Također, odbrana je odustala i od izvođenja dokaza saslušanjem Ljube Urumovića iz razloga što je isti u međuvremenu preminuo.

---

³⁵ Izjašnjenje odbrane optuženog na glavnom pretresu održanom dana 11.05.2009. godine

118. Nadalje, vijeće je usvojilo prijedlog odbrane optuženog da se na strani odbrane, pored ostalih, saslušaju Dragan Ostojić i Vinko Topalović. Međutim, navedena lica nisu saslušana tokom dokaznog postupka u ovom predmetu, iz sljedećih razloga.

119. Oba lica se nalaze van BiH, odnosno boravište Dragana Ostojića je u R Sloveniji, dok je boravište Vinka Topalovića u SAD.

120. Dana 28.04.2009. godine Odjeljenje za podršku svjedocima³⁶ dostavilo je Sudu informaciju da nisu uspjeli stupiti u kontakt sa Draganom Ostojićem, odnosno da isti nije odgovarao na telefonske pozive. Vijeće je na glavnom pretresu održanom dana 25.06.2009. godine istaklo navedeno te ponovo ukazalo da odbrana i dalje može pozvati svjedoka Dragana Ostojića, sve dok traje izvođenje dokaza u ovom postupku.

121. Također, vezano za Vinka Topalovića, Odjeljenje za podršku svjedocima je dana 14.04.2009. godine³⁷ informisalo Sud da su djelatnici tog odjeljenja 01.04.2009. godine kontaktirali Vinka Topalovića i obavijestili ga o eventualnim datumima svjedočenja. Tom prilikom, kako se u informaciji Odjeljenja za podršku svjedocima navodi, Vinko Topalović je izrazio spremnost da svjedoči pred Sudom te zamolio da ga djelatnici Odjeljenja ponovo kontaktiraju dan poslije kako bi im rekao koji datum mu odgovara. Međutim, kako se to u informaciji ističe, iako su djelatnici Odjeljenja za podršku svjedocima nakon ovog razgovora više puta pokušavali stupiti u kontakt sa Vinkom Topalovićem, isti se više nije javljao na telefon.

122. Nakon toga, dana 12.06.2009. godine, Odjeljenje za podršku svjedocima je dostavilo novu informaciju³⁸ da su ponovo ostvarili kontakt sa Vinkom Topalovićem kojom prilikom ih je on obavijestio da zbog finansijske situacije i problema na radnom mjestu nije u mogućnosti doći i svjedočiti pred Sudom 25.06.2009. godine (za kada je bilo predviđeno njegovo svjedočenje). Tom prilikom Vinko Topalović im je kao najraniji datum dolaska u BiH naveo mjesec august 2009. godine i naglasio da mu je potreban zvanični poziv Suda BiH kako bi mogao pregovarati sa poslodavcem o slobodnim danima. Unatoč navedenom, Vinko Topalović je Odjeljenje za podršku svjedocima 07.07.2009. godine obavijestio da zbog finansijske situacije i problema na radnom mjestu, te činjenice da pored svoje porodice izdržava i dvoje djece svog brata koji je preminuo prije nekoliko mjeseci, nije u mogućnosti doći i svjedočiti pred Sudom BiH³⁹.

123. Sve navedene informacije su dostavljene i braniocima optuženog koji su ostali kod svog prijedloga da se oba navedena lica saslušaju kao svjedoci odbrane.

124. Vijeće je, imajući u vidu pravo optuženog na suđenje u razumnom roku, kao i principe efikasnosti i ekonomičnosti, odlučilo da 03.09.2009. godine zaključi dokazni postupak protiv optuženog Predraga Kujundžića, iako Dragan Ostojić i Vinko Topalović nisu saslušani.

125. Prilikom donošenja ove odluke, vijeće je imalo u vidu sljedeće.

---

³⁶ Informacija o svjedoku Draganu Ostojiću od 28.04.2009. godine, Odjeljenje za podršku svjedocima

³⁷ Informacija o svjedoku Vinku Topaloviću od 14.04.2009. godine, Odjeljenje za podršku svjedocima

³⁸ Informacija o svjedoku Vinku Topaloviću od 12.06.2009. godine, Odjeljenje za podršku svjedocima

³⁹ Informacija o svjedoku Vinku Topaloviću od 07.07.2009. godine, Odjeljenje za podršku svjedocima

126. Članom 241. stav 1. ZKP BiH propisano je: „Dužnost sudije, odnosno predsjednika vijeća je da se stara za svestrano pretresanje predmeta, utvrđivanja istine i otklanjanje svega što odugovlači postupak, a ne doprinosi razjašnjenju stvari”.

127. Nadalje, član 262. stav 3. ZKP BiH određuje: „Sudija, odnosno predsjednik vijeća će u odgovarajućoj mjeri kontrolirati način i redoslijed ispitivanja svjedoka i izvođenja dokaza, vodeći računa da ispitivanje i izvođenje dokaza bude efikasno za utvrđivanje istine, da se izbjegne nepotrebno gubljenje vremena i zaštite svjedoci od uznemiravanja i zbunjivanja.”

128. U ovom konkretnom slučaju, vijeće je, pazeći na svoje obaveze u pogledu “razjašnjenja stvari,” te obezbjeđenja pravičnog suđenja u razumnom roku, zaključilo da bi dalje prolongiranje dokaznog postupka dovelo do bespotrebnog odugovlačenja. Istovremeno, vijeće je tokom trajanja glavnog pretresa ostavilo dovoljno prostora stranama u postupku i braniocima optuženog da pred Sudom izvedu sav relevantni dokazni materijal, pa tako i da pozovu pomenuta lica. Tokom dokaznog postupka odbrane branioci optuženih su imali mogućnost pozvati navedena lica u svakom trenutku. Naime, vijeće je više puta isticalo da, obzirom da se radi o osobama koje imaju boravište van granica BiH, branioci imaju pravo da ih pozovu kada god to njima odgovara, do okončanja dokaznog postupka u ovom predmetu.

129. Vijeće je, i nakon informacija dostavljenih od Odjeljenja za podršku svjedocima (koje su detaljnije navedene prethodno), ostavilo mogućnost da branioci pozovu Vinka Topalovića i Dragana Ostojića i u periodu nakon 08.07.2009. godine, sve dok dokazni postupak ne bude zaključen. U tom periodu, vijeće je održalo još jedan glavni pretres kako bi pružilo priliku da se obezbijedi prisustvo ovih lica. Međutim, unatoč tome, Vinko Topalović i Dragan Ostojić nisu se odazvali pozivima za svjedočenje.

130. Vijeće s tim u vezi podsjeća da je dokazni postupak odbrane trajao godinu dana tokom kojeg perioda su branioci optuženog imali priliku da obezbijede dolazak navedenih lica na Sud BiH.

131. Nadalje, vijeće ukazuje da nije postojao drugi, prinudni način, dovođenja ovih lica da svjedoče pred Sudom.

132. Naime, članom 14. Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći propisano je: „U pozivu osumnjičenom, okrivljenom, optuženom, svjedoku, vještaku ili drugom učesniku u postupku koji se poziva iz zamoljene države ne smije biti zapriječena prinudna mjera u slučaju da se pozivu ne odazove. Ako se pozvani ne odazove pozivu za to mu ne smije biti izrečena prinudna mjera.“

133. Također, član 8. Ekstradicije o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima (usvojena Odlukom Predsjedništva BiH o ratifikaciji Evropske konvencije o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima, Sl. glasnik 4/2005) propisuje:

„Svjedok ili vještak koji se nije odazvao na poziv da dode pred sud, a čija je predaja je bila zatražena, neće moći, čak i ako bi ovaj poziv sadržavao sudsku naredbu, biti podvrgnut bilo kakvoj mjeri prinude, osim ako svojevolumeno ne ode kasnije na teritoriju strane moliteljice ili ga ona ponovo pozove da dođe pred Sud.“

134. Iz citiranih odredbi je vidljivo da vijeće nema mogućnosti da primjeni mjere prinude prema osobama koje odluče da se ne odazovu pozivima Suda.

135. Shodno svemu navedenom, imajući u vidu da bi dalje prolongiranje postupka bilo u suprotnosti sa načelom efikasnosti i pravom optuženog na suđenje u razumnom roku, vijeće je odlučilo kako je prethodno navedeno.

3.4. Protok roka preko 30 (trideset) dana

136. Član 251. stav 2. ZKP BiH određuje: "Glavni pretres koji je odgođen mora ponovo početi ako se izmijenio sastav vijeća ili ako je odgađanje trajalo duže od 30 dana, ali uz saglasnost stranaka i branioca vijeće može odlučiti da se u ovakvom slučaju svjedoci i vještaci ne saslušavaju ponovo i da se ne vrši novi uviđaj, nego da se koriste iskazi svjedoka i vještaka dati na ranijem glavnom pretresu, odnosno da se koristi zapisnik o uviđaju".

137. U ovom konkretnom slučaju, između glavnog pretresa održanog 11.07.2008. godine i glavnog pretresa održanog dana 19.08.2008. godine, zatim između 11.12.2008. godine i 19.01.2009. godine, kao i između glavnog pretresa održanog 08.07.2009. godine i glavnog pretresa održanog 03.09.2009. godine protekao je vremenski period duži od 30 dana.

138. Vijeće je u svim navedenim situacijama, obzirom da je bilo evidentno da će doći do prekoračenja ovog roka, zahtijevalo da se strane u postupku i branioci optuženog izjasne da li su saglasni sa istim. Shodno tome, u svim pobrojanim slučajevima, strane u postupku i branioci optuženog su se saglasili da se svjedoci i vještaci ne saslušavaju ponovo, nego da se koriste njihovi iskazi koji su dati na ranijem glavnom pretresu.

139. Vijeće dodatno naglašava da je održavanje glavnih pretresa zakazivano u skladu sa zakonom naznačenim rokovima, posebno pazeći na prava optuženog.

4. Primjena KZ BiH

140. Vijeće je, na početku, razmotrilo koji je zakon primjenjiv u konkretnom slučaju. Pri tome, vijeće je imalo u vidu odredbe članova 3., 4. i 4. a) KZ BiH, te odredbe člana 7. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Konvencija).

141. Djelo za koje se optuženi tereti propisano je Krivičnim zakonom BiH koji je donesen 2003. godine, dakle u svakom slučaju nakon perioda događaja opisanih u optužnici. Vijeće ukazuje da su opći principi iz članova 3. i 4. KZ BiH kvalifikovani članom 4. a) KZ BiH kao i članom 7. stav 2. Konvencije.

142. Načelom zakonitosti iz člana 3. KZ BiH predviđeno je da se krivična djela i krivičnopravne sankcije propisuju samo zakonom, tako da nikome ne može biti izrečena kazna ili druga krivičnopravna sankcija za djelo koje, prije nego što je učinjeno, nije bilo zakonom ili međunarodnim pravom propisano kao krivično djelo i za koje zakonom nije bila propisana kazna. Član 4. KZ BiH propisuje da se na učinioca krivičnog djela primjenjuje zakon koji je bio na snazi u vrijeme učinjenja krivičnog djela, a ako se poslije

učinjenja krivičnog djela jednom ili više puta zakon izmjeni primjenice se zakon koji je blaži za učinioca.

143. Načelo zakonitosti sadržano je i u članu 7. stav 1. Konvencije koja u skladu sa članom 2. stav 2. Ustava BiH ima prioritet u primjeni nad svim ostalim zakonima u BiH. Navedenom odredbom Konvencije se zabranjuje teža kazna od one koja je bila primjenjiva u momentu kad je krivično djelo počinjeno, ali se ne propisuje primjena najblažeg zakona.

144. Član 15. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (MPGPP) propisuje: "Niko se neće smatrati krivim za krivično djelo počinjeno činom ili propustom, koji, u vrijeme počinjenja, nisu predstavljali krivično djelo prema domaćem ili međunarodnom pravu. Isto tako, neće se izreći teža kazna od one koja je bila primjenjiva u času kada je krivično djelo bilo izvršeno. Ako se, nakon što je djelo počinjeno, zakonskom odredbom predvidi izricanje blaže kazne, to će ići na korist počinioca".

145. Prethodno navedene odredbe, kako se to može vidjeti, propisuju zabranu izricanja teže kazne, ali pri tome ne utvrđuju obaveznu primjenu (naj)blažeg zakona (u slučaju kada je on mijenjan više puta) za učinioca, u odnosu na kaznu koja se primjenjivala u vrijeme izvršenja krivičnog djela.

146. Ipak, član 7. stav 2. Konvencije propisuje: "Ovaj član ne sprječava suđenje ili kažnjavanje bilo koje osobe za neki čin ili propust koji je u času počinjenja predstavljao krivično djelo u skladu sa općim načelima prava priznatim od civiliziranih naroda." Na isti način je ovaj princip istaknut i u članu 15. stav 2. MPGPP. Vijeće pri tome podsjeća da je BiH kao nasljednica bivše SFRJ ratifikovala Konvenciju i MPGPP tako da su navedeni sporazumi obavezujući i sudovi u BiH ih moraju primjenjivati.

147. Isti izuzetak (kao u članu 7. stav 2. Konvencije i članu 15. stav 2. MPGPP) predviđen je u članu 4. a) KZ BiH. Naime, član 4. a) KZ BiH propisuje da članovi 3. i 4. KZ BiH ne sprječavaju suđenje i kažnjavanje bilo kojeg lica za bilo koje činjenje ili nečinjenje koje je, u vrijeme kada je počinjeno, predstavljalo „*krivično djelo u skladu sa općim načelima međunarodnog prava*“. Na ovaj način su preuzete odredbe člana 7. stav 2. Konvencije kao i odredbe člana 15. stav 2. MPGPP i na taj način je omogućeno izuzetno odstupanje od principa iz člana 4. KZ BiH, kao i odstupanje od obavezne primjene blažeg zakona u postupcima za krivična djela prema međunarodnom pravu⁴⁰.

148. U ovom konkretnom slučaju, djela za koja se optuženi tereti bez sumnje predstavljaju krivična djela prema međunarodnom običajnom pravu, te shodno tome spadaju pod „*opća načela međunarodnog prava*“ kako je to utvrđeno članom 4a) Zakona o izmjenama i dopunama KZ BiH i „*opće principe prava priznatih od strane zajednice naroda*“ utvrđene u članu 7. stav 2. Konvencije.

149. Osim toga, vijeće podsjeća da se u vrijeme koje se odnosi na relevantni period iz optužnice, nijedna odredba KZ SFRJ nije eksplicitno odnosila na zločine protiv čovječnosti kao što je to sada propisano u članu 172. KZ BiH.

150. Shodno navedenom, vijeće zaključuje da se u ovom krivičnom postupku primjenjuje KZ BiH.

---

⁴⁰ Isti zaključak je iznesen u presudi Apelacionog vijeća Suda BiH u predmetu *Željko Lelek*, X-KRŽ06/202 od 12.01.2009. godine, paragraf 141.

151. Pojašnjenje statusa koji zločini protiv čovječnosti kao i individualna krivična odgovornost imaju u međunarodnom običajnom pravu sadržani su, pored ostalog, u Izvještaju generalnog sekretara Ujedinjenih nacija u skladu sa stavom 2. Rezolucije 808 Vijeća sigurnosti od 3. maja 1993. godine, Komentarima na nacrt Zakonika o zločinima protiv mira i sigurnosti čovječanstva (1996. godina) kao i u sudskoj praksi MKSJ i Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (MKSR). Navedene institucije su utvrdile da kažnjivost zločina protiv čovječnosti predstavlja imperativnu normu (*ius cogens*) međunarodnog prava⁴¹. Stoga je nesporno da su zločini protiv čovječnosti u relevantno vrijeme iz optužnice (1992. i 1993. godine) bili dio međunarodnog običajnog prava.

152. Osim toga, iako zločini protiv čovječnosti nisu bili propisani u KZ SFRJ kao posebno djelo na način kako postoje u KZ BiH, činjenica je da su oblici izvršenja krivičnog djela navedeni u članu 172. KZ BiH bili obuhvaćeni i u zakonu koji je bio na snazi u relevantnom vremenskom periodu - u vrijeme izvršenja djela (KZ SFRJ), i to u članovima 134., 141., 142., 143., 144., 145., 146., 147., 154., 155. i 186. KZ SFRJ. Prema tome, jasno da su ta krivična djela bila kažnjiva i po tada važećem krivičnom zakonu, što dodatno doprinosi zaključku vijeća u vezi sa načelom zakonitosti.

153. Nadalje, primjena KZ BiH je, prema mišljenju vijeća, dodatno opravdana činjenicom da je zapriječena kazna predviđena KZ BiH u svakom slučaju blaža od smrtne kazne koja je bila na snazi u vrijeme izvršenja krivičnog djela, te je na taj način zadovoljeno načelo vezano za vremensko važenje krivičnog zakona i primjenu blažeg zakona za učinioca.

154. Ovakav stav Suda je u skladu sa stavom zauzetim u presudi Odjela I vijeća Apelacionog odjeljenja Suda BiH, u predmetu *Abdulahim Maktof* (broj KPŽ 32/05 od 4. aprila 2006. godine), a što je potvrđeno i odlukom Ustavnog suda Bosne i Hercegovine broj: AP -1785/06 od 30.03.2007.godine, kao i sa praksom ovog suda u ostalim predmetima krivičnog djela zločina protiv čovječnosti.

5. Elementi krivičnog djela i ocjena dokaza

5.1. Opća razmatranja u vezi sa ocjenom dokaza

155. Vijeće je u predmetnom postupku cijenilo dokaze u skladu sa primjenjivim procesnim zakonom, primjenivši prema optuženom pretpostavku nevinosti propisanu članom 3. ZKP BiH, koja otjelovljuje opći princip prava prema kojem Tužilaštvo snosi teret utvrđivanja krivice optuženog izvan svake razumne sumnje.

156. Cijeneći iskaze svjedoka koji su svjedočili u predmetnom postupku, vijeće je posebno cijenilo njihovo držanje, ponašanje i karakter, razmotrivši u odnosu na iste i druge dokaze i okolnosti u vezi sa ovim predmetom. Nadalje, vijeće je imalo u vidu da kredibilitet svjedoka zavisi od njihovog poznavanja činjenica o kojima su davali iskaz, njihovog ličnog integriteta, vjerodostojnosti i činjenice da su dužni da govore istinu u skladu sa prethodno položenom zakletvom.

157. Vijeće je detaljnom ocjenom svih provedenih dokaza, kako pojedinačno, tako i u njihovoj međusobnoj povezanosti, utvrdilo sljedeće.

---

⁴¹ Međunarodna pravna komisija, Komentarima na nacrt članova o odgovornosti države za međunarodno protupravne radnje -2001. godina, član 26.

5.2. Zločini protiv čovječnosti - opći elementi

158. Optuženi se tereti da je počinio krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. KZ BiH, a ova odredba u relevantnim dijelovima glasi:

„Ko kao dio širokog ili sistematičnog napada usmjerenog protiv bilo kojeg civilnog stanovništva, znajući za takav napad, učini koje od ovih djela:

- lišenje druge osobe života
- deportacija ili prisilno preseljenje stanovništva
- zatvaranje ili drugo teško oduzimanje fizičke slobode suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava
- prisiljavanje druge osobe upotrebom sile ili prijetnje direktnim napadom na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe, na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (silovanje), seksualno ropstvo, prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju ili bilo koji drugi oblik teškog seksualnog nasilja
- druga nečovječna djela slične prirode, učinjena u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede ili narušenja zdravlja

kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.”

159. Da bi se djelo moglo uopće okarakterisati kao krivično djelo „Zločini protiv čovječnosti“ potrebno je da budu ispunjeni prevashodno opći elementi⁴², kako će u nastavku biti obrazloženo:

- napad usmjeren bilo protiv kojeg civilnog stanovništva jest ponašanje koje uključuje višestruko činjenje djela iz stava 1. ovog člana bilo protiv kojeg civilnog stanovništva na osnovi ili u cilju državne politike ili politike neke organizacije da se učini takav napad
- napad mora biti rasprostranjen ili sistematski
- napad mora biti usmjeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva
- djela počinioca moraju biti dio tog napada i počinitelj mora znati da njegova djela ulaze u okvir niza rasprostranjenih ili sistematskih zločina usmjerenih protiv civilnog stanovništva, te da se njegova djela uklapaju u taj obrazac.

160. Vijeće je imalo u vidu utvrđene činjenice iz presuda u predmetima MKSJ: *Goran Jelisić* (IT-95-10-T), *Simo Zarić i dr.*, (IT-95-9-T), *Milomir Stakić* (IT-94-24-T), *Zejnil Delalić i dr.* (IT-96-21-T).

5.2.1. Postojanje širokog (rasprostranjenog) ili sistematičnog napada

161. U praksi MKSJ napad je opisan kao preduzimanje postupaka koji uključuju vršenje nasilnih radnji odnosno djela nasilja⁴³, te je sličan opis inkorporiran i u definiciju termina

⁴² Vidjeti predmet *Kunarac i dr.*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 410.

⁴³ Vidjeti predmet *Kunarac i dr.*, presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragraf 415.

napad u Statutu Međunarodnog krivičnog suda (član 7.). Navedeno je također reflektirano u članu 172. stav 2. tačka a) KZ BiH koji inkorporira u definiciju pojma „napad“, između ostalog, ponašanje koje uključuje višestruko činjenje djela (iz stava 172. stav 1.) protiv bilo kojeg civilnog stanovništva. Pojmovi napada i oružanog sukoba nisu identični. Prema međunarodnom običajnom pravu, napad može prethoditi oružanom sukobu, može trajati duže od tog sukoba ili se nastavljati tokom sukoba, ali ne mora nužno biti njegov dio. Dakle, termin „napad“ u kontekstu zločina protiv čovječnosti ima nešto drugačije značenje od onog koje nosi u ratnom pravu. U kontekstu zločina protiv čovječnosti „napad“ nije ograničen na vođenje neprijateljstava. On može obuhvatiti situacije zlostavljanja osoba koje ne sudjeluju aktivno u neprijateljstvima (npr. držanje nekoga u zatočeništvu). Međutim, oba termina zasnivaju se na sličnoj pretpostavci da se rat treba voditi između oružanih snaga ili oružanih grupa, a da civilno stanovništvo ne može biti legitiman cilj⁴⁴.

162. Ono što razlikuje zločin protiv čovječnosti od običnog zločina (pa i od drugih zločina kažnjivih po međunarodnom humanitarnom pravu) je to što mora biti počinjen u kontekstu napada rasprostranjenog ili sistematskog karaktera⁴⁵. Pri tome, samo napad, a ne i pojedinačna djela optuženog, mora biti „rasprostranjen ili sistematski“⁴⁶. Prema tome, napad nije definisan samo objektom (civilno stanovništvo) nego i jačinom (rasprostranjenost napada) ili njegovom sistematičnošću (sistematska priroda napada). Ova dva uslova su postavljena alternativno što znači da nije nužno dokazivati postojanje oba uslova. Iako je dovoljno postojanje samo jednog od ova dva uslova, vijeće je u ovom konkretnom slučaju utvrdilo postojanje oba uslova.

163. Zločin može biti rasprostranjen ili počinjen u širokim razmjerima zbog kumulativnog efekta niza nečovječnih djela ili zbog jedinstvenog efekta jednog jedinog djela izuzetno velikih razmjera⁴⁷. Nečovječna djela moraju biti *širokih razmjera*, odnosno moraju biti usmjerena protiv velikog broja žrtava.⁴⁸

164. U predmetu MKSJ *Jelisić*⁴⁹ izražen je stav da postojanje priznate politike kojoj je na meti određena zajednica, uspostavljanje paralelnih institucija kako bi se ta politika implementirala, učešće visokih političkih ili vojnih vlasti, korišćenje znatnih finansijskih, vojnih i drugih sredstava, kao i razmjer ili ponovljena, nepromijenjena i trajna priroda nasilja protiv određenog civilnog stanovništva spadaju među faktore koji mogu ukazivati na rasprostranjenu ili sistematsku prirodu napada.

165. Iz iskaza svjedoka u ovom predmetu, kao i uloženi materijalni dokazi, koji će u nastavku biti izloženi, utvrđeno je da je u periodu od proljeća 1992. godine do jeseni 1993. godine na području općine Doboj postojao širok i sistematičan napad koji je počeo napadom srpske vojske, policije tzv. Srpske republike BiH (kasnije Republike Srpske), kao i paravojnih formacija na sam grad Doboj 3. maja 1992. godine.

---

⁴⁴ Vidjeti predmet *Kunarac*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 416.

⁴⁵ Vidjeti predmet *Naletilić i Martinović*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 236.

⁴⁶ Vidjeti predmet *Kunarac i dr.* presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 431.

⁴⁷ Vidjeti predmet *Kordić i Čerkez*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 179.

⁴⁸ Vidjeti predmet *Blaškić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 206.

⁴⁹ Vidjeti predmet *Jelisić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 53.

5.2.1.1. Rasprostranjenost napada

166. Doboј se nalazi u sjeveroistočnoј Bosni, a prema podacima popisa stanovništva iz 1991. godine na području općine Doboј živjelo je 102.546 osoba, od čega je bilo 40.2% Bošnjaka, 39% Srba, 13% Hrvata, 5.5.% Jugoslavena i 2.3% ostalih. Ove činjenice proističu iz dokumenta „Nacionalni sastav stanovništva iz 1991. godine”⁵⁰.

167. Tužilaštvo je u dokaze, pored ostalog, uložilo “Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH u vanrednim okolnostima” (objavljeno 19.12.1991. godine od strane SDS-a) koje sadrži opis provođenja određenih aktivnosti u svim općinama u kojima žive stanovnici srpske nacionalnosti. U januaru 1992. godine je proglašena Srpska republika BiH koja je bila sastavljena od autonomnih regija i oblasti, a među njima je bila i srpska autonomna oblast Sjeverna Bosna sa sjedištem u Doboju⁵¹. Osim toga, 26. marta 1992. godine osnovana je Srpska općina Doboј⁵², a formiran je i Krizni štab u čijem su sastavu bili funkcioneri srpske milicije i vojske, kao i vode SDS-a. O odlučujućoj ulozi formiranog Kriznog štaba govori i dokaz T 131⁵³ iz kojeg proističe da je Krizni štab naredio aktiviranje Sekretarijata za narodnu odbranu radi vršenja poslova vojne obaveze i mobilizacije, kao i dokaz T 126⁵⁴ u kojem se vidi da je Krizni štab najviši organ vlasti na području općine Doboј. Također je vidljivo u ovom dokazu da je Krizni štab, uz pomoć vojske i policije, organizovao i “oslobodio” sve srpske teritorije na općini. U dokazu T 129⁵⁵ je vidljivo da je Krizni štab bio upoznat sa postojanjem logora na području općine Doboј.

168. Svjedok odbrane Borisav Paravac je, pored ostalog, tvrdio da je zadatak Kriznog štaba bio isključivo organizacija civilnog života na području općine Doboј. Ovaj svjedok je negirao da mu je bilo poznato postojanje zatočeničkih objekata, osim Centralnog zatvora u Doboju. Njegovo svjedočenje je suprotno kako podacima u prethodno navedenim materijalnim dokazima, tako i svjedočenjima drugih svjedoka (kako optužbe tako i odbrane).

169. U ovom predmetu, vijeće je već ranije prihvatilo kao utvrđene činjenice u predmetu *Tadić* iz kojih proizilazi da je u periodu od 17.04.1992. godine do 31.12.1993. godine u Republici Bosni i Hercegovini vladalo stanje oružanog sukoba. Početkom aprila 1992. godine, sa porastom nasilja, bosansko državno Predsjedništvo proglasilo je stanje neposredne ratne opasnosti, a zatim je raspušten Parlament. Predsjedništvo je također donijelo odluku o općoj mobilizaciji bosanske Teritorijalne odbrane (TO), koja je postepeno pretvorena u Armiju BiH. Ova armija je zvanično osnovana 15. aprila 1992. godine pod Vrhovnom komandom predsjednika Predsjedništva i Glavnog štaba u Sarajevu. Dana 20. juna Predsjedništvo je proglasilo ratno stanje i kao agresora identifikovalo Republiku Srbiju, Republiku Crnu Goru, Jugoslovensku narodnu armiju (JNA) i teroriste Srpske demokratske stranke (SDS).

170. Također, utvrđeno je u činjenicama prihvaćenim ranijom odlukom ovog vijeća (rješenje od 07.05.2008. godine) da su u samo-osnovanim srpskim autonomnim oblastima

⁵⁰ Nacionalno sastav stanovništva iz 1991. godine (dokaz T 37)

⁵¹ Odluka o verifikaciji proglašanih srpskih autonomnih oblasti, Sl. glasnik srpskog naroda u BiH br. 1/92

⁵² Odluka o konstituisanju Skupštine srpskog naroda općine Doboј (dokaz O 99)

⁵³ Informacija o provođenju mobilizacije od 4/5 augusta 1992. godine, pov. br. 4/92 od 07.08.1992. godine (dokaz T 131)

⁵⁴ Dopis III taktičke grupe pukovniku Slavku Lisici, od 08.07.1992. godine (dokaz T 126)

⁵⁵ Dopis Kriznom štabu Srpske općine Doboј, broj 02-404-34/92 od 12.07.1992. godine (dokaz T 129)

na teritoriju BiH u proljeće (april, maj) osnovani krizni štabovi kako bi preuzeli funkcije vlasti i opću upravu u općinama. Članovi kriznih štabova bili su vođe SDS-a, komandanti JNA u tim područjima, funkcioneri srpske milicije i komandant srpske TO. Također, utvrđeno je da su logori na teritorijama koje su kontrolisale srpske snage (tzv. Srpske republike BiH) uglavnom osnivani i vođeni ili po direktivama srpskih kriznih štabova ili u saradnji sa njima, oružanim snagama i policijom. Ove činjenice odbrana nije uspjela osporiti, a iste su potkrijepljene nizom dokaza izvedenih u ovom predmetu (kako će u nastavku biti detaljno obrazloženo).

171. Dana 12. maja 1992. godine Skupština srpskog naroda u BiH donijela je Odluku o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini⁵⁶ koji, pored ostalog, obuhvataju “državno razgraničenje od druge dvije nacionalne zajednice i koridor između Semberije i Krajine”, a ova odluka predstavlja jedan od osnovnih temelja za sprovođenje vojnih aktivnosti.

172. Svjedoci optužbe Mirza Lišinović, Redžo Delić, Sead Kikić, Žarko Gavrić, Edin Hadžović, Enver Šehić, Hasan Mustafić, svjedok „14“ i svjedok „6“ su opisali dešavanja u Doboju nakon održanih višestranačkih izbora 1991. godine, na kojima je pobijedila SDS. Iz njihovih iskaza slijedi.

173. Od septembra 1991. godine počelo je angažovanje rezervnog sastava policije kao i rezervista JNA, u Doboju je bio primjetan transport vojske iz R Srbije i R Crne Gore prema R Hrvatskoj, a u proljeće 1992. (mart, april, maj) ta ista vojska (rezervisti JNA) se stacionirala na području dobojske regije. Iz kasarne u Miljkovcu (u Doboju) izvozila se vojna oprema u pravcu Pridjela i Lipca, na planinu Ozren. Svjedok Mirza Lišinović navodi da su se vojne formacije “Beli orlovi”, “Knindže” i “Crvene beretke” mogle vidjeti na području grada Doboja. Svjedok Sead Kikić spominje prisustvo “Crvenih beretki” i “Vukova sa Vučjaka”, te navodi da su se u proljeće počeli spominjati i “Predini vukovi”. Svjedok Redžo Delić tvrdi da se i domicilno srpsko stanovništvo također uniformisalo, u mjestima Jabučić Polje i Rječica. I svjedok Žarko Gavrić svjedoči o prisustvu velikog broja raznih vojnih jedinica (sa Krnjina, Vučjaka, Trebave i Ozrena) u Doboju.

174. Početkom 1992. godine počela su se dešavati ubistva, eksplozije, uništavana je imovina koja je pripadala licima muslimanske i hrvatske nacionalnosti. U proljeće 1992. godine u Doboju je vladalo uznemirenje gradana, po gradu se kretao veliki broj pripadnika različitih vojnih jedinica sastavljenih od pripadnika srpske nacionalnosti, postavljeni su punktovi (između ostalog, na ulazu u Doboju u mjestu Svjetliča Gavrići i u mjestu Rudanka). Punktovi su držale vojna i civilna policija. Iz Doboja je bio zabranjen izlazak, a kretanje po samom gradu je bilo ograničeno policijskim satom.

175. Nadalje, svjedoci navode da su početkom maja 1992. godine (odnosno nakon državnog praznika 1. maja) bosanski Muslimani i Hrvati otpušteni sa posla a na njihova mjesta su dolazili ljudi srpske nacionalnosti. Svjedok “6” je prije početka sukoba radio u okviru Policijske stanice (PS) Doboju, kao komandir odeljenja policije u mjestu Johovac i on navodi da je u okviru PS Doboju krajem marta ili početkom aprila osoba koja je obnašala funkciju načelnika Centra službe bezbjednosti (CSB) Doboju obavijestila uposlene da se policija mora podijeliti po nacionalnoj osnovi. U skladu sa tim, došlo je do podjele Sekretarijata unutrašnjih poslova (SUP) po nacionalnoj osnovi, tako da je po etničkom principu prvo podijeljeno područje po ratnim stanicama milicije. I svjedok Mirza Lišinović koji je u vrijeme neposredno pred izbijanje ratnih dejstava na području općine Doboju bio

⁵⁶ Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda u BiH (dokaz T 127)

zaposlenik CSB Doboј, gdje je obnašao funkciju komandira, navodi da je nakon pobjede SDS-a došlo do promjene u strukturi policije.

176. Nakon što je Doboј okupiran, početkom maja 1992. godine, od strane vojske i policije tzv. Srpske republike BiH (kasnije RS), kao i paravojnih formacija, na radiu je oglaseno da su srpske snage oslobodile Doboј i da se svima garantuje sigurnost, o čemu su saglasne iskaze dali Mirza Lišinović, Redžo Delić i svjedok "10". Dodatno, svjedok Žarko Gavrić navodi da je pozivan muslimanski dio stanovništva Doboја da preda oružje koje posjeduje te da im se u tom slučaju garantuje bezbjednost i mir.

177. Svjedok Redžo Delić navodi da je 3. maja vidio dim i plamen u dijelu Doboја naseljenom muslimanskim stanovništvom (Stara čaršija), te navodi da je mogao čuti i eksplozije granata po tom dijelu Doboја.

178. Nakon što je srpska vlast upostavila kontrolu nad gradom, uslijedio je niz napada na okolna sela naseljena muslimanskim i hrvatskim stanovništvom, kao što će biti opisano u narednim paragrafima (od 179 – 185).

179. Sela Grapsku, Bukovačke Čivčije, Malu Bukovicu, Dragalovce, Kotorsko, Johovac i Ševarlije napala je Vojska RS u sadejstvu sa policijom i paravojnim grupama. Napadi na ova sela su uglavnom započeli nakon što bi istekao rok da nesrpsko stanovništvo preda oružje. Napadi su izvođeni granatiranjem kuća u muslimanskim i hrvatskim selima, nakon čega su u sela ulazili naoružani vojnici, pljačkali i palili kuće, te protjerivali i lišavali slobode mještane koje su zatekli u selima.

180. 10. maja 1992. godine izvršeno je granatiranje Grapske, nakon čega je uslijedio pješadijski napad na to selo. Nakon napada žene, djeca i stariji mještani su iseljeni na teritoriju pod kontrolom Armije BiH, dok su vojno sposobni muškarci transportovani u kasarnu „Bare“. O navedenom su svjedočili svjedoci „2“, „4“, „34“, „22“, te svjedoci Emsud Herceg, Žarko Gavrić, Obren Lazić, Božo Lazić, Srđan Bogdanović i Vojislav Sarić.

181. Nakon Grapske uslijedio je napad na selo Kotorsko, o čemu svjedok „8“ navodi „čitavu noć je dejstvovala artiljerija po Kotorsku, Kotorsko je bilo svo u plamenu“.

182. Svjedok Redžo Delić je svjedočio o napadu na selo Ševarlije. On navodi da su se prva uniformisana lica u Ševarlijama pojavila oko 6. maja kada su obavljani pregovori o predaji oružja od strane mještana tog sela. Svjedok navodi da mu je nakon održanih pregovora Slobodan Karagić rekao da mještani predaju oružje jer su opkoljeni sa svih strana. 18. juna 1992. godine u jutarnjim satima počele su padati granate, nakon čega su u selo ušli vojnici srpske vojske koji su zarobili muškarce koji su se skrivali po šumama i neke od njih po prijekom postupku lišili života.

183. Selo Dragalovci koje je bilo naseljeno većinskim hrvatskim stanovništvom napadnuto je 2. juna 1992. godine, o čemu je svjedočio Kazimir Barukčić. 2. juna 1992. godine je, kako svjedok navodi, u Dragalovce došla grupa vojske i policije i naredili su mještanima da predaju svo oružje koje posjeduju. Nakon što su predali oružje, veliki broj mještana Dragalovaca je prevezen u Centralni zatvor u Doboј a potom u hangare na Usori.

184. Srpska vojska je uništavala i vjerske objekte na području općine Doboј, pa je tako u selu Bukovačke Čivčije 12. juna 1992. godine uništena džamija a muslimanski i katolički vjerski objekti su uništavani i u Doboју.

185. Svjedoci „32“, „8“, „16“, „20“, Emsud Herceg, Ibro Spahić, Muharem Hamidović i Edin Memić su, pored ostalih, svjedočili o odvođenju muškaraca iz Bukovačkih Čivčija u logor “Perčin disko” 12. juna 1992. godine. Svi ovi svjedoci su direktne žrtve fizičkog i psihičkog zlostavljanja pred Domom kulture u Čivčijama, kao i naknadno u zatočeničkim objektima, logoru “Perčin disko” i vojnim hangarima na Usori. Vijeće napominje da vojni hangari na Usori u koji su lica nesrpske nacionalnosti odvođeni nisu predmet činjeničnog opisa optužnice, te se vijeće neće detaljnije baviti dešavanjima u pomenutim objektima. “Perčin disko” (prijeratni ugostiteljski objekat – diskoteka u mjestu Vila) pretvoren je u logor u koji su dovedeni muškarci koji su podvrgavani nečovječnom postupanju i odvođenju na živi štit. Jedan broj civila je prebačen u Centralni zatvor u Doboju gdje su također vršena ispitivanja i zlostavljanja lica nesrpske nacionalnosti.

186. Svjedok odbrane Zoran Đekić je u kritično vrijeme bio pomoćnik komandanta Odreda za pozadinu i logistiku i bilo mu je poznato da je bilo zatvaranja osoba nesrpske nacionalnosti u “Perčinom disku”, u vojnim hangarima na Usori i u zatvoru u Doboju. Sa navedenim su saglasni iskazi svjedoka odbrane, Ratka Trifunovića i Dragana Boškovića.

187. Vijeće je utvrdilo da su nad Bošnjacima i Hrvatima općine Doboj počinjeni brojni zločini, uključujući ubistva, nezakonita zatvaranja, nečovječna postupanja i silovanja. Sela su granatirana, širom općine Doboj osnovani su zatočenički logori u kojima su civili bošnjačke i hrvatske nacionalnosti masovno držani u zatočeništvu.

188. Nadalje, vijeće je zaključilo da je srpska vlast sistematski provodila politiku „etničkog čišćenja” nesrpskog stanovništva sa područja općine Doboj, u okviru čega je veliki broj Bošnjaka i Hrvata prevezen konvojima autobusa na teritorije BiH koje su bile pod kontrolom Armije BiH. Jedan od takvih slučajeva je i iseljavanje mještana Čivčija u junu 1993. godine o čemu su svjedočile Senada Ahmić, Vahida Šehić, Ferida Ahmić i Rukija Mujanović. Naime, ovi svjedoci navode da je svo bošnjačko stanovništvo Bukovačkih Čivčija moralo napustiti Čivčije, plaćajući pri tome oko 50,00 KM za prevoz i potpisujući potvrde da dobrovoljno ostavljaju svoju imovinu.

189. Iz svih naprijed opisanih dešavanja se bez sumnje može zaključiti da je napad na nesrpsko stanovništvo bio rasprostranjen i da je obuhvatao kompletnu teritoriju općine Doboj, u vremenskom periodu od proljeća 1992. godine do jeseni 1993. godine. Iako je najveći dio općine Doboj „zauzet” od strane srpskih snaga tokom 1992. godine, progon nesrpskog stanovništva je nastavljen i tokom 1993. godine. Civili bošnjačke i hrvatske nacionalnosti su i tokom 1993. godine držani u zatvorima u kojima su bili izloženi fizičkom i psihičkom zlostavljanju od strane srpskih vojnika i policajaca (o čemu je, pored ostalih svjedočio svjedok „6”). Nadalje, nesrpsko stanovništvo je i tokom jeseni 1993. godine bilo izloženo zlostavljanjima i proizvoljnom ponašanju srpskih snaga i u svojim domovima (o čemu su svjedočili svjedoci „14” i „24”).

190. Iz opisanih dešavanja se bez sumnje može zaključiti da je napad na nesrpsko stanovništvo bio rasprostranjen i da je obuhvatao kompletnu teritoriju općine Doboj, u vremenskom periodu od proljeća 1992. godine do jeseni 1993. godine.

5.2.1.2. Sistematičnost napada

191. Iz opisanih dešavanja, vijeće je zaključilo da je napad bio i sistematičan, iz razloga koji slijede.

192. Redovito ponavljanje koje nije slučajno sličnog kriminalnog ponašanja je uobičajeni izraz sistematskog događanja⁵⁷. Uslov sistematičnosti se odnosi na organizovanu prirodu djela nasilja i na malu vjerovatnoću da bi do tih djela došlo nasumice⁵⁸.

193. Iz iskaza svjedoka koji su pomenuti u prethodnom dijelu, proističe da je u velikom broju dešavanja postojao jasan obrazac ponašanja sa civilima, naročito sa muškarcima koji su odvođeni u zatočeničke objekte, tako što je npr. veliki broj njih, nakon što je lišen slobode, odvođen u zgradu Centralnog zatvora u Doboju gdje su bili zatvoreni. Također, isto se desilo i sa muškarcima koji su odvedeni u "Perčin disko". Muškarci su bivali lišeni slobode, da bi potom bili odvedeni u zatočeničke objekte gdje su premlaćivani, a iz "Perčinog diska" su odvedeni u živi štit. Svi ostali incidenti o kojima svjedoče mnogobrojni svjedoci, a koji će biti detaljno opisani u odnosu na pojedinačne tačke optuženja, jasno govore da se nije moglo raditi o radnjama koje su osmislili pojedinci nego o radnjama utemeljenim na udruženom postupanju srpske vojske koja je djelovala zajedno sa paravojnim formacijama i policijom. Iz navedenog vijeće zaključuje da je ovaj napad na nesrpsko civilno stanovništvo općine Doboj podrazumijevao razoružavanje tog stanovništva, nezakonito zatvaranje u logore, ubistva, silovanja, masovna i prisilna preseljenja, kao i razne druge oblike nečovječnih postupaka.

5.2.1.3. Zaključak o postojanju rasprostranjenog i sistematičnog napada

194. Imajući u vidu sve navedene okolnosti, vijeće je utvrdilo da je na području općine Doboj u periodu obuhvaćenom optužnicom postojao širok i sistematski napad srpske vojske, paravojnih formacija i policije na civilno nesrpsko stanovništvo.

5.2.1.4. Politika da se počini napad

195. Član 172. stav 2. a) KZ BiH propisuje: „napad usmjeren bilo protiv kojeg civilnog stanovništva jest ponašanje koje uključuje višestruko činjenje djela iz stava 1. ovog člana protiv bilo kojeg civilnog stanovništva na osnovi ili u cilju državne politike ili politike neke organizacije da se učini takav napad“.

196. Za element „politike“ se može reći da se sastoji od četiri podelementa i to:

- mora se pokazati da je postojala državna ili organizaciona
- politika
- da se učini takav napad
- da je napad zapravo preduzet na osnovu ili u cilju te politike

197. Vijeće u tumačenju ovog elementa polazi od člana 7. Rimskog statuta koji je BiH ratificirala Odlukom o ratifikaciji ("Službeni glasnik BiH", Međunarodni ugovori br. 2/02),

⁵⁷ Vidjeti predmet *Kunarac i dr.* presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragraf 94.

⁵⁸ Vidjeti predmet *Naletilić i Martinović*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 236.

a osim toga usvojen je i Zakon o primjeni Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda i saradnji sa Međunarodnim krivičnim sudom ("Službeni glasnik BiH" br. 84/09).

198. U pogledu prvog podelementa, vijeće je mišljenja da je termin "država" direktno definisan u međunarodnom pravu dok je „organizacija“ mnogo širi pojam. Ovaj podelement treba tumačiti slobodno te relevantno razmatranje fokusirati na sposobnost organizacije kao grupe da osmisli i usvoji politiku napada na civilno stanovništvo na rasprostranjen ili sistematičan način, a ne na formalne karakteristike i taksonomiju date organizacije⁵⁹.

199. Politika kao drugi podelement se ne bi trebala shvatiti kao „plan“ niti kao politika u smislu državnih organizacija. U ovom kontekstu politiku bi trebalo tumačiti na način da ona predstavlja definisanje ciljeva koji zatim trebaju da se provedu kroz pojedinačno donošenje odluka na nižim nivoima.

200. Članom 7. stav 2. tačka a) Rimskog statuta propisano je: „pod "napadom usmerenim protiv civilnog stanovništva" smatra se djelovanje koje se zasniva na izvršenju više radnji preciziranih u stavu 1. ovog člana, a koje se preduzimaju protiv civilnog stanovništva kao takvog, pri čemu je ovakvo djelovanje proisteklo na osnovu ili povodom političkog programa države ili kakve druge organizacije koja je svojim programom podstrekavala da se takvo djelo izvrši“. Iz citiranog člana proističe i treći podelement „politika da se učini takav napad“. Pri tome, ta politika se ne mora odnositi na konkretna krivična djela iz stava 1. člana 7. Rimskog statuta (koja su počinjena) nego je potrebno da se odnosi na izvršenje napada u općem smislu⁶⁰.

201. Da bi se utvrdilo postojanje uzročne veze između „politike“ i napada, neophodno je analiziranje pojedinačnog predmeta, u svjetlu konkretnih činjenica i okolnosti. Pri tome, postojanje napada nužno ne podrazumijeva postojanje „politike“. Da bi se postojanje ove veze utvrdilo neki od faktora koji se mogu cijeliti su: udružene radnje pripadnika organizacije ili države; zasebna ali slična djela pripadnika organizacije ili države; pripreme aktivnosti prije početka napada; pripremljene aktivnosti ili koraci koji su preduzeti tokom ili na kraju napada; postojanje političkih, ekonomskih ili drugih strateških ciljeva države ili organizacije koji se ostvaruju napadom; u slučaju nepoduzimanja radnji, znanje o napadu i namjerno nepreduzimanje radnji. Postojanje obrasca napada na civilno stanovništvo, bez obzira da li su oni pojedinačno rasprostranjeni i sistematični, u određenim okolnostima može biti dokaz politike da se takvi napadi učine (iako je za svaki napad potrebno dokazati da je širok ili sistematičan).

202. Vijeće cijeni da se u ovom konkretnom slučaju, iz ranije navedenih okolnosti o kojima su svjedočili pomenuti svjedoci, a o kojima govore i prihvaćene činjenice utvrđene u predmetima *Duško Tadić, Simo Zarić i dr., te Zejnil Delalić i dr.*, kao i iz izvedenih materijalnih dokaza optužbe, može zaključiti da je postojao obrazac napada na civilno stanovništvo (kako je to prethodno i obrazloženo).

203. Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini je dana 12. maja 1992. godine donijela "Odluku o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini"⁶¹ u kojem je jasno istaknuto da su strateški ciljevi, odnosno prioriteti srpskog naroda u BiH, između ostalog i "državno razgraničenje od ostale dvije nacionalne zajednice". Nadalje, u "Odluci o

⁵⁹ Vidjeti predmet *Rašević i Todović*, presuda Pretresnog vijeća Suda BiH, str. 39.

⁶⁰ Ibid, str. 39.

⁶¹ Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda u BiH (dokaz T 127)

verifikaciji proglašenih srpskih autonomnih oblasti u BiH⁶² se, pored ostalog, verifikuje odluka o proglašenju srpske autonomne oblasti Sjeverna Bosna, sa sjedištem u Doboju, koju sačinjavaju dijelovi općina sa većinskim srpskim narodom, i to: Teslić, Doboj, Tešanj, Derventa, Bosanski Brod, Odžak, Bosanski Šamac, Modriča, Gradačac, Gračanica, Lukavac, Srebrenik, Živinice, Banovići, Zavidovići, Maglaj i Orašje. U skladu sa tadašnjom politikom, stranka SDS je već 19.12.1991. godine donijela "Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH u vanrednim okolnostima"⁶³. Svi ovi akti su doneseni u skladu sa postojećom politikom koju je vodila SDS a koja je bila usmjerena na "čišćenje" općine Doboj od nesrpskog stanovništva.

204. Nesporno je, prema ocjeni vijeća, da opisani obrazac ponašanja (odnosno napada) nije mogao biti proizvod pojedinca niti izolovano ponašanje pojedinaca. Naprotiv, sve navedene okolnosti jasno ukazuju da je postojalo udruženo djelovanje vojske i policije tzv. Srpske republike BiH, uključujući i paravojne formacije, da se nesrpsko stanovništvo protjera sa područja općine Doboj. Ovo djelovanje se nedvosmisleno može posmatrati kao sprovođenje politike koja je postojala na višem nivou, a koja je jasno ispoljena u navedenim dokumentima.

205. Svi prethodno opisani događaji, kako vijeće zaključuje, bili su rezultat detaljnog planiranja, organizacije i koordinacije sa ciljem izvršenja napada na nesrpsko civilno stanovništvo koji je uključivao višestruka počinjenja zločina. U konkretnom slučaju, ovu organizaciju je predstavljala srpska vlast, odnosno osnovani krizni štabovi koji su preuzimali funkcije vlasti i opću upravu u općinama, djelujući kroz lokalne aktere kao što su, pored ostalog, bile i vojska i policija tzv. Srpske republike BiH (kasnije RS). Članovi kriznih štabova bili su vođe SDS-a, komandanti JNA u tim područjima, funkcioneri srpske milicije i komandanti srpske Teritorijalne odbrane. Logori za civile su uglavnom osnivani i vođeni ili po direktivama srpskih kriznih štabova ili u saradnji sa njima, oružanim snagama i policijom. Tokom zatočenja, zatvorenici su sistematski podvrgavani teškom zlostavljanju. Shodno navedenom, nesumnjivo je da je širok i sistematičan napad izvršen na osnovu i u cilju politike i plana SDS-a da se izvrši napad na nesrpsko stanovništvo općine Doboj i da se isto protjera sa te općine.

206. Kao što prednje navedeno ilustrira, u toku napada srpske vojske i paravojnih formacija na području općine Doboj vršeno je protjerivanje, ubijanje, zastrašivanje nesrpskog stanovništva, a sve u cilju promjene etničke slike kompletnog područja općine Doboj i preuzimanja kontrole nad tim područjem od strane vlasti bosanskih Srba.

207. Odbrana optuženog je tokom postupka pokušavala da dokaže da su i civili bošnjačke pripadnosti bili naoružani, kao i da su inicirali neke od napada. Međutim, vijeće cijeni ove navode neopravdanim i irelevantnim u datom kontekstu imajući u vidu da međunarodno humanitarno pravo apsolutno zabranjuje upotrebu oružane sile protiv civila, tako da princip *tu quoque* ne predstavlja nikakvu odbranu.⁶⁴ Osim toga, Žalbena vijeće MKSJ je u predmetu *Kunarac i dr.* zaključilo: „Prilikom utvrđivanja da li je došlo do napada na neko konkretno civilno stanovništvo, irelevantno je da je druga strana također počinila zvjerstva protiv

⁶² Odluka o verifikaciji proglašenih srpskih autonomnih oblasti u BiH (dokaz T 34)

⁶³ Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH u vanrednim okolnostima, od 19.12.1991. godine (dokaz T 128)

⁶⁴ Vidjeti predmet *Mitar Rašević i Savo Todović*, X-KR/06/275 (Sud BiH), prvostepena Presuda, 28. februar 2008. godine, str. 45; zatim vidjeti predmet *Kunarac i dr.*, IT-96-23-A i IT-96-23/1-A, Presuda, 12. juni 2002. godine, paragraf 88; *Tužilac protiv Mirjana Kupreškića i dr.*, IT-95-16-T, Presuda, 14. januar 2000. godine, paragraf 517; predmet *Kupreškić i dr.*, Odluka o dokazima o dobrom karakteru optuženog i odbrani "Tu Quoque", IT-95-16-T, 17. februar 1999. godine, str. 3-4.

civilnog stanovništva neprijatelja. To što je jedna strana izvršila napad na civilno stanovništvo druge strane ne opravdava napad te druge strane na civilno stanovništvo ove prve, a niti ne isključuje zaključak da su snage te druge strane zapravo svoj napad usmjerile upravo na civilno stanovništvo kao takvo. Svaki napad na civilno stanovništvo neprijatelja je protivpravan i zločini počinjeni u okviru jednog takvog napada mogu se, ako su ispunjeni i svi drugi uslovi, okvalifikovati kao zločini protiv čovječnosti.“

5.2.2. Napad usmjeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva

208. Identificiranje stanovništva koje je objekat napada koristi postizanju više ciljeva. Prvo, koncept stanovništva predstavlja minimum standarda za određenje koja grupa ljudi može biti objekat napada. Drugo, određenje stanovništva koje je napadnuto je važno za postizanje rasprostranjenosti ili sistematičnosti prirode napada. Treće, optužba ne treba dokazivati da je pojedinačna žrtva bila pripadnik konkretne grupe koja je objekat napada, kao što je određena etnička ili vjerska grupa. Potrebno je samo da se pokaže da je on/a bio/la civil i da je bio/la objekat napada kao dio napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva. Četvrto, u svakom slučaju, „nevina“ priroda civilnog stanovništva obezbjeđuje mu zaštitu prema međunarodnom humanitarnom pravu. Da bi bili ispunjeni uslovi za postojanje ovog kriterija, stanovništvo koje je objekat napada mora biti pretežno civilnog karaktera⁶⁵.

209. Pod pojmom „stanovništvo“ ne podrazumijeva se da je napadnuto cijelo stanovništvo neke geografske sredine u kojoj je došlo do napada. Dovoljno je dokazati da je napad bio usmjeren protiv dovoljnog broja pojedinaca, odnosno da je bio usmjeren protiv njih na takav način da je Sud uvjeren kako je napad za cilj doista imao civilno „stanovništvo“ a ne ograničeni i nasumice odabrani broj pojedinaca⁶⁶.

210. Član 3. stav 1. tačka a) Ženevske konvencije o zaštiti civilnih osoba iz 1949. godine (Četvrta Ženevska konvencija) definiše kategoriju civila kao „lica koja ne učestvuju neposredno u neprijateljstvima, podrazumjevajući tu i pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i lica onesposobljena za borbu uslijed bolesti, rane, lišenja slobode, ili iz kojeg bilo drugog uzroka.“ Ovim članom je propisano da će se prema ovoj kategoriji stanovništva postupati u svakoj prilici čovječno, bez ikakve nepovoljne diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, vjeri ili ubjedenju, polu, rođenju ili imovnom stanju, ili bilo kojom drugom sličnom mjerilu.

211. Iz iskaza svjedoka optužbe Seada Kikića, Mirze Lišinovića, Redže Delića, Edina Hadžovića i svjedoka “10” proističe da je napad srpske vojske bio usmjeren na nesrpsko civilno stanovništvu na području općine Doboj i da niko od lica koja su bila žrtve pojedinih krivičnihopravnih radnji nije bio naoružan niti je učestvovao u borbama.

212. Nadalje, svjedoci optužbe Edin Memić, Muharem Hamidović, Ibro Spahić i Emsud Herceg, te svjedoci “32”, “8”, “16”, “6” i “20” (koji su ujedno i oštećeni) svjedočili su o dešavanjima pred Domom kulture u mjestu Bukovačke Čivčije i iz njihovih svjedočenja proističe da su svi muškarci pred Domom bili nenaoružani. I svjedok odbrane Živko Kuzmanović navodi da je na kritičnom mjestu u Čivčijama 12. juna 1992. godine vidio

⁶⁵ Vidjeti predmet *Kordić i Čerkez*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 180.

⁶⁶ Vidjeti predmet *Vasićević*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 34.

“jedno stotinjak ljudi” koji nisu imali ni uniforme ni oružje. Prema tome, okupljeni muškarci zasigurno nisu bili u okviru bilo kakvog borbenog konteksta.

213. Osim navedenog, iz iskaza svjedoka optužbe proističe da su vojno sposobni muškarci iz Bukovačkih Čivčija i Grapske odvedeni, između ostalog, u zatočenički objekat “Perčin disko” u kojem su fizički i psihički zlostavljani (kako će biti detaljno obrazloženo u dijelu presude koja se bavi konkretnim tačkama optužnice). Nasuprot tome, žene, djeca i stariji su primorani da napuste svoje domove, a njihovo iseljavanje i prebacivanje na teritoriju pod kontrolom Armije BiH je organizovano autobusima i kamionima od strane srpske vlasti. Svjedoci optužbe su detaljno opisali ta dešavanja navodeći da su pozivani da se upisuju u liste, te da su bili primorani da se odreknu sve svoje imovine (bez ikakve naknade), o čemu su, pored ostalih svjedočile Ferida Ahmić, Senada Ahmić, Vahida Šehić i Rukija Mujanović. Osim toga, žene, djeca i starci koji su, nakon odvođenja muškaraca ostajali potpuno bespomoćni, bili su izloženi pljačkanju, silovanjima i drugim oblicima zlostavljanja.

214. Čak i ako bi se uzela u obzir mogućnost da je među ovim civilnim stanovništvom bilo naoružanih lica, broj tih lica je zanemariv u kontekstu kompletne grupe ljudi koja je bila prvenstveno civilnog karaktera i kao takva meta napada. Vijeće podsjeća na neke od zaključaka vijeća MKSJ.

215. Stanovništvo se može smatrati civilnim čak i ako su prisutni neki necivili, odnosno, ono jednostavno treba da bude „pretežno civilnog karaktera”⁶⁷. Pri tome, prisustvo unutar civilnog stanovništva pojedinaca koji ne potpadaju pod definiciju civila ne lišava stanovništvo njegovog civilnog karaktera⁶⁸. Zločini protiv čovječnosti ne odnose se samo na djela počinjena protiv civila u strogoj smislu te riječi, nego obuhvata i zlodjela počinjena protiv dvije kategorije osoba:

- onih koji pripadaju nekom pokretu otpora i
- onih koje su bile borci, bez obzira jesu li ili nisu nosile uniformu, ali u trenutku počinjenja zločina više ne učestvuju u neprijateljstvima, bilo zato što su napustile vojsku, što više ne nose oružje ili pak zato što su onesposobljene za borbu, između ostalog, zbog ranjavanja ili lišavanja slobode. Za utvrđivanje položaja žrtve kao civila potrebno je uzeti u obzir njenu konkretnu situaciju u trenutku počinjenja zločina, a ne njen status⁶⁹.

216. Tako pojedinci koji su u određenom trenutku pružali otpor mogu u izvjesnim okolnostima postati žrtve zločina protiv čovječnosti⁷⁰.

217. Vijeće nalazi da su u konkretnom slučaju način na koji su napadi izvršeni, te razmjeri zlodjela počinjenih nad nesrpskim stanovništvom općine Doboje (uključujući okolna sela koja su predmet ove optužbe), dovoljni da bi se van razumne sumnje moglo utvrditi da su ti napadi bili usmjereni protiv civilnog stanovništva. Iz pomenutih činjenica i okolnosti vijeće je utvrdilo da su ljudi odvođeni bez ikakvog postupka, muškarci su odvajani od žena, starijih i djece, te su odvedeni u pojedine zatočeničke objekte gdje su mnogi od njih smrtno stradali.

⁶⁷ Vidjeti predmet *Kordić i Čerkez*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 180.

⁶⁸ Vidjeti predmet *Jelisić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 54.

⁶⁹ Vidjeti predmet *Blaškić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 214.

⁷⁰ Vidjeti predmet *Kordić i Čerkez*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 180.

218. Imajući u vidu sve gore navedeno, van svake sumnje je da je napad koji je poduzet bio usmjeren protiv civilnog stanovništva.

5.2.3. Povezanost djela za koje se optuženi tereti i napada

219. Počinjenje radnji iz člana 172. KZ BiH podrazumijeva postojanje veze između djela za koja se optuženi tereti i napada, a ta veza ima objektivni i subjektivni element.

220. Objektivni element veze između djela i napada bi se odnosio na dovoljnu povezanost djela optuženog sa napadom, odnosno potrebno je da se djela optuženog mogu u dovoljnoj mjeri odnositi na napad. Naime, ne predstavljaju sva djela počinjena tokom napada zločine protiv čovječnosti. Da bi se radilo o zločinima protiv čovječnosti akti optuženog moraju biti dio rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv bilo kojeg civilnog stanovništva⁷¹. To neće biti slučaj ako je zločin, s obzirom na kontekst i okolnosti pod kojima je počinjen, bio toliko udaljen od napada da se ne može razumno zaključiti da je bio sastavni dio napada⁷². Međutim, čak i djela koja su geografski i vremenski izdvojena iz središta napada mogu se smatrati dijelom napada ako su ipak na neki način povezana sa napadom (npr. po načinu na koji su djela izvršena ili identitetu žrtava ili u slučajevima kada su djela nastavljena nakon vrhunca napada). Djela optuženog, po svojoj prirodi i posljedicama, objektivno moraju biti dio napada⁷³, ali njegova djela sama po sebi ne moraju biti rasprostranjena ili sistematična da bi predstavljala dio napada, pošto se taj uslov odnosi samo na napad⁷⁴.

221. Pojedinačno djelo nekog počinioca preduzeto u kontekstu rasprostranjenog ili sistematskog napada protiv civilnog stanovništva za sobom povlači individualnu krivičnu odgovornost i pojedinačni počinitelj ne mora počiniti brojna krivična djela da bi bio odgovoran. Iako je tačno da izolovana, nasumična djela ne treba da budu uključena u definiciju zločina protiv čovječnosti, to je svrha zahtjeva da djela budu usmjerena protiv civilnog stanovništva pa stoga i izolovano djelo može da predstavlja zločine protiv čovječnosti ako je proizvod političkog sistema zasnovanog na teroru ili progonu⁷⁵.

222. Odbrana optuženog je osporavala učesće optuženog u inkriminiranim radnjama.

223. U skladu sa međunarodnim običajnim pravom i odredbama KZ BiH počinitelj mora znati za postojanje napada na civilno stanovništvo i njegova djela treba da ulaze u okvir tog napada ili makar mora preuzeti rizik da njegova djela postanu dio tog napada. Iako je potrebno znanje, ono se ispituje na objektivnom nivou i faktički se može zaključiti na osnovu okolnosti, kao što su: položaj optuženog u civilnoj ili vojnoj hijerarhiji; njegova pripadnost grupi ili organizaciji umiješanoj u izvršenje zločina; razmjer nasilja; njegovo prisustvo na mjestu zločina. Počinitelj zločina mora svjesno sudjelovati u rasprostranjenom ili sistematskom napadu, mora biti svjestan nekusa između svog djela i tog konteksta. Znači, počinitelj mora ne samo imati namjeru da počinji krivično djelo ili djela u osnovi, nego mora i „znati da je došlo do napada na civilno stanovništvo i da njegova djela

⁷¹ Vidjeti predmet *Tadić*, presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragraf 248, predmet *Kunarac i dr.*, presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragraf 85.

⁷² Vidjeti predmet *Kunarac i dr.*, presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragraf 100.

⁷³ Vidjeti predmet *Naletilić i Martinović*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 234.

⁷⁴ Vidjeti predmet *Kordić i Čerkez*, presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragraf 94.

⁷⁵ Vidjeti predmet *Tadić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 649.

predstavljaju dio tog napada“, odnosno mora u najmanju ruku „rizikovati da njegovo djelo postane dio takvog napada“⁷⁶. Međutim, nije neophodno da je počinilac upoznat sa pojedinostima napada⁷⁷, a ne mora se ni slagati sa kontekstom djela⁷⁸.

224. Za subjektivni element zločina protiv čovječnosti ne zahtijeva se da se optuženi identificirao sa ideologijom, politikom ili planom u ime kojeg su počinjeni masovni zločini, pa čak niti da ih je podržavao. Dovoljno je da je svjesno preuzeo rizik da učestvuje u sprovođenju te ideologije, politike ili plana, što znači da bi konkretno trebalo dokazati npr: da je dobrovoljno prihvatio funkcije koje vrši, da je shodno tim funkcijama saradivao sa političkim, vojnim ili civilnim vlastima koje definiraju ideologiju, politiku ili plan na kojima se temelje zločini, da je od tih vlasti dobio naredenja vezana za tu ideologiju, politiku ili plan i da je doprinio njegovoj realizaciji smišljenim djelima ili pukom činjenicom što je svojevolumno odbio da preduzme mjere nužne da bi se spriječilo počinjenje zločina⁷⁹.

225. U ovom konkretnom slučaju, vijeće je zaključilo da su radnje optuženog (koje su mu stavljene na teret optužnicom) dio širokog i sistematičnog napada oslanjajući se na dokaze koji govore o pripadnosti optuženog formacijama koje su učestvovala u napadu na sela Grapska, Bukovačke Čivčije i sam grad Doboj. Iz iskaza svjedoka odbrane Dragoljuba Milutinovića, Srđana Bogdanovića, Vojislava Sarića i Cvijetina Sarića (ova lica su u relevantno vrijeme bili pripadnici jedinice kojom je optuženi komandovao), kao i iz izvedenih materijalnih dokaza optužbe (kako će u nastavku biti detaljnije navedeno) proističe da je optuženi u relevantno vrijeme bio komandant jedinice pod nazivom „Predini vukovi“.

226. Optuženi je, kako to iz svjedočenja navedenih svjedoka odbrane proističe, na početku ratnih dejstava bio komandir odjeljenja vojne policije u I Ozrenskoj lakoj pješadijskoj brigadi. Od početka jula 1992. godine vojna policija prelazi u civilnu policiju. Iz materijalnih dokaza koje je optužba uvela u dokaze, kao i iz svjedočenja Žarka Gavrića i Dragiše Markovića (kako će to biti detaljno obrazloženo u nastavku presude, u dijelu koji se odnosi na ulogu optuženog tokom inkriminisanog perioda) proističe da je optuženi, i nakon što je jedinica prešla u civilnu policiju, ostao u ulozi komandanta jedinice koja je u narodu bila poznata pod nazivom “Predini vukovi”.

227. O postojanju znanja kod optuženog (o napadu) najbolje govori upravo navedena činjenica da je optuženi bio pripadnik policije tzv. Srpske republike BiH (vojne, a zatim civilne) u kritičnom periodu. Osim toga, iz iskaza svjedoka odbrane Srđana Bogdanovića, Dragoljuba Milutinovića i Vojislava Sarića, između ostalog, proističe da je jedinica kojoj su pripadali bila prisutna 10. maja u Grapskoj, kao i u borbama 12. jula na Makljenovcu. Dakle, optuženi je sa svojom jedinicom bio prisutan na lokacijama gdje su se desila mnoga zlodjela upravo u vrijeme obuhvaćeno optužnicom. Optuženi je zločine počinio zajedno sa drugim osobama koje su bile pripadnici policijskih, vojnih i paravojnih grupa koje su učestvovala u široko rasprostranjenom i sistematskom napadu na području općine Doboj. Shodno navedenom, vijeće cijeni da je veza (kako objektivna tako i subjektivna) između djela optuženog i napada dokazana van razumne sumnje.

⁷⁶ Vidjeti predmet *Kumarac i dr.*, presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragraf 102.

⁷⁷ Vidjeti predmet *Kumarac i dr.*, presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragraf 102.

⁷⁸ Vidjeti predmet *Kordić i Čerkez*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 185.

⁷⁹ Vidjeti predmet *Blaškić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 257.

228. Sve inkriminirane radnje za koje se optuženi tereti, a za koje je vijeće utvrdilo njegovu krivnju, dogodile su se za vrijeme trajanja široko rasprostranjenog i sistematskog napada u općini Doboj. Osim činjenice da je optuženi imao komandnu ulogu, vijeće podsjeća da postoje dokazi da su pripadnici njegove jedinice bili dio tog napada i poduzimali aktivnosti iz kojih se nesumnjivo može zaključiti da čine dio takvog napada. U vezi sa tim, iz konkretnih događaja iz tog vremena (o kojima će vijeće raspravljati u pojedinačnim tačkama optužnice) može se zaključiti van razumne sumnje da su pripadnici te jedinice učestvovali u zatvaranju civila nesrpske nacionalnosti u “Perčin disk” gdje su bili podvrgnuti fizičkom i psihičkom zlostavljanju, o čemu naročito govore dešavanja u vezi sa tačkama 2. i 3. optužnice. U nekima od tih radnji optuženi je lično uzeo učešća sa sviješću i htijenjem da ih čini, a za neke od njih je znao ali nije poduzeo ništa da počinjenje djela od strane svojih podređenih spriječi.

229. I ostale radnje koje su se u to vrijeme na području općine Doboj odvijale uklapale su se u cjelokupna dešavanja i ne mogu se ni po čemu izdvojiti iz konteksta napada. Pa tako, nezakonita lišenja slobode, ubistva, prisilno premještanje stanovništva, silovanja i druga nečovječna djela, sve su to radnje za koje su svjedoci optužbe izjavljivali da su se dešavale u toku napada. Da su ove radnje počinjene isključivo nad osobama nesrpske nacionalnosti proizilazi iz izjava svih svjedoka optužbe koje su konzistentne sa utvrđenim činjenicama koje su prihvaćene u ovom predmetu, kao i sa izvedenim materijalnim dokazima.

230. Iz izvedenih dokaza vijeće je van razumne sumnje utvrdilo da je optuženi krivično odgovoran za nabrojane radnje, a nijedna njegova radnja se ni po čemu ne može izdvojiti kao zasebna ili odvojena od sveukupnih dešavanja. Slijedom svega navedenog, vijeće zaključuje da su se inkriminirane radnje dogodile u vrijeme širokog i sistematičnog napada (u periodu od proljeća 1992. godine do jeseni 1993. godine) od strane vojske i policije tzv. Srpske republike BiH, kao i paravojnih formacija na civilno nesrpsko stanovništvo općine Doboj, te da je optuženi bio u potpunosti upućen u ovaj napad i znao je da svojim radnjama doprinosi napadu.

5.3. Uloga optuženog

231. Optuženi Predrag Kujundžić se tereti da je krivična djela iz činjeničnog opisa optužnice počinio kao komandant jedinice poznate pod nazivom „Predini vukovi“.

232. Vijeće je iz izvedenih dokaza (kako optužbe tako i odbrane) utvrdilo da naziv „Predini vukovi“ nije formalni naziv nego naziv koji je stvoren u narodu i kao takav se koristio tokom inkriminisanog perioda. O navedenom su, između ostalih, svjedočili Žarko Gavrić, Mirza Lišinović, Sead Kikić, Kazimir Barukčić i svjedok “26” koji su imali priliku čuti u razgovoru sa mještanima Doboja za postojanje ove jedinice. Osim toga, i svjedoci odbrane Cvijetin Sarić, Srdan Bogdanović, Zoran Dević i Dragoljub Milutinović su potvrdili da je ovaj naziv bio poznat među narodom. Pored toga, ovaj naziv se spominje i u materijalnim dokazima optužbe i to u informaciji MUP CJB Banja Luka⁸⁰ i izvještaju Human rights watch⁸¹.

⁸⁰ Informacija MUP CJB Banja Luka (dokaz T 43)

⁸¹ Izvještaj organizacije Human Rights Helsinki pod nazivom “Bosna i Hercegovina, nastavlja se uticaj gospodara rata u Bosni” od decembra 1996. godine (dokaz T 35)

233. Pripadnik jedinice "Predini vukovi" bio je, između ostalih, Golub Maksimović (svjedoci često spominju ime Goluba u događajima vezano za 12. juli 1992. godine kao i u vezi sa silovanjima svjedokinja "2" i "4"). Također, pripadnici te jedinice bili su Ratko Trifunović, Srdan Bogdanović, Cvijetin Sarić i Dragoljub Milutinović koji su svjedočili na strani odbrane u ovom postupku. Pripadnik ove jedinice u inkriminisano vrijeme bio je i svjedok optužbe Žarko Gavrić. Navedeno je potvrđeno i kroz materijalnu dokumentaciju i to u dokazima T 40⁸², T 132 i T 133⁸³ i dokazu odbrane O 32⁸⁴.

234. U pogledu dokaza T 40 vijeće primjećuje da na ovom dokumentu nije naznačen datum. Međutim, vijeće ukazuje na nekoliko činjenica. Na zadnjoj strani dokumenta navedeno je da je do 15.08.1992. godine poginulo 23, a ranjeno 47 pripadnika Službe javne bezbjednosti (SJB) Doboj. Nadalje, na spisku lica u V četi navedeno je i ime Kazimira Barukčića, a Zoran Dević je naveden pod spiskom ranjenih lica. Imajući u vidu svjedočenje Kazimira Barukčića o tome na koji način je postao pripadnik SJB Doboj, zatim vrijeme ranjavanja Zorana Devića, kao i podatke u dokazu O 48 (u ovom dokazu je navedeno da se optuženi u mjesecu augustu 1992. godine nalazi na spisku X čete SJB Doboj na poslovima i radnim zadacima komandira čete), vijeće zaključuje da se dokument (dokaz T 40) odnosi na prvu polovinu augusta 1992. godine.

235. Sastav jedinice je bio uglavnom isti i u okviru vojne policije i naknadno, kada je jedinica prešla u civilnu policiju, što proističe iz svjedočenja svjedoka odbrane Cvijetina Sarića, Srdana Bogdanovića i Zorana Đekića, kao i iz svjedočenja Žarka Gavrića. Imajući u vidu da se prelaskom u policiju formirala četa (koja se sastojala od tri voda) u nju su došli i novi pripadnici, tako da ih je ukupno bilo oko 70-80 u četi. Pri tome, vijeće je uzelo u obzir da se sastav jedinice i broj njenih pripadnika stalno mijenjao iz razloga što su neki pripadnici jedinice stradali, neki su ranjeni, a sa druge strane u jedinicu (sada četvu) pristizala su nova lica. Iz navedenog razloga, a kako se može primjetiti na spiskovima pripadnika XIII čete⁸⁵, odnosno kasnije X čete⁸⁶, pojavljuju se novi pripadnici, a nekih imena više nema. S tim u vezi, svjedok Žarko Gavrić navodi da se broj ljudi u jedinici Vojne policije kojom je komandovao optuženi povećavao pred prelazak u civilnu policiju, te da je, u vrijeme kada su stvorena tri voda, formirana policijska četa. U sastavu te čete bili su Srbi iz sela Lipovac, Pridjel i Suho Polje.

236. Vijeće nadalje ističe da iz dokaza O 48, kao i dokaza T 132 i T 133 proističe da se jedinica „Predini vukovi“ za mjesec juni i juli 1992. godine vodila kao XIII četa SJB Doboj, dok je u augustu 1992. godine vođena kao X četa SJB Doboj.

237. Iz iskaza svjedoka odbrane (pripadnika jedinice "Predini vukovi"), kao i iz iskaza svjedoka optužbe Žarka Gavrića i Kazimira Barukčića proističe da prilikom formiranja ove jedinice njeni pripadnici nisu bili jednoobrazno obučeni, odnosno da su neki nosili SMB uniforme a neki šarene maskirne uniforme, neki su nosili "titovku" na glavi, neki su nosili beretke, a neki su imali "maskirne kačkete i šeširiće". Vijeće primjećuje da se na fotografijama koje su tokom dokaznog postupka prezentovane svjedocima odbrane⁸⁷ jasno vidi da optuženi nosi šarenu maskirnu uniformu i zelenu beretku na glavi.

---

⁸² Dokument MKSJ u kojem su navedeni spiskovi četa

⁸³ Spiskovi rezervnog sastava milicije za isplatu ličnog dohotka sa maj i juni 1992. godine (sačinjeni 13. jula 1992. godine)

⁸⁴ Raspored stanice milicije za 25. i 26. decembar 1992. godine (O 32)

⁸⁵ Dokazi T 132 i T 133

⁸⁶ Dokaz T 40

⁸⁷ Dokaz O 84

238. Teza odbrane je da je optuženi čitav period od ranjavanja (oko 20. maja 1992. godine⁸⁸) pa do imenovanja za direktora u Auto moto društvu Doboj (krajem 1992. godine) bio na bolovanju, da je nakon njega komandir čete bio prvo Goran Cvijanović, zatim od 1. jula do 12. jula 1992. godine Zoran Dević, te od 12. jula Đordo Kujundžić.

239. Vijeće podsjeća da se za neke od radnji optuženi tereti po komandnoj odgovornosti (vezano za tačku 3. optužnice), te će u nastavku biti detaljno analizirani dokazi o navedenom.

240. Optuženi je, kako je već navedeno, već od oktobra 1991. godine bio pripadnik vojne policije pri I Ozrenskoj lakoj pješadijskoj brigadi. Početkom jula 1992. godine ova jedinica prelazi u civilnu policiju tzv. Srpske republike BiH. U dopisu MUP-a CJB Doboj od 07.11.2007. godine⁸⁹ je konstatovano da je optuženi 21. maja 1992. godine lakše ranjen. Nadalje, u medicinskoj dokumentaciji sačinjenoj u bolnici "Sveti Apostol Luka"⁹⁰ u Doboju konstatovano je da je optuženi u ovoj bolnici ležao ukupno 5 dana (od 20. maja 1992. godine). Osim toga, u Otpusnoj listi od 25.05.1992. godine je, između ostalog, konstatovano da se Predrag Kujundžić otpušta kući zadovoljavajućeg općeg stanja. Dr. Ljubomir Curkić je tokom glavnog pretresa iznio nalaz i mišljenje povreda koje je optuženi zadobio prilikom ranjavanja oko 20. maja 1992. godine. U svom pismenom nalazu, vještak Curkić, pored ostalog, navodi da se pri otpustu iz bolnice konstatuje „zadovoljavajuće opće stanje sa bolovima u cijelom organizmu i nezaraslih rana“, te da nema medicinske dokumentacije o toku liječenja povreda nakon izlaska iz bolnice. Tokom glavnog pretresa dana 09.03.2009. godine vještak je iznio mišljenje da je optuženi, nakon izlaska iz bolnice, bio nesposoban da poduzima veće fizičke napore u vremenskom periodu od 10-15 dana. Prema njegovom mišljenju, optuženi je u tom periodu mogao lagano hodati lagano bez saginjanja i bez trčanja. Osim toga, vještak je naglasio da se on bavio samo mehaničkim povredama koje je optuženi zadobio, te je naveo da 'ove povrede' ne ostavljaju trajnije oštećenosti. Sa navedenim je saglasan iskaz svjedoka Žarka Gavrića koji navodi da je optuženi na bolovanju proveo 10-15 dana.

241. Svjedok odbrane Zoran Đekić (pripadnik X čete) tvrdi da je optuženi preko Ministarstva odbrane preveden u policiju iako je i dalje bio na bolovanju. Nadalje, svjedoci Dragoljub Milutinović i Srđan Bogdanović tvrde da je optuženi, po izlasku iz bolnice, hodao sa štakama. Međutim, na prezentovanim fotografijama⁹¹ se jasno može vidjeti da je optuženi na dane 22. i 23. juna 1992. godine u maskirnoj uniformi bez štaka. Osim toga, svjedoci Slobodan Đukić, Želimir Borota, Milorad Novaković, Vlado Petrović i Željko Ristić su svjedočili da su ga u inkriminisanom periodu vidali u vojnoj uniformi ali oni ne spominju da je optuženi nosio štake.

242. Iako vijeće dopušta da je optuženi jedan kraći period po izlasku iz bolnice koristio štake, nesporno je da je u relevantnim periodima hodao bez štaka. Imajući u vidu navedeno, vijeće je zaključilo da je optuženi bio u mogućnosti da bude prisutan na kritičnim mjestima u inkriminisanom vrijeme iz optužnice (juni i juli 1992. godine).

---

⁸⁸ U spis su na okolnost vremena ranjavanja uvedeni dokaz O 39 u kojem je konstatovano da je optuženi ranjen 21. maja, i dokaz T 47 u kojeg proističe da je optuženi ranjen 20. maja 1992. godine. S obzirom da se ne može tačno utvrditi da li se radi o 20. ili 21. maju 1992. godine, a imajući u vidu da je razlika samo u jednom danu, vijeće će koristiti termin „oko“ 20. maja (u skladu sa medicinskom dokumentacijom kao vjerodostojnom)

⁸⁹ Dopis MUP CJB Doboj, broj 11-02-272/07 od 07.11.2007. godine (dokaz O 39)

⁹⁰ Medicinska dokumentacija bolnice "Sveti Apostol Luka" u Doboju (dokaz T 47)

⁹¹ Dokaz O 84

243. Vijeće dodatno primjećuje da su periodi kada je optuženi zaista bio na bolovanju i konstatovani u relevantnim dokumentima (dokazi O 48 i T 39).

244. Svjedok odbrane Zoran Dević navodi da je bio komandir jednog od tri voda koji su bili u sastavu X čete policije, dok su na čelu druga dva voda iste čete bili Golub Maksimović i Slobodan Dević. Svjedok Dević dalje navodi da u periodu od 1. jula do 12. jula niko nije bio na dužnosti komandira X čete.

245. Vezano za ove navode, vijeće je sa posebnom pažnjom cijenilo iskaz svjedoka Žarka Gavrića imajući u vidu da je on u relevantno vrijeme bio pripadnik "Predinih vukova". On je na glavnom pretresu svjedočio da je po prelasku u civilnu policiju uz jedinicu stalno bio i Zoran Dević. Svjedok Gavrić nije siguran da li je Zoran Dević bio zamjenik optuženog, ali tvrdi da je Dević raspoređivao zadatke i izdavao naređenja, dok je optuženi samo povremeno dolazio.

246. Međutim, u iskazu iz istrage⁹² ovaj svjedok, između ostalog, navodi sljedeće:

"Kasnije se ova jedinica "Predini vukovi", mislim u junu 1992. godine, priključila policiji tj. SJB Doboj, i sjećam se da je tada Predrag Kujundžić dobio pravog zamjenika koji je inače bio aktivni policajac Zoran Dević, i koji je nastojao da uvede policijska pravila u jedinicu.....Kada je naša jedinica "Predini vukovi" prešla u sastav policije nama je i dalje neposredni pretpostavljeni bio Predrag Kujundžić a nisam siguran ko je bio nad njim, da li Andrija Bjelošević koji je bio načelnik CSB.....".

247. Pojašnjavajući nesaglasnosti u iskazima, svjedok je naveo da nije siguran u datume te da ga po prelasku u civilnu policiju niko nije obavijestio da je Zoran Dević starješina. Prema njegovom mišljenju, i optuženi i Zoran Dević su imali određene uloge u jedinici.

248. Vijeće je detaljno analiziralo svjedočenje Žarka Gavrića na glavnom pretresu, u svjetlu pomenutih nesaglasnosti sa iskazom iz istrage, te djelimično prihvatilo njegov iskaz iz istrage, iz kojeg proističe da je optuženi ostao komandant jedinice "Predini vukovi" i nakon prelaska u civilnu policiju. Naime, nesigurnost i oklijevanje koje je ovaj svjedok iskazao na glavnom pretresu vijeće pripisuje činjenici da se našao "licem u lice" sa optuženim koji mu je u kritičnom periodu bio pretpostavljeni, što je svjedoka navelo da na određen način ustukne i odstupi na opisani način od svog ranijeg iskaza.

249. Nadalje, vijeće je imalo u vidu podatke u dopisu MUP CJB Doboj od 17.09.2008. godine u kojem je navedeno da se optuženi u junu, julu i augustu 1992. godine nalazi na spisku radnika rezervnog sastava milicije na poslovima i zadacima komandira čete, te da mu se u tom kapacitetu isplaćivao lični dohodak. Također, iz dokaza T 40, T 132 i T 133 proističe da se optuženi nalazi pod brojem 1. na svim spiskovima četa civilne policije. U dokazu T 40 je vidljivo da je u formaciji svake čete na prvom mjestu njen komandir. Nadalje, iz iskaza svjedoka odbrane Zorana Đekića i Đorđa Kujundžića proizilazi da se pod rednim brojem 1. svake od navedenih četa nalazi komandir pojedine čete. Prema tome, kad se imaju u vidu navedeni materijalni dokazi i svjedočenja Zorana Devića i Žarka Gavrića jasno da je optuženi i nakon ranjavanja bio na mjestu komandira čete.

⁹² Zapisnik o saslušanju svjedoka Žarka Gavrića broj KT-RZ-131/05 od 31.10.2007. godine (dokaz T 1)

250. Nadalje, iz dokaza T 35, T 41 i T 42 proističe da je optuženi „naprasita i opasna ličnost“ koja je svojim angažovanjem u nekim ratnim operacijama stekla ugled „borca“ kojem se nitko ne može suprostaviti, kao ni njegovoj jedinici⁹³.

251. Osim toga, vijeće je imalo u vidu i navode svjedokinje “2” koja opisuje odnos između optuženog i “njegovih ljudi”. Ona navodi da se optuženi prema njima ophodio sa visine, da su ga oni poštovali, slušali i da su “imali strah od njega”. Ona je također primjetila da je optuženi imao drugačiji odnos prema Golubu jer se prema njemu ponašao kao da mu je Golub oslonac. Vijeće podsjeća da se svjedočenje svjedokinje “2” odnosi na period od juna do decembra 1992. godine.

252. Svjedoci odbrane su tvrdili da je komandir čete u SJB Doboju mogao biti samo aktivni policajac. Međutim, mišljenje je vijeća da se navedeno pravilo zasigurno nije u potpunosti poštovalo, posebno imajući u vidu specifične okolnosti u kritično vrijeme, na početku ratnih zbivanja, kada nisu postojale jasno razgraničene jedinice i njihove strukture. Osim toga, vijeće primjećuje da je u dokumentu MKSJ⁹⁴ tačno naznačeno koje osobe su bili aktivni policajci. Kada se izvrši uvid u ovaj dokaz može se primjetiti da, osim u X četi (u kojoj je optuženi pod brojem 1.) ni u VI četi pod brojem 1. nije naveden aktivni policajac.

253. Odbrana optuženog je tvrdila da je komandir X čete nakon 12. jula bio Đorđo Kujundžić. Međutim, u pomenutom dokumentu MKSJ ime Đorđa Kujundžića uopće nije navedeno u sklopu X čete, nego u okviru V čete. Svjedok Đorđe Kujundžić i sam navodi da je vodio brigu o V četi a u da je u X četi bio “zamoljen samo da radi postrojavanje”.

254. Osim toga, vijeće podsjeća da je prethodno utvrdilo da je optuženi prije prelaska jedinice u civilnu policiju bio na mjestu komandanta jedinice čiji pripadnici su ostali uglavnom isti i u civilnoj policiji. U prilog navedenom je navod svjedoka odbrane Cvijetina Sarića da je Predragova jedinica optuženog “pratila i u policiji”. Vijeće je imalo u vidu i iskaz svjedoka Slobodana Đukića koji navodi da je u vrijeme kada je bila borba za Petrovdan (12. juli 1992. godine) optuženi bio pripadnik policije te da mu je poznato da je optuženi bio “kao vođa grupe”. Iz navedenog se može zaključiti da je optuženi u relevantno vrijeme bio, ne samo pripadnik civilne policije, nego i da je imao naredbodavnu ulogu. Dodatno, treba imati na umu da je optuženi uživao veliki autoritet i strahopoštovanje među pripadnicima svoje jedinice što su potvrdili svjedoci Srdan Bogdanović, Dragoljub Milutinović, Željko Ristić, Zoran Dević i Đorđo Kujundžić, a koja činjenica je konzistentna sa utvrđenom naredbodavnom ulogom optuženog.

255. U vezi sa ulogom optuženog u inkriminisanom periodu i odbrana je izvela materijalne dokaze, između ostalog: Raspored Stanice milicije za 25. i 26. decembar 1992. godine⁹⁵, dopis MUP-a CJB Doboju od 17.09.2008. godine⁹⁶ i dopis MUP-a CJB Doboju⁹⁷. Međutim, jedini zaključak koji je vijeće moglo izvesti iz ovih dokaza je da optuženi jeste bio pripadnik policije (u okviru CSB Doboju). Odbrana je također prezentovala Rješenje o imenovanju ratnog direktora AMD Doboju⁹⁸ iz kojeg proističe da je optuženi dana 14.11.1992. godine imenovan na to mjesto.

---

⁹³ Dokaz T 41

⁹⁴ Dokaz T 40

⁹⁵ Raspored Stanice milicije Ozrensko Suho Polje za dane 25. i 26. decembar 1992. godine (dokaz O 32)

⁹⁶ Dopis MUP-a CJB Doboju od 17.09.2008. godine (dokaz O 48)

⁹⁷ Dopis MUP-a CJB Doboju od 20.02.2008. godine (dokaz O 46)

⁹⁸ Rješenje o imenovanju ratnog direktora AMD Doboju broj 01-012-2-13/92 od 14.11.1992. godine (dokaz O 55)

256. Svjedok Đordo Kujundžić je potvrdio da je na jednom od prethodno pomenutih dokaza (dokaz O 32⁹⁹) njegov potpis te je naveo da dokument sadrži, pored ostalog, spisak lica koja su na bolovanju, među kojima je i ime optuženog (pod "lakše ranjeni"). Prilikom predočavanja ovog dokumenta svjedoku moglo se primjetiti da je na spisku ime optuženog napisano ćirilicom dok su imena svih ostalih lica napisana latinicom. Također se moglo vidjeti da su imena lakše ranjenih osoba pod rednim brojevima od 7. do 14. napisana rukom dok su sva ostala imena otkucana. Na upit da objasni ove nejasnoće, svjedok Kujundžić je naveo da je siguran da je sva ostala imena (osim imena optuženog) on lično napisao, ali da mu nije poznato ko je napisao ime optuženog. Osim navedenog, za navedene nedosljednosti svjedok Đordo Kujundžić Sudu nije pružio uvjerljivo obrazloženje. Iznesene okolnosti kod vijeća stvaraju sumnju u vjerodostojnost iskaza ovog svjedoka.

257. Vijeće nadalje podsjeća da se pomenuti dokument odnosi na decembar 1992. godine, a iz ranije pomenutog rješenja o imenovanju direktora AMD Doboja¹⁰⁰ se može vidjeti da je od 14.11.1992. godine optuženi već bio imenovan za direktora tog društva. Prema tome, period na koji se sporni dokument odnosi nije relevantan za utvrđivanje odgovornosti optuženog za radnje poduzete u junu i julu 1992. godine. Pored toga, podacima u pomenutom rasporedu rada za 25. i 26. decembar 1992. godine proturječni su podaci u dokazu odbrane O 48¹⁰¹ u kojem je navedeno da se u decembru 1992. godine optuženi nalazi na spisku radnika IV Sastava rezervne milicije Ozrensko Suvo Polje (a ne u X četi kako je to navedeno u dokazu O 32).

258. Navedene uočene proturječnosti nesporno dovode u sumnju vjerodostojnost, pouzdanost i kredibilitet svjedoka odbrane čiji iskazi su puni nejasnoća i kontradiktornosti.

259. Nasuprot njima, Tužilaštvo je tokom postupka izvelo brojne objektivne dokaze (ranije navedeni) iz kojih se sa sigurnošću može zaključiti da je optuženi tokom inkriminisanog perioda (u tačkama 1., 2. i 3. optužnice) bio komandant jedinice poznate pod nazivom "Predini vukovi".

6. Ocjena dokaza u odnosu na pojedinačne tačke optužnice

260. Vijeće je prilikom ocjene dokaza, odnosno iskaza svjedoka koji su svjedočili pred Sudom, imalo u vidu njihovo držanje, vladanje i karakter u mjeri u kojoj je to bilo moguće. Nadalje, vijeće je uzelo u obzir vjerovatnoću, dosljednost svjedoka i njihovih iskaza u odnosu na druge dokaze i okolnosti predmeta. Nadalje, vijeće je cijenilo i okolnost da je u svjedočenjima o činjenicama koje su se dogodile prije 16 godina prisutna nesigurnost usljed nestalnosti ljudske percepcije, a posebno imajući u vidu da se radi o svjedočenjima o traumatičnim događajima koji su sasvim sigurno imali uticaja na sjećanje lica koja su ih doživjela, odnosno prisustvovala istima.

261. Kada su u pitanju same radnje izvršenja krivičnog djela, svjedoci Tužilaštva koji su svjedočili na okolnosti radnji izvršenja iz tačaka optužnice, uglavnom su neposredni očevici događaja, a neki od njih su direktne žrtve. Kada je riječ o pojedinim djelima koja ulaze u sastav zločina protiv čovječnosti u nastavku će biti obrazloženo svako od djela koje se optuženom stavlja na teret.

⁹⁹ Stanica policije - Raspored rada za 25. i 26. decembar 1992. godine (dokaz O 32)

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Dopis MUP-a CJB Doboja od 17.09.2008. godine

6.1. Tačka 1. Optužnice

262. Optuženi se u ovoj tački optužnice tereti za prisilno preseljenje mještana Grapske, ubistvo malodobnog D.D. i ranjavanje svjedokinje „2“.

263. Vijeće je ocjenom svih izvedenih dokaza utvrdilo da je optuženi, u svojstvu komandanta jedinice „Predini vukovi“, uz sudjelovanje drugih jedinica vojske tzv. Srpske republike BiH, učestvovao u napadu na selo Grapska. Činjenični opis iz tačke 1. optužnice se odnosi na Gornju Grapsku koja je bila naseljena većinskim bošnjačkim stanovništvom.

264. Svjedoci odbrane Obren Lazić, Božo Lazić, Srđan Bogdanović, Vojislav Sarić i Radivoje Gojković, kao i svjedoci optužbe “2”, “4”, “22”, “34”, “8”, Žarko Gavrić i Emsud Herceg su opisali napad srpskih snaga na selo Grapska 10. maja 1992. godine. Iz njihovih svjedočenja proističe da je Grapska prvo napadnuta artiljerijskim oružjem, nakon čega je uslijedila pješadijska pucnjava. Ovaj napad nije posebno osporavala ni odbrana optuženog. Međutim, odbrana je osporavala učešće optuženog u napadu i počinjenje konkretnih radnji od strane optuženog.

265. Svjedoci “2” i “4” su u inkriminisano vrijeme živjeli u Grapskoj i oni su neposredni očevici kritičnih događaja 10. maja 1992. godine. Iz njihovih svjedočenja proističe da je 10. maja na pregovorima između mještana Grapske i predstavnika JNA stanovnicima Grapske postavljen ultimatum da predaju oružje, te rečeno da će u suprotnom doći do granatiranja Grapske. Kako oružje nije predato, oko 11,00 sati istog dana je uslijedilo granatiranje sela, nakon čega je počela pješadijska pucnjava od strane vojnika koji su ušli u selo. Svjedokinja “4” navodi “...kad sam pogledala odozgo meci su sipali sa svih strana...”, a sljedeće što je vidjela je vojnik koji na razglasu poziva mještane Grapske na predaju jer je Grapska “pala”.

266. Svjedok optužbe Žarko Gavrić (u kritično vrijeme je bio vozač u jedinici kojom je komandovao optuženi) navodi da je 10. maja sa desetak pripadnika svoje jedinice bio smješten na ulazu u Grapsku, pored česme koju su na fotografijama koje su im predočene tokom svjedočenja¹⁰² identificirali svjedoci odbrane Srđan Bogdanović i Dragoljub Milutinović. Svjedok Gavrić negira da je njegova jedinica ušla u Grapsku, te navodi da je tokom dana dva puta vidio optuženog, ali ističe da ne zna da li je optuženi dolazio samo da obiđe jedinicu ili iz nekog drugog razloga.

267. Svjedok odbrane Cvijetin Sarić navodi da mu je poznato da je u akciji na Grapsku učestvovao i optuženi sa svojom jedinicom vojne policije.

268. Odbrana je napad na Grapsku pokušala objasniti raznim argumentima. Prije svega se pozvala na stratešku važnost ceste koja povezuje Doboj sa Modričom a koja prolazi kroz Grapsku. Naime, odbrana tvrdi da su na tom putu u maju 1992. godine postavljene barikade od strane naoružanog bošnjačkog stanovništva, te da su srpske jedinice imale zadatak da deblokiraju pomenutu putnu komunikaciju. S tim u vezi, Obren Lazić, Radivoje Gojković i Božo Lazić su svjedočili da su naoružana lica bošnjačke nacionalnosti 9. maja zarobili oko 50 civila srpske nacionalnosti. Nakon što su obavljani pregovori između majora Stankovića i predstavnika muslimanske strane iz sela Grapska, zarobljene osobe su puštene. Sutradan (10. maja) obavljani su pregovori između muslimanske i srpske strane zbog deblokade puta, nakon čega je počeo artiljerijski napad na “muslimanske položaje” o čemu su svjedočili

¹⁰² Fotografije (dokaz O 86)

Srdan Bogdanović, Vojislav Sarić, Obren Lazić i Pero Tubić koji su se kritične prilike nalazili na licu mjesta. Oni navode da je 10. maja 1992. godine oko 12 sati počelo granatiranje “muslimanskih položaja” u Grapskoj, u selu su se čule detonacije, “granate su padale direktno u selo”¹⁰³, a čuli su se i meci iz pješadijskog naoružanja. Napad je trajao 2-3 sata, nakon čega je major Stanković na transporteru ušao u selo i na megafon pozivao mještane da se predaju.

269. Navedeni argumenti odbrane, čak i da oslikavaju stvarno stanje u Grapskoj, ne opravdavaju napad koji je izvela vojska tzv. Srpske republike BiH na selo. Praksa MKSJ je iskristalisala stav da stanovništvo mora biti pretežno civilnog karaktera¹⁰⁴. Stanovništvo se može smatrati civilnim čak i ako su prisutni neki necivili – ono jednostavno treba da bude „pretežno“ civilnog karaktera. Štaviše, usvojena je široka definicija onoga što predstavlja civilno stanovništvo. Odlučeno je da pojedinci koji su u određenom trenutku pružali otpor mogu u izvjesnim okolnostima biti žrtve zločina protiv čovječnosti. Zločin protiv čovječnosti ne odnosi se, dakle, samo na djela počinjena protiv civila u strogom smislu te riječi nego obuhvaća također i zlodjela počinjena protiv dvije kategorije osoba: onih koje pripadaju nekom pokretu otpora i onih koje su bile borci, bez obzira jesu li ili nisu nosile uniformu, ali u trenutku počinjenja zločina više ne učestvuju u neprijateljstvima, bilo zato što su napustile vojsku, što ne nose oružje ili 'pak zato što su onesposobljene za borbu, između ostalog, zbog rana ili lišavanja slobode. Iz toga također slijedi da za utvrđivanje položaja žrtve kao civila valja uzeti u obzir prije njenu konkretnu situaciju u trenutku počinjenja zločina nego njen status. Iz toga najzad proizilazi da prisustvo vojnika u stanovništvu protiv kojeg je usmjeren smišljeni napad ne mijenja civilni karakter civilnog stanovništva¹⁰⁵. Prisustvo onih koji su aktivno uključeni u sukob ne bi trebalo spriječiti da se stanovništvo karakterizira kao civilno, te da se oni koji su aktivno uključeni u pokret otpora mogu kvalificirati kao žrtve zločina protiv čovječnosti¹⁰⁶. U odluci po pravilu 61. u predmetu *Mrkšić i dr.* od 3. aprila 1996. godine, Pretresno vijeće ide i korak dalje sa zaključkom da se zločini protiv čovječnosti mogu činiti čak i u slučajevima gdje su žrtve u nekom trenutku nosile oružje¹⁰⁷.

270. Prema tome, jasno da se u konkretnom slučaju radilo o napadu na civilno stanovništvo.

271. Svjedoci Srdan Bogdanović, Vojislav Sarić i Dragoljub Milutinović su tvrdili da je jedinica kojom je optuženi komandovao za zadatak imala obezbjedenje majora Milana Stankovića u Grapskoj i da nije ulazila u selo.

272. Vijeće nije prihvatilo gore navedene tvrdnje svjedoka odbrane iz razloga što se radi o iznošenju uopćenih tvrdnji, nepotkrijepljenih detaljima i konkretnim činjenicama. Naime, oni tvrde da su Grapsku opkolile neke nepoznate jedinice rezervne vojske, a da su oni tu bili

¹⁰³ Svjedočenje Srdana Bogdanovića

¹⁰⁴ Predmet MKSJ *Tadić*, presuda Pretresnog vijeća, paragraf 638.

¹⁰⁵ Predmet *Blaškić*, presuda Pretresnog vijeća, paragraf 214.

¹⁰⁶ Predmet *Kupreškić i dr.*, presuda Pretresnog vijeća, paragraf 549.

¹⁰⁷ Pretresno vijeće je smatralo da „iako prema odredbama člana 5. Statuta ovog Suda (...) borci u tradicionalnom smislu riječi ne mogu biti žrtve zločina protiv čovječnosti, to se ne odnosi na pojedince koji su u određenom trenutku djelovali kao pokret otpora. Kao što je primjetila Komisija eksperata osnovana rezolucijom 780 Savjeta bezbjednosti, „čini se očiglednim da se član 5 prvenstveno odnosi na civile, što će reći ljude koji nisu borci. To, međutim, ne treba dovesti ni do kakvih ishitrenih zaključaka u vezi sa ljudima koji su u nekom određenom trenutku nosili oružje ... Informacije o općim okolnostima su relevantne za tumačenje ove odredbe u skladu sa njenom svrhom“. (*Mrkšić i dr.* Pregled optužnice po pravilu 61, 3. april 1996., para 29., citirano u Report of the Commission of Experts established pursuant to Security Council Resolution 780, Doc. S/1994/674, para 78.

samo u pratnji majora Stankovića. Međutim, cijeneći dokaze optužbe kao i tvrdnje svjedoka odbrane da je optuženi sa svojom jedinicom čitav dan bio prisutan na licu mjesta, vijeće cijeni neprihvatljivim navode odbrane da jedinica "Predini vukovi" nije učestvovala u napadu. Ovakvi navodi su u suprotnosti sa činjenicama iznesenim od strane svjedoka optužbe kao i sa logičnim zaključivanjem.

273. Nasuprot navedenim tvrdnjama svjedoka odbrane, vijeće je zaključilo da je u pješadijskom napadu na Grapsku 10. maja 1992. godine, učestvovao i optuženi sa jedinicom "Predini vukovi".

274. Svjedoci "2", "4" i Žarko Gavrić su naveli da je nakon granatiranja sela došlo do pješadijske pucnjave od strane srpskih vojnika koji su ušli u selo, a isto su potvrdili i svjedoci odbrane Srđan Bogdanović i Vojislav Sarić.

275. Pripadnici srpske vojske koji su učestvovali u tom napadu na Grapsku bili su obučeni u različite uniforme, vojne i policijske. O navedenom su svjedočili svjedokinje "2" i "4" i svjedoci odbrane Obren Lazić i Pero Tubić. Nadalje, iz svjedočenja Pere Tubića proističe da je u napadu na Grapsku učestvovala i jedinica vojne policije (vijeće podsjeća da je optuženi komandovao ovom jedinicom). Prema tome, navodi ovog svjedoka da je jedinica vojne policije učestvovala na tom ratištu u suprotnosti su sa "naučenim" tvrdnjama pripadnika jedinice kojom je optuženi komandovao koji tvrde suprotno.

276. Svjedok Tubić tvrdi da kritične prilike nije vidio optuženog. Međutim, iz ove tvrdnje se ne može zaključiti da optuženi nije bio prisutan na licu mjesta, posebno kada se ima u vidu da svjedok Tubić optuženog u to vrijeme nije ni poznavao. Čak i da ga jeste poznavao, svjedok ga nije neophodno morao vidjeti, kada se ima u vidu haotično stanje i metež tog dana.

277. Nakon što je detaljno analiziralo izvedene dokaze vijeće nalazi utvrđenim da su postrojbe vojske tzv. Srpske republike BiH 10. maja 1992. godine artiljerijskim oružjem napale selo Grapska, te da je nakon granatiranja uslijedila i pješadijska pucnjava. U tom napadu je očigledno učestvovalo više različitih vojnih i policijskih jedinica, među kojima i jedinica Vojne policije "Predini vukovi" na čijem čelu je bio optuženi.

278. U nastavku će se vijeće baviti ulogom optuženog u prisilnom preseljenju mještana Grapske.

279. Prisilno preseljenje stanovništva ili deportacija iz člana 172. stav 1. tačka d) KZ BiH je definisano kao „prisilno iseljenje osoba sa teritorije na kojoj su zakonski prisutne protjerivanjem ili drugim mjerama prisile, bez osnova dopuštenih po međunarodnom pravu“. Prema tome, elementi bića ovog krivičnog djela bili bi:

- prisilno iseljenje osoba protjerivanjem ili drugim mjerama prisile
- sa teritorije na kojoj su zakonski prisutne
- bez osnova dopuštenih po međunarodnom pravu.

280. Iz pobrojanih elemenata bića krivičnog djela proističe da je za ovu radnju dovoljno da osobe budu protjerane sa teritorije na kojoj su zakonski prisutne. Deportacija i prisilno iseljenje lica preko međunarodno priznatih granica isto kao i prisilno preseljenje i iseljenje unutar državnih granica predstavlja zločin protiv čovječnosti i prema međunarodnom običajnom pravu. Član 17. Dopunskog protokola uz Ženevske konvencije od 12. augusta

1949. godine o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Dopunski protokol II) propisuje:

1. „Ne može biti naredeno premještanje civilnog stanovništva iz razloga u vezi sa sukobom ukoliko to ne zahtijevaju razlozi sigurnosti tog stanovništva ili imperativni vojni razlozi. Ukoliko premještanje mora da se izvrši, preduzet' će se sve moguće mjere kako bi civilno stanovništvo moglo biti prihvaćeno pod zadovoljavajućim uslovima smještaja, higijene i zaštite zdravlja, sigurnosti i ishrane.
2. „Civilni ne smiju biti prisiljeni da napuste svoju teritoriju iz razloga koji su u vezi sa sukobom“.

281. Prisilno preseljenje predstavlja zločin protiv čovječnosti i u praksi MKSJ. Žalbena vijeće u predmetu *Krnčjelac* je zaključilo da „raseljavanja unutar matične zemlje ili van državnih granica, ako su počinjena iz razloga koji nisu dozvoljeni međunarodnim pravom, predstavljaju krivična djela kažnjiva u skladu sa međunarodnom običajnim pravom te da, ako su počinjena sa traženom diskriminatornom namjerom, predstavljaju zločin progona iz člana 5(h) Statuta...“. Ovakav zaključak je rezultat činjenice da Statut MKSJ ne sadrži krivično djelo prisilnog preseljenja kao odvojeno djelo (za razliku od deportacije koja je sadržana u Statutu MKSJ u članu 5.), tako da su pretresna i žalbena vijeća MKSJ ovo djelo svrstavala u *druga nečovječna djela*. Međutim, u KZ BiH i prisilno preseljenje i deportacija su propisani zajedno, u stvari kao jedno krivično djelo koje obuhvata preseljenje i u okviru državnih granica i izvan njih. Prema KZ BiH bitno pitanje je samo da li je žrtva preseljena protjerivanjem ili činom prisile, a mjesto na koje su preseljeni nije od velike važnosti¹⁰⁸.

282. Protivpravna deportacija, uz prisilno premještanje, predstavlja oblik nasilnog raseljavanja stanovništva, odnosno raseljavanja osoba protjerivanjem ili drugim prinudnim radnjama, iz područja u kom su zakonito prisutna, bez osnova u međunarodnom pravu¹⁰⁹.

283. Prvi element krivičnog djela prisilnog preseljenja ili deportacije podrazumijeva silu koja je upotrijebljena pri iseljenju lica. Ovu silu je potrebno tumačiti široko tako da ona uključuje fizičko nasilje, prijetnju silom ili drugim oblicima prisile (u toj mjeri da to izaziva strah od nasilja), zatim prinudu, pritvor, psihičko ugnjetavanje, zloupotrebu moći ili iskorištavanje okruženja u kojem vlada prinuda, a osnovno pitanje koje se postavlja je da li su sve te preseljene osobe imale „stvarni izbor da odu ili da ostanu na tom području“¹¹⁰. Iseljavanje lica je, generalno, apsolutno zabranjeno osim u specificiranim ograničenim okolnostima, kao što je to navedeno u ranije citiranoj odredbi člana 17. Dopunskog protokola II. Osim toga, član 49. stav 2. Četvrtke Ženevske konvencije određuje: „Stanovništvo koje je na taj način evakuisano ima biti vraćeno u svoje domove čim neprijateljstva na tome području prestanu“.

284. U ovom konkretnom slučaju, vijeće je utvrdilo da su, nakon izvršenog napada na Grapsku, popaljene kuće u selu, „sve je gorjelo“¹¹¹, a civili koji su preživjeli i nisu uspjeli pobjeći, autobusima su prevezeni u Kostajnicu nakon čega su žene, djeca i starci prebačeni na teritoriju pod kontrolom Armije BiH, a vojno sposobni muškarci su lišeni slobode i zatvoreni u kasarnu „Bare“.

¹⁰⁸ Presuda Suda BiH u predmetu *Rašević i Todović*, broj X-KR-06/275 od 28.02.2008. godine, str. 96.

¹⁰⁹ Statut Međunarodnog krivičnog suda, član 7. stav 2. tačka d). Također vidjeti: presudu Pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Blaškić*, paragraf 234. i presudu Pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Stakić*, paragraf 680.

¹¹⁰ Vidjeti predmet *Simić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 125.

¹¹¹ Iskaz svjedoka „4“ na pretresu održanom dana 29.08.2008. godine

285. O navedenom su svjedočile svjedokinje “2” i “4”, Žarko Gavrić, te svjedoci odbrane Obren Lazić, Slobodan Đukić, Zoran Đekić, Radivoje Gojković, Dragoljub Milutinović i Borislav Paravac.

286. Svjedok Žarko Gavrić navodi da je u toku dana viđao ranjene vojnike, da je mještane Grapske vidio tek predveče kada su izašli i odložili oružje koje su imali, da su djeca i starci ušli u autobuse kojima su odvezeni prema Kostajnici, te da su muškarci odvojeni od njih. U odnosu na navedeno, svjedok Borislav Paravac tvrdi da je nakon napada na Grapsku 10. maja vidio civile koji su u pratnji vojske dovedeni u Kostajnicu a zatim su prebačeni prema Tuzli. I svjedok Radivoje Gojković je svjedočio da su Grapčaci poslije sukoba 10. maja “odselili” a da je u Grapskoj ostalo samo srpsko stanovništvo.

287. Svjedok odbrane Slobodan Đukić je u kritično vrijeme bio vozač u SUP-u i 10. maja 1992. godine je preveo muškarce iz Grapske u hangare na Barama. Sa navedenim je saglasan i iskaz svjedoka odbrane Obrena Lazića koji navodi da je čuo da su muškarci iz Grapske, odnosno jedan dio njih, završili u logoru Manjača a da su prije toga bili na Barama.

288. Svjedoci odbrane Slobodan Đukić, Dragoljub Milutinović, Zoran Đekić i Obren Lazić su saglasni da je na licu mjesta bio prisutan i optuženi, kao i vojni policajci (pripadnici njegove jedinice) koji su vršili utovar oružja koje su Grapčaci predali.

289. Kada se analiziraju svjedočenja osoba koje su dale iskaze u odnosu na ovu tačku optužnice, može se van razumne sumnje zaključiti da su civili koji su tog dana transportovani iz Grapske u Kostajnicu napustili svoje domove nedobrovoljno, u stanju straha i neizvjesnosti. Treba imati u vidu da su kritičnog dana mještani Grapske pozvani na predaju nakon što su uz pješadijsku pucnjavu u selo ušle jedinice srpske vojske koje su palile kuće i pucale na civile koji su počeli bježati. U takvim okolnostima nije bilo opcije za bošnjačko stanovništvo da izabere da li će ostati u ovom selu ili otići. Oni nisu imali nikakve kontrole nad svojom sudbinom, bilo da se radi o ostanku ili premještanju na neku drugu lokaciju, što predstavlja suštinu prisile u širem smislu. Kada se imaju u vidu sve ove okolnosti jasno da ti civili nisu ni imali drugog izbora nego da se predaju. Nakon što su se predali, bez ikakve mogućnosti da odlučuju o iseljenju iz Grapske, u pratnji srpske vojske su prevezeni u Kostajnicu, odnosno u hangare na Barama.

290. Vijeće cijeni da su ovi civili imali potpuno zakonsko pravo da ostanu u Grapskoj, odnosno da nije postojao opravdan razlog za njihovo preseljenje. Radi se o osobama koje su godinama prije izbijanja ratnih sukoba živjele u Grapskoj, a koje su u okviru opisanog širokog i sistematičnog napada bile prinudene da napuste mjesto u kojem su živjele, ostavljajući u njemu svu svoju imovinu. Prinudno preseljenje ovih ljudi je zasigurno plod planiranja tadašnje srpske vlasti koja je došla na vlast nakon održanih izbora 1990. godine. Kao plod te politike stvorena je atmosfera nesigurnosti i straha među mještanima Grapske koja je bila naseljena većinskim bošnjačkim stanovništvom. Njima je od strane srpskih vlasti postavljen ultimatum da predaju naoružanje, ali su mještani Grapske to odbili znajući šta se dešavalo u okolnim selima čiji su stanovnici predali naoružanje. Svima njima je bilo poznato da je bezbjednost bošnjačkog stanovništva na tom području već duži dio vremena bila ugrožena.

291. Nadalje, izvedeni dokazi u ovom predmetu jasno ukazuju da prisilno preseljenje stanovništva Grapske nije vršeno iz razloga dopustivih po međunarodnom pravu. Naime,

prisilno preseljenje tog stanovništva uslijedilo je neposredno nakon izvršenog artiljerijskog i pješadijskog napada i nakon što su jedinice srpske vojske ušle u selo. Mještani u opisanim okolnostima uopće nisu imali mogućnost izbora da li će ostati u Grapskoj ili ne, nego su, u pratnji vojske, stariji, žene i djeca odvedeni u Kostajnicu, dok su vojno sposobni muškarci odvedeni u logore.

292. Vijeće podsjeća na ranije citirane odredbe člana 17. Dopunskog protokola II koje jasno zabranjuju prisiljavanje civila da napuste svoju teritoriju iz razloga koji su u vezi sa sukobom. U konkretnom slučaju, razlog premještanja sasvim sigurno nije bio osiguranje njihove bezbjednosti koje bi zahtijevalo njihovu evakuaciju kako bi se omogućile neophodne vojne operacije, jer su upravo ti civili i bili meta napada i prisilno premještanje stanovništva vršeno je od strane snaga koje su i učestvovala u napadu na njih. Osim toga, nije bilo ni elementarnih nepogoda ili drugih okolnosti koje bi opravdale izmještanje ovih lica iz humanitarnih razloga. Žrtve ovih radnji bili su civili zakonito prisutni na teritoriji Grapske koji su protiv svoje volje napuštali svoje dugogodišnje domove i koji su iz njih izmješteni na druge lokacije (koje nisu sami odabrali). Dodatno, da prinudno preseljenje nije imalo osnova po međunarodnom pravu, jasno je i ukoliko se radnje prisilnog premještanja dovedu u vezu sa postojanjem širokog ili sistematičnog napada na civilno nesrpsko stanovništvo općine Doboje. Nadalje, ranije navedeni izuzeci, usljed kojih je dozvoljena evakuacija stanovništva, nisu primjenjivi na konkretnu situaciju.

293. U pogledu uloge optuženog u opisanim radnjama, potrebno je prije svega imati u vidu da je on imao naredbodavnu ulogu tako da je bio vrlo dobro upoznat sa politikom koja se sprovodila nad nesrpskim, a posebno bošnjačkim stanovništvom na području općine Doboje. On je 10. maja lično učestvovao u razdvajanju muškaraca od žena i djece i nadzirao predaju naoružanja od strane mještana Grapske koje je lično odvezao u SUP u Doboje, dok su stariji, žene i djeca odvezeni u Kostajnicu a vojno sposobni muškarci u zatočenički objekat na Barama.

294. Prema međunarodnom običajnom pravu, potrebno je dokazati postojanje umišljaja da se stanovništvo iseli na trajnoj osnovi¹¹². Iz ranije navedenog člana Četvrte Ženevske konvencije proističe da se evakuisane osobe moraju vratiti u mjesto odakle su evakuisane odmah po prestanku okolnosti zbog kojih su prvobitno evakuisani. Kada imamo u vidu sve navedeno, slijedi da je *mens rea* ovog krivičnog djela, prema međunarodnom običajnom pravu, namjera da se žrtve uklone i ne vrate na mjesto odakle su uklonjene. U konkretnom slučaju, nesporno da optuženi nije poduzeo niti jednu radnju usmjerenu prema povratku iseljenog bošnjačkog stanovništva. Njegovo ponašanje je u skladu sa ponašanjem i aktivnostima srpske vojske i policije koje je za cilj imalo da na području Grapske (i šire, na području općine Doboje) ostane prisutno samo srpsko stanovništvo. Ti civili su protjerani upravo zbog svoje pripadnosti bošnjačkom narodu, a takav razlog i osnov su diskriminatorski i stoga zabranjeni, za što je optuženi znao.

295. Prisilno premještanje bošnjačkog stanovništva Grapske dio je kampanje i počinjeno je u namjeri da se trajno ukloni svo nesrpsko stanovništvo sa područja Doboja. Prema tome, kada imamo u vidu djelovanje optuženog u konkretnoj situaciji, evidentno je da su se u njegovim radnjama stekla obilježja krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka d) KZ BiH. Osim toga, optuženi je bio svjestan djela i htio njegovo počinjenje, a što proističe iz činjenice da je upravo optuženi sa svojom jedinicom učestvovao u

---

¹¹² Član 35. KZ BiH; Vidjeti predmet *Blagcjević i Jokić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 601: Također vidjeti *Naletilić i Martinović*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 520.

pješadijskom napadu na Grapsku a poslije toga prisustvovao organizaciji prijevoza mještana Grapske prema Kostajnici i Barama. Shodno navedenom, vijeće je na temelju iskaza svjedoka, zaključilo da je optuženi dao odlučujući doprinos u prisilnom premještanju stanovništva Grapske u Kostajnicu, te je za počinjeno djelo individualno odgovoran na osnovu člana 29. u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH.

296. Optužnica Predraga Kujundžića tereti da je u počinjenju ove radnje učestvovao i kao saizvršilac i kao pomagač. Međutim, imajući u vidu da jednom radnjom optuženi ne može odgovarati za dva oblika saučesništva, a shodno donesenom zaključku da je optuženi na odlučujući način doprinio prisilnom preseljenju mještana Grapske, vijeće ga je oglasilo odgovornim kao saizvršioca.

6.1.1. Stradanje malodobnog D.D. i ranjavanje svjedokinje “2”

297. Iz izvedenih dokaza vijeće cijeni dokazanim da je maloljetni D.D. ubijen, a svjedokinja “2” ranjena u toku pješadijskog napada jedinica Vojske tzv. Srpske republike BiH na selo Grapska. Međutim, vijeće nalazi da Tužilaštvo nije dokazalo van razumne sumnje da je optuženi počinio navedene radnje.

298. Vještak Cihlarž je u Izvještaju o sudsko-medicinskoj ekspertizi od 07.11.2000. godine, između ostalog, konstatovao da je prilikom ekshumacije u selu Grapska pronađen skelet osobe stare 10-15 godina u potpunom stanju, muškog spola i visine oko 150 cm, smeđe kose, u stadijumu saponifikacije. Identifikacijom je utvrđeno da se radi o nastradalom D.D. Iz nalaza dr. Cihlarža je vidljivo da je smrt nastupila nasilno i to od strijelne ozljede lijeve polovice grudnog koša. Vještak je pojasnio da se pod strijelnom ozljedom podrazumijeva svaka ona ozljeda koja je nastala djelovanjem projektila ispaljenog iz ručnog vatrenog oružja, te da se u konkretnom slučaju najvjerovatnije radi o projektilu kalibra 7,62 mm iz razloga što sa navedene udaljenosti jedino ovaj kalibar može da nanese takve razarajuće povrede (smrskanost VII rebra). Karakter smrti je definisan kao ubilački, a od dokaza povrijeđivanja dr. Cihlarž navodi: „Rupasti defekt u koži gornjeg dijela lijeve polovice leđa sa kanalom koji ide prema naprijed zahvatajući unutrašnji rub podgrebene jame, lijeve lopatičaste kosti višestruko lomeći stražnji dio VII lijevog rebra“. Vještak navodi da nalaz nesumnjivo pokazuje da je smrt osobe nastupila ubilačkim činom, putem strijelne ozljede lijeve polovice grudnog koša, najvjerovatnije vatrenim oružjem na razdaljini 10-15 metara, na što ukazuje i oštećenje na odjeći. Vještak je potvrdio da je na odjeći nadeno oštećenje koje bi odgovaralo rupastom defektu na lijevoj strani leđa. Vještak je u svom izlaganju tokom glavnog pretresa dodatno naglasio da se radi o strogo ubilačkom karakteru povrijeđivanja jer se rana koja je uzrokovala smrt nalazi na leđima.

299. Svjedokinja “4” navodi da se nije vidjela krv na majici koju je D.D. nosio, ali da je ispod majice “bila (...) sasvim mala rupica na lijevoj plečki, ali nije prošla naprijed jer je sve čisto bilo, nije ništa izašlo”. U unakrsnom ispitivanju svjedokinja je navela da je u predjelu lijeve plečke na tijelu D.D. vidjela “manju rupu sa zgrušanom krvlju”.

300. Odbrana je osporavala da je D.D. ubijen iz vatrenog oružja, te je u tom pravcu saslušala vještaka dr. Ljubomira Curkića koji je imao zadatak da se na osnovu medicinske dokumentacije izjasni o uzroku smrti nastradalog. Vještak Curkić je na glavnom pretresu iznio mišljenje da, s obzirom na lešne promjene u vidu saponifikacije (koje su konstatovane na lešu nastradalog), sudskomedicinski nije moguće sa sigurnošću utvrditi tačan uzrok

smrti. Vještak navodi da je na osnovu nađenih povreda moguće samo sa velikom vjerovatnoćom zaključiti da je smrt nasilna i da je nastupila “usljed iskrvavljenja iz raskidanih krvnih sudova duž kanala ustreline”¹¹³. Prema njegovom mišljenju, nađeni rupasti defekt kože leđa mogao je nastati djelovanjem projektila ispaljenog iz ručnog vatrenog oružja ili djelovanjem gelera rasprskavajućeg eksplozivnog oružja (granate ili mine).

301. Dalje, odbrana je izvela i dokaz saslušanjem vještaka balističara Željka Popovića koji je imao zadatak da utvrdi da li je smrtna povreda D.D. nanesena iz vatrenog oružja, o kojoj vrsti oružja i municije se radilo, kakav oblik povrede i druge tragove zrna takve municije ostavlja na tijelu, da li takvo zrno može proći kroz tijelo, te da li je metak mogao da prođe kroz tijelo D.D. sa udaljenosti sa koje je navodno optuženi pucao. Vještak je nalaz sačinio na osnovu stanja u spisu, odnosno na osnovu iskaza svjedoka “2” i “4”, nalaza vještaka Zdenka Cihlarža i dr. Ljubomira Curkića, te izvještaja o sudsko medicinskoj ekspertizi o smrti D.D. Vještak je na osnovu pomenute dokumentacije dao mišljenje da sa balističkog stanovišta nije moguće jasno odrediti da li je konkretna povreda D.D. nastala pucanjem iz vatrenog oružja ili je rezultat povrede gelerom ili eksplozivnom napravom. Kao razlog za ovakvo mišljenje vještak navodi činjenicu da projektil nije pronađen u tijelu, da odjeća nije dostupna, a prema njegovom mišljenju ni opis povrede ne može jasno uputiti na odgovor da li je povreda nastala djelovanjem vatrenog oružja ili rasprskavajućeg zrna.

302. Vijeće je cijeno nalaze i mišljenja navedenih vještaka u njihovom međusobnom odnosu, kao i u korelaciji sa ostalim izvedenim dokazima, te zaključilo da je nesporno dokazano da je D.D. ubijen iz vatrenog oružja.

303. Nadalje, vijeće je zaključilo da je i svjedokinja “2” ranjena u toku pješadijskog napada na selo Grapska, što proističe iz svjedočenja same oštećene kao i svjedokinje “4”. Osim njih, na okolnosti ranjavanja osobe “2” nalaz i mišljenje dao je vještak dr. Hasib Mujić, hirurg vaskularne hirurgije. Dr. Mujić je iznio mišljenje da se na osnovu dostupne dokumentacije (jedna potvrda iz Opće bolnice “Sveti Apostol Luka” iz Doboja) jedino može zaključiti da je svjedokinja “2” pregledana u Službi za hirurgiju Opće bolnice “Sveti Apostol Luka” dana 10. maja 1992. godine pod brojem ambulatnog protokola 7802, prilikom čega je konstatovana prostrelna rana desne podlaktice. Vještak Mujić navodi da se na osnovu ove oskudne dokumentacije nije moguće izjasniti o kvalifikaciji povrede obzirom da nedostaju prateći dijagnostički i drugi postupci (rendgenski snimci, nalaz kolor doplera, ultrazvuka i slično), te se ne mogu isključiti eventualne povrede kostiju, krvnih žila, nerava i drugih struktura. Međutim, vještak je iznio zaključak da je nesporno da je 10. maja 1992. godine svjedok “2” zadobila prostrijelnu ranu desne podlaktice, te je dodatno objasnio da je razlika između eksplozivne i prostrijelne povrede u načinu ranjavanja. Naime, kada se radi o eksplozivnoj povredi to znači da je povreda nastala eksplozivnom napravom dok je prostrijelna povreda nastala djelovanjem iz vatrenog oružja.

304. Dr. Predrag Lazić je u kritično vrijeme radio u bolnici “Sveti Apostol Luka” u Doboju u koju je svjedokinja “2” primljena nakon ranjavanja. On je svjedočio na strani odbrane u ovom predmetu i potvrdio je da iz dijagnoze koja je naznačena u potvrdi¹¹⁴ proističe da se radi o prostrelnoj rani.

¹¹³ Izvještaj o sudsko medicinskoj ekspertizi od 14.01.2009. godine, sačinjen od strane dr. Ljubomira Curkića (dokaz O 1)

¹¹⁴ Potvrda Opće bolnice „Sveti Apostol Luka“ Doboju, broj 3368-1/07 od 14.09.2007. godine za zaštićenog svjedoka „2“ i Izvod iz prijemne knjige pacijenata te bolnice redni broj 7801 (dokaz T 104)

305. Odbrana je osporavala da je svjedokinja “2” ranjena iz pješadijskog naoružanja, te je ukazala da je na pomenutom ambulantom protokolu prvobitno naznačeno *vulnus eksplozivom* (eksplozivna povreda), da je to zatim prekriženo i napisano ‘prostrelna povreda desne podlaktice’.

306. Nasuprot tvrdnji odbrane, shodno nalazu vještaka Hasiba Mujića, kao i svjedočenju doktora Predraga Lazića, vijeće cijeni da su obojica saglasni da se u slučaju svjedoka “2” radi o prostrijelnoj rani, odnosno povredi nanesevoj vatrenim oružjem. Kada se navedeno dovede u vezu sa iskazima svjedokinja “2” i “4” (koji će u nastavku biti detaljnije navedeni), može se van razumne sumnje zaključiti da je povreda nanesena u toku pješadijskog napada na Grapsku.

307. U ovom konkretnom slučaju, **upitnom se postavlja identifikacija osobe** koja je pucala u malodobnog D.D. i svjedokinju “2”. Vijeće je s tim u vezi detaljno analiziralo iskaze svjedokinja “2” i “4”, imajući u vidu da su one jedini očevici inkriminiranog događaja.

308. Svjedokinje “2” i “4” na isti način opisuju pješadijsku pucnjavu i sveopći kaos koji je nakon granatiranja vladao 10. maja 1992. godine u Grapskoj. Mještani su izlazili iz podruma i bježali pred mecima i naletom srpske vojske. Međutim, konkretan incident u kojem je ubijen D.D. i ranjena svjedokinja “2” ove svjedokinje različito opisuju, tako da svjedokinja “2”, pored ostalog, navodi:

“Sišli smo dole, pucalo se, ljudi su svi htjeli da pod taj mostić uđu, svi su mislili da, da je to neka zaštita nad, nad glavom. Svi su jaukali, vrištali, plakali, padali... Dok je majka pošla ispred nas sa sestrom, ja i brat smo išli, ugledala sam čovjeka kako stoji gleda u nas i kosi puškom. Puca.” Zatim opisuje čovjeka koji je pucao u nju i D.D. i kaže da je bio “sav izbečen, plavih očiju” i da je nosio maskirni šešir. Svjedokinja “2” ne navodi gdje niti u koga taj muškarac puca, ali tvrdi da su u tom momentu i ona i D.D. pali na zemlju. Tada je čula svoju majku kako govori “pomozite mi, poginu mi oboje djece”, te se zapitala koje oboje, jer je bila svjesna da je ona živa. Iz ovog iskaza se ne može van razumne sumnje zaključiti da je svjedokinja vidjela da je upravo muškarac kojeg je vidjela i naknadno identificirala kao optuženog ubio D.D. Naime, svjedokinja “2” samo navodi da taj muškarac ‘puca’ ali ne i gdje, u koga.

309. S druge strane, svjedokinja “4” navodi da je najednom čula da je svjedokinja “2” zajaukala “ranjena sam” i tada ju je vidjela da leži na zemlji. Svjedokinja “4” dalje tvrdi da je u tom trenutku D.D. dala torbu koju je do tada nosila, iz čega proističe da je D.D. tada još uvijek bio živ (i nakon što je svjedokinja “2” ranjena). Ova svjedokinja tvrdi da se pucanje u svjedokinju “2” i pucanje u D.D. dešavalo jedno za drugim. Vijeće primjećuje da se svjedokinja “4” navodno sjeća sitnih pojedinosti i detalja, te tvrdi da je vidjela metak kad ga je ispalio čovjek u šubari sa kokardom (za kojeg je naknadno sama zaključila da je optuženi), da je taj metak prošao njoj ispred nosa i da je pogodio D.D. u lijevu plećku. Nerealno je i teško zamislivo da je svjedokinja “4” u opisanom sveopćem haosu, noseći bebu u naručju, vidjela da je optuženi ispalio metak, da joj je taj metak prošao pored nosa i da je upravo taj isti metak pogodio nastradalog D.D.. Ubrzo nakon toga, na mostu je ugledala istog čovjeka koji je pucao u njenu djecu, ali ovaj put je na megafonu govorio “predajte se, Grapska je pala, predajte se, Grapska je pala”.

310. Vijeće prihvata da je prirodno postojanje manjih razlika u iskazima svjedoka, te da se svjedoci nakon 16 godina ne mogu sjetiti tačno i precizno svih detalja. Također, vijeće ima u vidu specifičnu situaciju u kojoj su se nalazile svjedokinje “2” i “4” (zbog bliskog odnosa sa nastradalim). Vijeće isto tako cijeni da upravo u opisanim okolnostima nije realno da su svjedokinje mogle zapamtiti sve detalje koje navode tokom svjedočenja. Za ove dvije svjedokinje je karakteristično upravo iznošenje najsitnijih detalja poput ranije navedenog opisa metka i njegove putanje. Prema mišljenju vijeća, neophodno je imati u vidu sveopći metež, haos i paniku u kojoj su se one nalazile, te navedeno dovesti u vezu sa njihovim tvrdnjama da su upamtile kako je izgledao muškarac koji je pucao u D.D. i svjedokinju “2”. Vijeće je mišljenja da percepcija čovjeka, u ranije opisanim okolnostima, ima neke svoje zakonitosti na način da svako gleda samo kako da se spasi. Obje svjedokinje su se u inkriminisano vrijeme nalazile u izuzetno teškoj, stresnoj i mučnoj situaciji tako da tvrdnje svjedokinje “4” da je vidjela da je optuženi ispalio metak koji je prošao njoj ispred nosa i pogodio D.D. nisu dovoljno pouzdane da bi se na osnovu njih van razumne sumnje moglo zaključiti da je optuženi osoba koja je pucala u D.D. i svjedokinju “2”. Prirodnim procesom nesvesne rekonstrukcije čak i najiskreniji svjedoci mogu uvjeriti sebe da se izvjesna stvar morala dogoditi. Vijeće prihvata da su ove dvije svjedokinje iskreno vjerovala da se ono što su one opisale zaista i dogodilo na način kako su opisale, ali vijeće ne može isključiti vrlo razumljivu i prirodnu mogućnost da je posrijedi njihova rekonstrukcija događaja.

311. Shodno svemu navedenom, vijeće iskaze svjedokinja “2” i “4” nalazi osnovanim u jednom dijelu i to onom dijelu u kojem oni iznose sve činjenice vezano za napad na selo Grapska 10. maja 1992. godine. Njihove iskaze u tom dijelu su potvrdili i drugi svjedoci, pa tako svjedok Žarko Gavrić, Emsud Herceg, zatim svjedoci “34”, “10”, “8”, te djelimično svjedoci odbrane Obren Lazić, Pero Tubić, Srđan Bogdanović i Vojislav Sarić. Dio njihovih iskaza koji se odnosi na identifikaciju osobe koja je pucala u D.D. i svjedokinju “2” vijeće nalazi nepouzdanim. Naime, u tom dijelu njihovi iskazi su kontradiktorni (na način kako je prethodno detaljno obrazloženo), razlikuju se u bitnim činjenicama, a nisu potkrijepljeni ni nekim drugim dokazima koji bi eventualno doveli do drugačijeg zaključka vijeća. Svjedokinje “2” i “4” nisu iznijele jasne činjenice na osnovu kojih bi vijeće moglo van razumne sumnje utvrditi odovornost optuženog.

312. Pri ocjeni iskaza ove dvije svjedokinje, vijeće je posebno imalo u vidu da se ova konkretna inkriminacija, posebno identifikacija optuženog, temelji upravo na njihovim iskazima, iz čega slijedi da u slučaju postojanja nejasnoće i neslaganja u odlučnim činjenicama, znači da i dalje postoji razumna sumnja. Shodno opisanom, u konkretnom slučaju vijeće je zaključilo da Tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo da je optuženi ubio maloljetnog D.D. i ranio svjedokinju “2”. Iz navedenih razloga, vijeće nije našlo odgovornim optuženog za ovaj dio tačke 1. optužnice, a kako je to opisano u tački 1. oslobadajućeg dijela presude.

6.2. Tačka 2. Optužnice

313. Optuženi se u tački 2. optužnice tereti za teško oduzimanje fizičke slobode suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava i mučenje muškaraca bošnjačke nacionalnosti 12. juna 1992. godine ispred Doma kulture (Dom) u Bukovačkim Čivčijama.

314. O događajima u Bukovačkim Čivčijama na dan 12.06.1992. godine svjedočio je veliki broj svjedoka, od kojih su neki direktne žrtve a neki su dio porodice nastradalih, i to:

svjedoci 32“, „16“, „22“, „8“, „6“, „20“, te svjedoci Ibro Spahić, Emsud Herceg, Nezir Bečić, Edin Memić, Muharem Hamidović, Senada Ahmić, Vahida Šehić, Ferida Ahmić, Rukija Mujanović i Fatima Hamidović.

315. Svjedoci „6“, „16“, „8“, „22“, „20“ i „32“ navode da je već od maja 1992. godine dio Bukovačkih Čivčija koji je bio naseljen većinskim bošnjačkim stanovništvom bio u blokadi, da su na ulazu i izlazu iz sela bili postavljeni punktovi od strane vojske i policije tzv. Srpske republike BiH, te da su u selo dolazili vojnici u maskirnim uniformama i u uniformama JNA i odvodili uglednije mještane. Osim toga, u tom vremenskom periodu ubijen je Hazim Hamidović što je izazvalo poseban strah i psihozu kod mještana.

316. Nakon napada na Grapsku (10. maja) u Čivčijama su održani pregovori između predstavnika muslimanske vlasti i predstavnika JNA i tom prilikom je muslimanskom stanovništvu Čivčija postavljen ultimatum da predaju oružje koje posjeduju, jer će u protivnom srpska vojska „sravniti selo“¹¹⁵. Iako je svo oružje predato (sastojalo se uglavnom od lovačkih pušaka), dana 12. juna 1992. godine srpske snage su ušle u selo i počinile radnje koje će u nastavku biti detaljno obrazložene. O navedenom su svjedočili svjedoci „8“, „16“, „20“, „6“, „32“ i Edin Memić.

317. Ono što se desilo 12. juna 1992. godine u Čivčijama opisali su na istovjetan način gore navedeni svjedoci, njihova svjedočenja su saglasna u odlučujućim dijelovima i iz njih se može van razumne sumnje zaključiti sljedeće.

318. Kritičnog dana u selo je ušlo više različitih jedinica vojske tzv. Srpske republike BiH, kojom prilikom je srušena džamija u selu i zapaljeno više kuća.

319. Svjedoci „32“, „6“, „20“, „16“, te svjedoci Nezir Bečić, Senada Ahmić, Vahida Šehić, Rukija Mujanović, Fatima Hamidović i Emsud Herceg su svjedočili da su vidjeli kako se ruši džamija, odnosno kako pada minaret džamije, što je bilo popraćeno velikom prašinom. Svjedoci nisu vidjeli ko je srušio džamiju, ali jesu vidjeli da je neposredno pred rušenje džamije vojska RS opkolila džamiju, nakon čega je uslijedila detonacija, a potom i rušenje. I svjedok odbrane Momčilo Kovačević je potvrdio da je kritičnog dana u Čivčijama grupa vojnika u maskirnim odijelima srušila seosku džamiju.

320. Međunarodni vojni sud¹¹⁶, sudska praksa MKSJ¹¹⁷ i Izvještaj Komisije za međunarodno pravo (KMP) iz 1991¹¹⁸ istakli su, između ostalih, uništavanje vjerskih objekata kao nedvosmislen primjer progona kao zločina protiv čovječnosti. To djelo, kada se počinu s nužnom diskriminatornom namjerom, predstavlja napad na sam vjerski identitet naroda.

321. U konkretnom slučaju, vijeće je zaključilo da je u Čivčijama prije rata živjelo većinsko bošnjačko stanovništvo, kao i da je postojao širok i rasprostranjen napad na širem području sela, usmjeren protiv nesrpskog stanovništva. Iz svjedočenja prethodno navedenih svjedoka, vijeće je zaključilo da je džamija u Bukovačkim Čivčijama uništena upravo iz razloga što je bila namijenjena prakticiranju islamske religije, pa tako njeno rušenje

¹¹⁵ Svjedočenje svjedoka „8“ na glavnom pretresu održanom dana 16.06.2008. godine

¹¹⁶ Nuremberg judgement, str. 248 i 302. Vidjeti i Eichmann District Court Judgement, para. 57

¹¹⁷ Vidjeti predmet Blaškić, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 227.

¹¹⁸ 1991 International Law Commission's Report, str. 268 (progon može postojati i u obliku sistematskog uništavanja spomenika ili zgrada neke društvene, kulturne ili druge grupe).

predstavlja napad na vjerski identitet bošnjačkog stanovništva sa jasno izraženom diskriminatornom namjerom koja čini osnovu progona.

322. Svjedoci „6“ „8“ „20“, „16“, „22“ i Rukija Mujanović navode da su tog dana zapaljene kuće Besima Begovića, Fikreta Ahmića, Huseina Šišića i svjedoka „6“.

323. Iz izvedenih dokaza vijeće nije moglo van razumne sumnje zaključiti da su se dešavala i pljačkanja kuća, te je u tom dijelu izreka presude vezano za tačku 2. optužnice prilagođena utvrđenom činjeničnom stanju.

324. Nakon opisanih događaja, uslijedila je naredba da se pred Domom kulture u Čivčijama okupe svi muškarci starosne dobi između 17 i 65 godina starosti. Svjedoci nisu decidni ko im je naredio da se okupe pred Domom, izuzev svjedoka „8“ koji navodi da je Nenad Kujundžić naredio Ekremu Ahmiću (u kritično vrijeme predsjednik Mjesne zajednice) da okupi sve muškarce mještane na navedenom mjestu.

325. Nakon što su se muškarci bošnjačke nacionalnosti okupili na navedenoj lokaciji, postrojani su u dvije vrste, da bi potom uslijedilo višesatno fizičko i psihičko zlostavljanje od strane pripadnika oružanih snaga tzv. Srpske republike BiH, od strane pripadnika jedinice „Predini vukovi“, uključujući i optuženog, kao i od strane brata optuženog, Nenada Kujundžića, kako će u nastavku biti opisano.

326. Kako je ranije navedeno, optuženi se u ovoj tački optužnice, između ostalog, tereti za **mučenje iz člana 172. stav 1. KZ BiH**. Vijeće je, ipak, iz izvedenih dokaza zaključilo da radnje optuženog predstavljaju druga nečovječna djela iz ovog člana, a koje radnje podrazumijevaju:

- radnju ili propust težine slične težini ostalih radnji iz člana 172. stav 1. KZ BiH;
- da su ta radnja ili propust prouzročili tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili ozljedu, odnosno da predstavljaju težak napad na ljudsko dostojanstvo;
- da su radnju ili propust namjerno izvršili optuženi ili lice odnosno lica za čije radnje i propuste optuženi snosi krivičnu odgovornost.

327. Primjeri nečovječnih djela iz člana 172. KZ BiH u praksi MKSJ su: sakaćenje ili nanošenje teških tjelesnih povreda¹¹⁹; premlaćivanje i druge nasilne radnje¹²⁰; nanošenje povreda¹²¹; teške povrede tjelesnog ili duševnog integriteta¹²²; ozbiljan napad na ljudsko dostojanstvo¹²³; prisilni rad koji je izazvao tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili povredu, ili je radnja predstavljala ozbiljan nasrtaj na ljudsko dostojanstvo¹²⁴; deportacija i prisilno premještanje grupa civila¹²⁵; prisiljavanje na prostituciju¹²⁶ i nestajanje ljudi pod prisilom¹²⁷.

328. Kako bi se procijenila težina nekog djela, nužno je razmotriti sve činjenične okolnosti. Neke od tih okolnosti mogu npr. biti karakter radnje ili propusta, kontekst u

¹¹⁹ Vidjeti predmet *Kvočka i dr.*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 208.

¹²⁰ Ibid, paragraf 208.

¹²¹ Vidjeti predmet *Kordić i Čerkez*, presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragraf 117.

¹²² Vidjeti predmet *Blaškić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 239. Zatim vidjeti predmet *Krstić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 523.

¹²³ Vidjeti predmet *Vasićević*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 239-240.

¹²⁴ Vidjeti predmet *Naletilić i Martinović*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragrafi 271, 289, 303.

¹²⁵ Vidjeti predmet *Kupreškić i dr.*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 566.

¹²⁶ Ibid, paragraf 566.

¹²⁷ Ibid, paragraf 566.

kojem su se oni dogodili, lične prilike žrtve uključujući starost, pol i zdravstveno stanje, kao i fizičke, psihičke i moralne posljedice tog čina za žrtvu. Činjenica da djelo ima dugoročne posljedice može da bude od važnosti prilikom utvrđivanja težine djela¹²⁸.

329. *Mens rea* za nečovječna djela iz ovog člana zadovoljen je kada je počinitelj u trenutku činenja ili nečinjenja imao namjeru da nanese tešku tjelesnu ili duševnu patnju ili da izvrši težak napad na ljudsko dostojanstvo žrtve, ili ako je znao da će to njegovo činenje ili nečinjenje vjerovatno prouzrokovati tešku tjelesnu ili duševnu patnju ili teški napad na ljudsko dostojanstvo i ponio se sa bezobzornom nepažnjom prema tome¹²⁹.

330. Svjedoci “32”, “20”, “16”, “8”, Ibro Spahić, Edin Memić, Muharem Hamidović i Emsud Herceg su na uvjerljiv način svjedočili o pretrpljenom strahu, patnji i zlostavljanju koje su preživjeli kritičnog dana. Oni navode da su ih po dolasku ispred Doma prisutni srpski vojnici postrojili u dva reda i počeli im pucati iznad glava kako bi ih uplašili, da bi potom počeli izvoditi lica koja su bila u Grapskoj 10. maja i maltretirati ih. Navedeni svjedoci opisuju da su ih vojnici udarali letvama, nogama, kundacima pušaka, da su ih tjerali da legnu u jarak pun vode, licem okrenutim prema zemlji, dok su im vojnici hodali po leđima. Svjedok “16”, s tim u vezi, navodi “jedva sam ostao živ da se ne ugušim od vode a po nama su hodali po leđima”. Nakon toga, prisutni vojnici su zahtijevali da im okupljeni muškarci daju informaciju gdje se nalazi svjedok “6”, jedan od vojnika je naredio Neziru Bečiću (u relevantno vrijeme imam u Bukovačkim Čivčijama) da dovede majku svjedoka “6”, što je on i učinio. Međutim, majka svjedoka “6” također nije znala gdje se njen sin nalazi, pa su je vojnici zastrašivali pucajući joj iznad glave.

331. Iz opisanih okolnosti u kojima su se svjedoci, koji su ujedno i oštećeni, našli 12. juna 1992. godine pred Domom u Čivčijama proističe da se radi o radnjama koje imaju istu težinu kao i ostale radnje iz člana 172. KZ BiH. Naime, svjedoci su se našli suočeni sa strahom i neizvjesnošću za svoju sudbinu, pod nadzorom naoružanih vojnika koji su ih fizički i psihički zlostavljali, što je kod okupljenih muškaraca sasvim izvjesno izazvalo veliki strah i traume od kojih se i danas oporavljaju **OVO ŠTO JE ŽUTO IZBACITI**.

332. U pogledu prouzrokovane patnje, vijeće ukazuje na stav MKSJ da patnje koje dotična radnja nanosi žrtvi ne moraju biti trajne, dovoljno je da su stvarne i ozbiljne¹³⁰. Za uslove u kojima su se našli muškarci pred Domom karakteristična je psihološka patnja, uzrokovana strepnjom i strahom od proizvoljnog maltretiranja od strane srpske vojske, bez znanja zašto su uopće dovedeni na opisano mjesto. Dodatno, ovi muškarci su i u danima prije kritičnog događaja živjeli u okolnostima koje su kod njih stvorile osjećaj zabrinutosti, tjeskobe, zebnje i uznemirenosti i koje su kulminirale 12. juna.

333. Prethodno je navedeno da su u opisanom zlostavljanju, između ostalih, učestvovali “Predini vukovi”, što proističe iz iskaza svjedoka Edina Memića, Emsuda Hercega, te svjedoka “20” i “16”.

334. U opisu vojnika koji su 12. juna ušli u selo, iskazi svjedoka nisu u potpunosti konzistentni. Tako, svjedokinja „22“ navodi da su selo okupirali vojnici koji su imali drugačiji naglasak i nosili su crne uniforme, crvene kape i šešire. Nasuprot ovom iskazu, svjedokinja Vahida Šehić, Ferida Ahmić i Rukija Mujanović (kao i ostali svjedoci) tvrde da

¹²⁸ Vidjeti predmet *Vastijević*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 235. Zatim vidjeti predmet *Blaškić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 243.

¹²⁹ Ibid, paragraf 132.

¹³⁰ Vidjeti predmet *Krnčić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 131.

su neki vojnici bili u SMB uniformama a neki u maskirnim uniformama. Odbrana optuženog je ukazivala na ove nesaglasnosti u pogledu izgleda vojnika. Međutim, vijeće ove nesaglasnosti nije našlo odlučujućim za konačan zaključak. Naime, vijeće je uzelo u obzir da su okolnosti pod kojima se događaj desio bile specifične. Svjedoci su bili u strahu za vlastiti život, bili su u panici i strepnji, razmišljajući šta će se desiti sa njihovim sinovima, muževima, očevima, a osim toga, radilo se uglavnom o osobama koje nemaju znanja o vojnim uniformama i naoružanju. Pri tome treba svakako uzeti u obzir činjenicu da svaka individua ima drugačiju percepciju nekog događaja, kao i to da će se svako individualno fokusirati na određen/e detalj/e, što je i ovdje bio slučaj. Cijeneći ove razloge, vijeće nije našlo opravdanim navedeni prigovor odbrane.

335. U zlostavljanju muškaraca bošnjačke nacionalnosti učestvovao je i sam optuženi tako što je fizički zlostavljao dvojicu oficira bivše JNA, na način kako će to u nastavku biti izloženo.

336. O njegovom dolasku na kritično mjesto postoje različiti iskazi. Svjedoci „16“, „20“ i Ibro Spahić navode da je optuženi došao naknadno (bijelim golfom, odnosno autobusima sa ostalom vojskom), a da je njegov brat Nenad Kujundžić bio na licu mjesta od početka. Nasuprot tome, svjedoci „8“, „32“, Edin Memić i Nezir Bečić tvrde da su čitavo vrijeme na licu mjesta bili prisutni i Nenad i Predrag Kujundžić. Navedene nesaglasnosti (kojim prevoznim sredstvom je optuženi došao na lice mjesta i u kojem momentu je došao) vijeće ne nalazi odlučujućim u odnosu na utvrđivanje njegove odgovornosti za događaje ispred Doma. Naime, optuženi se i ne tereti da je on naredio okupljanje muškaraca bošnjačke nacionalnosti ispred Doma. S druge strane, kroz dokaze koji će biti analizirani u nastavku proističe da je optuženi bio prisutan i nečovječno postupao prema dvojici oficira bivše JNA.

337. Od svih lica koja su bila prisutna na licu mjesta i svjedočila u ovom predmetu svjedok „16“ je jedini prije rata poznao optuženog. Između njih dvojice, istina, nije postojalo bliže poznanstvo, ali je svjedok „16“ optuženog poznao iz viđenja, preko zajedničkog prijatelja sa kojim je optuženi išao u školu. Osim toga, svjedok „16“ je optuženog vidio u incidentu koji se desio u februaru ili martu 1992. godine. Naime, svjedok „16“ se vozio sa porodicom u pravcu Tuzle kada su ga na putu zaustavila dvojica maskiranih vojnika. Sa njima su bila i dvojica vojnika bez maski, a jedan od njih je bio Predrag Kujundžić koji je nosio šarenu uniformu i zahtijevao od svjedoka da mu preda pištolj koji je posjedovao. Kada se ima u vidu da je svjedok „16“ i ranije poznao optuženog iz viđenja, kao i opisani incident u kojem je bez dvojbe prepoznao optuženog, sa sigurnošću se može zaključiti da je svjedok „16“ mogao bez poteškoće i dileme prepoznati optuženog 12. juna 1992. godine u Čivčijama.

338. Vijeće je posebno imalo u vidu sljedeće riječi ovog svjedoka: „...napominjem i Sudu ovo što ja govorim nije sve uradila Predina jedinica. Ono što bude, što ja budem rekao da je to on, da je to to“, iz čega se može bez imalo sumnje zaključiti da svjedok „16“ nema nikakvog motiva, razloga niti namjere da inkriminira optuženog. Naprotiv, ovaj svjedok je tokom svog svjedočenja nadasve uvjerljiv i dosljedan. Za događaj u Čivčijama on navodi da optuženi nije bio prisutan od početka, nego da je došao naknadno u golfu u kojem je „vozio jednu od naših žena“. Svjedok dalje tvrdi da je optuženi pitao gdje je svjedok „6“ i zahtijevao da oficiri bošnjačke nacionalnosti koji su vraćeni iz Srbije donesu svoje pištolje i uniforme, da bi ih, nakon što su donijeli tražene stvari, počeo tući zato što se ne bore na strani Vojske RS. Svjedok „16“ tvrdi i da je jedan od te dvojice oficira upitao optuženog „zašto me udarate kada sam ja ranjen za Jugoslaviju, u Dubrovniku“.

339. Da je optuženi zahtijevao od oficira JNA da donesu svoje pištolje i da ih je on lično zlostavljao potvrdili su i svjedok "32" i svjedok Muharem Hamidović (kako će u nastavku biti opisano).

340. Svjedok „32“ nije siguran koji od braće Kujundžić (Predrag ili Nenad) je zahtijevao od okupljenih muškaraca da predaju oružje, sa prijetnjom „ako se nađe i u kojoj kući uniforma ili oružje ta kuća će biti zapaljena“. Svjedok dalje navodi da su on i njegov kolega (obojujica oficiri JNA) predali uniforme i pištolje koje su posjedovali nakon čega mu je optuženi naredio da legne na beton, da digne ruke na potiljak i počeo je da ga udara nogama, psujući mu i nazivajući ga „ubačenim elementom“. Svjedok "32" dodatno navodi da je u jednom momentu spustio ruke kraj svoga tijela, te da ga je u tom momentu optuženi udario u nogu i opsovao mu.

341. Odbrana je svjedoku "32" prezentovala njegov iskaz dat Agenciji za istraživanje i dokumentaciju (AID) u Sarajevu 06.07.1997. godine u kojem spominje Nenada Kujundžića, jednog "neidentifikovanog vojnika" i "poručnika koji je imao kose oči" koji je zajedno sa Nenadom Kujundžićem izdavao naredbe. Nakon što je izvršilo uvid u ovu izjavu vijeće je utvrdilo da se radi o izjavi koja je uzeta bez prethodnih upozorenja i pouka svjedoku o njegovim pravima i obavezama, bez naznačenja svojstva osoba koje su uzele izjave, kao i bez naznačenja konkretnog predmeta u kojem se vodi postupak, iz čega se može zaključiti da ta izjava nije uzeta u okviru radnje dokazivanja u konkretnom krivičnom postupku tako da se njen sadržaj nije mogao predočavati svjedoku u skladu sa članom 273. stav 1. ZKP BiH. Međutim, ovaj iskaz vijeće je prihvatilo kao materijalni dokaz, cijeneći da je njegov sadržaj relevantan za ovaj predmet.

342. Svjedok "32" je objasnio da sporni podaci u iskazu iz 1997. godine mogu biti samo greška njega samog ili osobe koja je pisala njegovu izjavu, te je potvrdio da je siguran da su na licu mjesta bili i Predrag i Nenad, da je Nenad udarao lica iz Grapske, dok je Predrag udarao njega. Nadalje, svjedok je objasnio da je poručnik ("sa kosim očima") komandovao mladim vojnicima koji su nosili šešire i "koji su davali samo obezbjeđenje dok braća Kujundžić odraduju onaj posao koji su počeli...". Iako svjedok „32“ prije rata nije poznao braću Kujundžić, njemu su ljudi koji su poznavali optuženog naknadno rekli da ga je kritične prilike fizički zlostavljao Predrag Kujundžić.

343. Svjedok Muharem Hamidović također tvrdi da je optuženi tražio od prisutnih muškaraca da donesu pištolje. On nije poznao optuženog prije 12. juna, ali ga je imao priliku vidjeti tokom obavljanja radova za vrijeme zatočeništva u „Perčinom disku“. Naime, svjedok opisuje situaciju kada je Predrag Kujundžić kojeg je vidio prethodno 12. juna u Čivčijama zabranio zatvorenici (koji su radili u bašti jednog od policajaca) da piju kafu sa njim, te je "čovjeku koji je vozio plavi transporter" opsovao i rekao "tebi nije mjesto ovdje, tvoje je mjesto na liniji". Svjedok, pored toga, navodi da je optuženog vidao i nakon "Perčinog diska", kada je optuženi dolazio u Čivčije kod njegove komšinice, u plavom golfu kojeg je 12. juna oduzeo od Zihnije Ahmića. Ime optuženog je saznao u razgovoru sa drugim ljudima koji su optuženog poznavali od ranije i siguran je da je to ista osoba koju je 12. juna vidio ispred Doma u Čivčijama. Svjedok Hamidović navodi da je Predrag Kujundžić imao oko 100 kilograma, da je bio krupan čovjek i imao crnu kosu. Prema tome, kada se imaju u vidu iznesene okolnosti, vijeće cijeni da je identifikacija optuženog od strane ovog svjedoka vjerodostojna i uvjerljiva. Dodatno, svjedok je na siguran i nedvosmislen način prepoznao optuženog i u sudnici i potvrdio da je to ista osoba koju je vidio 12. juna, kao i naknadno tokom obavljanja radova na imanju jednog od policajaca (za

vrijeme boravka u „Perčinom disku“). Naime, svjedok navodi da mu je tada optuženi „naredio da ne mogu pit’ kafu sa njim pošto je on Srbin, a ja Musliman“.

344. Ostali svjedoci optužbe koji su direktni očevici inkriminisanog događaja nisu poznavali optuženog, ali su njegovo ime saznali od „ljudi koji su ga poznavali“. Pri tome, oni ne navode imena osoba od kojih su to čuli, nego tvrde da su „ljudi o tome pričali“. Imajući u vidu da se ovakvim iskazima svjedoka ne može pridati veliki značaj vijeće ih je cijeno kao potkrepljujuće dokaze u odnosu na identifikaciju optuženog od strane svjedoka „16“ i Muharema Hamidovića, te u nastavku ukazuje na bitne dijelove iskaza tih svjedoka.

345. Svjedok „8“ navodi da su na licu mjesta u Čivčijama bili prisutni i Predrag Kujundžić koji je bio „visok, krupan, nabijen, brkove ima“ i Nenad Kujundžić koji je bio „više smeđ“. Iako svjedok optuženog nije ranije poznavao po imenu, mještani su mu rekli da su to braća Kujundžić. Osim toga, optuženog je vidao naknadno u Doboju i 100% je siguran da je to ista osoba koja je kritičnog dana bila u Čivčijama. Svjedok je uvjerljiv kada je prilikom identifikacije optuženog u sudnici primjetio da je optuženi „malo očelavio“. Navedene pojedinosti ukazuju na siguran zaključak o identifikaciji optuženog koji je, zajedno sa Nenadom Kujundžićem, bio prisutan pred Domom u Čivčijama.

346. Odbrana optuženog je tokom unakrsnog ispitivanja svjedoka „8“ istom predočila njegove ranije izjave, i to izjavu koju je 15.10.1995. godine dao Službi državne bezbjednosti (SDB) Doboju i njegov iskaz koji je 13.03.1998. godine dao istražnom sudiji u Kantonalnom sudu u Zenici. Nakon što je izvršilo uvid u ove izjave vijeće je utvrdilo da izjava data SDB Doboju 15.10.1995. godine ne sadrži potrebne pouke (iz člana 86. ZKP BiH) tako da se njen sadržaj nije mogao predočavati svjedoku u skladu sa članom 273. stav 1. ZKP BiH. Međutim, ovaj iskaz je vijeće prihvatilo kao materijalni dokaz, cijeneći da je sadržaj istog relevantan za ovaj predmet. Odbrana tvrdi da je svjedok „8“ u pomenutim izjavama naveo da je optuženi na lice mjesta stigao tek naknadno, odnosno poslije Nenada Kujundžića, što, prema mišljenju odbrane, nije konzistentno sa njegovim svjedočenjem na glavnom pretresu. Svjedok je ipak potvrdio svoj iskaz sa glavnog pretresa.

347. Vijeće je izvršilo uvid u oba materijalna dokaza (izjavu datu istražnom sudiji Kantonalnog suda u Zenici kao i izjavu datu SJB Doboju) te utvrdilo da je svjedok „8“ u prethodnim izjavama naveo da je optuženi sa svojom jedinicom stigao na lice mjesta odmah po okupljanju muškaraca pred Domom. Prema tome, osim što je prihvatilo objašnjenje svjedoka koje je dao na glavnom pretresu, vijeće cijeni da u iskazima ovog svjedoka i ne postoje nesaglasnosti. Naprotiv, svjedok je konzistentan u svim svojim izjavama da je na licu mjesta od momenta okupljanja muškaraca pred Domom bio prisutan i optuženi sa svojom jedinicom.

348. Svjedok Ibro Spahić navodi da je nakon okupljanja muškaraca pred Domom stigao „Kujundžić koji je imao brkove“ i da je rekao vozaču autobusa (u međuvremenu su stigli autobusi kojima su muškarci odvedeni u logor) da vozi prema hangarima, na što mu se vozač, kako svjedok Spahić tvrdi, obratio „molim Vas Kujundžiću, koji hangar?“. Ovaj svjedok navodi da je tu osobu vidao i ispred „Perčine radnje, u fotelji“ a po povratku kući ju je i upoznao kao Predraga Kujundžića. Tada je upoznao i „njegovog prijatelja Goluba“. Svjedok Spahić tvrdi da je osoba koju je vidio ispred Perčinog diska ista ona osoba koja je bila prisutna 12. juna u Čivčijama i koju je naknadno upoznao kao Predraga Kujundžića.

349. Svjedok „20“ navodi „Kad smo se postrojili svi, onda su došli autobusi. Došao je Kujundžić Predrag i vojska ta sa njim“. On za optuženog navodi da je bio u maskirnoj

uniformi, krupan i razvijen, da je imao brkove i da je nosio šešir na glavi. Od ostalih mještana je čuo da su Nenad i Predrag Kujundžić braća.

350. Optuženog je prije rata dobro poznao svjedok „6“, kao i njegova majka. Međutim, ovaj svjedok o inkriminiranim radnjama ima samo posredna saznanja. On je tokom boravka u logoru „Perčin disko“ od ostalih mještana Čivčija, kao i naknadno od svoje majke, saznao da su 12. juna u Čivčijama bili braća Predrag i Nenad Kujundžić, „neki Trifković“ i „još neki ljudi“. Svjedok dalje navodi da mu je majka ispričala da su njegovu kuću dolazili zapaliti „Dujini sinovi“, odnosno „milicionar i onaj stariji krupniji Predo“. Kada imamo u vidu da je majka svjedoka „6“ dobro poznavala porodicu Kujundžić, da je Nenad Kujundžić bio aktivni policajac, kao i izgled optuženog u kritično vrijeme, jasno da je ovaj opis braće Kujundžić u potpunosti vjerodostojan i uvjerljiv.

351. Iskaze direktnih žrtava su potkrijepili iskazi svjedoka „6“, „4“, „22“, Senade Ahmić, Vahide Šehić, Fatime Hamidović i Rukije Mujanović koji su o zlostavljanjima pred Domom čuli od lica koja su bila prisutna na licu mjesta.

352. Pored iskaza svjedoka, vijeće je imalo u vidu i podatke konstatovane u Službenoj zabilježci Sektora Službe javne bezbjednosti Banja Luka od 28.09.1992. godine¹³¹ koji govore o tome da je optuženi sa svojom grupom učestvovao u „čišćenju“ sela Bukovačke Čivčije.

353. Potrebno je imati u vidu da svi navedeni svjedoci opisuju iste okolnosti a njihova svjedočenja su uvjerljivija time što među njima postoje određene manje nesaglasnosti. Ipak, svi ti iskazi su saglasni i međusobno konzistentni u odlučujućem dijelu koji se odnosi na konkretne radnje prisutnih lica, zlostavljanje okupljenih muškaraca, njihovo odvođenje u logor „Perčin disko“, kao i u pogledu identifikacije optuženog. Neophodno je imati u vidu da su ovi svjedoci preživjeli veoma stresne i traumatične događaje, tako da je sasvim razumljivo da nisu mogli zapamtiti sve detalje i zapamtiti ih na isti način.

354. Svjedoci odbrane Živko Kuzmanović, Đorđo Kujundžić, Ratko Trifunović i Slobodan Jaćimović su svjedočili da je opisane krivičnopravne radnje pred Domom 12. juna 1992. godine u Čivčijama počinio Nenad Kujundžić sa svojom jedinicom i specijalnom jedinicom iz Banja Luke (koji su nosili maskirne uniforme i šešire). Međutim, nakon što je detaljno analiziralo iskaze ovih svjedoka, vijeće je zaključilo da isti sadrže niz nelogičnosti i kontradiktornosti tako da nisu doveli u pitanje iskaze svjedoka optužbe.

355. Naime, svjedok Ratko Trifunović navodi da je kritične prilike u centru sela u Čivčijama vidio postrojene muškarce u dvije vrste, da su oko njih bili raspoređeni vojnici u zelenim maskirnim uniformama, te da je ispred njih stajao Nenad Kujundžić. Svjedok Trifunović tvrdi da se na tom mjestu zadržao samo pet minuta i da je uspio vidjeti samo da su muškarci počeli ulaziti u autobuse, ali da nije vidio optuženog kao ni pripadnike njegove jedinice. On također tvrdi da nije vidio da je bilo ko „nekoga dirao tu“, da su muškarci stajali pognutih glava te da nije primjetio tragove premlaćivanja. Vijeće primjećuje da je u najmanju ruku čudno i nelogično da je Ratko Trifunović pozvan kao svjedok u ovom predmetu, imajući u vidu njegovu tvrdnju da se u Čivčijama zadržao samo pet minuta. Osim toga, neprihvatljivi su navodi ovog svjedoka da niko nije „nekoga dirao tu“, kada se imaju u vidu mnogobrojna svjedočenja direktnih žrtava koje su uvjerljivo i dosljedno opisale na koji način su ih prisutni vojnici zlostavljali kritičnog dana.

¹³¹ Službena zabilježka Sektora Službe javne bezbjednosti Banja Luka od 28.09.1992. godine (dokaz T 41)

356. Svjedok Živko Kuzmanović je kritične prilike dovezao autobus za prevoz muškaraca u logor, te tvrdi da nije vidio optuženog na licu mjesta, ali je vidio Nenada Kujundžića i Ratka Trifunovića. Međutim, kako svjedok i sam navodi, on se na licu mjesta zadržao “najviše 20 minuta”, nije izlazio iz autobusa a stakla na autobusu su bila zamagljena od kiše. Prema tome, ovim iskazom nije dovedeno u pitanje prisustvo optuženog na licu mjesta, imajući u vidu da svjedok u opisanim okolnostima nije ni mogao vidjeti šta se tačno dešava pred Domom i ko je prisutan na licu mjesta.

357. Odbrana je u spis uložila i izjavu Nermina Ahmića iz istrage¹³², ističući da je Nermin Ahmić direktna žrtva krivičnih radnji pred Domom 12. juna, ali da on ne spominje optuženog kao počinioca istih. Međutim, kad se izvrši uvid u ovu izjavu svjedoka Ahmića, može se primjetiti da se iz iste ne vidi da li je Nermin Ahmić uopće poznavao optuženog, te shodno tome ne može ni dati pouzdanu informaciju o prisustvu optuženog u Čivčijama u relevantno vrijeme.

358. Pored navedenog, svjedoci odbrane Dragoljub Milutinović i Ratko Trifunović su svjedočili da je optuženi u kritično vrijeme bio na bolovanju. U tom pravcu odbrana je saslušala vještaka Ljubomira Curkića koji je dao mišljenje da je optuženi, nakon izlaska iz bolnice 25. maja 1992. godine bio nesposoban da poduzima ikakve veće fizičke napore narednih 10-15 dana. Ako se analizira medicinska dokumentacija iz bolnice “Sv. Apostol Luka” iz Doboja, kao i mišljenje koje je iznio vještak Curkić može se zaključiti da je, u najgorem slučaju, optuženi bio u nemogućnosti da poduzima veće fizičke napore do 10. juna. Prema tome, a imajući u vidu i podatke konstatovane u ranije pomenutoj Službenoj zabilježci Sektora Službe javne bezbjednosti Banja Luka od 28.09.1992. godine¹³³, vijeće cijeni da je optuženi bio u prilici i stanju da prisustvuje inkriminisanim radnjama u Bukovačkim Čivčijama 12. juna 1992. godine.

359. Vijeće zaključuje da su prethodno opisani uslovi kao i fizičko zlostavljanje muškaraca bošnjačke nacionalnosti izazvali veliku patnju i ozbiljne fizičke ili psihičke povrede tih lica, te cijeni da ovi uslovi, kada se posmatraju u cjelini i kontekstu, imaju sličnu težinu kao i djela nabrojana u članu 172. stav 1. KZ BiH. Vijeće cijeni da su opisani uslovi namjerno stvoreni i usmjereni na nanošenje velike patnje i ozbiljnih psihičkih ili fizičkih povreda muškarcima bošnjačke nacionalnosti, do čega je u konačnici i došlo.

360. Pored navedenog, optuženi se u ovoj tački optužnice u jednom dijelu tereti za drugo **teško oduzimanje slobode suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava.**

361. U članu 172. stav 1. tačka e) KZ BiH propisani su elementi ovog krivičnog djela, i to:

- zatvaranje ili drugo teško oduzimanje fizičke slobode
- suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava
- sa direktnim ili eventualnim umišljajem.

362. U praksi MKSJ, u predmetu *Krncjelac*, pretresno vijeće je zaključilo da se „lišavanje slobode nekog pojedinca smatra proizvoljnim, a prema tome i protivpravnim, ako ne postoji pravna osnova kojom bi se opravdalo prvobitno lišavanje slobode.”¹³⁴ Dokaz da lica lišena slobode nisu obaviještena o razlozima lišavanja slobode ili da opravdanost takvog lišenja

¹³² U dijelu presude 3.3.2. (Procesne odluke) detaljno su navedeni razlozi za prihvatanje ovog dokaza

¹³³ Službena zabilježka Sektora Službe javne bezbjednosti Banja Luka od 28.09.1992. godine (dokaz T 41)

¹³⁴ Vidjeti predmet *Krncjelac*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 114.

slobode nije bila predmet razmatranja u sudskom ili administrativnom postupku, može značiti da nisu postojali zakonski osnovi za lišenje slobode.

363. Iz izvedenih dokaza vijeće je van razumne sumnje utvrdilo da su muškarci iz Bukovačkih Čivčija lišeni slobode bez zakonskog utemeljenja. Lišenje slobode je nastupilo u momentu kada su muškarci okupljeni pred Domom u Čivčijama jer od tog momenta, pa sve do njihovog transporta u „Perčin disko“ i zatočenja u tom objektu, nisu imali slobode kretanja, nalazili su se pod nadzorom naoružanih vojnika, bez ikakve mogućnosti da se slobodno kreću. Osim toga, oni nisu imali izbora ni da li će se pojaviti ispred Doma, niti su imali načina i mogućnosti da napuste kritično mjesto. Pri tome, vijeće je imalo u vidu da nije postojalo formalno naređenje usmjereno prema ovim muškarcima. Međutim, vijeće je u tom pravcu analiziralo sveukupne okolnosti i situaciju koja je vladala kritičnog dana u Čivčijama. Naime, mještani su bili već ranije razoružani, bili su uplašeni, u strahu i neizvjesnosti za svoj život. Nadalje, svima im je bilo poznato postojanje napada i stradanje nesrpskog stanovništva u okolnim selima. U takvim okolnostima, u selo su ušli srpski vojnici koji su srušili seosku džamiju, zapalili nekoliko kuća u selu, nakon čega je Nenad Kujundžić naredio Ekremu Ahmiću, predsjedniku Mjesne zajednice (MZ) da okupi muškarce na pomenutoj lokaciji. Nesporno je da ti muškarci nisu imali nikakvog izbora niti načina da se suprostave naredbi koju im je prenio Ekrem Ahmić. Nadalje, vojnici pod čijim su nadzorom oni bili, pri tome su se ponašali na način koji je sasvim izvjesno izazvao strah i uznemirenost kod prisutnih civila bošnjačke nacionalnosti.

364. O samom odvođenju u logor “Perčin disko” i ulozi optuženog u tome svjedoci su naveli sljedeće.

365. Svjedok “20” navodi da je zlostavljanje pred Domom trajalo dva-tri sata. Nakon toga su stigli autobusi i muškarcima bošnjačke nacionalnosti je naređeno da ruku dignutih na glave uđu u te autobuse. Svjedok “16” tvrdi da nije vidio dolazak autobusa (jer je u tim trenucima bio u prodavnici u koju su ga zatvorili srpski vojnici) ali je po izlasku iz prodavnice vidio tri ili četiri autobusa u koje su već ulazili okupljeni muškarci. Svjedok “8” tvrdi da se ne može sjetiti da li je optuženi lično naredio muškarcima da uđu u autobuse ali se sjeća da im jeste naređeno da uđu u autobuse. Osim toga, ovaj svjedok navodi da se odmah vidjelo da Nenad i Predrag Kujundžić “vode tu grupu od 15-ak vojnika”. Svjedok Ibro Spahić navodi da je nakon okupljanja muškaraca pred Domom stigao “Kujundžić koji je imao brkove” i rekao vozaču autobusa da vozi prema hangarima, na što mu se vozač, kako svjedok Spahić tvrdi, obratio “molim Vas Kujundžiću, koji hangar?”. Ovaj svjedok tvrdi da je okupljenim muškarcima naređeno da uđu u autobuse, a sam optuženi je, prema navodima ovog svjedoka, rekao da “sa desne strane od strane Johovca može ući 40-50 muškaraca” u autobuse. Svjedok Edin Memić koji je također bio prisutan pred Domom navodi da ih je “srpska vojska” utjerala u autobuse te da nije smio ni gledati u vojnike. Svjedok Emsud Herceg navodi da su nakon višesatnog zlostavljanja pred Domom stigla tri autobusa u koje su na “malo grublji način” utjerani muškarci bošnjačke nacionalnosti (“...glave dolje, nema gledanja...”¹³⁵). U svakom od tih autobusa bili su prisutni i jedan ili dva vojnika, kako svjedok Herceg tvrdi.

366. Iz cjelokupnih opisanih okolnosti, prema mišljenju vijeća, može se bez sumnje zaključiti da se radilo o teškom oduzimanju slobode.

367. Suprotnost ove radnje osnovnim pravilima međunarodnog prava proističe iz same činjenice da su ova lica bila civili. Pored toga, njima ni u jednom trenutku nije dato

¹³⁵ Svjedočenje Emsuda Hercega na suđenju održanom dana 27.06.2008. godine

obrazloženje zašto su postrojeni pred Domom, niti su im vojnici pružili ikakve dokaze o potrebi lišenja slobode. Svjedoci su saglasni u svojim iskazima da nikada nisu obaviješteni zašto su na kritičnom mjestu lišeni slobode i odvedeni u „Perčin disk“, kao i da nikada nisu dobili pisani dokument koji bi bio osnova za takvo ponašanje vojnika (rješenje ili sl.). Prema tome, njihovo odvođenje iz sela i dalje zatočenje u „Perčinom disku“ je bilo proizvoljno i suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava.

368. I svjedok odbrane Veljko Šolaja je tokom svjedočenja izjavio da bi se moglo reći da se u slučaju zatočenika „Perčinog diska“ radilo o nezakonitom lišenju slobode. Također, svjedok odbrane Ratko Trifunović navodi da su ljudi pred Domom u Čivčijama bili civili, te navodi „oni su odvedeni u Doboju, normalno je da je to lišavanje slobode“.

369. Osim toga, vijeće je prethodno utvrdilo da je optuženi bio komandant jedinice koja je učestvovala u teškom oduzimanju slobode muškarcima u Čivčijama, tako da mu je zasigurno bilo poznato da, ukoliko lišava slobode određeno lice, takvo lišenje slobode mora biti na zakonu zasnovano i propisano, te ni u kojem slučaju ne uključuje proizvoljnost u postupanju, a naročito ne uključuje bezobzirnost i maltretiranje.

370. Odbrana je u spis uložila brojne krivične prijave koje su podnesene protiv nekih od zatvorenika u „Perčinom disku“. Međutim, iz tih prijava proističe da su podnesene mjesec dana nakon pritvaranja. Odbrana je, pored ostalog, u spis uložila dokaz O 41¹³⁶ u kojem je naznačeno da je svjedok Edin Memić u Centralnom zatvoru Doboju boravio u periodu od 30.06.1992. godine do 21.10.1992. godine. Kada se ima u vidu svjedočenje ovog svjedoka, kao i ostalih lica koji su potkrijepili njegovo svjedočenje, slijedi da je Edin Memić iz „Perčinog diska“ u Centralni zatvor u Doboju prebačen tek nakon 12. jula (nakon živog štita). Nadalje, podaci u navedenom dokazu odbrane su nekonzistentni i nesaglasni sa podacima u dokazu odbrane O 77¹³⁷ u kojem je navedeno da je svjedok Edin Memić ispitivan 19.07.1992. godine u „prostorijama na Usori“. Prema tome, jasno da nije u isto vrijeme mogao biti u „prostorijama na Usori“ i u Centralnom zatvoru u Doboju.

371. Optuženi se tereti i za mučenje zatočenika u samom logoru „Perčin disk“.

372. Vijeće je utvrdilo da je nakon višesatnog zlostavljanja (kako je prethodno opisano) prisutnim civilima naredeno da uđu u autobuse kojima su, u pratnji naoružanih vojnika, prevezeni i zatvoreni u „Perčin disk“. Kada su dovezeni do „Perčinog diska“ muškarci su podvrgnuti fizičkom zlostavljanju tokom izlaska iz autobusa (svjedoci opisuju da su vojnici koji su ih dovezli formirali „špalir“ kroz koji su svi morali proći dok su ih vojnici tukli). Iz izvedenih dokaza dalje proističe da su uslovi u „Perčinom disku“ bili jako loši, zatvorene osobe su ležale na podnim pločicama, bez kreveta i bilo kakvih pokrivača, bez osnovnih higijenskih uslova, sa nedovoljno hrane. Tužilaštvo je u spis uvelo u dokaze T 129¹³⁸ i T 124¹³⁹ koji govore o postojanju logora „Perčin disk“, kao i o uslovima u ovom logoru. Osim toga, u logoru su se dešavala i zlostavljanja zatvorenih civila, što je boravak zatočenih osoba činilo još nepodnošljivijim. Ove činjenice nije osporavala ni odbrana optuženog, tako da vijeće cijeni da su uslovi u „Perčinom disku“, bili upravo onakvi kako su ih opisali svjedoci optužbe koji su u kritično vrijeme boravili u pomenutom logoru.

¹³⁶ Informacije iz Okružnog zatvora u Doboju, broj 02-713-1487/08 od 12.08.2008.godine

¹³⁷ Krivična prijava, CSB Doboju, broj 13-5/02-230-130/92 od 21.07.1992.godine

¹³⁸ Informacija o problemima i ishrane zatvorenih lica i održavanju higijene, broj 02-404-34/92 od 12.07.1992.godine

¹³⁹ Dopis Stanici javne bezbjednosti Doboju, str. pov. 14-1 od 18.07.1992. godine

373. Međutim, Tužilaštvo nije dokazalo da je optuženom bilo poznato kakvim uslovima će zatočenici biti podvrgnuti u tom logoru, niti je dokazalo da je optuženi imao bilo kakvu odgovornost za uslove i organizaciju u logoru "Perčin disko". Stoga, vijeće nije moglo van razumne sumnje zaključiti koliki je i da li uopće postoji doprinos optuženog za uslove boravka zatočenika u logoru "Perčin disko". Imajući u vidu navedeno, odgovornost optuženog se prema mišljenju vijeća ograničava na radnje teškog oduzimanja slobode i nečovječnog postupanja prema muškarcima bošnjačke nacionalnosti pred Domom u Čivčijama, te se završava u momentu kada su muškarci dovedeni u "Perčin disko". Stoga je vijeće u izreci presude izostavilo ovaj dio činjeničnog opisa tačke 2. optužnice.

374. Shodno svemu navedenom, vijeće je zaključilo da je optuženi, u grupi sa više srpskih vojnika, djelujući na odlučujući način doprinio izvršenju opisanih radnji, tako što je učestvovao u fizičkom zlostavljanju okupljenih civila Bošnjaka i teškom oduzimanju njihove fizičke slobode koje je suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava. Vijeće je zaključilo da su inkriminisane radnje obuhvaćene direktnim umišljajem optuženog. Ovaj zaključak vijeće temelji na činjenici da je optuženi znao da se u konkretnom slučaju radi o civilima, pripadnicima bošnjačke nacionalnosti, koji su bili razoružani i koji su se po naredbi pripadnika srpske vojske okupili na kritičnom mjestu na kojem su bili izloženi fizičkom i psihičkom zlostavljanju od strane prisutnih vojnika, kao i njega samog. Iako je Tužilaštvo u ovoj tački optužnice radnje optuženog okvalifikovalo kao mučenje, vijeće je iz izvedenih dokaza zaključilo da je optuženi djelovao kao saizvršilac u izvršenju krivičnog djela iz člana iz člana 172. stav 1. tačke e) i k) KZ BiH, dok elementi mučenja nisu ostvareni.

6.3. Tačka 3. Optužnice

375. Optuženi se ovom tačkom optužnice tereti po komandnoj odgovornosti za ubistvo i druga nečovječna djela u odnosu na 50 zatočenika bošnjačke i hrvatske nacionalnosti koji su 12. jula 1992. godine iz logora "Perčin disko" izvedeni u živi štit.

376. Vijeće nalazi da je Tužilaštvo u potpunosti dokazalo činjenice navedene u ovoj tački optužnice, te samim time i komandnu odgovornost optuženog za ubistvo najmanje 17 civila i nečovječno postupanje prema ostalim preživjelim zatvorenicima koji su u grupi od 50 civila izvedeni u živi štit.

377. Prije svega, vijeće cijeni dokazanim van svake sumnje da je 12. jula 1992. godine stradalo 17 civila, poimenično navedenih u tački 3. optužnice. Ovu činjenicu nije osporavala ni odbrana optuženog, a potvrđena je kroz svjedočenja brojnih svjedoka, kao i iskaz vještaka dr. Zdenke Cihlarža i uloženu objektivnu dokumentaciju¹⁴⁰.

378. Elementi radnje ubistva su:

- lišavanje života
- direktna namjera da se liši života; da je počinitelj bio svjestan svoga čina i želio je da se čin izvrši.

¹⁴⁰ Izvještaji o sudsko medicinskoj ekspertizi, Službene zabilješke povodom ekshumacije, Zapisnici o utvrđivanju identiteta (dokazi Tužilaštva T 48 do T 99)

379. Vještak dr. Zdenko Cihlarž je na glavnom pretresu iznio okolnosti vezano za obavljanje ekshumacije na lokalitetu Makljenovac u periodu od 03.11.1998. godine do 14.11.1998. godine, kao i okolnosti sačinjavanja izvještaja o sudsko medicinskoj ekspertizi za pronađena tijela. Vještak je naveo da su svi nađeni posmrtni ostaci obrađeni na tipičan sudsko – medicinski, odnosno antropološko – odontološki način. U pogledu određivanja uzroka smrti, vještak Cihlarž je u slučaju Ešrefa Ahmića, Hasana Ahmića, Zijada Ahmića, Hasiba Kadića, Ante Kalema, Halida Mujanovića, Arifa Omerčića, Bećira Šehića, Muhameda Zečevića naveo da je utvrđeno da se radi o strijelnim ozljedama, odnosno eksplozivnom ozljeđivanju.

380. U slučaju obrade posmrtnih ostataka Ramiza Hamidovića, Mehe Mujanovića, Mehmeda Omerčića, Hasiba Omerčića i Muhameda Husanovića vještak je naveo da se uzrok smrti nije mogao sa sigurnošću odrediti. Naime, vještak je, na pitanje tužiteljice da li je bilo moguće da se eventualno izjasni o primarnom uzroku smrti prema posmrtnim ostacima onako kako su nađeni, objasnio da to nije bilo moguće jer se kod ovakvih vještačenja ona ne vrše na kompletnom tijelu. Vještak je pojasnio da se vještačenja rade samo na osnovu koštanih ostataka, a da nedostaju sva meka tkiva, te je objasnio da se doktori o uzroku smrti izjašnjavaju ukoliko na skeletnom materijalu postoje neke ozljede, ali i ako tih ozljeda (na skeletu) nema, to ne znači da i u tim slučajevima nije došlo do ozljeđivanja vitalnih organa ili drugih dijelova tijela koje povrede mogu biti uzrok smrti. Također, vještak je naveo da se na osnovu onoga što je nađeno pri pregledu posmrtnih ostataka u konkretnom slučaju moglo vidjeti da su osobe bile bez gornjih dijelova odjeće, te da su tako i sahranjene.

381. Vijeće prihvata u potpunosti ovaj iskaz vještaka dr. Zdenke Cihlarža, koji je potkrijepljen materijalnom dokumentacijom (dokazi T 48 do T 99), te ukazuje da odbrana isti nije osporavala.

382. Posmrtni ostaci Senada Ahmića, Safeta Hamidovića i Mehmedalije Kadića nisu do danas pronađeni¹⁴¹.

383. Vijeće ovdje ukazuje na praksu MKSJ, prema kojoj za dokazivanje smrti žrtve nije potrebno da je tijelo pronađeno. U predmetu MKSJ *Tadić* zaključeno je: “Budući da se ne radi o normalnim vremenima, ne bi bilo u redu da primjenjujemo pravila nekih nacionalnih sistema prema kojima je potrebno pokazati tijelo da bi se dokazala smrt”¹⁴². U presudi Pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Krcnjelac* zaključeno je: „Činjenica smrti žrtve može se izvesti posrednim zaključivanjem na osnovu ukupnih dokaza koji su predloženi (...) vijeću. Dovoljno je utvrditi da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz raspoloživih dokaza taj da je smrt žrtve nastupila kao posljedica djela ili propusta optuženog ili jedne ili više osoba za koje je optuženi krivično odgovoran.”¹⁴³ Faktori koji potkrepljuju takav zaključak uključuju: dokaz incidenata maltretiranja određenog pojedinca, obrazac i dosljednost maltretiranja i nestanka drugih pojedinaca pod sličnim okolnostima, opću atmosferu bezakonja na mjestu na kojem su te radnje počinjene, dužinu vremena proteklog od nestanka osobe, te činjenicu da između te osobe i osoba za koje bi se očekivalo da će im se ona javiti (npr. članova porodice) nije bilo nikakvog kontakta¹⁴⁴.

¹⁴¹ Izvod iz knjige nestalih MKCK za Senada Ahmića (dokaz T 84), Izvod iz knjige nestalih MKCK za Safeta Hamidovića (dokaz T 86)

¹⁴² Predmet MKSJ *Tadić*, presuda Pretresnog vijeća, paragraf 240.

¹⁴³ Vidjeti i predmet *Kvočka*, presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragraf 260. i predmet *Mrkšić i dr.*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 486.

¹⁴⁴ Predmet MKSJ *Krcnjelac*, presuda Pretresnog vijeća, paragraf 327.

384. Iz izvedenih dokaza, posebno iskaza svjedoka koji su bili direktne žrtve u živom štitu, vijeće zaključuje da su Senad Ahmić, Safet Hamidović i Mehmedalija Kadić također nastradali na isti način kao i ostalih 14 lica, 12. jula 1992. godine na Makljenovcu. Njihova tijela nisu pronađena ali oni su van svake sumnje bili u grupi 50 muškaraca koji su, u pratnji naoružanih vojnika, odvedeni u živi štit na borbene linije na Makljenovcu i nakon toga više nikad nisu viđeni.

385. S tim u vezi, svjedok Edin Memić navodi da je vidio kada je Senad Ahmić tokom kretanja u živom štitu pogoden u prsa. Svjedok Muharem Hamidović navodi da je oko 17. jula 1992. godine, zajedno sa još jednim zatočenikom iz Dragalovaca, izveden na identifikaciju nastradalih lica u živom štitu. On, pored ostalog, navodi da je najveći broj ubijenih bio pored velikog potpornog zida, da je jedan dio tijela bio na asfaltu, da je tijelo Senada Ahmića bilo na stepenicama (tijelo nije nađeno tokom ekshumacije) a da tijelo Safeta Hamidovića nikad nije pronađeno. Međutim, o stradanju Safeta Hamidovića svjedočio je svjedok "16" koji je vidio kada je Safeta Hamidovića, u povratku ka "Perčinom disku", ubio jedan od srpskih vojnika.

386. Shodno činjenici da su pomenuta lica posljednji puta viđeni 12. jula 1992. godine u živom štitu i još uvijek se smatraju nestalima, imajući u vidu navedena svjedočenja, vijeće zaključuje da su oni ubijeni 12. jula 1992. godine. S obzirom na date okolnosti (ranije navedene), posebno imajući u vidu da je svih 17 muškaraca bilo u okviru živog štita, da su bili izloženi borbenim dejstvima na prvoj liniji između jedinica Vojske RS i Armije BiH, da su svi zajedno odvedeni u pratnji naoružanih vojnika prema Makljenovcu, da su tijela njih 14 nađeni na pomenutom lokalitetu, može se posredno zaključiti da je svih 17 muškaraca umrlo 12. jula 1992. godine na lokalitetu Makljenovac, usljed povreda nanesenih iz vatrenog oružja, kao i usljed povreda nastalih eksplozijom. Prethodno navedene činjenice, kao i materijalni dokazi, dovoljni su da se van razumne sumnje utvrdi da je smrt svih 17 lica rezultat njihovog korištenja u živom štitu od strane pripadnika jedinica „Predini vukovi“ i „Crvene beretke“.

387. Vijeće je utvrdilo da se događaj od 12. jula 1992. godine desio upravo na način kako su to svjedoci opisali kroz svoja svjedočenja. Neki od tih svjedoka su direktne žrtve dok su neki od njih posmatrali odvođenje 50 zatvorenika iz „Perčinog diska“ u živi štit.

388. Sva saslušana lica su svjedočila da su pripadnici srpske vojske 12. jula iz logora "Perčin disko" izveli 50 zatočenika bošnjačke i hrvatske nacionalnosti, da su im naredili da se skinu goli do pojasa, da stave ruke na potiljak, sagnu glavu, da bi ih odveli direktno na prvu borbenu liniju između jedinica Vojske RS i Armije BiH. Za primjer ostalima ubijen je Ante Kalem, a u toku kretanja u živom štitu stradali su: Ramiz Hamidović, Safet Hamidović, Arif Omerčić, Mehmed Omerčić, Hasib Omerčić, Zijad Ahmić, Hasan Ahmić, Bećir Šehić, Ešef Ahmić, Senad Ahmić, Mehmedalija Kadić, Hasib Kadić, Muhamed Zečević, Meho Mujanović, Halid Mujanović i Muhamed Husanović. Tijela Senada Ahmića, Safeta Hamidovića i Mehmedalije Kadića do danas nisu pronađena, dok su tijela ostalih navedenih lica ekshumirana u mjestu Makljenovac 1998. godine.

389. Vijeće će se u nastavku baviti učešćem pripadnika jedinice "Predini vukovi" u izdvajanju i odvođenju 50 zatočenika iz "Perčinog diska".

390. Iz iskaza svjedoka "16", "32", Edina Memića i Emsuda Hercega se može sa sigurnošću zaključiti da su u izvođenju civila iz Perčinog diska kao i u njihovom odvođenju u živi štit učestvovali pripadnici "Predinih vukova" i "Crvenih beretki".

391. Svjedok Edin Memić navodi da su 12. jula u logor "Perčin disko" ušli vojnici koji su izveli zatočenike u živi štit prilikom čega su rekli da je tako Golub naredio. U tom momentu svjedok nije vidio kako su izgledali ti vojnici (jer je pokušavao da se sakrije) ali je u kretanju u živom štitu primjetio da je to ista vojska koja je bila u Čivčijama kada su muškarci odvedeni iz sela (dogadaj iz tačke 2. optužnice). Svjedok navodi da je prepoznao po liku neke vojnike ali im nije znao imena, te da ih je posebno zapamtio po maskirnim šeširima i maramama oko vrata. Vijeće podsjeća da je svjedokinja "4" navela da su vojnici koju su silovali nju i svjedokinju "2" nosili šešire i crne marame na ramenima.

392. Svjedok "16" navodi da su u "Perčin disko" kritičnog dana ušla dva-tri vojnika u šarenim maskirnim uniformama i naredili da 50 zatočenika izade vani. Svjedok se sjeća da su dvojica vojnika bila iz jedinice "Predini vukovi", a među vojnicima koji su zatvorenike vodili u živi štit bilo je i vojnika sa crvenim beretkama. Svjedok dalje navodi da je na borbenoj liniji bilo "svakakve vojske", te navodi da su se u jednom momentu vojske pomiješale tako da su jedinice vojske RS nosile "obmotano neku traku sa nekom bojom, da se mogu raspoznavati". Svjedok tvrdi da tokom tih dešavanja nije vidio optuženog ali da jeste vidio njegove vojnike, te navodi da je jedan od vojnika zatočenicima rekao da je Golub naredio da se zatočenici vrate odakle su pokupljeni. Također, ovaj svjedok navodi da se poslije među zatočenicima pričalo da je Golub "Predin zamjenik".

393. Svjedok "8" navodi da je prilikom povlačenja zatočenika iz živog štita jedan od vojnika želio da pobije preživjele zatočenike, ali ga je spriječio vojnik koji je rekao "ne ubijaj ih, Golub je naredio da ih vratite dole". Ovaj svjedok je također naveo da su vojnici koji su zatočenike izveli nosili šarene sivo maslinaste uniforme, da su bili "domaći" i da su pričali ijekavicom.

394. Svjedok Emsud Herceg svjedoči da su zatočenike iz „Perčinog diska“ 12. jula izveli pripadnici „Predinih vukova“ i „neki momak isto neke Crvene beretke su tu bili pomiješani“, a iste te jedinice su bile prisutne tokom dešavanja u živom štitu. Svjedok razlikuje ove dvije jedinice po uniformama, jer su, kako on navodi, „Predini vukovi“ imali malo tamnije šarene uniforme i šešire, dok su pripadnici „Crvenih beretki“ imali malo svjetlije („blijede“) šarene uniforme i crvene beretke na glavama. Nadalje, svjedok tvrdi da je taj dan čuo da se pričalo da se pita Goluba, „nekog zamjenika Vukova“.

395. Svjedoci "32" i Ibro Spahić nisu bili u živom štitu ali su naknadno čuli od ostalih zatočenika da je u odvođenju zatočenika iz "Perčinog diska" učestvovala i jedinica "Predini vukovi".

396. Ni svjedok Kazimir Barukčić nije bio u živom štitu, ali je decidan da su zatočenike iz "Perčinog diska" izveli pripadnici "Crvenih beretki", što je on zaključio, između ostalog, po njihovom naglasku (koji je bio naglasak ljudi iz R Srbije), po maskirnim zelenim uniformama i crvenim beretkama. Svjedok Kazimir Barukčić poznaje optuženog, navodi da ga je vidao dok je bio pripadnik policije, a istog je prepoznao i u sudnici tokom svjedočenja. Za njega zna da je imao jedinicu u okviru policije koja se neformalno zvala "Predini vukovi" i da je bila interventna, odnosno specijalna jedinica u sastavu policije. Svjedok Kazimir Barukčić je potvrdio da je Golub Maksimović bio pripadnik jedinice "Predini vukovi".

397. Svjedoci su, kako se vidi, spominjali prisustvo i “Predinih vukova” i “Crvenih beretki”. Također, spominjali su prisustvo Goluba na kritičnom mjestu, što, kada uzmemo u obzir i materijalne dokaze (dokaze T 40, T 132 i T 133), iskaze svjedoka odbrane u kojima se Golub Maksimović spominje kao pripadnik ove jedinice, kao i iskaze svjedoka “2”, “4” i Žarka Gavrića također potvrđuje učešće “Predinih vukova” u opisanom događaju. Dodatno, iz svjedočenja Zorana Devića, kao i djelimično iz iskaza svjedokinja “2” i “4”, proističe da je Golub bio na istaknutoj poziciji unutar jedinice “Predini vukovi”.

398. Vijeće je nadalje imalo u vidu i dokaz optužbe T 137¹⁴⁵ u kojem Milan Stanković navodi da je jedinicu “Predini vukovi” poslao u borbe 12. jula kao posljednju rezervu, te da je ta jedinica jedna od najzaslužnijih za zaustavljanje ofanzive Armije BiH tog dana.

399. Svjedok Žarko Gavrić je također potvrdio da je jedan dio njegove jedinice bio na ratištu 12. jula, da je bilo pomiješanih svih jedinica, te da su neki od zatvorenika poginuli.

400. Iz pobrojanih dokaza proističe da su upravo pripadnici jedinice kojom je komandovao optuženi, učestvovali u izvođenju 50 zatočenika iz logora “Perčin disko” 12. jula 1992. godine.

401. O postojanju namjere kod pripadnika “Predinih vukova” govore činjenice da su oni bili prisutni na licu mjesta, da su učestvovali u izvođenju lica iz logora “Perčin disko”, da su učestvovali u odvođenju zatočenika direktno na prvu borbenu liniju gdje su bili izloženi međusobnoj vatri suprostavljenih strana. Pri tome, vijeće podsjeća da su zatočenici bili nenaoružani, goli do pojasa i da im je bilo naredeno da gledaju u zemlju i drže ruke iza potiljka, bez mogućnosti da se suprostave naoružanoj vojsci koja je išla uz njih.

402. Osim za ubistvo 17 civila, u ovoj tački optužnice, optuženi se tereti i za **druga nečovječna djela iz tačke k) stav 1. člana 172. KZ BiH**, čiji elementi su već navedeni u dijelu presude 6.2. (vezano za tačku 2. optužnice).

403. Iz konkretnih okolnosti u kojima se inkriminirani događaj odigrao, kako će biti u nastavku opisano, vijeće je zaključilo da ova radnja ima istu težinu kao i ostale radnje iz člana 172. KZ BiH.

404. Svjedoci Hasan Mustafić, Edin Hadžović, Edin Memić, Emsud Herceg, te svjedoci “12” “16” i “8” bili su među 50 zatočenika koji su izvedeni u živi štit.

405. Okolnosti koje su oni opisali, činjenica da su iz logora izvedeni direktno na prvu borbenu liniju, na način kako su to opisali (goli do pojasa, sa rukama iza potiljka, pogleda usmjerenih u zemlju), da su bili izloženi unakrsnoj vatri suprostavljenih strana bez mogućnosti da se spase, sasvim jasno govore o težini psihološke, odnosno fizičke patnje koju su ova lica preživjela. Dodatno, zatočenici su tokom kretanja u živom štitu vidjeli kako oko njih stradaju drugi zatočenici, a pri tome nisu smjeli bježati jer su bili okruženi naoružanim vojnicima. Dodatno, svi oni su svjedočili ubistvu Ante Kalema koji je ubijen “za primjer” drugim zatočenicima, kako ne bi bježali.

406. Svjedok “16” detaljno opisuje kako je zatočenicima naredeno da idu ispred tenkova i transportera jedinica Vojske RS, dok su se borbe odvijale. Svjedok “8” navodi da su ga u

¹⁴⁵ Novine „Alternativa“, godina I, Doboj od 08.05.1996.godine;

živi štit natjerali iako je imao temperaturu i “nije se mogao mrdnuti”, te opisuje da je pucnjava u živom štitu bila sa svih strana, “meci, detonacije, granate udaraju”. Svjedok Edin Hadžović navodi da se čula “ogromna pucnjava” te opisuje “...i onda kad smo mi došli vidjeli smo da sve leži mrtvo...I onda je počelo da lupa praga, da lupa nema šta nije udaralo, i sve mrtvi su preko nas dvojice pali...”

407. Shodno svemu navedenom, vijeće nalazi da opisani uslovi u kojima su se našli zatočenici u živom štitu u svojoj cjelini imaju težinu kao i pojedinačna djela iz člana 172. stav 1. KZ BiH. Ovi uslovi su, prema ocjeni vijeća, namjerno stvoreni i usmjereni na nanošenje velike patnje i ozbiljnih psihičkih ili fizičkih povreda licima nesrpske nacionalnosti, što je i bio krajnji rezultat. Opisani događaj se desio u vrijeme postojanja širokog i sistematičnog napada i predstavlja jedan njegov dio. Ne samo da se ovaj događaj desio u toku i u kontekstu već opisanog širokog i sistematičnog napada, već je postojanjem tog napada omogućen, te je predstavljao jednu radnju u lancu radnji kojima je ovaj napad sproveden.

408. Odbrana nije osporavala da se događaj 12. jula 1992. godine desio. Međutim, odbrana tvrdi da niko od saslušanih svjedoka optužbe nije potvrdio da je optuženi sa svojom jedinicom bio u mjestu “Vila” kada su zatočenici izvedeni u živi štit.

409. Međutim, kada se imaju u vidu prethodno analizirani dokazi optužbe, kao iskazi svjedoka odbrane Dragoljuba Milutinovića, Ratka Trifunovića, Slobodana Jaćimovića i Željka Ristića koji su potvrdili učesće (pa tako i prisutnost) “Predinih vukova” kritičnog dana u borbama na Makljenovcu, vijeće cijeni da su navodi odbrane potpuno neutemeljeni.

6.3.1. Komandna odgovornost

410. Optuženi se, kako je prethodno navedeno, tereti po principu komandne odgovornosti koja je u KZ BiH propisana članom 180. stav 2. Član 180. KZ BiH je izveden iz Statuta MKSJ (vijeće ukazuje da je Statut MKSJ međunarodni propis koji je izrađen na osnovu ovlaštenja Ujedinjenih naroda¹⁴⁶) i identičan mu je. Ugradnjom člana 7. Statuta u KZ BiH ugrađeni su i njegovi međunarodni izvori i međunarodno sudsko tumačenje i definicije.

411. Princip komandne odgovornosti omogućava da pod određenim okolnostima komandant (odnosno, nadređeni) odgovara ukoliko je propustio da spriječi ili kazni kriminalne radnje koje je poduzeo njegov podređeni. Nadređeni je, da bi bio odgovoran, morao znati za te radnje ili je imao razloga da zna.

412. Razvoj doktrine koja pripisuje krivičnu odgovornost vojnim i civilnim vodama, ne samo kada su lično učestvovali u počinjenju djela nego i kada su propustili da spriječe ili kazne krivična djela od strane svojih podređenih, je jedno od najvećih dostignuća perioda nakon II svjetskog rata¹⁴⁷. Članom 87. stav 3. Dopunskog protokola I propisano je načelo komandne odgovornosti kako je do tada bilo shvaćeno u međunarodnom običajnom pravu¹⁴⁸.

¹⁴⁶ Izvještaj Generalnog sekretara UN u skladu sa stavom 2. Rezolucije 808 Vijeća sigurnosti podnesen Vijeću sigurnosti 03.05.1993. godine (S/25704)

¹⁴⁷ Guenaël Mettraux, „Komandna odgovornost u međunarodnom pravu: granice krivične odgovornosti vojnih komandanata i civilnih voda“, Oxford University Press, 2008.

¹⁴⁸ Presuda Suda BiH u predmetu *Rašević i Todović (X-KR-06/275)* od 28.02.2008. godine

413. Komandna odgovornost se razvila iz koncepta “odgovornog komandovanja” koji je bio uključen u konvencije o humanitarnom pravu koje datiraju od Haške konvencije o zakonima i običajima ratovanja na kopnu iz 1899. godine i člana 1. Pravilnika o pridržavanju zakona i običaja ratovanja na kopnu, koji je ujedno i Aneks Haškoj konvenciji o pridržavanju zakona i običaja ratovanja na kopnu iz 1907. godine. “Odgovorno komandovanje” je nadređenom licu dodijelilo dužnost da stvori uslove u kojima bi njegovi podređeni mogli postupati u skladu sa međunarodnim humanitarnim standardima. Vremenom je komandna odgovornost postala standard po kojem nadređeni može biti lično odgovoran za propuštanje da izvrši dužnost odgovornog komandovanja u vezi sa nekim konkretnim dužnostima. Ova odgovornost se od drugih oblika odgovornosti razlikuje po tome što smatra nadređenog krivično odgovornim za krivična djela podređenih čak i kada nadređeni nije naredio krivično djelo niti je učestvovao u njegovom izvršenju. Bez obzira na navedeno, propust nadređenog da vrši odgovorno komandovanje, tj. propust da spriječi krivično djelo i/ili da kazni izvršioce, čini ga odgovornim za izvršenje predmetnog krivičnog djela¹⁴⁹.

414. Iako se Dopunski protokol I odnosi na međunarodne sukobe, gore opisani princip komandne odgovornosti ne ograničava se na takvu vrstu sukoba. Naprotiv, kao što je Međunarodni komitet Crvenog krsta naveo: “Praksa država ustanovljava ovo pravilo kao normu međunarodnog običajnog prava koja je primjenjiva i u međunarodnim i u oružanim sukobima koji nisu međunarodnog karaktera”¹⁵⁰. Bivša SFRJ je bila potpisnica ovog protokola¹⁵¹ tako da je isti predstavljao pozitivno domaće zakonodavstvo u bivšoj SFRJ. Osim toga, međunarodno običajno pravo je dio važećih zakonskih prava u BiH a opća načela međunarodnog prava su sastavni dio pravnog poretka BiH i entiteta¹⁵².

415. Apelaciono vijeće MKSJ je u Odluci o nadležnosti u predmetu *Hadžihasanović i dr.*¹⁵³ je potvrdilo zaključak Pretresnog vijeća u tom predmetu da je komandna odgovornost dio međunarodnog običajnog prava kako u odnosu na međunarodne sukobe, tako i u odnosu na unutrašnje sukobe.

416. Također, brojni su primjeri predmeta nakon II svjetskog rata u kojima su nadređeni osuđeni za propuštanje da spriječe svoje podređene da počine ratni zločin, kao i za propuštanje da kazne počinioc¹⁵⁴. Komandna odgovornost, kao princip međunarodnog običajnog prava, može se primjeniti na bilo koju organizaciju koja ima hijerarhiju, u kojoj postoji: 1) odnos nadređeni-podređeni i 2) rizik da će podređeni prekršiti međunarodno humanitarno pravo¹⁵⁵.

417. Imajući u vidu da je odgovornost prema načelu komandne odgovornosti bila dio međunarodnog običajnog prava u vrijeme kada je krivično djelo izvršeno, optuženi podliježe toj odgovornosti.

---

¹⁴⁹ Ibid, str. 127.

¹⁵⁰ Međunarodni komitet Crvenog krsta, „Međunarodno običajno pravo“, Knjiga I, pravilo 153.

¹⁵¹ Objavljeno u Službenom listu 1978. godine

¹⁵² Ustav BiH, član III stav 3. tačka b)

¹⁵³ Vidjeti Odluku po žalbi o nadležnosti u predmetu *Hadžihasanović i dr.*, od 16.07.2008. godine, paragraf 31.

¹⁵⁴ Predmet *Vladi povjerenik Glavnog tribunala vojnih vlasti francuske okupacione zone u Njemačkoj protiv Hermana Roechling-a i dr.*, presuda po žalbi Vrhovnom sudu vojnih vlasti francuske okupacione zone u Njemačkoj, Knjiga XIV, TWC, Dodatak B, 1097, 1136. sudenje Friedrichu Flick-u i dr. presuda od 22.12.1947. godine, Zelena serija, Knjiga VI

¹⁵⁵ Presuda Suda BiH u predmetu *Rašević i Todović (X-KR-06/275)* od 28.02.2008. godine, str. 128.

418. U skladu sa članom 180. stav 2. KZ BiH, elementi komandne odgovornosti su:

- izvršenje nekog krivičnog djela iz članova koji se primjenjuju (što, pored ostalog, uključuje genocid, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine)
- postojanje odnosa nadređeni – podređeni između optuženog i izvršilaca koji su počinili krivično djelo
- nadređeni je znao ili je mogao znati da:
  - a) se podređeni sprema da učini takvo krivično djelo; ili
  - b) da je počinio takvo krivično djelo
- nadređeni je propustio da preduzme nužne i razumne mjere da:
  - a) spriječi učinjenje krivičnog djela; odnosno,
  - b) da učinitelj tog djela bude kažnjen.

419. Pretresna i Žalbena vijeća MKSJ su u više predmeta primjenila koncept komandne odgovornosti, u predmetima protiv vojnih i ne-vojnih nadređenih, te su u tim predmetima bliže definisali shvatanje komandne odgovornosti koje je postojalo u međunarodnom običajnom pravu do tada. Osim toga, kako je već navedeno, član 180. stav 2. je identičan članu 7. stav 3. Statuta MKSJ koji predstavlja međunarodni propis. S tim u vezi, vijeće ukazuje da domaći sudovi “moraju uzeti u obzir izvorne norme međunarodnog prava i njihova međunarodna sudska tumačenja”¹⁵⁶.

420. U nastavku će vijeće razmotriti da li su svi gore navedeni uslovi zadovoljeni u konkretnom slučaju.

6.3.1.1. Izvršenje krivičnog djela

421. Shodno članu 180. stav 2. KZ BiH, neophodno je utvrditi da je podređeni počinio neko krivično djelo iz članova 171. do 175. KZ BiH i članova 177. do 179. KZ BiH. U predmetu MKSJ *Naser Orić* utvrđeno je da čak nije neophodno da podređeni bude “glavni” izvršilac, odnosno da je on izvršio *actus reus* djela, nego je dovoljno da je podređeni bio pomagač ili podstrekač¹⁵⁷.

422. U ovom konkretnom slučaju vijeće je već ranije obrazložilo na koji način je došlo do zaključka da su pripadnici jedinice “Predini vukovi” počinili konkretne krivičnopravne radnje ubistvo i druga nečovječna djela iz člana 172. KZ BiH.

6.3.1.2. Postojanje odnosa nadređeni – podređeni

423. Sljedeći uslov odnosi se na postojanje odnosa hijerarhije, direktne ili indirektno, između nadređenog i podređenih koji su direktni počinioci predmetnog krivičnog djela.

---

¹⁵⁶ Gardiner „Međunarodno pravo“, str. 156.; Higgins „Problemi i postupak, međunarodno pravo i kako ga koristimo“, str. 206.

¹⁵⁷ Predmet MKSJ, *Naser Orić*, presuda od 30.06.2006. godine, paragraf 300-302.

424. Prilikom utvrđivanja odgovornosti, potrebno je obratiti pažnju na efektivno vršenje kontrole u smislu da činjenica da je neko imao *de jure* vlast sama po sebi ne mora biti dovoljna da bi mu se pripisala komandna odgovornost osim ako se to ne ogleda u efektivnoj kontroli. Potrebno je utvrditi mogućnost vršenja efektivne kontrole da bi se utvrdila komandna odgovornost nadređenog *de facto*. Efektivna kontrola podrazumijeva stvarnu mogućnost da se spriječi ili kazni počinjenje krivičnih djela. Doktrina komandne odgovornosti zasnovana je na moći nadređenog da kontroliše postupke svojih podređenih. Nadređenom se nameće dužnost da tu svoju moć koristi kako bi spriječio i kaznio zločine koje čine njegovi podređeni, a ako to ne učini sankcioniše se nametanjem krivične odgovornosti. Dok god nadređeni ima efektivnu kontrolu nad podređenima, u toj mjeri da ih može spriječiti da počine krivična djela ili kazniti ih nakon što su ih počinili, smatraće se odgovornim za počinjenje krivičnih djela ako nije iskoristio svoju mogućnost kontrole¹⁵⁸.

425. U dokazivanju stvarne kontrole polazna tačka je zvanični položaj optuženog. Postojanje nadređenog položaja, bio on *de jure* ili *de facto*, vojni ili civilni, moraće se zasnivati na procjeni stvarnih ovlasti optuženog. U situacijama kada nadređeni položaj nije izričito naveden u naredenju o imenovanju, on se može izvesti kroz analizu stvarnih zadataka koje je izvršavao dotični optuženi¹⁵⁹. S tim u vezi, faktori koji ukazuju na položaj vlasti nekog optuženog i njegovu efektivnu kontrolu mogu obuhvatati zvaničnu funkciju optuženog, njegove mogućnosti da izdaje zapovijedi, bilo *de jure* ili *de facto*, proceduru imenovanja, položaj optuženog u vojnoj ili političkoj strukturi i zadatke koje je on stvarno izvršavao¹⁶⁰. U predmetu *Blaškić* Žalbeno vijeće je konstatovalo: „Pokazatelji efektivne kontrole više su stvar dokaza nego materijalnog prava i ti pokazatelji su ograničeni na dokaze i tome da je optuženi imao moć da spriječi, kazni ili preduzme korake za pokretanje postupka protiv počinilaca kada je to primjereno¹⁶¹.

a) Ovlasti *de jure*

426. Ovlasti *de jure* proističu iz zvaničnog imenovanja na poziciju rukovodioca unutar neke hijerarhijske strukture. Dokumentacija o takvom zvaničnom položaju je dobar dokaz da je položaj dodijeljen zvanično, ali nedostatak dokumentacije nije od presudnog značaja za utvrđivanje službenog položaja ako postoje drugi dokazi da su ovlasti koje proističu iz položaja nadređenog službeno dodijeljene¹⁶².

427. Zaključak da je optuženi u ovom predmetu u inkriminisano vrijeme imao *de jure* komandnu ulogu u jedinici “Predini vukovi” vijeće temelji na izvedenim materijalnim dokazima koji su u navedeni u dijelu presude 5.3. (Uloga optuženog). Naime, radi se, između ostalog, o dokazima optužbe T 40, T 132, T 133, te dokazu odbrane O 48. Osim toga, ovaj zaključak se temelji i na iskazu svjedoka Žarka Gavrića, te djelimično na iskazima svjedoka odbrane Zorana Devića, Zorana Đekića i Đorda Kujundžića.

428. Odbrana je, kako je istaknuto u dijelu presude 5.3., izvela određene materijalne dokaze¹⁶³, iz kojih je vijeće moglo zaključiti jedino da je optuženi bio pripadnika SJB Doboju, te da je 14.11.1992. godine imenovan na mjesto ratnog direktora AMD Doboju.

¹⁵⁸ Vidjeti predmet *Čelebići*, presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragrafi 196. – 198.

¹⁵⁹ Predmet MKSJ *Kumarac*, presuda Pretresnog vijeća, paragrafi 397 – 398. , Također vidjeti predmet *Kordić i Čerkez*, presuda Pretresnog vijeća, paragrafi 419-424.

¹⁶⁰ Vidjeti predmet *Halilović*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 58.

¹⁶¹ Vidjeti predmet *Blaškić*, presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragraf 69.

¹⁶² Predmet MKSJ *Kordić i Čerkez*, presuda Pretresnog vijeća, paragraf 424.

¹⁶³ Dokazi O 32, O 46, O 48, O 55

b) Ovlasti *de facto*

429. Iako je službeno dodijeljivanje ovlasti *de jure* važan pokazatelj odnosa nadređeni – podređeni, on, kako je to već navedeno, nije i odlučujući, niti je presudan i neophodan¹⁶⁴. Dokazi *de facto* kontrole ovlasti koja je dovoljna za vršenje stvarne kontrole uključuju način na koji su se ovlasti nadređenog manifestovale i priznavale, kao što je npr. u slučaju izdavanja naredbi uz očekivanje da će te naredbe biti izvršene¹⁶⁵.

430. Vijeće je utvrdilo da je optuženi Predrag Kujundžić imao stvarnu kontrolu nad svojom jedinicom 12. jula 1992. godine prilikom korištenja zatočenika iz logora “Perčin disk” kao živi štit.

431. Za stvarnu kontrolu optuženog značajni su iskazi svjedoka odbrane koji su svjedočili o autoritetu i poštovanju koje je optuženi uživao među pripadnicima svoje jedinice i koji su istakli da su njegove naredbe uvijek poštivane¹⁶⁶. Tako svjedok Vojislav Sarić navodi da je optuženi imao kontrolu nad svojom jedinicom. Svjedok Cvijetin Sarić svjedoči da se “Predragova jedinica” povećavala, ali je “pratila” Predraga Kujundžića i u policiji. Srdan Bogdanović (bivši pripadnik “Predinih vukova”) svjedoči da je optuženi uživao autoritet među pripadnicima svoje jedinice. Svjedok Slobodan Đukić navodi da je poznavao optuženog i zna da je on bio pripadnik policije u inkriminisano vrijeme, odnosno u vrijeme borbe na Petrovdan. Ovaj svjedok navodi da nije znao u kojoj četi je optuženi bio, te pojašnjava da se u to vrijeme čete obično zvale po imenu komandira čete. Tako svjedok navodi da je optuženi bio “kao vođa grupe, ..., eto kao Predina grupa, tako je to u ta vremena”. O autoritetu koji je optuženi imao svjedoči i Dragoljub Milutinović koji navodi “...jer smo bili Predina jedinica još iz vojne policije”, kao i svjedok Želimir Borota koji navodi da je optuženi bio “neki komandir po funkciji”.

432. Vijeće podsjeća na iskaz Žarka Gavrića koji je dao u istrazi, a koji je vijeće djelimično prihvatilo, u kojem ovaj svjedok, između ostalog, navodi sljedeće:

“Kada je naša jedinica “Predini vukovi” prešla u sastav policije nama je i dalje neposredni pretpostavljeni bio Predrag Kujundžić a nisam siguran ko je bio nad njim, da li Andrija Bjelošević koji je bio načelnik CSB....”.

433. Shodno svemu navedenom, vijeće je zaključilo da je optuženi imao *de jure* i *de facto* kontrolu nad svojom jedinicom u relevantnom periodu.

6.3.1.3. Znanje nadređenog

434. Ovaj uslov podrazumijeva da je neophodno da se dokaže da je nadređeni znao ili, u najmanju ruku, imao razloga da zna da njegov podređeni ima namjeru da počinu krivično djelo, odnosno da je djelo već počinio. Mora biti dokazano da je optuženi stvarno znao (što se utvrđuje na osnovu direktnih dokaza ili indicija) da njegovi podređeni čine ili da se spremaju da počinu zločine ili da je imao u posjedu informacije takve prirode da je u najmanju ruku mogao biti upozoren da postoji opasnost činjenja takvih krivičnih djela jer su

¹⁶⁴ Vidjeti predmet *Čelebići*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 742. , također vidjeti paragraf 197. u istom predmetu, u istoj presudi

¹⁶⁵ Vidjeti predmet *Bagilishema*, MKSJ-95-1A-A, presuda od 3. jula 2002. godine, paragraf 59.

¹⁶⁶ Vidjeti predmet *Orić* MKSJ, presuda Pretresnog vijeća, paragraf 702.

mu te informacije ukazivale na potrebu da sprovede dodatnu istragu da bi utvrdio da li su njegovi podređeni počinili zločine ili da li se spremaju da ih počine¹⁶⁷. Informacije ne moraju imati neku određenu formu, one mogu biti u pismenom obliku ili ih nadređeni može spoznati vlastitim čulima¹⁶⁸. Pri utvrđivanju da li je nadređeni imao potrebno znanje mogu se, između ostalog, uzeti u obzir broj, vrsta i obim nezakonitih djela, period u kojem su počinjena, broj i tip vojnika koji su u njima učestvovali, logistička sredstva koja su eventualno upotrijebljena, geografsko mjesto djela, rasprostranjenost djela, brzina operacija, *modus operandi* sličnih nezakonitih djela, starješine i ljudstvo koji su upleteni i mjesto gdje se nalazio komandant u vrijeme izvršenja djela¹⁶⁹.

435. Nadalje, mora se pokazati da je nadređeni propustio da preduzme nužne i razumne mjere da spriječi zločine ili kazni svoje podređene. Mjere koje on mora da preduzme ograničene su na ono što je izvedivo u datim okolnostima i što je „u njegovoj moći“. Njegova je dužnost da u okviru ograničenja koja postoje iskoristi svoja ovlaštenja¹⁷⁰.

436. U konkretnom slučaju, vijeće je iz iskaza svjedoka Edina Hadžovića i svjedoka “34”, kao i djelimično iz iskaza svjedoka odbrane Dragiše Markovića, utvrdilo da je optuženi bio prisutan 12. jula 1992. godine u borbama na Makljenovcu, odnosno u blizini “Perčinog diska”, tako da je mogao vidjeti da se zatvorenici kreću ispred srpskih vojnih jedinica i borbenih vozila.

437. Svjedok Edin Hadžović je optuženog vidio kritičnog dana na ratištu, kako stoji pored prage i razgovara preko motorole. Nakon razgovora koji je obavio preko motorole, optuženi je dao vojnicima odobrenje da se zatočenicima puste u živi štit. Pojašnjavajući zašto u iskazu koji je dao sudiji Kantonalnog suda u Zenici nije spomenuo optuženog vezano za 12. juli, svjedok navodi da ga niko nije pitao konkretno na ove okolnosti, te dodatno navodi da je tada davao izjavu za Stankovića. Svjedok je na glavnom pretresu potvrdio da je optuženog vidio pored prage na kritičnom mjestu, te je naveo da je optuženi nosio šarenu vojnu uniformu i crvenu beretku. Vijeće podsjeća da je na fotografiji koja nosi oznaku O 84 (predočavana svjedocima odbrane) optuženi u šarenoj vojnoj uniformi sa zelenom beretkom. Prema tome, kad se ima u vidu da su na kritičnom mjestu, pored ostalih, bili prisutni i pripadnici “Crvenih beretki” i “Predinih vukova”, zatim sveopći kaos, artiljerijska i pješadijska pucnjava sa obje suprotstavljene strane, strah i panika u kojoj se našao svjedok, sasvim je razumljivo da on nije ni morao tačno uočiti i zapamtiti koje boje je bila beretka koju je optuženi nosio.

438. Svjedok Hadžović navodi da je optuženog prije rata znao imenom i prezimenom, “obzirom da je Doboj mali grad, svako svakog zna”.

439. I svjedok “34” je kritičnog dana vidio optuženog ispred “Perčinog diska”. Optuženi je, kako svjedok tvrdi, bio u prisustvu djevojke i razgovarao je sa “onim gore”, nije ulazio u logor.

440. O prisustvu optuženog u borbama 12. jula 1992. godine govori i svjedokinja “2” kada svjedoči da se optuženi jedne prilike, pred Stankovićem, hvalio kako se u borbama 12. jula snašao sa ljudima za živi štit.

---

¹⁶⁷ Vidjeti predmet *Krncjelac*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 94.

¹⁶⁸ Vidjeti predmet MKSJ *Galić*, presuda Pretresnog vijeća, paragraf 175.

¹⁶⁹ Vidjeti predmet *Blaškić*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 307.

¹⁷⁰ Vidjeti predmet *Krncjelac*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 95.

441. Shodno navedenim iskazima, vijeće cijeni da je optuženi mogao vidjeti zatočenike koji su se kretali ispred srpskih vojnika i njihovih borbenih vozila. Iako je to vidio, optuženi nije poduzeo ništa da zaustavi kretanje zatočenika koji su u opisanim okolnostima bili izloženi životnoj opasnosti. Optuženi je u opisanim okolnostima, upravo svojim nečinjenjem, nereagovanjem, odgovoran za opisane radnje prema civilima, jer niti jednom svojom radnjom nije spriječio pripadnike svoje jedinice u činjenju opisanih radnji. Naprotiv, iz svjedočenja Edina Hadžovića proističe da je upravo optuženi signalizirao kada se ovi civili trebaju pustiti u živi štit. **PREBAČENO U DIO NEPODUZIMANJU RAZUMNIH I NUŽNIH MJERA (SLJEDEĆE POGLAVLJE)**

442. Odbrana je pozvala niz svjedoka koji su tvrdili da optuženi nakon ranjavanja nije imao *de facto* kontrolu nad jedinicom, te da nije bio prisutan 12. jula u borbama na Makljenovcu. Odbrana tvrdi da je *de facto* kontrolu tog dana nad jedinicom imao Zoran Dević.

443. Vijeće je, kako je ranije navedeno, u dijelu presude 5.3. detaljno analiziralo ulogu optuženog, te u vezi sa tim istaknute prigovore i teze odbrane. Tako je vijeće, imajući u vidu medicinsku dokumentaciju, vještačenje dr. Ljubomira Curkića, kao i svjedočenja Žarka Gavrića, Slobodana Đukića, Želimira Borote, Milorada Novakovića i Željka Ristića, zaključilo da je optuženi bio u mogućnosti da bude prisutan na kritičnom mjestu 12. jula 1992. godine.

444. Nadalje, svjedok Zoran Dević je pred Sudom naveo da je kritične prilike sa njim u pravcu borbene linije otišla samo manja grupa ljudi dok je druga grupa sa Golubom ostala njima iza leđa tako da on nije ni mogao vidjeti šta radi Golub, kao ni da li se na licu mjesta nalazi optuženi. Nadalje, vijeće podsjeća da je Dević bio komandir jednog voda (kako to sam svjedok Dević navodi tokom svog svjedočenja), a Golub komandir drugog voda unutar čete kojom je, kako je vijeće utvrdilo, komandovao optuženi. Prema tome, prisustvo Devića na kritičnom mjestu ni na koji način ne čini optuženog manje odgovornim.

445. Osim toga, odbrana je saslušala Vladu Petrovića koji tvrdi da je kritičnog dana optuženog vidio oko 16h ispred bolnice u Doboju, gdje je nakon što je ranjen dovezen Nenad Kujundžić, nakon čega su svjedok i optuženi navodno otišli zajedno u Banja Luku gdje je Nenad operisan. Svjedok Petrović tvrdi da su se on i optuženi u Doboju vratili iza ponoći tog dana. Ovaj iskaz je nekonzistentan i kontradiktoran dokazu optužbe T 136¹⁷¹ u kojem se jasno vidi da je Nenad Kujundžić operisan 13. jula, a ne 12. jula, kako svjedok Petrović tvrdi.

446. Svjedok Đorđo Kujundžić tvrdi da je kritičnog dana bio sa optuženim u Boljaniću, 15km od Doboja, te da je, kada je počela panika oko borbi na Vili, odmah krenuo iz Boljanića sa optuženim kojeg je ostavio u Suhom Polju oko 14h ili 15h. Vijeće podsjeća da je svjedok Dragiša Marković naveo da je optuženog vidio u Pridjelu oko 14h i bio sa njim oko dva sata. Jasno da se iz ovih iskaza može zaključiti da su isti nedosljedni i nekonzistentni, te da u svakom slučaju izazivaju sumnju u kredibilitet i vjerodostojnost svjedočenja ovih lica.

447. Znanje optuženog u ovom slučaju zasniva se upravo na činjenici da je bio prisutan na licu mjesta sa svojom jedinicom, tako da je mogao vidjeti kretanje zatvorenika iz "Perčinog diska", kao i na iskazima svjedoka odbrane koji su svjedočili o autoritetu i

---

¹⁷¹ Medicinska dokumentacija za Nenada Kujundžića, Klinički centar Banja Luka, broj 01-641-1/09 od 03.02.2009. godine

poštovanju koje je optuženi uživao među pripadnicima svoje jedinice i koji su naveli da su njegove naredbe uvijek poštivane.

6.3.1.4. Nadređeni nije poduzeo neophodne i razumne mjere da spriječi takve radnje ili da kazni počinioca

448. Posljednji uslov se odnosi na obavezu utvrđivanja da nadređeni nije poduzeo „neophodne i razumne mjere da spriječi ili kazni kriminalne radnje svojih podređenih“¹⁷². Neophodne i razumne mjere podrazumijevaju one mjere koje komandant može poduzeti u okviru svojih ovlaštenja a što pokazuje stepen efektivne kontrole koju je imao nad podređenima¹⁷³. Dužnost sprječavanja trebalo bi shvatiti tako da se ona odnosi na nadređenu osobu u bilo kojoj fazi prije nego podređeni počini krivično djelo, ukoliko nadređeni sazna da se planira ili sprema izvršenje takvog krivičnog djela ili kada postoji osnovana sumnja da se podređeni sprema da počini krivično djelo¹⁷⁴. Specijalni sud za Sijera Leone je tumačio obavezu sprječavanja tako da ona pokriva i sprječavanje podređenih da izvršavaju nezakonita naređenja koja bi mogla dovesti do počinjenja krivičnih djela¹⁷⁵.

449. Imajući u vidu da se optuženi tereti za nesprječavanje činjenja zločina od strane njegovih podređenih, vijeće će u tom pravcu analizirati dokaze koji o tome govore.

450. Iz ranije navedenih svjedočenja proističe da je optuženi bio upoznat sa nezakonitim radnjama svojih podređenih. Optuženi je, kako je ranije opisano, bio na licu mjesta i vidio zatočenike koje su njegovi podređeni izveli u živi štit. Iako je to vidio, optuženi nije poduzeo ništa da zaustavi kretanje zatočenika koji su u opisanim okolnostima bili izloženi životnoj opasnosti. Optuženi, u opisanim okolnostima, niti jednom svojom radnjom nije spriječio pripadnike svoje jedinice u činjenju opisanih radnji. Naprotiv, iz svjedočenja Edina Hadžovića proističe da je upravo optuženi signalizirao kada se ovi civili trebaju pustiti u živi štit. **PREBAČENO IZ PROŠLOG POGLAVLJA I MALO IZMIJENJENO**

451. Optuženi je, u skladu sa svojom komandnom ulogom u toj jedinici, bio u obavezi poduzeti mjere da spriječi nezakonito postupanje svojih podređenih. Unatoč tome, on ipak nije izdao naređenje pripadnicima svoje jedinice da vrata zatočenike u „Perčin disk“¹⁷². Vijeće posebno ukazuje da je vijeće utvrdilo da je optuženi imao stvarnu kontrolu nad svojom jedinicom, te da je, osim formalne pozicije, uživao veliki stepen autoriteta i poštovanja među pripadnicima svoje jedinice, da je imao kontrolu nad svojom jedinicom i da su njegove naredbe uvijek poštivane (kako proističe iz iskaza svjedoka odbrane Srđana Bogdanovića, Dragoljuba Milutinovića i Vojislava Sarića).

452. Shodno svemu navedenom, optuženi je, shodno svojoj komandnoj ulozi, imao dužnost da poduzme nužne i razumne mjere da spriječi korištenje zatvorenika bošnjačke i hrvatske nacionalnosti u živom štitu, ali je on to propustio učiniti. Imajući navedeno u vidu, vijeće nalazi da su se u ponašanju optuženog stekli elementi inkriminacije iz člana 172. stav 1. tačke a) i k) u vezi sa članom 180. stav 2. KZ BiH.

¹⁷² Vidjeti predmet *Čelebići*, presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragraf 226., i predmet *Krnjelac*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 95.

¹⁷³ Vidjeti predmet *Blaškić*, presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragraf 72.

¹⁷⁴ Vidjeti predmet *Kordić i Čerkez*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 445.

¹⁷⁵ Vidjeti predmet *Rašević i Todović (X-KR-06/275)*, presuda Sudećeg vijeća Suda BiH, str. 183.

6.4. Tačka 4. Optužnice

453. Tačkom 4. optužnice optuženi se tereti po komandnoj odgovornosti za događaj od 19. jula 1992. godine, kada su, prema navodima u optužnici, pripadnici njegove jedinice zatvorenike "Perčinog diska" izložili višesatnom mučenju i nečovječnom postupanju, a ono ništa nije učinio da to spriječi i počiniocima zbog toga kazni.

454. Vijeće je zaključilo da su zatvorenici u „Perčinom disku“ 19. jula 1992. godine zaista bili izloženi višesatnom fizičkom i psihičkom zlostavljanju od strane pripadnika „Predinih vukova“. Međutim, iz izvedenih dokaza vijeće nije moglo utvrditi van razumne sumnje da je optuženi znao za radnje svojih podređenih.

455. Svjedoci „16“, „8“, „10“, Edin Memić, Ibro Spahić i Emsud Herceg su na decidan i uvjerljiv način opisali vojnike pripadnike „Predinih vukova“ koji su ih zlostavljali, kao i sve ono što su lično preživjeli kritičnog dana.

456. Svjedok "16" navodi da je 19. jula 1992. godine oko 8 ili 9 sati u "Perčin disk" došla jedinica "Predini vukovi", da su tjerali zatočenike da pjevaju srpske nacionalističke pjesme "od Topole pa do Ravne gore", "ko to kaže, ko to laže", te da su ih fizički zlostavljali i udarali ih "čime su stigli, ..., udarani su ljudima lancima, sjekirama, letvama...". Vojnici su zatvorenike izvodili i vani i tražili da se međusobno tuku uži članovi porodice, pa tako otac i sin, te dva brata. Ovaj svjedok je siguran da su opisana zlodjela počinili pripadnici jedinice "Predini vukovi", jer je prepoznao neke vojnike koji su bili i u Čivčijama (vezano za tačku 2. optužnice) i koji su stalno dolazili u "Perčin disk", te u vezi sa tim navodi: "ako vas neko tuče onda zapamtite lice nečije".

457. Svjedok "10" navodi da su kritičnog dana bili prisutni isljednici, inspektori koji su ih ispitivali vani, ispred "Perčinog diska", kao i vojnici u maskirnim uniformama koji su ih unutar "Perčinog diska" tukli i zlostavljali. Svjedok navodi "ostali logoraši vani nisu doživjeli, ali kad smo ušli unutra nije bilo nijednoga koji nije premlaćen...". Iako nije poznao nikoga od vojnika po imenu, primjetio je na uniformama ambleme "Predini vukovi". Osim toga, ovaj svjedok navodi da je dan nakon zlostavljanja došao čovjek koji je rekao da se zove Predrag Kujundžić i da su njegovi "Predini vukovi" jučer greškom počinili opisana zlodjela. Svjedok "10" je nakon rata upoznao optuženog te tvrdi da to nije ista osoba koja se u opisanim okolnostima predstavila kao Predrag Kujundžić. Međutim, iako je identifikacija optuženog kritične prilike sporna, bez sumnje da je i osoba koja se lažno predstavila kao Predrag Kujundžić potvrdila učesće "Predinih vukova" u događajima od 19. jula. Ovo svjedočenje je saglasno sa svjedočenjem Edina Memića u dijelu koji govori o prisustvu isljednika van "Perčinog diska" i "Predinih vukova" koji su unutar "Perčinog diska" zlostavljali zatočenike. Dodatno, svjedok "10" navodi da su ti vojnici isti oni vojnici koji su 12. jula izveli zatočenike u živi štit.

458. Svjedok Ibro Spahić za zlostavljanje 19. jula navodi "ne mogu reći da je to bio Predo Kujundžić i nisam ga vidio, ali sam vidio njegove vojnike".

459. Svjedok Emsud Herceg svjedoči da su nakon nekoliko dana poslije 12. jula u "Perčin disk" došli "momci sa Ozrena" i čitav dan tukli zatvorenike. Svjedok tvrdi da su to bili "Predini vukovi", isti oni koji su bili u živom štitu i koji su bili interventna jedinica.

460. Svjedok "8" opisuje lične patnje koje je doživio kritičnog dana, te pored ostalog, navodi da su zatočnici izvedeni napolje, da su ih vojnici tukli lancima, cijevima za vodu i nogama od stolica. Zatočnicima niko nije pružio nikakvu medicinsku pomoć nakon višesatnog zlostavljanja. Svjedok "8" ne zna kojoj jedinici su pripadali vojnici koji su ih zlostavljali, te navodi da su nosili šarene maskirne uniforme i da je među njima prepoznao "jednog koji je bio iz naselja Pridjel".

461. Odbrana je iznijela alibi za optuženog i čitavu njegovu jedinicu, vezano za ovaj događaj. Naime, svjedoci odbrane Srđan Bogdanović, Dragoljub Milutinović i Željko Ristić su svjedočili da je čitava jedinica "Predini vukovi" 19. jula bila prisutna na vjerskom pravoslavnom obredu "sedmini" za nastradalog Nenada Kujundžića.

462. Kada se detaljno analiziraju iskazi ovih svjedoka odbrane jasno se može zaključiti da su ti iskazi prilagođeni vremenu i činjenicama opisanim u optužnici kako bi se negirala krivična odgovornost optuženog. Prije svega, tvrdnja odbrane da su pripadnici jedinice „Predini vukovi“ bili prisutni na sedmini za Nenada Kujundžića ne znači da oni taj isti dan nisu mogli naknadno doći u Perčin disk, posebno imajući u vidu da su pripadnici „Predinih vukova“ upravo taj dan imali veliki motiv da počine opisane radnje prema zatvorenicima u "Perčinom disku", obzirom da su izgubili neke od svojih kolega u borbama 12. jula 1992. godine. U tom pravcu vijeće je cijeno iskaz svjedoka Muharema Hamidovića koji navodi da su poslije živog štita vojnici bili ogorčeni što su neki njihovi izginuli te su došli u Perčin disk, izvodili zatvorenike i udarali ih „do besvijesti“.

463. Vijeće smatra da navedeni svjedoci odbrane, posebno bivši pripadnici jedinice „Predini vukovi“, imaju jak motiv da ne inkriminišu optuženog kao ni same sebe, kako bi se zaštitili. Osim toga, neupitno je da su svi oni osjećali veliko poštovanje prema optuženom, uvažavali ga kao svog vođu, slušali njegove naredbe, te da je optuženi uživao veliki autoritet među njima.

464. Osim navedenog, odbrana je saslušala i Veljka Šolaju i Branislava Petričevića koji navode da su u inkriminisano vrijeme obavljali razgovore sa zatočnicima u logoru "Perčin disk", što je saglasno i svjedočenjima svjedoka optužbe koji spominju isljednike koji su nakon 12. jula dolazili i ispitivali ih. Istovremeno, ovi svjedoci tvrde da tada nisu primjetili nikakve povrede na zatvorenicima, a, kako oni tvrde, zatvorenici se nisu ni žalili da ih je neko tukao. Ipak, ovi svjedoci spominju da su za vrijeme ispitivanja u blizini "Perčinog diska" primjetili vojnike u maskirnim zelenim uniformama.

465. Vijeće je prihvatilo navode ova dva svjedoka da su ispitivali zatočnike kritičnog dana, što su potvrdili i neki od svjedoka optužbe. Međutim, dijelove njihovih iskaza da nisu vidjeli povrede na zatočnicima vijeće nalazi potpuno nelogičnim i u najmanju ruku „sumnjivim“, imajući u vidu svu okrutnost i svirepost zlostavljanja koje su preživjeli zatočnici.

466. U nastavku će se vijeće baviti pitanjem da li je optuženi znao da se njegovi podređeni spremaju počinuti opisana djela, čime bi postojala njegova obaveza da ih spriječi.

467. U predmetu *Orić* Žalbeno vijeće MKSJ je istaklo da je posebno pitanje da li je zbog blizine ili udaljenosti kontrole nadređeni zaista posjedovao efektivnu kontrolu¹⁷⁶. Znanje o krivičnim djelima i znanje o kažnjivom ponašanju neke osobe su, i pravno i činjenično,

---

¹⁷⁶ Vidjeti predmet *Orić*, presuda Žalbenog vijeća MKSJ, paragraf 20.

dvije različite stvari¹⁷⁷. Da bi vijeće utvrdilo odgovornost optuženog za ova djela, neophodno je da ocijeni da li je optuženi znao ili je bilo razloga da zna da se pripadnici njegove jedinice spremaju da počine ili da su već počinili kažnjive radnje.

468. U ovom konkretnom slučaju, vezano za događaj 19. jula, svjedok „16“ navodi da je par sati nakon zlostavljanja u „Perčin disko“ ušao optuženi sa djevojkom plave kose koja je nosila bič, kandžiju i zlostavljala zatvorenike. Međutim, Tužilaštvo nije izvelo dokaze koji bi ukazali na identitet te djevojke, niti su izvedeni dokazi koji bi potvrdili da je pomenuta djevojka uopće bila pripadnik jedinice „Predini vukovi“. Također, Tužilaštvo nije dokazalo da je u tom momentu optuženi na bilo koji način mogao znati za nezakonite radnje svojih podređenih. Naime, kako to iz dokaza proističe, optuženi nije bio prisutan na licu mjesta u vrijeme počinjenja krivičnih radnji nad zatočenicima tako da nije mogao vidjeti zlostavljanje zatočenika. Nadalje, iz izvedenih dokaza se ne može van razumne sumnje zaključiti ni da je vidio pripadnike svoje jedinice u „Perčinom disku“. Osim toga, nisu izvedeni dokazi koji bi ukazali da je optuženi eventualno naknadno informisan o radnjama koje su počinili njegovi podređeni 19. jula 1992. godine. Dodatno, kako svjedok „16“ navodi, kada je optuženi stigao sa djevojkom plave kose u logor, „...nije nikoga dirnuo, nije nikome ništa, nije riječ progovorio“. Ostali svjedoci (Ibro Spahić, Edin Memić, Emsud Herceg i svjedok „10“) koji su svjedočili o prisustvu pripadnika „Predinih vukova“ kritičnog dana, optuženog nisu ni vidjeli.

469. Shodno navedenom, vijeće iz izvedenih dokaza nije moglo utvrditi da je optuženi znao da su u navedeni objekat ranije dolazili pripadnici njegove jedinice i zlostavljali zatvorenike. Osim toga, vijeće je imalo u vidu da optuženi nije imao nikakvu odgovornost nad logorom „Perčin disko“, tako da on nije bio u obavezi da zna ko ulazi u taj logor, te da eventualno spriječi nečiji ulazak i zlostavljanje zatočenika. Nadalje, vijeće je imalo u vidu i to da izvedeni dokazi ukazuju na to da su u „Perčin disko“, osim pripadnika „Predinih vukova“ ulazili i pripadnici „Crvenih beretki“ i drugih jedinica, tako da optuženi, sve i da je primjetio povrede na zatočenicima, nije mogao znati da su te povrede rezultat izivljavanja pripadnika njegove jedinice.

470. Iako vijeće nalazi da su pripadnici „Predinih vukova“ bili prisutni na licu mjesta u kritično vrijeme i počinili opisana zlostavljanja zatvorenika, Tužilaštvo nije dokazalo da je optuženi za te radnje znao, tako da nije ispunjen obligatorni element (znanje optuženog) da bi postojala komandna odgovornost optuženog. Shodno svemu navedenom, vijeće je optuženog oslobodilo odgovornosti za spriječavanje, odnosno kažnjavanje pripadnika svoje jedinice za mučenje zatočenika logora „Perčin disko“.

471. Vijeće dodatno napominje da u činjeničnom opisu tačke 4. optužnice nisu navedene činjenice i okolnosti iz kojih proističe „znanje“ optuženog, te ističe da nije dovoljno samo parafrazirati pravni opis djela za koje se optuženi tereti¹⁷⁸. Naime, neophodno je navesti činjenice kojima se konkretizuje radnja optuženog koja predstavlja krivično djelo, a koje činjenice će biti jasne, određene i potpune, te obuhvatiti sva obilježja krivičnog djela. Vijeće primjećuje da su u činjeničnom opisu tačke 4. optužnice navedene radnje optuženog kao komandanta u vidu njegovog propusta da spriječi odnosno kazni počinioce, ali pri tome je propušteno da se navedu činjenične pojedinosti na osnovu kojih se može izvesti zaključak o njegovom znanju za izvršeno djelo od strane njegovih podređenih, kao i činjenice o efektivnom stepenu kontrole na strani optuženog, na osnovu kojeg bi vijeće procijenilo da je propustio preduzeti potrebne mjere kako bi spriječio odnosno kaznio počinioce.

¹⁷⁷ Ibid, paragraf 59.

¹⁷⁸ Presuda Apelacionog vijeća Suda BiH, broj X-KRŽ-05/24 od 09.09.2009. godine

472. Iz navedenih razloga, optuženi je oslobođen odgovornosti po pomenutoj tački optužnice, a kako je to opisano u tački 2. oslobađajućeg dijela presude.

6.5. Tačka 5. Optužnice

473. Tačka 5. optužnice Predraga Kujundžića tereti da je upotrebom sile prisiljavao osobu „2“ na seksualni odnos ili sa seksualnim odnosom izjednačenu radnju, te da je podsticao pripadnika svoje jedinice, Goluba, na počinjenje istog takvog čina nad svjedokinjom „4“.

474. U odnosu na ovu tačku optužba je saslušala zaštićene svjedokinje-oštećene „2“ i „4“, te tim vještaka neuropsihijataru i psihologa. Oštećene su u svojim svjedočenjima ispričale pojedinosti onoga što im se desilo, njihovi iskazi su u bitnim dijelovima potpuno uvjerljivi i konzistentni, dok manje nesaglasnosti (poput broja vojnika i sl.) vijeće cijeni sasvim razumnim nakon proteka dugog vremenskog perioda, a isti nisu od odlučujućeg značaja.

475. Svjedokinje „2“ i „4“ su dale iscrpne, detaljne i uvjerljive iskaze o preživljenom iskustvu.

476. Prema definiciji iz člana 172. stav 1. tačka g) KZ BiH inkriminirana radnja silovanja postoji ukoliko su ispunjeni sljedeći elementi:

- prisiljavanje druge osobe upotrebom sile ili prijetnje direktnim napadom na njezin život ili tijelo (...)
- na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju.

477. U predmetu *Furundžija* pretresno vijeće MKSJ je iznijelo mišljenje da će seksualna penetracija predstavljati silovanje ukoliko do nje nije došlo uz istinsku volju ili pristanak žrtve. Relevantnost ne samo sile, prijetnje silom i prinude, nego i odsustva pristanka ili voljnog sudjelovanja je obrazložena u predmetu *Kunarac*, gdje je zapaženo sljedeće: „u svim jurisdikcijama koje je Pretresno vijeće razmotrilo, nužan je elemenat sile, prinude, prijetnje ili djelovanja bez saglasnosti žrtve: upotreba sile ima široko tumačenje i obuhvata dovođenje žrtve u bespomoćno stanje“¹⁷⁹.

478. U istom predmetu su ustanovljeni sljedeći faktori koji moraju (alternativno, a ne kumulativno) biti ispunjeni da bi postojalo krivično djelo silovanja:

- seksualna aktivnost praćena je silom ili prijetnjom silom, koja je upućena žrtvi ili nekoj trećoj osobi;
- seksualna aktivnost praćena je silom ili različitim drugim specificiranim okolnostima koje su žrtvu učinile osobito ranjivom ili su je učinile nesposobnom da izrazi informirano odbijanje; ili
- do seksualne aktivnosti dolazi bez pristanka žrtve.

479. Svjedokinja „2“ je detaljno opisala šta se dešavalo u danima koji su prethodili kritičnom događaju iz tačke 5. optužnice, kao i ono što se desilo njoj i njenoj majci neutvrđenog dana u junu 1992. godine. Ona navodi da je nju i njenu majku vojska tražila po

---

¹⁷⁹ Vidjeti predmet *Kunarac i dr.*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 440.

selu, da su se njih dvije krile sve do momenta kada im niko u selu više nije smio pomoći tako da su se vratile u svoju kuću. Jedan dan po povratku, pred njihovom kućom se zaustavilo vozilo nakon čega su se čuli koraci a zatim glas "majku vam vašu, mislile ste se sakriti". U kuću je ušlo četiri – pet vojnika među kojima je bio vojnik kojeg je prethodno vidjela u Grapskoj 10. maja (prilikom stradanja malodobnog D.D.). Vojnici su bili naoružani, na sebi su imali šarene maskirne uniforme i šešire zabačene iza glava. Vojnika kojeg je zapamtila iz Grapske, kada je navodno pucao u D.D., prepoznala je po puški sa skraćenom cijevi koju je kod njega primjetila i 10. maja u Grapskoj. Taj vojnik ju je udario u glavu od čega je svjedokinja pala, a zatim ju je počeo tući po glavi, šamarati i skidati odjeću sa nje. Svjedokinja navodi da ju je tukao i silovao (stavljajući svoj polni organ u njen polni organ), pri tome joj psujući "majku balinsku". Njenu majku je u drugu sobu odveo crn, izrazito visok i krupan čovjek za kojeg je kasnije saznala da se zove Golub. Svjedokinja navodi da nije mogla vidjeti šta se dešava sa majkom, ali je čula njeno plakanje i "pomaganje".

480. Svjedokinja "2" dalje opisuje da ju je opisani vojnik iz Grapske, nakon što ju je silovao, šutao nogama i tjerao da se obuče. Nakon toga, ušla je u sobu u koju je odvedena majka. Majka je u tom trenutku ležala gola, u krvi, bez svijesti, "bila je užasno", tako da su je polijevali vodom da dođe svijesti.

481. Svjedokinja "2" također navodi da je nakon preživljenog silovanja bila u teškim psihičkim stanjima i krizama, te da je dva puta pokušala da se ubije, zbog čega je krenula na psihijatrijsko liječenje. Ona navodi da stalno osjeća strah i da u snovima proživljava sve što joj se desilo.

482. Svjedokinja "4" na isti način kao i svjedokinja "2" opisuje situaciju u kojoj se sa svojim kćerkama našla prije silovanja od strane Goluba. Ona navodi da su srpski vojnici po selu tražili nju i njenu djecu, zbog čega su se danima skrivale kod komšija. Nakon što se više nisu imale gdje sakriti, vratile su se u svoju kuću. Nakon toga, poslije otprilike pet dana, došla su tri naoružana muškarca koji su u kuću ušli sa riječima „je li vidite da se ne možete sakriti“. Svjedokinja je po liku i glasu prepoznala osobu (vojnika) koju je 10. maja vidjela u Grapskoj (za kojeg je navela da je pucao u D.D.), ali je ovaj puta „...bio kratko ošišan, imao je onako kao da je malo pošla da raste brada“. Sva trojica vojnika su imali zelene maskirne šešire i rukavice bez prstiju a kod nekih su preko ramena bile crne marame. Vojnik kojeg je prepoznala iz Grapske obratio joj se riječima „sad ćeš da vidiš šta će da ti se desi sa kćerkom“, skinuo je oružje sa sebe, dok su druga dvojica vojnika usmjerili prema njoj puške tjerajući je da gleda šta se dešava. Starija kćerka je bila na podu dok je mlađu kćerku (koja je još uvijek bila beba) držala uz sebe. U jednom momentu vojnik kojeg je prepoznala iz Grapske je povikao „Golube!“, nakon čega joj je neko od prisutnih vojnika uzeo dijete iz ruku, a nju je u sobu odveo vojnik za kojeg navodi da ga se dobro sjeća, da je bio visok, „tanak“ i crn. Taj vojnik ju je natjerao da se skine, dok je ona stajala ukočena i gledala ga, pa ju je udario tako da je „vidjela iskre ispred očiju“. Svjedokinja navodi da mu ne zna pravo ime, ali zna da su ga zvali Golub i mogla bi ga i danas prepoznati. Nije mogla vidjeti šta se dešava sa starijom kćerkom, ali je iz susjedne prostorije čula njenu vrisku „ostavi me, pusti me, ne diraj me“. Nakon toga, Golub ju je udario još jednom nakon čega ona više nije znala za sebe. Kad je došla svijesti, osjetila je da joj je hladno, na sebi je imala haljinu koja je bila raskopčana a donji veš je bio skinut. Osjećala je „neke bolove“, osjećala je „da njeno tijelo više nije njeno, ..., kao da je utrnuto“. Tada je vidjela vojnika iz Grapske samog u kući sa njenim kćerkama, a drugih vojnika nije bilo. Kada je otišla u kupatilo, vidjela je da je krvava i osjetila je bol debelog crijeva, za koji tvrdi da ga još uvijek

povremeno osjeti i da je to „užasan bol“. Svjedokinja smatra da je bila silovana jer joj se nije desilo ništa drugo što bi joj uzrokovalo opisani bol i krvarenje.

483. Svjedokinja „4“ dalje navodi da joj je tada vojnik iz Grapske zaprijetio „Ako bilo ko sazna za ovo neće biti ovako, dovest' ću ih 20“, te rekao „šta vi mislite Srkinje se siluju u stanovima, a da se vi ne silujete“. Na pitanje tužioca na koga se odnosilo to „vi“, svjedokinja tvrdi da se to odnosilo na nju i kćerku, odnosno na Bošnjakinje.

484. Iako se svjedokinje „2“ i „4“ kritične prilike nisu nalazile u istoj sobi, njihovi iskazi su u odlučujućem dijelu saglasni. Istina, u njihovim iskazima postoje manje različitosti, kao npr. kada majka navodi da je nakon što je silovana imala otkopčanu haljinu na sebi dok svjedokinja „2“ tvrdi da je majka bila gola kada ju je vidjela, zatim razlika u broju vojnika koji su taj dan ušli u njihovu kuću. Međutim, vijeće cijeni da ove pojedinosti, kada se ima u vidu protek vremena od oko 16 godina, različito memorisanje pojedinosti kod svake individue ponaosob, kao i okolnosti opisane pretrpljene traume, nisu od odlučujućeg značaja pri razmatranju vjerodostojnosti ovih iskaza.

485. Što se tiče prepoznavanja optuženog kao počinioca opisanih radnji, svjedokinje „2“ i „4“ su imale priliku da ga dobro upoznaju tokom perioda koji je uslijedio nakon počinjenog silovanja (kako će biti detaljno opisano u narednom poglavlju, vezano za seksualno ropstvo iz tačke 6. optužnice), tako da je identifikacija optuženog neupitna. Identifikaciju optuženog od strane oštećenih „2“ i „4“ u ovoj tački optužnice nije dovela u pitanje ni odbrana optuženog.

486. U pogledu identifikacije osobe koja je počinila silovanje svjedokinje „4“, ova svjedokinja je vjerno opisala muškarca kojeg je optuženi oslovio sa „Golube!“, a isti opis Goluba su dali i svjedoci Žarko Gavrić i svjedok „22“.

487. Tim vještaka Kliničkog centra univerziteta u Sarajevu (prof. dr. Abdulah Kučukalić, prim. dr. Senadin Ljubović i doc. dr. Alma Bravo – Mehmedbašić) obavio je psihijatrijski pregled i psihološko ispitivanje oštećene svjedokinje „2“, sa zadatkom vještačenja njenog duševnog zdravlja.

488. Vijeće podsjeća da je navedeno vještačenje od važnosti za dvije tačke optužnice, i to za tačku 5. i tačku 6. optužnice. Prema tome, zaključci i mišljenje tima doktora se istovremeno odnose na obje naznačene tačke optužnice.

489. Vještaci su imali zadatak da, ukoliko nađu da je duševno stanje svjedokinje „2“ poremećeno, utvrde prirodu tog poremećaja, vrstu, stepen i trajnost poremećenosti, te da daju svoje mišljenje da li je njeno duševno stanje posljedica proživljene ratne traume, kao i da utvrde da li je oštećena, s obzirom da je tada bila u dobi od 15 godina, bila u mogućnosti da shvati značaj krivičnih radnji koje su nad njom počinjene. Pored toga, vještaci su imali zadatak da se izjasne da li je oštećena, obzirom na svoje emocionalno i psihičko stanje, sposobna da svjedoči u postupku koji se vodi protiv optuženog Predraga Kujundžića, a posebno da li bi njeno saslušanje u prisustvu optuženog imalo negativan utjecaj na njeno psihičko zdravlje i emocionalnu stabilnost.

490. Nakon obavljenog pregleda, tim vještaka je iznio mišljenje da oštećena svjedokinja „2“ ispoljava potpuno vjerodostojnu, tešku i komplikovanu formu posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP). U nalazu je konstatovano da su osnovne kliničke manifestacije tog poremećaja: izrazito povišena psihička pobudenost, stalno preživljavanje teških traumatskih

dogadaja, obamrlost emocionalnih reakcija, kognitivne smetnje, osjećanje poniženosti i manje vrijednosti, nepovjerenje u ljude, te razorenost seksualnog identiteta. Vještaci su zaključili da je oštećena, bez obzira što je u vrijeme izvršenja djela nad njom imala nepunih 16 godina, bila u mogućnosti da potpuno shvati značaj krivičnih radnji koje su nad njom počinjene. Na kraju, vještaci su zaključili da je oštećena svjedokinja „2“ izrazito motivisana da svjedoči o zlodjelima koja su nad njom počinjena od strane optuženog, jer time dobija moralnu satisfakciju. Imajući u vidu stepen motiviranosti oštećene, vještaci su iznijeli mišljenje da se aktuelna psihopatologija oštećene ne bi trebala značajnije pogoršati tokom njenog svjedočenja.

491. Sačinjeni psihijatrijski nalaz i mišljenje je na glavnom pretresu dana 12.09.2008. godine iznijela doc.dr. Alma Bravo – Mehmedbašić. Ona je istakla da postoji uzročna veza između onog što se dešavalo svjedokinji “2” i njenog zdravstvenog stanja jer psihičkih poremećaja uvjetovanih stresom nema ako nije bilo traumatskog doživljaja. Vještak Bravo – Mehmedbašić je dalje navela da je oštećena u kritično vrijeme bila u periodu adolescencije gdje je inače osoba vulnerabilnija na traumu nego neka osoba koja je u zreloj dobi. Također je navela da se oštećena trudi da uljepšava vanjštinu i da dobrim izgledom prikriva uništenu nutrinu, što je karakteristično naročito za žrtve seksualnog zlostavljanja i torture kod kojih je PTSP specifično naglašen doživljajem žrtve da joj je sniženo samopoštovanje, samopouzdanje, povjerenje u druge ljude, da joj je razoren seksualni identitet, da ima poremećenu percepciju doživljaja vlastitog tijela, iskrivljenu percepciju vlastite ličnosti, iskrivljenu percepciju drugih ljudi pa i iskrivljenu percepciju zlostavljača. U ovakvim djelima, kako vještak Bravo – Mehmedbašić navodi, postoji zlostavljač koji je apsolutno dominantan, tako da od njegove volje zavisi biološki i psihološki opstanak žrtve koja je potpuno bespomoćna. Vještak dalje navodi da u tom oštećenju identiteta i doživljaja vlastite ličnosti žrtve primjenjuju određene strategije a to su takozvane “koping” strategije ili strategije suočavanja sa onim što se žrtvi dešava, od kojih jednu vrstu strategija žrtva koristi dok je zatočena, dok druge strategije žrtva koristi naknadno u post – traumatskom okruženju. Osim navedenih, postoje i nesvjesne strategije, na nesvjesnom nivou koje se pokreću psihološki. Jedna od svjesnih “koping” strategija može biti da žrtva svjesno nastoji da svojom vanjštinom koja je uredna, dopadljiva, našminkana i atraktivno obučena negira svoj doživljaj da je isprljana, manje vrijedna, bespomoćna i da nema samopouzdanja. Osim toga, žrtva može da ima i nesvjesnu strategiju gdje po mehanizmu odbrane dolazi do reaktivno – formacijskog ponašanja i doživljaja sebe na način da žrtva sebi govori ‘ja nisam oštećena, ja nisam loša, prljava, ja sam atraktivna, ja dobro izgledam’. Vještak Bravo – Mehmedbašić objašnjava da mi vidimo žrtve kod kojih se na prvi pogled ne vide strašne posljedice dok se ne počne skidati sloj po sloj. U konkretnom slučaju, doktorica je istakla da oštećena svjedokinja “2” ima zdrave “koping” strategije pošto ona radi, odnosno pjeva, a to bi značilo da funkcioniра.

492. U daljem izlaganju, vještak Bravo – Mehmedbašić navodi da su se preživljene traume žrtvi dešavale '92. i '93. godine, a da se ona počela liječiti tek poslije rata jer je u kritično vrijeme bila toliko bespomoćna da nije mogla prepoznati sve što joj se dešava, a dodatno nije bila potpuno slobodna da se javi ljekaru. Osim toga, kako vještak Bravo – Mehmedbašić navodi, oštećena je bila do tog stepena viktimizirana da joj je trebalo vremena da prepozna da su to simptomi nekog poremećaja. Iz navedenih razloga, oštećena je ljekarsku pomoć potražila tek kad je otišla u inostranstvo gdje je dobila jednu vrstu sigurnosti.

493. Vezano za sposobnost svjedočenja, vještak Bravo – Mehmedbašić je navela da je tim vještaka, nakon što je obavio pregled oštećene svjedokinje “2”, zaključio da je ona u takvom stanju da suočavanje sa optuženim ne bi značajnije pogoršalo njeno stanje.

494. Tokom unakrsnog ispitivanja, vještak Bravo – Mehmedbašić je navela da vještaci nisu istraživali da li je u pitanju neka duševna bolest oštećene, ali je istovremeno istakla da vještaci koji su vršili pregled oštećene ni u jednom trenutku nisu posumnjali da se radi o nekoj šizofreniji ili nekoj duševnoj bolesti psihotičnog karaktera. Dalje je navela da je kod ovako multiplicitiranih trauma teško reći koja od njih je bila okidač za izbijanje simptoma ili su to sve traume zajedno. Konkretno, kod oštećene su najteže traume silovanja i smrt brata, iako je čitav ratni period za nju bio traumatičan. Na pitanje branioca optuženog da li postoji mogućnost da se kod oštećene pojavio PTSP zbog osude sredine, dr. Bravo – Mehmedbašić je istakla da je ta osuda uzrokovala sekundarnu traumu kod oštećene, jer je u post – traumatskom okruženju okolina nije adekvatno prihvatila, ali da je PTSP nastao zbog silovanja i zatočenja. Također je navela da dugotrajni PTSP može oštetiti pamćenje, ali da vještaci u konkretnom slučaju kod svjedokinje “2” nisu primjetili da ona ima značajnije rupe u sjećanju.

495. I u nalazu i mišljenju psihologa Senadina Fadilpašića konstatovano je da oštećena svjedokinja „2“ ispoljava znakove hronificiranog PTSP-a, te da će proces adaptacije i vraćanja na normalni nivo funkcioniranja trajati dugo vremena.

496. Tužilaštvo je u dokaze uvelo i nalaz dr. Stefana Rudelicha, od 10.06.2005. godine. U ovom nalazu je osobi „2“ dijagnosticiran PTSP i depresivno oboljenje. U prilogu pomenutog nalaza dostavljeno je i uvjerenje ljekara specijaliste dr. Stefana Rudelicha u kojem je konstatovano da se oštećena liječi od 13.02.2004. godine jer je kao maloljetna osoba višekratno silovana za vrijeme rata u Bosni i Hercegovini, od kada pati od masivnih stanja straha, žalosti, flash-backova, razdirućeg unutrašnjeg nemira, smetnji u sferi sna i zastrašenosti.

497. Iskazi oštećenih svjedokinja “2” i “4” djelimično su potkrijepljeni iskazima svjedokinje Fatime Hamidović i svjedokinje “22”. Svjedokinja Hamidović navodi da je optuženi u njenoj kući nakon 12. juna 1992. godine tražio osobu “2”. Svjedokinja “22” je čula da je u selu nakon 12. juna 1992. godine Golub počinio silovanja sa svojom jedinicom.

498. Odbrana je isticala navodne proturječnosti u iskazima svjedokinja “2” i “4” koje su dale tokom istrage u odnosu na iskaze na glavnom pretresu. Međutim, vijeće ističe da se radi o detaljima poput broja vojnika koji su ušli u kuću oštećenih kritičnog dana, zatim o njihovoj odjeći (odnosno uniformi) i autu kojim su stigli. Ove razlike, prema mišljenju vijeća, ni na koji način ne dovode u sumnju svjedočenja oštećenih koje su uvjerljivo i dosljedno opisale traumatičnu situaciju u kojoj su se našle i iznijele pojedinosti onoga što im se desilo. Potrebno je uzeti u obzir specifičnost situacije u kojoj su se našle ove svjedokinje, strah i paniku koju su osjećale, kao i činjenicu da je od samog događaja prošlo 16 godina. Osim toga, nesumnjivo da svaki pojedinac ima drugačiju moć zapažanja i primjećivanja detalja. Također, ne treba zaboraviti da su svjedokinje tokom niza godina u više navrata davale izjave različitim organima gonjenja i sasvim je prirodno da se te izjave ne mogu u potpunosti podudarati u svim detaljima, posebno kada se ima u vidu proces prirodne rekonstrukcije doživljenog kod svakog pojedinca ponaosob. Osim toga, kad se analiziraju sve izjave ovih svjedokinja, može se sa sigurnošću zaključiti da su te izjave u bitnim dijelovima konzistentne i saglasne.

499. Odbrana nije izvela nijedan dokaz konkretno na okolnosti iz ove tačke optužnice, nego je kroz svjedočenja svjedoka odbrane o ponašanju svjedokinje "2" nakon inkriminisanog perioda pokušala "srušiti" kredibilitet svjedokinje „2“.

500. Incident silovanja svjedokinja „2“ je vrlo detaljno i jasno opisala, navodeći mnoštvo pojedinosti. Vijeće smatra da je potrebno uzeti u obzir činjenicu da je ona u kritično vrijeme bila malodobna (imala je 15 godina), da se nalazila u specifičnoj ličnoj situaciji i tragediji, što je kod nje prouzrokovalo posebno psihičko stanje. U prilog ovakvom zaključku je i mišljenje vještaka Alme Bravo – Mehmedbašić koja navodi da je oštećena u vrijeme traumatičnog događaja bila u periodu adolescencije kada je inače osoba vulnerabilnija na traumu u tom uzrastu nego neka osoba koja je u zreлом dobu.

501. Vijeće cijeni da je neophodno uzeti u obzir kompletnu situaciju u kojoj su se svjedokinje „2“ i „4“ našle u vrijeme kritičnog događaja. Naime, one su doživjele ličnu tragediju, našle su se same bez zaštite supruga, odnosno oca, znale su da ih po selu traže srpski vojnici od kojih su se skrivale duži vremenski period. Prema tome, one su nesumnjivo u opisanim okolnostima bile potpuno nemoćne da se suprostave optuženom, Golubu i vojnicima koji su bili sa njima.

502. Vijeće je iz izvedenih dokaza (ranije opisanih) utvrdilo da je optuženi lično počinio silovanje nad osobom „2“, počinivši seksualnu penetraciju primjenom sile, bez njenog pristanka, iako se ona odupirala, molila ga da je pusti i vrištala tako da se vriska čula u susjednu sobu gdje je Golub odveo njenu majku. Pri tome, posebno je bitna činjenica da je osoba „2“ u to vrijeme imala samo 15 godina. Osim toga, vijeće je utvrdilo da ju je optuženi tokom silovanja vrijeđao na nacionalnoj osnovi tako što joj je psovao "majku balijsku".

503. Nadalje, iz iskaza svjedokinja „4“ i „2“ vijeće je zaključilo da je Golub, na podsticaj optuženog, počinio krivičnopravnu radnju silovanja nad osobom „4“.

504. Podstrekavanje je propisano članom 30. KZ BiH, a isto je i jedan od oblika individualne odgovornosti iz člana 180. stav 1. KZ BiH.

505. U praksi MKSJ podsticanje je okarakterisano kao navođenje druge osobe da počinji krivično djelo¹⁸⁰. *Actus reus* koji se traži za podsticanje jeste svako ponašanje optuženog kojim se druga osoba podstiče da djeluje na određeni način. Ovaj element je zadovoljen ukoliko se dokaže da je ponašanje optuženog predstavljalo faktor koji je jasno doprinio ponašanju druge osobe. Nije neophodno dokazati da krivično djelo ne bi bilo počinjeno da nije bilo učešća optuženog¹⁸¹. Moglo bi se zaključiti da se podsticanje može izvršiti činjenjem kao i nečinjenjem, te da taj pojam obuhvata i eksplicitna i implicitna ponašanja¹⁸². Osim sa direktnim umišljajem, podstrekavanje se može učiniti i ako je lice koje je podsticalo drugog na činjenje ili nečinjenje bilo svjesno znatne vjerovatnoće da će zločin biti počinjen podstaknutim djelovanjem, dakle i sa eventualnim umišljajem. Podstrekavanje sa takvom sviješću može se smatrati pristajanjem na zločin¹⁸³.

506. U konkretnom slučaju, optuženi je radnju podsticanja počinio tako što je po ulasku u kuću u kojoj su svjedokinje živjele, nakon što je gurnuo na pod svjedokinju "2" i počeo se skidati, jasno dajući do znanja da je namjerava silovati, pozvao „Golube!“ nakon čega je

¹⁸⁰ Vidjeti predmet MKSJ *Krstić*, presuda Pretresnog vijeća, paragraf 280

¹⁸¹ Vidjeti predmet MKSJ *Kvočka i dr.*, presuda Pretresnog vijeća, paragraf 252.

¹⁸² Vidjeti predmet MKSJ *Blaškić*, presuda Pretresnog vijeća, paragraf 280.

¹⁸³ Vidjeti predmet MKSJ *Kordić i Čerkez*, presuda Žalbenog vijeća, paragraf 32.

Golub svjedokinju „4“ odveo u drugu sobu gdje ju je tjerao da se skinе, pa kad ona to nije učinila, udario je tako da je „vidjela iskred očiju“, a zatim je drugi puta udario tako da je izgubila svijest. Svjedokinja „4“ opisuje da je, kada se probudila, vidjela da nema na sebi donji veš, da joj je haljina raskopčana, bilo joj je hladno, bila je krvava, osjećala je „neke bolove“ i bol debelog crijeva, a tijelo joj je bilo „kao da je utrnuto“. Svjedokinja „2“ je potkrijepila iskaz svjedokinje „4“ navodeći da iako nije mogla vidjeti šta se dešava u drugoj sobi, čula je zapomoganje i plač a poslije je vidjela svjedokinju „4“ kako leži na podu gola i krvava. Osim toga, vijeće je imao u vidu navode svjedokinje „4“ da je zbog preživljenog silovanja pokušala da se ubije, te da se naknadno javila na liječenje u udruženje građana „Medica“.

507. Vijeće je u ocjeni postupanja optuženog u podstrekavanju Goluba na silovanje u obzir da je optuženi bio formalno nadređeni Golubu, a osim toga je uživao visok stepen poštovanja, autoriteta i na određeni način je svojim podređenim vojnicima bio uzor.

508. Navedeno je vidljivo i u situaciji kada je optuženi podsticao Goluba na silovanje svjedokinje „4“. Naime, optuženi je nasrnuo na svjedokinju „2“ sa jasnom namjerom da je siluje. U tom momentu u prostoriji su bili prisutni, pored ostalih, Golub i svjedokinja „4“. Golub je vidio da je optuženi nasrnuo na svjedokinju „2“, pri čemu mu se optuženi obratio na autoritativan način riječima „Golube!“. Jasno da je opisano postupanje optuženog, kao nadređenog, djelovalo ohrabrujuće na Goluba i podstaklo ga da upotrebom sile prisili svjedokinju „4“ na seksualni odnos.

509. Optuženi je bio upoznat sa svim nedozvoljenim ciljevima zbog kojih će svjedokinje biti silovane i htio je takav ishod, a postupao je iz direktnog umišljaja u okviru šireg napada srpske vojske, policije i paravojnih formacija na nesrpsko civilno stanovništvo na tom području.

510. Shodno svemu navedenom, vijeće je optuženog u ovoj tački optužnice oglasilo krivim za počinjenje silovanja, kao i za podstrekavanje na radnju silovanja iz člana 172. stav 1. tačka g) KZ BiH, kako mu je izmijenjenom optužnicom i stavljeno na teret. Optuženi je odgovoran za silovanje u skladu sa članom 180. stav 1. KZ BiH, dok je za podstrekavanje odgovoran u skladu sa članom 30. u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH.

6.6. Tačka 6. Optužnice

511. Tačkom 6. optužnice optuženi se tereti da je svjedokinju „2“ (oštećenu) držao u seksualnom ropstvu od juna do decembra 1992. godine.

512. Seksualno ropstvo je propisano članom 7. Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda, te su utvrđeni sljedeći elementi koji čine ovu radnju:

- počinilac je iskoristio jednu ili sve ovlasti koje se odnose na pravo vlasništva nad jednom ili više osoba, kao što su kupovina, prodaja, posuđivanje ili razmjena takvih osoba, ili slično lišenje slobode tih osoba.
- počinilac je takvu osobu ili osobe natjerao na jedno ili više djela seksualne prirode;
- postupanje je izvršeno u okviru širokog ili sistematičnog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva;

- počinitelj je znao da je postupanje predstavljalo, ili je namjeravao da postupanje bude dio širokog ili sistematičnog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva.

513. Nadalje, seksualno ropstvo je kažnjivo i prema članu 2. Statuta Specijalnog suda Sierra Leone.

514. Apelaciono vijeće ovog suda u predmetu *Gćjko Janković*¹⁸⁴ je također utvrdilo da su elementi koji čine radnju seksualnog ropstva sljedeći:

- namjerno provođenje bilo koje ili svih ovlasti koje su u vezi sa pravom vlasništva nad osobom
- počinitelj je učinio da žrtva učestvuje u jednom ili više činova seksualne prirode.

515. Oštećena svjedokinja "2" iznosi jasno i detaljno sve okolnosti inkriminiranih događaja, opisuje sve načine na koje se optuženi ponašao prema njoj, kako ju je tretirao, zlostavljao i ponižavao, na sve načine joj davao do znanja da sa njom može raditi što mu je volja. Ova svjedokinja opisuje patnju kojoj je bila izložena a koja je kod nje prouzrokovala tešku traumu od koje se godinama liječi.

516. „Početak“ radnji koje su obilježile čitav vremenski period u kojem je optuženi svjedokinju „2“ držao u seksualnom ropstvu je silovanje koje je prethodno opisano (vezano za tačku 5. optužnice). Kao što je prethodno navedeno, optuženi je već tada zaprijetio svjedokinji „2“ da mora raditi sve ono što on bude zahtijevao od nje, jer će u protivnom dovesti još vojnika da siluju i nju i njenu majku i mlađu sestru, odnosno da će ih sve ubiti. Sutradan je došao Golub i odveo je u Auto moto društvo (AMD) Doboj gdje ju je dočekaoptuženi i dao joj papir na kojem je pisalo da je maloljetna i da uz saglasnost svojih roditelja prelazi sa svog bošnjačkog imena na srpsko ime A.K. Tom prilikom optuženi joj je rekao da je to pravo srpsko ime i da ga ona mora upotrebljavati od tog dana. Pri tome joj je zaprijetio riječima da ona zna šta joj slijedi ukoliko ga ne bude poslušala. Svjedokinja "2" dalje navodi da joj je optuženi taj dan, na putu kući, dao lančić sa krstom i rekao joj da ga mora nositi oko vrata i da ga "ni po cijenu svojih očiju" ne smije skinuti sa sebe, pa ga je svjedokinja stalno nosila.

517. Ove navode je potvrdila i svjedokinja „4“ koja navodi da je optuženi jedne prilike došao njenoj kući sa svjedokinjom „2“ koja je nosila lanac sa velikim krstom na vratu i dao joj je da čita rješenje o promjeni imena njene kćerke na ime A.K.. Svjedokinja „4“ navodi da je njena kćerka u to vrijeme imala 15 godina, te da njoj (kao majci) niko nikad nije tražio saglasnost za ovu promjenu imena.

518. Svjedokinja "2" je svjedočila i o odlasku u „radio – Doboj“ gdje su je odveli optuženi i "Karaga", gdje je dobila papir sa tekstom koji je morala pročitati. U tekstu je pisalo da ona poziva sve mještane svog sela da promijene ime, da se prekrste, da će i ona to učiniti, da su Muslimani krivi za rat i da su joj Muslimani ubili brata. Svjedokinja navodi da je tada mucala, da je imala blokade, te da je naknadno od doktora saznala da su to mucanje i blokade bile od straha, trauma i svega što joj se dešavalo. Zbog tog mucanja tekst je pročitala više puta prije čitanja javno u program. O navedenom događaju u radiu „Doboj“ svjedokinja „4“ je navela da je pitala kćerku (oštećenu) „otkud ti takve riječi“ na što joj je kćerka odgovorila „mama, morala sam, napisali mi“.

¹⁸⁴ Vidjeti predmet ovog suda, *Gćjko Janković (X-KRŽ-05/161)*, presuda Apelacionog vijeća

519. Odbrana je saslušala svjedoka Milenka Gligorića koji je u relevantno vrijeme bio direktor radija „Doboj“. Ovaj svjedok tvrdi da optuženi i svjedokinja „2“ nikada nisu došli zajedno u prostorije radija. Međutim, kada se uzme u obzir tvrdnja ovog svjedoka da nikad nije ni upoznao svjedokinju „2“, te da „zaista ne zna ko je to“, postavlja se sasvim logično pitanje kako može znati i biti siguran da svjedokinja „2“ nikada nije dolazila na radio „Doboj“. Osim toga, svjedok je, između ostalog, naveo da nije svaki dan bio prisutan u prostorijama radija, tako da u svakom slučaju nije morao biti upoznat sa dolaskom svjedokinje „2“ (čak i da ju je poznao). Iz navedenih razloga vijeće cijeni da iskaz svjedoka Gligorića ni na koji način ne opovrgava svjedočenje oštećene i njene majke.

520. Svjedokinja „2“ se sjeća da su je, nakon posjete radiu, optuženi i „Karaga“ odveli u kuću punu vojske u naselju Bare kod Doboja gdje su je njih dvojica skinuli, tukli, psovali „balijsku mater“ i „brutalno“ je silovali, tako što su prilikom silovanja upotrebljavali i druge predmete poput flaše i pištolja. Ona navodi da je poslije toga vraćena kući sva iznemogla, isprljena, pocijepana i prljava.

521. Svjedokinja „2“ dalje svjedoči da ju je optuženi vodio u dobojski SUP, da su je tamo slikali, uzeli otiske prstiju i da je dobila ličnu kartu na ime A.K.. Nadalje, ona navodi da ju je optuženi jednom odveo ispred robne kuće u Doboju i rekao joj da obuče maskirnu uniformu i crvenu beretku koje je morala svakodnevno nositi.

522. Mještani sela u kojem je živjela vidali su je da odlazi sa optuženim, da je on vraća kući, da ona nosi uniformu i krst, čuli su njen govor preko radija „Doboj“. Svjedokinja navodi da se osjećala izgubljeno jer je u svom narodu zbog svih ovih stvari bila „izdajnik i četnikuša“ a na drugoj strani je bila „balinkura“, te navodi da joj je bilo najgore kad je prolazila kroz selo noseći krst, da se postidila gledajući u mezare dok su žene stajale, pljuvale je i nazivale „kurvom četničkom“. Svjedokinja navodi da se osjeća da je još uvijek najgora, da nema nigdje mjesta, da mrzi samu sebe, da još uvijek osjeća da je „prži“ krst koji je nosila.

523. Oštećena dalje navodi da ju je optuženi jednom odveo na borbenu liniju gdje ju je „dao“ vojnicima srpske vojske i rekao im „evo vam, možete se malo zabaviti“. Nakon toga su je Golub i još jedan vojnik sa nadimkom „Brzi“ odveli u rov gdje su je obojica silovali, vaginalno i oralno, i tukli je pri tome. Poslije njih, u rov su ulazili i drugi vojnici, opet je tukli i silovali. Ove navode potvrđuje i svjedokinja „4“ koja navodi da joj je oštećena jedne prilike, kada nije dolazila kući dva dana, rekla da su ona i optuženi bili na Trebavi, odnosno Ozrenu. Nakon toga, oštećena je odjedanput skočila, rekla svjedokinji „4“ da je ništa ne pita, da ona ne smije ništa pričati jer će u protivnom dobiti metak u čelo.

524. Nadalje, svjedokinja „2“ navodi da nije imala nikoga, da nije smjela izlaziti iz kuće, da nije mogla pričati majci o onome što joj se dešava, tako da je počela pisati dnevnik o tome. Ona dalje navodi da je optuženi našao taj dnevnik, pretukao je zbog stvari koje je napisala i odnio dnevnik. Ove navode je potvrdila i svjedokinja „4“ koja dodatno navodi da je optuženi, kada je zatekao oštećenu sa dnevnikom, istu šamarao i tukao govoreći „zar je za tebe srpska vojska banda“.

525. Osim svjedokinje „4“, svjedoci Muharem Hamidović, Fatima Hamidović i svjedok „22“ su svjedočili da je optuženi dolazio kod svjedokinje „2“, kao i da su se dešavala silovanja u mjestu u kojem su živjeli.

526. Odbrana je iznijela više prigovora na svjedočenja svjedokinja „2“ i „4“.

527. Prije svega, branioci optuženog su ukazivali na razlike u mnogobrojnim iskazima svjedokinje “2”, kao i u međusobnim iskazima svjedokinja “2” i “4”.

528. U odnosu na razlike u iskazima svjedokinje “2”, vijeće je mišljenja da su te razlike nastale usljed proteka dužeg vremenskog perioda u kojem je ona davala izjave više puta različitim nadležnim organima, tako da bi bilo nerazumno očekivati da su sve te izjave identične. S tim u vezi, vijeće podsjeća na njeno svjedočenje na glavnom pretresu tokom kojeg ona opisuje način na koji su je “dvojica ljudi” 1999. godine odveli da da izjavu u AID-u. Naime, ona navodi da su se te osobe derale na nju, tražile od nje da “prizna” i pričale o “nekim taktičkim grupama” zbog čega se svjedokinja plašila i “od muke nasmijala”.

529. U pogledu navodnih nekonzistentnosti međusobnih iskaza svjedokinja “2” i “4” vijeće cijeni da obje svjedokinje opisuju iste okolnosti, a njihova svjedočenja su uvjerljivija time što među njima postoje određene manje nesaglasnosti. Njihovi iskazi su saglasni i međusobno konzistentni u odlučujućem dijelu koji se odnosi na konkretne radnje optuženog. Neophodno je imati u vidu da su ove svjedokinje preživjele veoma stresne i traumatične događaje koji su trajali duži vremenski period (oko šest mjeseci), pri čemu su svakodnevno strahovale za svoj život, tako da je sasvim razumljivo da nisu mogle hronološki zapamtiti sve detalje i zapamtiti ih na isti način

530. Pored navedenog, odbrana je uložila dokaze O 43¹⁸⁵ i O 44¹⁸⁶ iz kojih proističe da je lična karta na ime A.K. izdata u decembru 1992. godine, a ne tokom ljeta iste godine (kako je to svjedokinja navela). Vijeće podsjeća da je oštećena tokom svjedočenja istakla da ne može reći tačno kojim redoslijedom su se dešavale opisane stvari jer je prošlo dosta vremena, ali može reći o kojim se dešavanjima radilo i može reći da je to bilo u periodu od juna do decembra 1992. godine. Osim toga, svjedokinja je navela da ju je optuženi u policijsku stanicu vodio više puta, ali da se ne sjeća kada ju je tačno odveo povodom zamjene lične karte. Svjedokinja se ne sjeća svih razloga i situacija kada i zbog čega ju je optuženi vodio u policijsku stanicu.

531. Također, odbrana tvrdi da je oštećena svojevolumeno potpisala zahtjev za promjenu imena i prezimena, što je u suprotnosti sa njenim svjedočenjem. Naime, svjedokinja tvrdi da nikada nije potpisala papire za promjenu imena i prezimena. Što se tiče ove tvrdnje odbrane, vijeće podsjeća da je svjedokinja “2” jasno i detaljno opisala pod kojim okolnostima je došlo do promjene njenog imena. Osim toga, postavlja se pitanje koliko je uopće moguće dobrovoljno postupanje svjedokinje “2” kad se u obzir uzmu okolnosti u kojima se ona nalazila kao i činjenica da je imala samo 15 godina.

532. Odbrana je u cilju pobijanja kredibiliteta svjedokinje “2” uložila dokaze o njenom krštenju u Derventi 1996. godine¹⁸⁷. S druge strane, oštećena je svjedočila da je krštena

---

¹⁸⁵ Fotokopija ovjerenih dokumenata, CJB Doboj-policijska stanica Derventa, broj 11-5/05-207-101/07 od 01.08.2007.godine

¹⁸⁶ Dopuna dokumentacije, CJB Doboj, broj 11-05/2-206-272-2/07 od 02.08.2007.godine, prilog (Fotokopija kartona lične karte reg.broj 4555/92 izdate na ime Aleksandra Kujundžić, Fotokopija izvoda iz Matične knjige rođenih od 15.12.1992.godine na ime Aleksandra Kujundžić, Fotokopija izvoda iz registra o promjeni ličnog imena)

¹⁸⁷ Izvod iz knjige krštenih i miropomazanih Srpske pravoslavne crkve zvorničko-tuzlanske za 1996. godinu, broj 115. od 23.09.1998.godine, prilog (Izvod iz knjige rođenih i krštenih Srpske pravoslavne crkve od

1992. godine u Bijeljini. Međutim, kako krštenje oštećene nije predmet ove optužnice, vijeće se nije upuštalo u detaljnije analiziranje pomenutih dokaza. Prema ocjeni vijeća, ulaganje ovih dokaza odbrane nije uticalo na kompletnu sliku svjedočenja oštećene kao ni na njen kredibilitet. Osim toga, vijeće podsjeća na navode svjedokinje "2" da postoji mogućnost da je u Derventi krštena a da za to ne zna s obzirom na psihičko stanje u kojem se tada nalazila.

533. Nadalje, svjedoci odbrane su svjedočili da je odnos između optuženog i oštećene bio dobrovoljan, te da je oštećena ostvarivala određene koristi iz odnosa sa optuženim.

534. Naime, stav je odbrane da istinu u vezi sa svjedokinjom "2" iznose svjedoci Dragoljub Milutinović, Đorđo Kujundžić, Branko Jošić i Milenko Bilić, a da je ta istina da je optuženi svjedokinju "2" upoznao u decembru 1992. godine i da je to poznanstvo trajalo oko mjesec dana, da joj je optuženi pomogao da dobije ličnu kartu i promijeni prezime kako bi otišla u inostranstvo, da je oštećena "igrala na dvije karte" istovremeno (misleći pri tome na optuženog i Vinka Topalovića), da su svjedokinje "2" i "4" imale pomoć i zaštitu od optuženog i Topalovića te da ih zato niko u selu nije volio. Na kraju, teza odbrane je da se sve radnje opisane u činjeničnom supstratu ove tačke optužnice odnose na Vinka Topalovića a ne na optuženog.

535. Svjedoci Dragoljub Milutinović i Branko Jošić tvrde da su svjedokinju "2" sa optuženim vidjeli u decembru, kada ju je optuženi doveo u policiju kako bi ona prijavila "neke" osobe koje su je silovale. Međutim, iskazi ova dva svjedoka su međusobno kontradiktorni, pa tako svjedok Milutinović navodi kako mu je Branko Jošić za svjedokinju "2" rekao da je ona "lujka i da se tri puta udavala", što svjedok Jošić tokom svog svjedočenja negira. Nadalje, i svjedok Đorđo Kujundžić navodi da je svjedokinju "2" upoznao u decembru, ali on ni na koji način ne negira da su se optuženi i svjedokinja "2" poznavali i ranije.

536. Vijeće ne nalazi osnovanom tvrdnju odbrane o dobrovoljnosti odnosa svjedokinje "2" i optuženog. Naprotiv, vijeće podsjeća da je oštećena u inkriminisano vrijeme bila maloljetna osoba koja shodno tome nije bila duševno i emocionalno potpuno zrela osoba. Osim toga, vijeće je imalo u vidu i sveukupne okolnosti u kojima se ona našla, a koje obuhvataju napad srpske vojske na bošnjačko stanovništvo u mjestu gdje je živjela, zatim činjenicu da je optuženi bio pripadnik te srpske vojske, da je on imao autoritet i vlast, te da je nad njom imao psihološku kontrolu kao i kontrolu nad njenim kretanjem i seksualnošću. Ne treba zaboraviti ni činjenicu da je oštećena sa majkom i mlađom sestrom bila potpuno nezaštićena u mjestu u kojem su živjele. Jasno da u opisanim okolnostima oštećena nije imala mogućnosti pružiti bilo kakav otpor optuženom.

537. Odbrana je saslušala i svjedoka Milenka Bilića kako bi dovela u pitanje kredibilitet oštećene. Svjedok Bilić tvrdi da ga je u oktobru 1992. godine sa svjedokinjom "2" upoznao prijatelj Dragan Ostojić sa kojim je ona tada navodno bila u vezi. Ovaj svjedok tvrdi da je naredni put kada je sreo oštećenu istu pitao da žive zajedno, da je ona na to pristala, te da su živjeli oko mjesec i pol dana u vanbračnoj zajednici kod njegovih roditelja. Svjedok Bilić tvrdi da optuženog u to vrijeme nije poznao.

538. Ovakav iskaz svjedoka Bilića vijeće u najmanju ruku nalazi nerealnim i neprihvatljivim, posebno kada se imaju u vidu njegove tvrdnje da je svjedokinju "2", odmah

---

1996.godine, Uspenija Presvete Bogorodice u Derventi od 21.03.1996.godine, Molba upravi Srpske Pravoslavne Parohije (dokaz O 38)

nakon što ju je upoznao, pitao da žive zajedno, iako je ona tada navodno bila u vezi sa njegovim prijateljem Draganom Ostojićem. Osim toga, potrebno je imati na umu da je svjedokinja "2" u to vrijeme maloljetna. Svjedokinja "2" je ime Milenka Bilića spomenula u svom iskazu, ali kao osobu kojoj ju je optuženi "davao", sa čime je saglasan i iskaz svjedokinje "4". Prema tome, kad se analiziraju ovi iskazi može se zaključiti da je iskaz svjedoka Bilića iskonstruisan u cilju pomaganja optuženom da izbjegne krivičnu odgovornost, te dodatno motivisan i ličnim interesima samog svjedoka.

539. Svjedoci Savo Pijetlović, Radomir Džigerović, Ljilja Karanović i Svetozar Milojević su svjedočili o životu i ponašanju svjedokinje "2" nakon rata (tokom boravka u Derventi), a njihovi iskazi su uglavnom bili usmjereni na rušenje kredibiliteta oštećene. Naime, oni su svjedočili da se svjedokinja "2" ubrzo nakon rata počela baviti muzikom, te da za vrijeme boravka u Derventi nije pokazivala znakove depresije ili traume. Međutim, kako sva ova lica svjedoče o događajima koji izlaze iz vremenskog okvira optužnice, takvi iskazi (koji se ni ne odnose na inkriminirani period), prema ocjeni vijeća, ne mogu biti odlučujući u smislu negiranja istinitosti svjedočenja svjedokinje "2" o onome što joj se desilo.

540. Odbrana je izvela i dokaz saslušanjem vještaka Milana Stojakovića koji je osporavao nalaz i mišljenje vještaka optužbe. Njegovo vještačenje se sastojalo od: analize dostavljene dokumentacije iz sudskog spisa, analize ranije obavljenog psihijatrijskog vještačenja, analize psihološkog nalaza i mišljenja i analize ostalih materijala vezanih za svjedokinju "2" (audio video snimci, novinski natpisi, fotografije i sl.).

541. Vještak Stojaković osporava dijagnozu PTSP-a koju su postavili vještaci optužbe. On navodi da nema uzročno posljedične veze između eventualnih silovanja i PTSP-a, te tvrdi da ukoliko je ispitanica imala PTSP i ako te promjene traju preko dvije godine, ne radi se o PTSP nego o trajnoj promjeni ličnosti, što bi bilo nespojivo sa njenom radnom i socijalnom sposobnošću. Prema mišljenju vještaka Stojakovića, ako se neko bavi estradom i pjevanjem a ima hronični PTSP to zvuči kao "naučna fantastika", tako da je prema njegovom mišljenju moguće jedino da ispitanica boluje od neke druge psihijatrijske bolesti. Vještak Stojaković osporava i psihološki nalaz i mišljenje dr. Senadina Fadilpašića, te tvrdi da dr. Fadilpašić iznosi niz kontradiktornih tvrdnji.

542. Istovremeno, vještak Stojaković navodi da kod ispitanice "postoji medicinska dokumentacija koja bi navodno mogla ukazivati na PTSP", ali ne postavlja svoju dijagnozu, nego iznosi niz "uputstava" o načinu dijagnosticiranja PTSP.

543. Nakon što je analiziralo sačinjeni nalaz i mišljenje vještaka Milana Stojakovića, imajući u vidu i odgovore koje je dao tokom unakrsnog ispitivanja od strane Tužilaštva, vijeće cijeni da je vještak Stojaković u obavljenom vještačenju uglavnom komentarisao zaključke i mišljenja vještaka optužbe, bez iznošenja sopstvenih zaključaka. Osim toga, njegov nalaz i mišljenje sadrže niz pretpostavki i pitanja bez odgovora. Vijeće dodatno napominje da se dio nalaza ovog vještaka zasniva na analizi muzičkih video spotova, fotografija i novinskih članaka. Iako vještak Stojaković u svom nalazu navodi da svjedokinja "2", pored toga što pjeva, "i igra u ritmu muzike, a to nimalo ne izgleda u skladu sa teškom depresijom", vijeće podsjeća na zaključke tima vještaka optužbe koji su pojasnili da vanjski izgled svjedokinje „2“, njena dotjeranost i bavljenje muzikom, predstavljaju način negiranja unutarnjeg doživljaja da je prljava i manje vrijedna. Vještak Bravo – Mehmedbašić objasnila je da je u ovom slučaju žrtvina "koping strategija" da svjesno nastoji svojom vanjštinom koja je uredna, dopadljiva, našminkana i atraktivno obučena, da negira svoj doživljaj da je isprljana, manje vrijedna, bespomoćna, da nema

samopouzdanja i da je praktično potpuno oštećena. Također je navela da se može desiti da nesvjesno po tipu mehanizama odbrane dolazi do reaktivno – formacijskog ponašanja i doživljava sebe koje ide dijelom i iz nesvjesnog kao: „Ja nisam na nesvjesnom nivou, ja nisam oštećena, ja nisam loša, prljava, ja sam atraktivna, ja dobro izgledam“, tako da mi na prvi pogled vidimo njihovu fasadu, površinski sloj ne ukazuje na te strašne posljedice dok se ne počne skidati sloj po sloj. Ovo je, prema mišljenju vještaka, zdrava koping strategija koju koristi oštećena koja radi, odnosno pjeva, što bi značilo da ona funkcioniра.

544. Nakon što je imalo u vidu sve izvedene dokaze u odnosu na ovu tačku optužnice, vijeće je iskazima svjedokinja “2” i “4” u cijelosti poklonilo vjeru, obzirom da se njihovi iskazi podudaraju na način da vijeću ne ostavljaju nikakvu sumnju u svoju istinitost i vjerodostojnost. Vijeće cijeni da je oštećena u cijelosti dala precizne, opširne i jasne odgovore koje je potvrdila svjedokinja “4”. Dodatno, iskaz svjedokinje “2” se prije svega mora dovesti u kontekst vremena u kojem su se svi opisani događaji odvijali, činjenice da je ona prvo preživjela traumatično iskustvo tokom prvog silovanja, da bi potom bila izložena teškom fizičkom i psihičkom maltretiranju od strane više lica, uključujući optuženog koji ju je zlostavljao u više navrata, ograničavajući joj pritom i slobodu kretanja tako da nije mogla ići nigdje bez njegovog znanja, niti je imala mogućnosti da se kreće gdje želi. Oštećena navodi da u to vrijeme više nije mogla izdržati sve što joj se dešava, da nije željela da živi, da nije vidjela izlaza, da je mrzila sebe i svoju sudbinu, da se gadila samoj sebi, te da je zbog toga pokušala da se ubije. Svjedokinja “4” je potvrdila da je njena kćerka pokušala izvršiti samoubistvo, te navodi: “Htjela je da se ubije, više nije mogla podnijeti”. Pored toga, i u nalazu tima vještaka optužbe konstatovano je da se svjedokinja “2” pokušala ubiti zbog stvari koje su joj se u kritično vrijeme dešavale. Svjedokinja “2” dalje tvrdi da u sredini u kojoj je živjela nije bilo “normalno” da ide psihijatru ako nije bila luda, a da majci nije ništa pričala jer joj je bilo žao majke koja je već izgubila sina i brata u ratu i preživjela i sama silovanje. Oštećena navodi da čak i kad je željela da majci nešto kaže nije mogla da nađe pravu riječ, bilo ju je sramota zbog moralnih nazora i načina na koji je odgojena jer se u njenoj familiji nikad nije ništa pričalo o “tim stvarima”.

545. Nadalje, uslovi u kojima je položaj oštećene zasnovan (sila, prijetnja i kontinuirano fizičko i psihičko zlostavljanje) nisu joj pružali nikakvu mogućnost pružanja otpora, što je u svom iskazu potvrdila i svjedokinja “4” koja je opisala kako je njena kćerka izgledala tokom čitavog inkriminiranog perioda u kojem ju je optuženi zlostavljao. Ona navodi da joj kćerka nije htjela ništa pričati („ne smije dijete uplašeno, u glavu joj utučeno“), da je bila blijeda i da je padala u nesvijest, da je uvijek bila zatvorena u sobi i da nigdje nije izlazila bez optuženog. Ona također navodi: „Svi mi možemo kad pogledamo svoje dijete vidjeti da li se njoj šta dobro događa ili loše. A posebno da vidiš modrice, da je vidiš krvavu ili 'čvorastu'.“

546. Vijeće je svakako imalo u vidu bitnu okolnost da je oštećena u vrijeme inkriminiranih radnji imala samo 15 godina dok je optuženi bio duplo stariji od nje, bio je suprug i otac dvoje djece. Vijeće je uvjereno van svake sumnje da, u gore opisanim okolnostima, odnos između optuženog i maloljetne osobe “2” nije mogao biti dobrovoljan i normalan seksualni odnos, posebno kada se imaju u vidu ekstremni uslovi u kojima se našla svjedokinja “2” u kojima ona nije bila u poziciji da da istinski pristanak. Ona je *de facto* bila lišena svoje seksualne nezavisnosti nad kojom je optuženi imao potpunu kontrolu.

547. Osim toga, iz svjedočenja svjedokinja “2” i “4” proističe da je selo u kojem su one živjele bilo pod srpskom vlašću, da su muškarci starosne dobi od 16 – 75 ranije odvedeni u logore, te da su u selu ostali samo žene, djeca i stariji ljudi koji su bili nemoćni da se odupru

bilo kakvim postupcima srpskih vojnika, pa tako ni optuženom koji je uživao strahopoštovanje među svojim vojnicima. Seksualni odnosi između nje i optuženog, kao i odnosi između nje i vojnika kojima ju je optuženi "davao" nisu bili dobrovoljni, zasnivali su se na prisili, kao što je to ranije opisano. Osim toga, svjedokinja nije mogla koristiti ni svoje ime, nego je bila prinudena da koristi pravoslavno ime koje joj je optuženi dao.

548. Vijeće je imalo u vidu i držanje svjedokinje "2" tokom davanja iskaza pred Sudom. Svjedokinja je u nekoliko navrata bila potresena do te mjere da je priča o iskustvima koja je preživjela kod nje izazvala plač. Tokom njenog svjedočenja bilo je vidljivo da preživljava teške trenutke dok Sudu iznosi pojedinosti svog položaja u kojem se nalazila tokom višemjesečnog zlostavljanja od strane optuženog. Osim toga, svjedokinja je navela da još uvijek odlazi na redovne terapije, da osjeća strah, da preživljava u snovima sve što joj se desilo, da joj se dešava da ne može podnijeti svijet, gužvu i da se plaši vriske i galame.

549. Vijeće je u prethodnoj tački detaljno analiziralo nalaz tima vještaka, koji je pred Sudom iznijela vještak dr. Alma Bravo Mehmedbašić, tako da neće ponavljati sve zaključke do kojih su oni došli. Vijeće podsjeća da su vještaci utvrdili da oštećena ispoljava potpuno vjerodostojnu, tešku i komplikovanu formu PTSP-a, te da postoji uzročna veza između onoga što oštećena navodi o preživljenim višestrukim silovanjima i njenog zdravstvenog stanja u momentu obavljanja vještačenja. Osim toga, vijeće podsjeća na mišljenje dr. Bravo – Mehmedbašić da je oštećena bila bespomoćna i da nije mogla prepoznati šta joj se dešava, da je bila u tolikoj mjeri "viktimizirana" da joj je trebalo vremena da prepozna da su to simptomi nekog poremećaja. U pogledu prigovora odbrane da je dr. Rudelich u SR Njemačkoj konstatovao da oštećena nije u stanju da svjedoči, vještak Bravo – Mehmedbašić je navela da je oštećena u to vrijeme bila u akutizaciji simptoma PTSP-a. Vještak je pojasnila da ni u jednom trenutku nisu posumnjali da se radi o šizofreniji ili nekoj duševnoj bolesti. Oštećena, prema mišljenju vještaka, uz PTSP ima i depresiju koja ima razne intenzitete u težini depresije. Ne treba smetnuti sa uma ni činjenicu da svjedokinja „2“ i danas ide na redovne psihijatrijske terapije u SR Njemačkoj, o čemu je svjedočila sama oštećena, a navedeno je konstatovano i u nalazu tima vještaka neuropsihijataru KC Sarajevo.

550. Poseban značaj za radnje optuženog prema svjedokinji „2“, osim činjenice da je ona u vrijeme počinjenja inkriminiranih radnji bila maloljetna, ima njegov diskriminatorni odnos koji se ispoljava u njegovim postupcima i nazivima koje je koristio prema svjedokinji (npr. „balinkura“). Svi postupci optuženog bili su usmjereni degradiranju svjedokinje „2“ kao osobe i to samo iz razloga što je bila pripadnik bošnjačkog naroda.

551. Optuženi je kriv i kao saizvršilac (u skladu sa članom 29. KZ BiH) i kao poticatelj (u skladu sa članom 30. KZ BiH) za držanje osobe "2" u seksualnom ropstvu.

552. Optuženi je, u ranije opisanoj situaciji kada je sa "Karagom" silovao svjedokinju "2" postupao kao saučinitelj, tako što je oštećenu, nad kojom je imao potpuno pravo raspolaganja u to vrijeme, doveo na lice mjesta, te zajedno sa "Karagom" počinio nad njom radnju silovanja, tako što su je obojica silovali vaginalno, te je zlostavljali stavljajući joj druge predmete u polni organ.

553. Elementi radnje podstrekavanja detaljnije su analizirani u dijelu presude 6.5. (vezano za tačku 5. optužnice), te se ovdje neće ponavljati.

554. U ovom konkretnom slučaju, optuženi je oštećenu vodio na vojne položaje gdje ju je jedne prilike "dao" drugim vojnicima, potičući ih na silovanje riječima da se mogu "malo zabaviti" sa njom jer su to zaslužili. Nakon što je optuženi to rekao, Golub i vojnik po nadimku "Brzi" su je odveli u jedan rov gdje su je obojica silovali i tukli. I poslije njih u taj rov su ulazili vojnici i izlazili, dok je optuženi sjedio, pio i pjevao sa ostalim vojnicima.

555. Kad se imaju u vidu elementi ovog oblika odgovornosti, jasno da je optuženi, djelujući na opisani način, za počinjena silovanja odgovoran kao poticatelj u skladu sa članom 30. KZ BiH.

556. Vijeće je iz izvedenih dokaza van razumne sumnje zaključilo da je oštećena opisane radnje činila protiv svoje volje imajući u vidu da nije bila u situaciji da da bilo kakav istinski pristanak, te da je ona bila podvrgnuta uslovima koji predstavljaju seksualno ropstvo. Prethodno opisani uslovi jasno predstavljaju namjerno vršenje jednog ili svih ovlaštenja optuženog u vezi sa pravom vlasništva nad osobom "2". Da stvari nisu bile normalne niti podnošljive za svjedokinju „2“ čak ni nakon okončanja ratnih sukoba proističe iz činjenice da je pokušala da se ubije, kao i iz činjenice da su događaji koje je opisala prouzrokovali „tešku i komplikovanu“ formu PTSP sa povremenim fazama depresije (kako su to zaključili vještaci neuropsihijatri).

557. Nadalje, vijeće nalazi utvrđenim da se optuženi prema svjedokinji "2" ponašao na način kako je to opisano u izreci presude, tako što ju je tokom širokog i sistematičnog napada na civile nesrpske nacionalnosti u općini Doboju, znajući za takav napad, držao u seksualnom ropstvu, kršeći pri tome osnovna pravila međunarodnog prava, čime je počinio krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka g) KZ BiH u vezi sa članovima 29. i 30. u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH.

6.7. Tačka 7. Optužnice

558. Tačka 7. optužnice obuhvata dva događaja, i to fizičko zlostavljanje svjedoka „6“ koji se nalazio u Centralnom zatvoru Doboju, te fizičko zlostavljanje svjedoka „14“.

559. Vijeće je iz iskaza oštećenih svjedoka „6“ i „14“ utvrdilo da su se događaji kako su opisani u tački 7. desili upravo na način koji su oni iznijeli tokom svjedočenja.

560. Svjedok „6“ je detaljno i dosljedno opisao fizička zlostavljanja koja je pretrpio u Centralnom zatvoru u Doboju, gdje je odveden nedugo nakon odvođenja muškaraca iz Čivčija 12. juna 1992. godine. On navodi da su ga jedne prilike tokom zatočeništva u SUP-u Doboju (gdje je prvobitno bio zatvoren) odveli u prostoriju u zgradi Centralnog zatvora gdje mu je jedan čovjek rekao da se skine gol, nakon čega ga je kablom udario dok svjedok nije izgubio svijest. Nakon jednog od mnogobrojnih premlaćivanja koja je preživio u Centralnom zatvoru, ušao je optuženi kojeg je svjedok „6“ dobro poznao i prišao mu sa riječima „gdje si bivši prijatelju, hoćemo li ruski rulet?“, izvadio pištolj marke „kolt“, naslonio ga svjedoku „6“ na glavu i izvršio opaljenje „u prazno“. Svjedok navodi da je u tom momentu oborio glavu a zatim pogledao u optuženog koji ga je u tom momentu udario po obrazu i rekao „šteta“. Svjedok navodi da je u tom momentu osjećao strah nakon svih tortura koje je doživio, te za opisano ponašanje optuženog navodi: „u odnosu na prethodna zlostavljanja, ... vjerovatno čovjek poslije tolikih zlostavljanja i svega toga jedan šamar to čovjeku dođe kao ništa“.

561. Svjedok "6" dalje navodi da su se u zgradi Centralnog zatvora dešavala redovna zlostavljanja zatvorenika, da nije bilo hrane niti vode. Svjedok navodi da im je, tek kad je najavljen dolazak djelatnika Međunarodnog Crvenog krsta (mjesecima nakon što su lica zatočena), rečeno da se moraju napraviti „papiri za sve“. Shodno tome, zatočenicima su tada podijeljeni „neki papiri, optužnice, neka rješenja“. Svjedok „6“ je u Centralnom zatvoru bio zatvoren do marta 1993. godine.

562. Vijeće je iskaz ovog svjedoka cijenilo potpuno uvjerljivim, dosljednim i iskrenim svjedočenjem o ličnim patnjama i svemu što je svjedok proživio. Vijeće je imalo u vidu i da ovaj svjedok dobro poznaje optuženog, da je sa njim prije rata bio u prijateljskim odnosima, te da ga je identifikovao i u sudnici.

563. Svjedok Emsud Herceg je potvrdio da je svjedok "6" bio zatvoren u Centralnom zatvoru u Doboju u periodu od augusta do oktobra 1992. godine, te pored ostalog navodi "svjedok broj 6, koliko ja znam, on je x puta sebi dobio sajlom, lancem i tako to...Bio je tražena osoba malo za tući."

564. Nadalje, iz dokaza O 41 proističe da je svjedok „6“ od 14.06.1992. godine do 09.03.1993. godine bio zatvoren u prostorijama Centralnog zatvora Doboje. Također, iz Rješenja Osnovnog suda u Doboju od 31.08.1992. godine¹⁸⁸ proističe da je svjedoku „6“ određen pritvor od 17.08.1992. godine.

565. Odbrana je kroz materijalne dokaze (O 41 i O 62) pokušala dokazati da je zatvaranje svjedoka „6“ bilo zakonito. Također, odbrana tvrdi da se svjedok "6", pokušavajući da ispriča "nešto između istine i zahtjeva Tužilaštva koleba da kaže istinu", te ističe da optuženi nije imao nikakvog razloga da nečovječno postupa prema ovom svjedoku.

566. Odbrana je također isticala prigovor da se u izmijenjenoj optužnici ne zna je li se ovaj incident desio u okviru širokog i sistematičnog napada, te da je nejasno u kakvom je svojstvu optuženi djelovao (da li kao vojnik, policajac ili civil).

567. Nakon što je detaljno analiziralo dokaze odbrane vijeće je zaključilo da ti dokazi ni na koji način ne dovode u pitanje vjerodostojnost i dosljednost svjedočenja svjedoka „6“.

568. Vezano za tvrdnje odbrane da je svjedok "6" bio zakonito zatvoren, vijeće ukazuje da se optuženi ovom tačkom optužnice ne tereti za nezakonito zatvaranje svjedoka "6", nego za nečovječno postupanje prema ovom svjedoku tokom njegovog boravka u Centralnom zatvoru u Doboju. Prema tome, pitanje (ne)zakonitosti njegovog zatvaranja nije od odlučujućeg značaja.

569. U odnosu na konkretnu inkriminaciju, vijeće ističe da je svjedok "6" osjećao veliki strah od optuženog, posebno opisane prilike, imajući u vidu okolnosti u kojima mu optuženi prijeti prislanjajući mu pištolj na glavu. Svjedok "6" dodatno navodi da ga je postupak optuženog povrijedio jer je o njemu i njegovoj porodici imao visoko mišljenje i "govorio o njima kao o prijateljima". Ne treba zaboraviti da se svjedok "6" pri tome nalazio u zatvoru gdje je bio izložen svakodnevnom zlostavljanju i premlaćivanju. Kada se ima u vidu psihičko stanje svjedoka "6", činjenica da je bio u stalnom strahu od novih zlostavljanja, postupak optuženog kojeg je svjedok poznao i smatrao svojim prijateljem zasigurno ima

---

¹⁸⁸ Dokaz odbrane O 62

sve karakteristike nečovječnog postupanja, učinjenog kako bi se oštećenom nanijela velika patnja i povreda njegovog ljudskog dostojanstva.

570. Shodno gore navedenom, vijeće zaključuje da je ponašanje optuženog u Centralnom zatvoru u Doboju, odnosno fizičko zlostavljanje svjedoka "6", izazvalo veliku patnju i ozbiljne fizičke ili psihičke povrede osobe „6“, koje, kada se posmatra u cjelini i u kontekstu, ima sličnu težinu kao i djela nabrojana u članu 172. stav 1. KZ BiH, čime su se u radnjama optuženog stekli elementi djela iz tačke k) stav 1. člana 172. KZ BiH.

571. U pogledu prigovora odbrane koji se odnose na (ne)postojanje širokog i sistematičnog napada, te svojstva optuženog u inkriminisano vrijeme, vijeće podsjeća da je utvrdilo postojanje ovog napada na području općine Doboj u periodu od proljeća 1992. godine do jeseni 1993. godine, a događaj sa svjedokom "6" desio se svakako prije proljeća 1993. godine (imajući u vidu da je svjedok "6" iz Centralnog zatvora Doboj izašao u martu 1993. godine), odnosno, konkretnije, događaj se desio nakon odvođenja muškaraca iz Čivčija što se, kako je ranije navedeno, desilo u junu 1992. godine. Nadalje, imajući u vidu da je kritične prilike optuženi bio pripadnik CJB Doboj¹⁸⁹, vijeće nalazi da je on za opisane radnje individualno odgovoran.

572. Drugi dio ove tačke optužnice odnosi se na postupanje optuženog, zajedno sa pet drugih neidentifikovanih lica, prema svjedoku „14“.

573. Svjedok „14“ navodi da je u septembru 1993. godine u njegov stan u Doboju upala grupa od pet - šest vojnika tražeći od njega radio stanicu. Svjedok je među njima prepoznao Predraga Kujundžića kojeg je poznavao iz viđenja prije rata, te mu je bilo poznato da je radio u preduzeću "Autoprevoz". Nakon što je svjedok rekao da ne posjeduje nikakvu radio stanicu, jedan od prisutnih vojnika ga je vojnim čizmama koje je nosio počeo udarati po bosim nogama, dok ga je drugi vojnik, koji je sjedio pored njega, tukao po glavi. Zatim ga je optuženi pitao ko ga posjećuje i udario ga svojim oružjem po nosu tako da ga je "krv oblila" i "zanesvijestalo" mu se od jačine udarca. Svjedok navodi da je osjećao strah zbog prisustva vojnika koji su mu na odlasku zaprijetili da će se vratiti i uveče.

574. Svjedok "14" je opisao vojnike koji su mu kritičnog dana "upali" u stan, te navodi "Teško je to sad opisati u kakvim su uniformama bili, poslije toliko vremena, jer ljudi su mijenjali uniforme. Čini mi se da su bili u staroj policijskoj uniformi. Svi su bili u istim uniformama, ja mislim. Na glavama obično su bili maskirani nečim."

575. Odbrana je iskaz svjedoka „14“ pobijala saslušanjem svjedoka Brane Jekića koji je svjedočio da ne poznaje osobu „14“ i da sa optuženim nikada nije bio u pretresu stanova. Međutim, vijeće primjećuje da svjedok „14“ niti jednom tokom svog svjedočenja nije spomenuo Brane Jekića. Prema tome, svjedočenje svjedoka Jekića ničime nije dovelo u pitanje dosljedno i uvjerljivo svjedočenje oštećenog.

576. Odbrana dalje tvrdi da je iskaz svjedoka "14" pun nelogičnosti i proturječnosti u odnosu na iskaz iz istrage, te da je on ovakav iskaz dao kako bi opravdao svoje učešće u Vojsci RS.

577. U pogledu navodnih nelogičnosti u izjavama svjedoka "14", vijeće podsjeća da je ovaj svjedok objasnio sve manje razlike između njegovog iskaza iz istrage i iskaza koji je

---

¹⁸⁹ Iz dokaza O 59 i T 38 proističe da je optuženi je u periodu od 01.07.1992. godine do 02.02.1993. godine bio pripadnik MUP-a

dao na glavnom pretresu. Razlike se uglavnom odnose na to kako su vojnici bili obučeni i čime ga je optuženi udario (je li kundakom puške ili "škorpionom"). Vijeće cijeni da navedene razlike ne utiču na vjerodostojnost i uvjerljivost svjedočenja svjedoka "14". Dodatno, vijeće napominje da je ovaj svjedok i u iskazu koji je 1995. godine dao CSB Doboju naveo da ga je kritične prilike optuženi udario nekoliko puta u predjelu glave.

578. Vijeće je posebno imalo u vidu da je svjedok „14“ izjavio da optuženog ne tereti za opisani događaj, iz čega se nesumnjivo može zaključiti da ovaj svjedok nema nikakvog motiva, razloga niti namjere da lažno inkriminira optuženog. Naprotiv, ovaj svjedok je na uvjerljiv i dosljedan način jasno i detaljno iznio sve okolnosti pod kojima se navedeni incident odigrao.

579. Vijeće je imalo u vidu i svjedočenje svjedoka Žarka Gavrića koji navodi da je čuo da su pripadnici njegove jedinice („Predini vukovi“) oduzimali novac i druge vrijednosti od ljudi po Doboju. Također, vijeće je imalo u vidu i podatke konstatovane u dokazima Tužilaštva T 35¹⁹⁰, T 41¹⁹¹ i T 42¹⁹² iz kojih proističe da je optuženi „naprasita i opasna ličnost“ koja je svojim angažovanjem u nekim ratnim operacijama stekla ugled „borca“ kojem se nitko ne može suprostaviti, kao ni njegovoj jedinici. Vijeće dodatno ukazuje da je u Dopisu MUP-a CSB Banja Luka od 12.11.1993. godine, pored ostalog, navedeno da su na području Doboja prisutne vojne formacije ili grupe koje nisu pod kontrolom Vojske RS, koje su doista jake i drske, pa im se niko od legalnih organa ne suprostavlja, a među njima se spominje i formacija Predraga Kujundžića.

580. Iz navedenog vijeće zaključuje da je optuženi i u opisanoj situaciji koristio svoju moć koju je stekao za vrijeme komandovanja jedinicom „Predini vukovi“, te da je uniformisan i naoružan, zajedno sa nekoliko također uniformisanih i naoružanih vojnika, počinio opisane radnje prema svjedoku „14“.

581. U pogledu težine psihološke, odnosno fizičke patnje, vijeće smatra da je takva patnja u potpunosti obilježila cjelokupnu situaciju u kojoj se svjedok „14“ našao neutvrđenog datuma u septembru 1993. godine u svom stanu u Doboju. Iz okolnosti kako ih je svjedok „14“ opisao može se zaključiti da je on bio podvrgnut ozbiljnom fizičkom zlostavljanju od strane srpskih vojnika, te da je dodatno bio zastrašen kada su mu prisutni vojnici prijetili da će se ponovo vratiti u njegov stan. Svjedok navodi da nije znao zašto mu neko traži radio stanicu koju ne posjeduje, te da ga je bilo "pravo strah". Osim toga, neophodno je čitav ovaj događaj smjestiti u širi kontekst postojanja široko rasprostranjenog i sistematičnog napada na području općine Doboju, za koji napad je optuženi znao i njegovo postojanje iskoristio za vršenje nezakonitih radnji.

582. Shodno svemu navedenom, vijeće je zaključilo da su radnje i postupci prisutnih vojnika, kao i radnje i postupci samog optuženog, izazvali veliku patnju i ozbiljne fizičke ili psihičke povrede svjedoka „14“. Opisani uslovi u svojoj cjelini imaju težinu kao i pojedinačna djela iz člana 172. stav 1. KZ BiH a isti su, prema ocjeni vijeća, namjerno stvoreni i usmjereni na nanošenje velike patnje i ozbiljnih psihičkih ili fizičkih povreda svjedoku „14“, što je i bio krajnji rezultat.

---

¹⁹⁰ Izvještaj organizacije "HUMAN RIGHTS HELSINKI" pod nazivom "Bosna i Hercegovina, nastavlja se uticaj gospodara rata u Bosni", od decembra 1996. godine

¹⁹¹ Službena zabilješka CSB Sektor Banja Luka od 28.09.1992. godine

¹⁹² Informacija MUP CSB Sektor SNB Banja Luka, od 12.11.1993. godine

583. Vijeće je zaključilo izvan razumne sumnje da je optuženi, u grupi sa najmanje pet srpskih vojnika, svi uniformisani i naoružani, djelujući zajednički na odlučujući način doprinio izvršenju djela, tako što je učestvovao u ispitivanju i fizičkom zlostavljanju svjedoka „14“.

584. Shodno navedenim činjenicama vijeće je utvrdilo da je optuženi počinio krivično djelo iz člana 172. stav 1. tačka k) KZ BiH. Za navedeno djelo je individualno odgovoran u skladu sa članom 180. stav 1. KZ BiH, s tim što je radnje opisane u odnosu na svjedoka “6” sam poduzeo dok je u radnjama prema svjedoku “14” postupao zajedno sa drugim osobama pa je u tom dijelu odgovoran kao saizvršilac u skladu sa članom 29. KZ BiH.

7. Progon u vezi sa svim djelima počinjenim od strane optuženog

585. Imajući u vidu da se optuženi tereti da je prethodno opisanim radnjama počinio krivično djelo progona iz člana 172. stav 1. tačka h) KZ BiH, vijeće je cijeno da je li je svako od navedenih djela počinjeno sa diskriminatornom namjerom.

586. Progon kao Zločin protiv čovječnosti se definiše kao „progon bilo koje grupe ljudi ili kolektiva na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, spolnoj ili drugoj osnovi koja je univerzalno prihvaćena kao nedopustiva prema međunarodnom pravu, u vezi sa bilo kojim krivičnim djelom iz ovog stava ovog člana, bilo kojim krivičnim djelom propisanim ovim zakonom ili bilo kojim krivičnim djelom u nadležnosti Suda BiH“. U tački g) stav 1. člana 172. KZ BiH dodatno se pojašnjava da su „progoni namjerno i teško, međunarodnom pravu suprotno uskraćivanje osnovnih prava, zbog pripadnosti skupini ljudi ili zajednici“. U skladu sa navedenim, elementi ovog krivičnog djela uključuju:

- namjerno i teško uskraćivanje osnovnih prava
- suprotno međunarodnom pravu
- zbog pripadnosti skupini ljudi ili zajednici
- protiv bilo koje grupe ljudi ili kolektiva na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, spolnoj ili drugoj osnovi koja je univerzalno prihvaćena kao nedopustiva prema međunarodnom pravu
- u vezi sa bilo kojim krivičnim djelom iz člana 172. stav 1 KZ BiH, bilo kojim krivičnim djelom propisanim KZ BiH ili bilo kojim krivičnim djelom u nadležnosti Suda BiH.

587. Prema praksi MKSJ progon može poprimiti razne oblike i fizički element nije nužan. Osim toga, prema međunarodnom običajnom pravu, u slučaju progona žrtve zločina protiv čovječnosti ne moraju nužno biti isključivo i samo civili, nego među njima mogu biti i vojna lica (o čemu su izričit zaključak donijeli francuski sudovi u predmetima *Barbie i Tower*¹⁹³). Ključni konstitutivni element progona bi trebalo biti činjenje bilo kakvog zabranjenog djela, usmjereno protiv civilnog stanovništva i motivirano diskriminativnom namjerom (na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi). Vijeće se poziva na zaključke pretresnog vijeća MKSJ u presudi u predmetu *Kupreškić i dr.* u kojoj, pored ostalog, stoji da po shvaćanju Međunarodnog vojnog tribunala pojam progon obuhvata razna djela (...) kao što su: donošenje diskriminirajućih zakona, isključenje pripadnika neke etničke ili vjerske grupe iz sfera društvenog, političkog i ekonomskog života, ograničavanje njihove slobode i

¹⁹³ Vidjeti: predmet *Kupreškić i dr.*, presuda Pretresnog vijeća MKSJ, paragraf 568.

kretanja. Prema tome, progon može obuhvatiti i razna druga djela diskriminacije koja uključuju atake na politička, društvena i ekonomska prava¹⁹⁴. Pri tome, moraju postojati jasno definirane granice vrsta djela koja se mogu okvalificirati kao progon, iz razloga što ne može svako uskraćivanje ljudskih prava predstavljati zločin protiv čovječnosti. Shodno tome, može se reći da djela progona moraju biti u najmanju ruku jednako teška ili ozbiljna kao i druga djela nabrojana u članu 172. KZ BiH. Pretresno vijeće u predmetu *Kupreškić i dr.* ne isključuje ni mogućnost da jedno jedino djelo može predstavljati progon ali u tom slučaju moraju postojati jasni dokazi diskriminatorne namjere. Nadalje, pretresno vijeće u tom istom predmetu smatra da nije neophodno pokazati da je optuženi učestvovao u kreiranju diskriminirajuće politike ili prakse nekog organa vlasti.

588. Vijeće cijeni da se višestruko počinjenje djela progona može smatrati jednim krivičnim djelom pod nazivom progon kao zločin protiv čovječnosti, čak i ako ta djela pojedinačno predstavljaju druge zločine protiv čovječnosti, a kako je to utvrđeno i u drugim predmetima ovog suda¹⁹⁵.

589. Prilikom razmatranja krivične odgovornosti optuženog, vijeće će cijeliti da li je svako od prethodno navedenih i utvrđenih djela počinjeno sa diskriminatornom namjerom.

590. Krenuvši od elemenata krivičnog djela progona, vijeće je prije svega zaključilo da su ranije opisani i utvrđeni zločini počinjeni namjerno i da svi oni predstavljaju teško lišavanje osnovnih ljudskih prava u suprotnosti sa međunarodnim pravom. Na taj način su ispunjeni prvi i drugi element progona. Nadalje, vijeće je zaključilo da su žrtve počinjenih krivičnopравниh radnji u svim tačkama predmetne optužnice bile osobe nesrpske nacionalnosti (Bošnjaci i Hrvati). Pored toga, obzirom da gore navedeni i utvrđeni zločini predstavljaju krivična djela iz člana 172. stav 1. KZ BiH, vijeće zaključuje da je i element „u vezi sa...“ također ispunjen.

591. Svaka počinjena radnja od strane optuženog Predraga Kujundžića učinjena je uz diskriminatornu namjeru, upravo iz razloga pripadnosti žrtve drugoj etničkoj, vjerskoj, nacionalnoj i kulturnoj pripadnosti. Vijeće zaključuje da su sve te radnje za namjeru upravo i imale diskriminaciju žrtvi po osnovu ove pripadnosti, kao i na spolnoj osnovi (u slučaju silovanja svjedokinja “2” i “4” i držanja u seksualnom ropstvu svjedokinje “2”) što je nesumnjivo protivno pravilima međunarodnog prava. Ovakav zaključak je zasnovan na riječima i radnjama optuženog prilikom počinjenja predmetnih zločina, kako će to u nastavku presude biti detaljnije obrazloženo.

592. Na temelju provedenih dokaza, vijeće je za tačku 1. optužnice, u odnosu na osuđujući dio presude, utvrdilo da je optuženi učestvovao u prinudnom preseljenju mještana Grapske, a njegovo ponašanje je dio kampanje srpske vlasti, vojske i policije i počinjeno je u namjeri da se trajno ukloni svo nesrpsko stanovništvo sa područja Doboja. Ti civili su protjerani upravo zbog svoje pripadnosti bošnjačkom narodu, a takav razlog i osnov su diskriminatorni i stoga zabranjeni, za što je optuženi znao.

593. U tački 2. optužnice optuženi je učestvovao u nečovječnom postupanju i teškom oduzimanju slobode muškarcima bošnjačke nacionalnosti iz Bukovačkih Čivčija. Optuženi je tokom fizičkog zlostavljanja muškaraca pred Domom u Čivčijama, između ostalog, počeo udarati dvojicu oficira JNA zato što se ne bore za Vojsku RS, što svakako predstavlja

---

¹⁹⁴ Ibid, paragraf 615.

¹⁹⁵ Vidjeti: presuda Suda BiH u predmetu *Radovan Stanković* str. 34; presuda u predmetu *Nikola Kovačević* strane 43-44.

njegovu diskriminatornu namjeru usmjerenu prema licima muslimanske nacionalnosti. Osim toga, nečovječno postupanje i oduzimanje slobode muškarcima iz Čivčija počinjeno je u okviru postojanja širokog i sistematičnog napada usmjerenog prema civilima nesrpske nacionalnosti na području općine Doboj.

594. U tački 3. optužnice, u odnosu na odvođenje zatočenika iz “Perčinog diska” u živi štit, optuženi je postupao iz namjere znajući da oni nisu pripadnici srpskog naroda, odnosno da se radi o osobama bošnjačke i hrvatske nacionalnosti, te ih je svjesno koristio (kao živi štit) u napadu protiv jedinica Armije BiH. Optuženom je bilo poznato da su svi muškarci koji su izvedeni u živi štit nesrpske nacionalnosti, jer su isti upravo zbog svoje nacionalne, političke, etničke, vjerske i kulturne pripadnosti i zatvoreni u “Perčin disko” i bilo mu je poznato da su svi oni i u živi štit izvedeni upravo zbog činjenice da su pripadnici bošnjačke i hrvatske nacionalnosti. Osim toga, svrha korištenja živog štita je bila upravo u svojevrsnoj zaštiti jedinica srpske vojske u kretanju prema položajima Armije BiH.

595. Diskriminatorni odnos optuženog u tačkama 5. i 6. optužnice nesumnjivo proističe iz načina na koji se on obraćao oštećenim svjedokinjama “2” i “4”. Svjedokinji “2” je, pored ostalog, psovao “balijsku majku“, a osim toga se njoj i svjedokinji „4“, nakon što su obje silovane, obratio riječima „šta vi mislite Srпкиnje se siluju u stanovima, a da se vi ne silujete“, misleći na Bošnjakinje pri tome. I čitav odnos optuženog tokom držanja svjedokinje „2“ u seksualnom ropstvu sasvim očigledno ukazuje na to da je on ranije opisane radnje počinio upravo zbog njene nacionalne, etničke, vjerske i kulturne pripadnosti. Prema tome, iz ovakvog odnosa optuženog se može nesumnjivo zaključiti da su njegovi postupci bili uzrokovani činjenicom da su oštećene pripadnice bošnjačkog naroda.

596. Posebna diskriminatorna namjera optuženog u tački 7. optužnice ogleda se u činjenici da je nečovječno postupao prema dvije osobe bošnjačke nacionalnosti samo zbog njihove nacionalne, odnosno etničke pripadnosti.

597. Kada se sagledaju sve ove radnje u cjelini i dovedu se u kontekst široko rasprostranjenog i sistematičnog napada na civilno nesrpsko stanovništvo u sklopu kojeg su izvršene radnje optuženog, jasno je da ovo krivično djelo u svojoj ukupnosti predstavlja oblik progona civilnog nesrpskog stanovništva na području općine Doboj. Vijeće zaključuje da su sve opisane radnje za namjeru upravo i imale diskriminaciju žrtvi po osnovu ove pripadnosti, što je nesumnjivo protivno pravilima međunarodnog prava. Ovakav zaključak je zasnovan na opisanim riječima i radnjama optuženog prilikom počinjenja predmetnih zločina u konkretnim tačkama izreke presude. Vijeće također nalazi da je optuženi sve radnje koje čine obilježje progona počinio u direktnom umišljaju imajući svijest šta čini i htijući učinjenje tih radnji, tako da je nesumnjivo postojanje jasne namjere optuženog da počinio ovo djelo vršeći sve prethodno opisane radnje izvršenja.

598. Za radnje u tačkama 1., 2. i 6. izreke osuđujućeg dijela presude optuženi je odgovoran kao saizvršilac u smislu člana 29. u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH, u radnjama opisanim u tački 3. izreke osuđujućeg dijela presude je odgovoran po komandnoj odgovornosti u skladu sa članom 180. stav 2. KZ BiH, za radnje u tački 4. izreke osuđujućeg dijela presude odgovoran je kao poticatelj u skladu sa članom 30. u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH i za radnje iz tačke 5. izreke osuđujućeg dijela presude je odgovoran i kao saizvršilac i kao poticatelj u vezi članova 29. i 30. i člana 180. stav 1. KZ BiH, na način kako je utvrđeno u ovoj presudi.

599. Vijeće je optuženog oslobodilo za radnje opisane u tačkama 1. i 2. izreke oslobađajućeg dijela presude iz razloga koji su ranije detaljno izloženi.

600. Vijeće je na osnovu izvedenih dokaza odlučilo kao u izreci presude. Kada su u pitanju ostali provedeni dokazi u odnosu na sve tačke optužnice, vijeće ih je u skladu sa članom 15. ZKP BiH cijenilo, ali nalazi da nisu u odlučujućoj mjeri uticali na utvrđivanje činjeničnog stanja.

8. Odmjeravanje kazne

601. Pri odmjeravanju kazne za počinjenje krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti opisanih u prethodnom dijelu obrazloženja presude, vijeće je imalo u vidu, između ostalog, odredbe člana 2. KZ BiH, prema kojima se vrsta i raspon krivičnopravnih sankcija zasniva na neophodnosti primjene krivičnopravne prinude i njenoj srazmjernosti, jačini opasnosti za osobne slobode i prava čovjeka, kao i druge osnovne vrijednosti, što određuje svrhu krivičnog zakonodavstva koja se sastoji u zaštiti određenih individualnih i općih vrijednosti, kao i određivanju načina ostvarivanja te zaštite. Sankcija dodatno mora odražavati težinu djela, kako bi osigurala da ovakvi zločini ne budu zaboravljeni usljed eventualnog nekažnjavanja.

602. U tom kontekstu potrebno je uzeti u obzir elemente koji se odnose na ovu svrhu, odnosno patnju direktnih i indirektnih žrtava predmetnih krivičnih djela, te članova njihove obitelji i njihove zajednice, kao i učešće optuženog Predraga Kujundžića u počinjenju konkretnih krivičnopravnih radnji.

603. Odredbama člana 39. KZ BiH propisana je opća svrha propisivanja i izricanja krivičnopravnih sankcija, koja se sastoji u suzbijanju protipravnih ponašanja kojima se povrjeđuju ili ugrožavaju temeljne opće ili individualne vrijednosti. Prema odredbama ovog člana, svrha kažnjavanja se sastoji u izražavanju društvene osude učinjenog djela, uticaju na učinioca da ubuduće ne vrši krivična djela, uticaju na druge da ne čine krivična djela, te uticaju na svijest građana o pogibeljnosti krivičnih djela i opravdanosti kažnjavanja, čime se preventivno utiče na svijest građana o potrebi poštivanja zakona. Odmjeravanje kazne za učinjenje određenog krivičnog djela, u odnosu na počinioca tog djela, upravo se vezuje za ostvarivanje svrhe kažnjavanja.

604. Pravednost kao zakonski uslov se također mora uzeti u obzir prilikom odmjeravanja kazne, kao i konkretne okolnosti ne samo krivičnog djela, nego i njegovog počinioca (kako je to već navedeno). Zakon predviđa dva cilja koji su relevantni za lice koje je osuđeno za krivično djelo: uticaj da ubuduće ne čini krivična djela (članovi 6. i 39. KZ BiH) i preodgoj (član 6. KZ BiH). Preodgoj nije svrha koju je predvidio samo KZ BiH, već je to svrha kažnjavanja koje je priznato i u članu 10. stav 3. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima koji glasi: „Kazneni režim obuhvata postupak sa osuđenima čiji je glavni cilj njihovo popravljavanje i socijalna rehabilitacija“.

605. Rukovodeći se ciljevima opće i specijalne prevencije, vijeće je u konkretnom slučaju imalo u vidu sve „okolnosti koje utječu da kazna bude manja ili veća“ prema članu 48. stav 1. KZ BiH.

606. Iz prethodno navedenog obrazloženja presude proizilazi da je vijeće našlo utvrđenim da je optuženi Predrag Kujundžić počinio navedeno krivično djelo. Žrtve njegovih postupaka su civili nesrpske (bošnjačke i hrvatske) nacionalnosti u većem broju, posebno u tački 3. optužnice gdje je 50 civila bošnjačke i hrvatske nacionalnosti izvedeno u živi štit, 17 njih je smrtno stradalo, zatim oko 160 civila bošnjačke nacionalnosti kojima je oduzeta fizička sloboda 12. juna 1992. godine. Pored toga, optuženi je, kako je to ranije utvrđeno, lično odgovoran za silovanje, poticanje na silovanje i držanje u seksualnom ropstvu osobe „2“, poticanje na silovanje osobe „4“, te za fizičko zlostavljanje osoba „6“ i „14“. Vijeće podsjeća da je najveći broj krivičnih radnji optuženi počinio kao komandant jedinice „Predini vukovi“, što njegovim djelima daje još veću težinu.

607. Otežavajuće okolnosti u konkretnom slučaju, prema mišljenju vijeća, su stepen krivične odgovornosti optuženog, njegov status u inkriminisano vrijeme odnosno njegova komandna uloga, pobude iz kojih je djela počinio, veliki broj žrtava njegovih krivičnih radnji, činjenica da je osoba „2“ bila maloljetna (pod tačkama 4. i 5. izreke presude), okolnosti pod kojima su te radnje počinjene i okrutno postupanje prema žrtvama koristeći njihovo stanje nemoći i straha. Pri tome, intenzitet fizičkih i psihičkih povreda, kao i tjelesna i duševna patnja koju su žrtve pretrpjele, usljed krivičnih radnji koje je optuženi počinio (kako sam tako i uz učešće drugih osoba) jasno govori o težini povrede zaštićenog dobra u konkretnom slučaju. Osim toga, žrtve njegovih postupaka su bili civili, nezaštićeni i bez ikakve mogućnosti da se suprostave radnjama optuženog i njegovih podređenih. Dodatno, treba naglasiti da žrtve njegovih postupaka i danas osjećaju posljedice preživljenih tortura i trauma.

608. Vijeće cijeni da je opisane radnje optuženi počinio sa direktnim umišljajem, iskazavši upornost i bezobzirnost u vršenju djela. Optuženi je krivične radnje činio u dužem vremenskom periodu, od kojih je neke direktno on počinio, neke je počinio kao saizvršilac odnosno poticatelj, dok je za druge odgovoran kao nadređeni. U slučaju silovanja osoba „2“ i „4“ i držanja u seksualnom ropstvu osobe „2“ optuženi je iskazao posebnu bezobzirnost i nepoštivanje ljudskog dostojanstva. Opisane radnje su počinjene u okviru širokog i sistematičnog napada protiv nesrpskog civilnog stanovništva na području općine Doboj, koji napad je optuženi iskoristio za vršenje zlodjela, iskorištavajući stanje bespomoćnosti i straha u kojem su se našle njegove žrtve.

609. Osim navedenog, svakako treba uzeti u obzir da je optuženi oglašen krivim za počinjenje djela koje spada u najteža krivična djela, kako po domaćim, tako i po međunarodnim zakonima. Iako se ova okolnost ne može sama po sebi cijeliti kao otežavajuća okolnost, ne može se zanemariti činjenica da su postupci optuženog bili usmjereni protiv života i tijela civila, kao i protiv vjerskih, kulturnih i spolnih sloboda civila nesrpske nacionalnosti.

610. Vijeće je imalo u vidu i olakšavajuće okolnosti kao što su njegova ranija neosuđivanost i činjenica da je optuženi porodičan i otac tri djeteta.

611. Ponašanje optuženog pred Sudom je bilo primjereno i ispunilo je očekivanja vijeća, te se stoga ne smatra ni olakšavajućim ni otežavajućim faktorom.

612. Također, vijeće ne nalazi da postoje razlozi iz člana 49. KZ BiH koji bi predstavljali osnov za odmjerenje kazne ispod granice propisane zakonom.

613. Imajući u vidu utvrđeno činjenično stanje i nastalu posljedicu, kao i uzročnu vezu između istih, vijeće je optuženog oglasilo krivim, te mu izreklo kaznu dugotrajnog zatvora u trajanju od 22 (dvadeset i dvije) godine cijeneći da je to srazmjerna i odgovarajuća kazna. Nadalje, vijeće smatra da će se izrečenom kaznom dovoljno uticati na optuženog da ubuduće ne vrši krivična djela, te da će se time postići i cilj generalne prevencije. Na kraju, vijeće nalazi da će se izrečenom kaznom uticati i na svijest građana o pogibeljnosti krivičnih djela i pravednosti kažnjavanja učinitelja.

9. Odluka o pritvoru

614. Optuženom Predragu Kujundžiću se u skladu sa članom 56. KZ BiH u izrečenu kaznu uračunava i vrijeme koje je proveo u pritvoru po rješenju Suda, počevši od 10.10.2007. godine pa nadalje.

10. Troškovi krivičnog postupka

615. Vijeće je optuženog, u skladu sa članom 188. stav 1. ZKP BiH, obavezalo na naknadu troškova krivičnog postupka u osuđujućem dijelu presude, a o visini troškova odlučiće se posebnim rješenjem po pribavljanju podataka.

616. Odbrana je u spis uložila Uvjerenje Poreske uprave Doboj¹⁹⁶ u kojem je, pored ostalog, navedeno da optuženi posjeduje kuću površine 56m² i nekretninu (nije specificirano o kakvoj se nekretnini radi) površine 520m². Osim toga, u ličnim podacima optuženog je naznačeno da je on srednjeg imovnog stanja. Shodno navedenom, vijeće cijeni da na strani optuženog ne postoje okolnosti iz člana 188. stav 4. ZKP BiH koje bi dovele do oslobađanja optuženog dužnosti naknade troškova krivičnog postupka.

617. Optuženi se u skladu sa članom 189. stav 1. ZKP BiH oslobađa naknade troškova u oslobađajućem dijelu presude i ovi troškovi padaju na teret sredstava Suda.

11. Imovinsko pravni zahtjevi

618. Oštećeni: Fatima Hamidović, Nada Šerić, Edin Hadžović, Vahida Šehić, Ferida Ahmić, Rukija Mujanović, Edin Memić, Muharem Hamidović, Kazimir Barukčić, Emsud Herceg, te osobe "32", "16", "22", "8", "34", "2" i "4" su podnijeli imovinskopravni zahtjev tokom glavnog pretresa, tražeći nadoknadu štete koja im je načinjena uslijed počinjenog krivičnog djela optuženog.

619. Obzirom da bi odlučivanje o takvom zahtjevu znatno odugovlačilo ovaj postupak, vijeće, u skladu sa članom 198. stav 2. ZKP BiH, navedene oštećene upućuje na parnicu.

620. Ostali oštećeni se sa eventualnim imovinskopravnim zahtjevom, u skladu sa članom 198. stav 2. ZKP BiH, također upućuju na parnicu.

---

¹⁹⁶ Uvjerenje Ministarstva finansija, Poreska uprava, područna jedinica Doboj, broj 06/1.04/0804-455.7-3093/08 od 16.09.2008. godine

12. Zaključak

621. Shodno svemu navedenom, vijeće je donijelo presudu kao u izreci.

Zapisničar

Lejla Konjić

**PREDSJEDNIK VIJEĆA
SUDIJA
Šaban Maksumić**

POUKA O PRAVNOM LIJEKU: Protiv ove presude dozvoljena je žalba vijeću Apelacionog odjeljenja Suda u roku od 15 (petnaest) dana od dana primitka iste.